

ବୀର ଭାରତ

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ର

BEERA BHARATA

By

Pandit Sri Basudeb Mahapatra

(ଚତୁର୍ଥ ସଂସ୍କରଣ)

Published by:—

JANATA BOOK STORE

CUTTACK-1

Rs 1.50

Extra 50

ନବବଦନ

ଅତେଇ ଭରତ ଗଉଡ଼ିର ଗହଳି କୋଣରେ ବସିଥିଲା । ଗଉଡ଼ିର
 ଶେଷକୁ ଗୋରୁଗମୟ ଗାଡ଼ାଣୀ ଲାଗିର ସମୟ । ନୂତ ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟ ଧସ
 ସବୁକୁ ନବ ନବଦୋଧଳା, ନୂତନ ଶ୍ରୀ ପାଇ ତାହା । ହୋଇ ପାରେ ।
 ବଞ୍ଚିବା ସାହଜ୍ୟ ଅତି ସେ ଶ୍ରେଣୀର ବଦାଉ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ତରେ ବଳି-
 ବାନ୍ । ବଞ୍ଚିଲାର ଅତି ନିତରଣ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ନିଜର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶେଷ
 ପଦ ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦାସୀନ । ଗହଳିର ଦୁଃସ୍ୱ ଅତସ୍ଥା ଏ
 ଉଦାସୀନତାରେ ବହୁତ ଯୋଗ କରୁଥିଲା । ଏଠାରେ ପାଠସେବ୍ୟ, ଅତି
 ଜମ । ସୁଖି 'ରାଜସ୍ଥାନ', 'ମହାବ୍ରହ୍ମଚରୀ' ଶ୍ରବଣ ପଦ ବଡ଼ ବଡ଼
 ସୁଗ୍ରହମାନ ସାହଜ୍ୟସମ୍ପଦରେ କିଛି ସମ୍ପାଦ ରଖିବାର ଅଭ୍ୟାସ ଏ
 ଦେଶରେ ଅଦୌ ନାହିଁ । ଏସବୁ ଅଭ୍ୟାସରେ କିଛି ବଡ଼ ସୁଗ୍ରହ ଲେଖିବାକୁ
 ଲେଖ, ପ୍ରସାସନ ମଧ୍ୟ ବହୁବର୍ଣ୍ଣରେ ଚାଲିବା ବେଳ । 'ରାଜସ୍ଥାନ',
 'ସବୁର', 'ସମୁଦ୍ର' ଶ୍ରବଣ ଏ ପେଣିର ପେ କେତେ ଧୂଳି ନବ
 ବାହାରିଛି, ତାହା ବଡ଼ ସତ୍ୟରେ ଏବେ ସଜିଥି ଅଭାବରେ । ସେହି
 ଶେଷକୁ ଶ୍ରାବଣ କଥା ଅମୂଳରୁ ନ ଲେଖି ବାରିଲ ନିଜର ଦୁର୍ବଳ-
 ଶ୍ରୀ ବଞ୍ଚିବ ବଞ୍ଚିବ ଅଂଶ ସବୁ ଲେଖ ଅଭାବରେ ଉପିତ କଲେ
 ବଞ୍ଚିବ ଉପକାର ହୋଇ ପାଇବାର ହିତ ମୁଁ ପ୍ରଥମ ଏ ଲେଖ ଦେବା
 ଅଭ୍ୟାସ କଲେ । 'ପଦ' ଓ 'ସତ୍ୟବାଦ' ର ସମାପନ ଦୁର୍ବଳ ସେହିପରି
 ଅଭାବରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେ ନୋଡେ ଉଦାସୀନ ଲେଖ । ଶ୍ରୀମନ୍ତ ବୁଦ୍ଧ-
 ସତ୍ୟର ଲେଖକରେ ପ୍ରଥମଥର ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ବହୁତ ବଡ଼ ସେବକ୍ରମ
 ହୋଇ ପାରିଥିଲା—ସେହିପରି ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଭାବପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷା
 ବଦଳା ପାଇବାପାରିଥିଲା । ଜନଜା ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଅତି ନୂତନରେ 'ସବୁ'

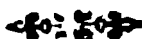
ମୁଦ୍ରାଦ ଲେଖ । ଏ ସବୁ ପାଇଁ ମୁଁ କୃତଜ୍ଞ ଭାବେ ସ୍ୱାଗତ୍ୟ । ଶେଷରେ
 ପଦ୍ୟପାଞ୍ଜି ପ୍ରତି ଦେଖିବେ ମୋର ଏ ସ୍ମୃତିରେ ସେପରି ଗମେଷ ତୁମ୍ଭ ଦାନ
 ଲେଖିବାର ନାହିଁ । ପାଠକମାନେ ଏଥିରୁ ତୁମ୍ଭ ବିଷୟର ପାଇବେ ପ୍ରମ
 ସାଥୀରେ ଚୋରାପତ୍ର, ମନେ ନକର ।

ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ର ।

ସୂଚୀ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
ଅବୃନ୍ଦ	୧
ବିଦେଶ-ବାସ	୧୩
ସୁଧୀରା	୩୭
ମାତା	୫୧
ଶ୍ରୀମତୀ ପ୍ରବନ୍ଧ	୫୩
ପ୍ରବନ୍ଧର ପ୍ରବନ୍ଧ	୮୦
ବିଷୟ-ମାତା	୧୦୫
ବାଚନ-ମାତା	୧୨୩
ପ୍ରବନ୍ଧ-ମାତା	୧୩୪
ପ୍ରବନ୍ଧ-ମାତା	୧୪୩
ବିଷୟ-ମାତା	୧୫୦

ବୀର ଭାରତ

ଆତ୍ମବଳ

ଅବିଭକ୍ତଭାରତର ରାଜ୍ୟର ଧର୍ମର । ନିଜ ଧର୍ମ ପ୍ରତି
ଅନାଦିକାଳରୁ ମନୋହାରୀ; ସେହି ମନୋହାରୀ ଯୋଗୁଁ ଭାରତ ଧର୍ମ ପ୍ରତି
ଅନାଦିକାଳରୁ ଓ ବିଦେଶରୁ ଭାରତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରକାର ହୋଇ
ଉଠିଥିଲା । ପ୍ରାୟ ଅସନରେ ବସିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କଟକା,
ପଞ୍ଜାବ ଓ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ — ଚତୁର୍ଦିଗରେ କଳେ-କଳେ-କୋଣରେ
ମୁଗଲମାନେ ଧର୍ମ ପ୍ରସାର କରିବାକୁ ସେ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ।
ସେହି ଧର୍ମପ୍ରସାରରୁ ଧାର୍ମିକତାରେ ଅନେକ ସମୟରେ ଭାରତ
ଜିନ୍ଦାଗୀର ମଧ୍ୟ ଦୁଃଖୀୟ ବୋଧ ହେଲା ନାହିଁ । ଗୁଜରାଟର
ଅବିଭକ୍ତ ଅର୍ଥକଳ ପାଇଁ ମୁଗଲମାନେ ଧର୍ମପ୍ରସାରକମାନେ ଭାରତର
ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଶ୍ରାମେ, ନଗରେ ନଗରେ ଧର୍ମପ୍ରସାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ
ପ୍ରଭୃତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦୋର ଫିକାରିଜନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପ୍ରଭୃତି-
ମାନେ ସମ୍ମାନରେ ଦେଲେ “ଲେଙ୍କୁ ପେଟର କୁଳା ନ ବାଧୁଲେ,
ସେମାନେ ଅଳକପୁରେ ପ୍ରସାଦିତ ନ ହେଲେ ନିଜ ଧର୍ମ ଲାଭେ
ନାହିଁ ।” ଅବିଭକ୍ତଭାରତର ଭାବରେ, “ସତ କଣ ? ଧର୍ମପ୍ରାପ୍ତି
ମନୁଷ୍ୟ ପେ ଶ୍ରେଣୀର କି ସତ୍ୟ କର ପାରେ । ଟିକିଏ ଅଳକପୁର

ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ପାରମାର୍ଥିକ ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ ହେବ । ଏହା ତ ବଜାର ବହିଷ୍କାର ।”

ରାଜାବଦନରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କୃଷିମ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସୃଷ୍ଟ ହେଲା । କାଶ୍ମୀରରେ ତାହାର ପ୍ରଥମ ପରୀକ୍ଷା । ଦୁଇଲକ୍ଷ ମୋଟର-ଫ୍ରେନ୍ସ ସମସ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ ବଣ୍ଟି ହୋଇଗଲେ । ଶ୍ୟାମେନ୍ଦ୍ରବରୁ ଉଦ୍‌ଧାରଣ ପ୍ରେମିକଙ୍କଦ୍ୱାରା ଛୁଇଁ ହେଲା, ଆଦେଶ ହେଲା - ଶ୍ୟାମ ଆମଦାନୀ ହୋଇ ରାଜସ୍ୱାଳରେ କମା ହେବ । ଯେଉଁମାନେ ମୁସଲମାନ ହେବେ, ସେହିମାନେ ଚେକିନ ଶ୍ୟାମ ପାଇବେ - ଅନ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ ନ ହେବେ, ସେମାନେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ମରିବେ ।

ଅନ୍ଧାରବେଳେକର ବୟାସ, ‘ମୁସଲମାନ ଧର୍ମକୁ ଏକମାତ୍ର ଧର୍ମ - ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟୁ ଏକମାତ୍ର ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା; ମୁସଲମାନ ନ ହେଲେ ମୁଖ୍ୟ ନାହିଁ । ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳକୁ ଧର୍ମଧର ଅଖିତା ରକ୍ଷା କରିବ । ବହିଷ୍କାରପଦ୍ଧତି କରାଯାଇ ଯେ ଚୌକିସି ଛକପଥ ନୋପାବିତ୍ ହୋଇ ନ ପାରେ ।’ ତ ବ୍ରାହ୍ମ ବୟାସ । ପାହାଚର ଇଞ୍ଜାମାତ୍ତେ ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଉଦୟ, ଚଳୟ ପଶୁଅଛି, ନାଲି ରକ୍ତ ନ ହେଲେ ଏତେ ଧର୍ମରେ ପଥାପଥା କାହିଁକି ? ଏପରି ଏକବ୍ରହ୍ମାଦିନୀ ମତ ପଦ ସୃଷ୍ଟିର ଶାସ୍ତ୍ରମତ ହୁଅନ୍ତା, ଏ ମୁକ୍ତିବିଶେଷ ଅସନ୍ତା ହୁଅନ୍ତୁ ! ଗୋଟିଏ ପଥ, ଏକ ଧର୍ମ ପ୍ରଶାନ୍ତିରେ ଉଦୟକୁ ଅବଧି କଲେ ସେ ଅନନ୍ତ-ଭାଷା ବ୍ରହ୍ମ ହେବ ନାହିଁ କି ? ଧର୍ମବିବେକ ଏକ ମହାପାତ୍ର; ସେଥିପାଇଁ ଅନନ୍ତ ଶାନ୍ତି ପ୍ରଶାନ୍ତି, ନାନା ନେତାତ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ପବନ ଅସ୍ଥିରୁମିରେ ବେବେ ଧର୍ମବିବେକ ଦେଖା ଦେଇ ନାହିଁ ।

ମହାତ୍ମା ନାନକ ପ୍ରଭୃତିର ସାମ୍ୟଧର୍ମ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ, କାଶ୍ମୀର ପ୍ରଭୃତି ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ଧର୍ମବିବେକ ଏକପ୍ରକାର ଲୁପ୍ତ କରିଥିଲା ।

ଧର୍ମ ନାମରେ ଉକ୍ତମାତ୍ର ସେ ଚୁମ୍ବିଲୁ ଚୋରାଧିକ ହୋଇଥିଲା; ହୁଏ
ମୁସଲମାନ ସେଇ ଭେଦ ଭୁଲି ଏକ ଗୁରୁର ଭରଣ କଲେ ଏକ
ପ୍ରକାର ଧର୍ମଧାରୀ । କର୍ତ୍ତାମାନ ସାମ୍ୟବାଦ ପ୍ରକାରର ଶିଖରୁମି
ମୁସଲମାନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟରେ ମନପ୍ରଥମେ ଧର୍ମର ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।
ଗୁରୁଗୁରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟରେ ମୁଲକରେ ରହିଲେ, ଦୁନିଆ ଦୁର୍ଲଭ ବେଳେ
କାଳ ତା ବୁଲୁଥିଲେ ତହିଁପାଇଁ ? ସେହିଭଳି ଲୋକରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ
ଗ୍ରାମ୍ୟ ଚୋରାଧିକ ଲୋକ ମୁସଲମାନ ହେଲେ । ତମେ ଏ
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରୁ ପ୍ରଦେଶାନ୍ତରେ ପରିବ୍ରାଜ ହେଲ । ଧର୍ମଧାରୀ
ଗ୍ରାସ୍ତମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ମୁଖ୍ୟତଃରେ ଦର୍ଶିବ ହେଲ ।

ସେ ସମୟରେ ଶିଖରୁ ଧର୍ମସ୍ତା ଚେତନାହାତୁର । ବାଣୀର ଏ
ପକ୍ଷାବଳ ପଦ୍ମ ପଦ୍ମ ଦ୍ରାସ୍ତା ଶିଖରୁ ଚେତନାହାତୁର
ନିକଟରେ ଆସି ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ । ସେହି ବସନ ଧର୍ମଧାରୀରୁ ଉଦ୍ଧାର
ପାଇବାର ଉପାୟ ନିନ୍ଦା କରିବାକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଲୋକେ
ଦୁଃଖରେ ଗୁରୁର ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ହେଲ । ଦେଖିବାପାଇଁ
ଏ ବସନ ଧର୍ମଧାରୀରୁ ଗୋଟିଏ କରିବା ପାଇଁ ସେ ପ୍ରାଣ ପଣ
କଲେ । ଗୁରୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ — “ହୁମ୍ବେମାନେ ସମ୍ରାଟ ନିକଟକୁ
ଯାଅ । ତାର ବଡ଼ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ପରମାନମାନେ ମୁସଲମାନ ନ
ହେଲେ, ଆମ୍ବମାନେ ମୁସଲମାନ ହୋଇ କିଏ ଲୋକ ? ଆଗେ
ଚିନ୍ତା (ଗୁରୁ) ମାନଙ୍କୁ ମୁସଲମାନ କେନ୍ଦ୍ର । ଅନ୍ୟ ନାମ କହୁକା
ଧୁବରୁ ମୋର ନାମ ଆଉ କହ । କହ, ତାଙ୍କୁ ମୁସଲମାନ କରି
ପାରିଲେ, ଅନେକ ଲୋକ ଅନ୍ତେଶରେ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ ପ୍ରକାର
କରିବେ ।” ଏ ଉପଦେଶର ବସନଧି ପରିଶ୍ରମ ସେ ନିଜକୁ ଗୁରୁ
କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଚେତନାହାତୁରଙ୍କୁ ତାହା ଅସ୍ଥିତ ନ ଥିଲା;
ନାନିକଟରୁ ଉଦ୍ଧାର ଦାଣ୍ଡ ହୋଇ ମନରେ ଉଦ୍ଧାର ହେବାରୁ

ସେ ଲେକଟଲାଣିଆରୀ ଜାକନ ଅଡ଼କ ଦେବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ।

ନେତଦେବେଳ ଦାବରପାତ୍ର ଦ୍ରାବଣ ମହସ୍ତ୍ର ସୈନ୍ୟବଳ ନେଇ, ବୁଦ୍ଧ-ସିଂହାସନ ଲଭି କରବା ଲେନାରେ ଅସୁଥିଲେ, ଯେତେବେଳେ ସେ ମହାତ୍ମା ନାନକଙ୍କର ପଛଟି ନାମ ସ୍ମୃତି ପାରିଲେ । ଦାବର ଟିକିଏ ଧର୍ମପ୍ରାଣ; ସାଧୁଦର୍ଶନଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଲବଙ୍ଗ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ନାନକଙ୍କ ଚରଣୋପାସନା ମନ୍ତ୍ରଣ ହାସନ ଭଳି ସେ ଅଶୀବାଦ ଶୁଣି କଲେ । ନାନକ ଅଶୀବାଦ କରି କହିଥିଲେ, "ତୁମେ ଅନ୍ତରରେ ଭଗବତ୍‌ରକ୍ତ । ତୁମର ଅବସ୍ଥାମାନେ ସମ୍ରାଟର ଶରଣକୁ ଲକ୍ଷଣସବୁ ପରିଦୃଶ୍ୟ ହେଉଅଛି । ଇବ୍ରାହୀମଙ୍କ ଲକ୍ଷାଧିକ ସୈନ୍ୟବଳ ଥିଲେ କ'ଣ ହେତ ? ଚରକବନ୍ଧୁର ତୁମେ ବାଳିୟାନ୍, ଶରଣ କୃପାରେ ସକଳ ଚକ୍ର ବନ୍ଧୁ ହୁଅ ହୋଇପିବ । ତୁମେ ପାଲଟିଅ ସୁଲତର ଜୟମର କରି ସେ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିବ, ତହିଁରେ ତୁମର ସାଜସଜ୍ଜାମଧ୍ୟେ ମହାଶୈବରେ ଶୁଦ୍ଧାଣ କରିବେ । ସାତ ଜଣ ସାଧୁଦ୍ରାବ୍ୟା ଦୋଷରେ ସେ ସିଂହାସନ ଅପଥ୍ୟ ଲେଖିତ ନ ହେଲେ ଅନ୍ୟ ତାହା ଅଧିକାର କରି ପାରିବ ନାହିଁ ।" ମହା-ସ୍ବରୁଷେ ସେ ଅଶୀବାଦ, ସେ ଉଦ୍‌ବିଗ୍‌ବାଣୀ ଅଶେଷ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ।

ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଗୁରୁ ଡେକ୍‌ବାଡ଼ାହୁଏବ ଅନେକଦିନେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଅବିଭକ୍ତକେର ଦକ୍ଷିଣ ଅସିବାପାରି ଗୁରୁଙ୍କୁ ଅମଲ୍ଲଣ କରି ପଠାଇଲେ । ଗୁରୁ ତତ୍ତ୍ବେଣାତ ଦକ୍ଷିଣିକାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଶିଷ୍ୟମାନେ କହିଲେ, ଅମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କରି ନାଆନ୍ତୁ ନାହିଁ—କଲ, ଅବ ଫେରିବେ ନାହିଁ । "ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର

ଭବରେ ଗୁରୁ କହୁଥିବା ଦେଲେ, “ତା ଜାଣିବର ତ ମୁଁ ପାଉଛି ।
 ଗୁରୁ ନାନବର କଥା ସ୍ମରଣ ଅଛି ତ ? ସାତଜଣ ସାଧୁ କନ୍ୟା
 ହେବା ବର୍ତ୍ତମାନ ଦରକାର । ତୁମ୍ଭମାନେ ମୋତେ ସାଧୁ ବୋଲି
 କହ, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ବଳି ହେବାକୁ ପାଉଛି । ଗୋଟିଏ
 ଗୋଟିଏ ହୋଇ ତ ସାତ ପୁଣ୍ୟ ହେବ ? ଏଥିରେ ବିଳମ୍ବ କରିବା
 ଉଚିତ କି ?” ଶିଖରରୁ ପ୍ରଥମ ନରବଳି ହେବାପାଇଁ ସ୍ଵେଚ୍ଛାରେ
 ଦକ୍ଷିଣ ଗମନ କଲେ ।

ତେଜ ନାହାନ୍ତର ବାଦସାହାଜ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ
 ହେଲେ । ଅଭିରାମଜେବ ତାଙ୍କୁ ମୁସଲମାନ କରିବା ପାଇଁ ନାନା
 ପ୍ରଲୋଭନ—ଶେଷରେ ପ୍ରାଣରସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖାଇଲେ—କିନ୍ତୁ
 ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟା ନିରସ୍ତ ହେବାକୁ ଶେଷରେ
 ଧନ୍ଦଲେ, ତୁମେ କିଛି ବୋଧମତ (ଅଲୌକିକ ବ୍ୟାପାର,
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ) ଦେଖାଅ ଯଦିଂରେ ତୁମକୁ ମହାତ୍ମା ହୋଇ ଜାଣି
 ପାରିବ; ନାହିଁଲେ ତୁମ ମୁହଁରେ ବଳୟବଦ୍ଧ ଗୋମାସଂ ଦେଖି
 ଧର୍ମନାଥ କହିପିବ ।” ଗୁରୁ ମୁହଁ-ମଧୁର ହାସ୍ୟ କରି କହିଲେ,
 “ଇନ୍ଦ୍ରିୟ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦେଖାଇବା ତେଜର ବାଦ—ସ୍ଵର୍ଗ-
 ରାଜ୍ୟ କାନ୍ଦୁଥିବେ । ଏ ବିଶ୍ଵବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ସମସ୍ତ ଅଲୌକିକ—
 ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ । ଶୁଦ୍ଧ ଧୂଳିକଣାଠାରୁ ପ୍ରତାପବାସୁ ଗ୍ରହ ରାକ୍ଷସ
 ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେଉଁଠାରେ ରହଣୀ ପୁଣି ରହି ନାହିଁ ? ଶୁଦ୍ଧ ମାନବ
 ଏହାଠାରୁ ଅଧିକ ଅଲୌକିକ ବ୍ୟାପାର କଣ ଦେଖାଇ ପାରିବ ?
 ତେବେ ତୁମେମାନେ ନିତାନ୍ତ ଯଦି ପିତୃ ଧର୍ମ, ଜରବାଣରେ
 ମୋର ମୁଣ୍ଡ ହାଣି, ମୋର କିଛି କ୍ଷତି ହେବ ନାହିଁ ।”

ଏ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ଶୁଣି ସମସ୍ତ ନଗରରେ, କ୍ରମେ ନଗରରୁ
 ପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଯୁବକମାନେ ହେଲେ । ଏ ଅଲୌକିକ ଅଭିନୟ

ଦେଖିବା ପାଇଁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ନାନାସ୍ଥାନରୁ ଦୈନିକ-ସାନ୍ତ୍ର, ଧନ,
ଦୟା, ଶିକ୍ଷିତ ଅସିକ୍ଷିତ ସମସ୍ତେ ଅସି ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ—ଦକ୍ଷୀ
ଲେନାରଣୀ ହେଲେ । ଅଧୁନୟୁଗର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶସ୍ତ ଚକ୍ରଗା
ସ୍ଥିର ରେଗଲ । ଲେନେ ଗୁଆ, ସୋଆନହେଣୀ, ଅଳତ, ବଦାସ,
ଦ୍ଵାରଦେଶରେ ପରୁଷ୍ଟ ହେଲେ । ସ୍ଥାନାସ୍ଥରୁ ଗୁଡ଼ଗୁଡ଼ ଓ
ବୃଷଣାଣା ମଧ୍ୟ ଦର୍ଶକରେ ପୁଷ୍ଟ ହେଲେ । ସେବସେବେ ପରଶା
ସଦକାକୁ ଗୁରୁ ଅସି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲେ । ସେବସେବେ ଗୁରୁ
ଓଡ଼ିଏ ଚାଟକରେ କଳ୍ପ ଲେଖି ନିଜ ଦେବରେ ବାନ୍ଧିଲେ ।
ଲେନେ ଶୁଭରେ, “ଏଇ, ଗୁରୁ ଗୁଡ଼ଗୁ ଲେଖି ଲୋକେ
ବାନ୍ଧିଲେଣି । ସେଇ ମନ୍ତ୍ରବଳରେ କଥାଗୁଡ଼ ପୁଣି ଲାଗିବ ।”
ତତ୍ପରେ ଡେକ୍ଟାଡ଼ ଦୁଇ ଧାନମନ୍ତ୍ର ହୋଇ ବିଲ୍ଵଦେବରେ ନିଜର
ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ କଲେ; ବିଲ୍ଵନାମ କଥା କରୁ କରୁ
ଅନ୍ତତାପ୍ତକୁ ନିଜ ବାମି ସାଧନ କରିବାକୁ ସକେତ ଦେଲେ ।
ମୁଖ ବିଲ୍ଵନାମ କଥା କେହି, ଗୁଡ଼ ଗୁଡ଼ ତଦବାସର ଆଦାତରେ
ସିର ଦେହଦୁଇ ହୋଇ ରୁଜକରେ ଗେତ ହେଲେ ।

ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସହ ସଂଚେତ ଦର୍ଶକଦୁଇ ଗୁଡ଼ଗୁ ନେତ୍ରରେ
ଗୁଡ଼ ଗୁଡ଼ଲେ—ମୁଣ୍ଡ ଦେହରେ ଲାଗିବ, ଦେଖିବେ । କାହୁଁ, ମୁଣ୍ଡ
ନ ଅବ ଲାଗିଲ ନାହିଁ । ତ୍ରାନ୍ତ ସମ୍ରାଟ । ଦଣ୍ଡର ଅବଦାରେ,
ପ୍ରାଣର ଉପରେ କି ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଶିଖରୁ ଉଦ୍ଘୁଳିତ ହେଲା
ପ୍ରାଣଶିଖା କର ନିଅନ୍ତେ ? ଅନ୍ଧ ଅପେକ୍ଷା କର ନ ପାରୁ ଶେଷରେ
ଅନ୍ଧରାଫଳେତେ ବାଟକ ଫିଟାଇ ପଡ଼ିବାକୁ ଅନେକ ଦେଲେ ।
ବାଟକରେ ଏକକ ମାତ୍ର ଲେଖା ଅଛି—“ସିର ଦେବା, ଶିଖ
ନ ଦେବା ।” ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଣ୍ଡ ଦେଲେ, କିନ୍ତୁ ଧର୍ମ ଦେଲେ ନାହିଁ ।

ଦେବାନୁସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ଶୀ ତେଜୋବାହୁରକ ନିକଟରେ ଅମ୍ଭ
 ଅବନାଶୀ । ସେ କାନ୍ତେ, “ନୈନଂ ହୁତନ୍ତି ଶକ୍ତାଣି ।” ଧର୍ମର
 ଆକର୍ଷଣକେନ୍ଦ୍ର, ଚରଣମତ ଗ୍ରାନ୍ତ ଦର୍ଶକହୃଦ ଧର୍ମର ଏ ଗୁହ୍ୟତମ
 ବୃକ୍ଷବେ କୁଆଡ଼ୁ ? ସମ୍ରାଟ ରାଜ୍ୟରେ, ଅସମ୍ଭବ ଦଳି ନ ପାରେ;
 ଯଦି ପଟେ ରୁଲ । ସେପରି ଗୁରୁତ୍ବ ସେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ମୁଦଳମାନ
 କରାବାକୁ ହେବ । ନିଜରେ, ମୁଦଳମାନ ଧର୍ମର ଗୌରବ ବଢ଼ିବ ।
 ଅର ପଦ ଗୁରୁର ପ୍ରକାଶ ବସନ ହୁଏ, ସନସମକ୍ଷରେ ବନ୍ଧା ମୁଣ୍ଡ
 ଶୁଣି ନ ଲାଗ, ଦେବେ ହୃଦ ମୁଦଳମାନ ବାହା ଦେଖି ଶିଖଧର୍ମ
 ପ୍ରତି ଅବହାସୀ ହେବେ । କିନ୍ତୁ ଗ୍ରାନ୍ତ ଅଭିରାମଜେବ ବୃକ୍ଷରେ
 ନାହିଁ ସେ ଗୁରୁଜନ ସେହି ଶେଷଲପିଗୁଡ଼ିକରେ ବାସ୍ତବିକ
 ଅଲୌକିକ ଉଦ୍‌ଗମ ନାହିଁ ଥିଲା । ସେ ରାଜ୍ୟ ଶିଖ ପୁତ୍ରପୁତ୍ରରେ
 ବଳାଦନାର ବୃକ୍ଷର ଉଦୟ ଖେଳାଇ ଦେଲା; ଶେଷେ ଶରପ୍ରାଣ,
 ସହସ୍ରପ୍ରାଣ ବହୁଦ୍ରବ୍ୟରେ ନାହିଁ ରହିଲା । ହଂସାପ୍ତେଷଜ୍ଞାନ
 ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଶିଖ ପ୍ରାଣର ସ୍ଥିର ଅବେଶରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ—
 “ପ୍ରାଣ ତେଜ ଧର୍ମ ରଖିବାକୁ ହେବ । କେମନ୍ତର୍ପଣବାଦ,
 ଶିଖରାଦ୍ବୟ ମୁକ୍ତର ମହାବାକର ସେହି ଶେଷନାଶୀ” “ଶେଷ ଦୟା
 ଶିଖ ନା ଦୟା” ଧ୍ରୁବଦାସରୁପେ ବିଦ୍ୟମାନ ରହି ଶିଖରାଦ୍ବୟ
 ଗତିବିଧି ନିରୂପଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଅତୁର ବିଶେଷତାରେ ଗୁରୁଜ
 ସେ ଶକ୍ତି ଫଳିତର ହୋଇଥିଲା — ଦିନେ ବନ୍ଧା ମୁଣ୍ଡ ଯୋଡ଼ ହୋଇ
 ଯାଇଥିଲା । ମୁଦଳମାନ ଦେଶିକରେ ଅବଲୁକ୍ତିତ ପ୍ରାଣଶୂନ୍ୟ ମସ୍ତକ
 ବହୁଳ ଶିଖ ସେଇ ଗୁରୁମନ୍ତ୍ରବ୍ୟବସର ନିଜକୁ ବାର, ଧୀର,
 ସ୍ବାଧୀନ ଜାତିରୂପେ ଠିଆବର ପାରିଥିଲା । ଏହିପରି ନିରାଶ୍ରୟ
 ରକ୍ତବହୁକ୍ରମର ଶିଖରାଦ୍ବୟ ହୃଦୟରେ ସୁଦୃଢ଼ ମୋଗଲସାମ୍ରାଜ୍ୟପତିନର
 ସ୍ମୃତିପାତ ହେଲା ।

ଆବେଶଜଳେ ନିଜକୁ ବେ ଅବମାନିତ ମନେ କଲେ
ଆଦେଶ ଦେଲେ—“ଏହି ମୃତଦେହର କୌଣସିପ୍ରକାର ସଜ୍ଜା
କରିବାକୁ ଉପାଦେୟ ନାହିଁ । ଯେଉଁଠାରେ କଷ୍ଟ ହୋଇ ପଡ଼ୁଅଛି,
ସେହି ପ୍ରକାଶ ଗୁଜରାଟରେ ପଡ଼ି ଓଡ଼ିଆ ସଫୁଟିବ ।”

ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦ ଝିଅ ସେନେଗେଲେ ଶୋକଶରଣୀ
କାଳକ । ପିତୃଦେହ ଉଦ୍ଧାର କରିବାପାଇଁ ସେ ଉତ୍ସାହରୁ ଦର୍ଶ
ଅଭିମୁଖରେ ଯାହା କଲେ । କାଟରେ ଜଣେ ଦରଦ୍ର ଶିଖ ଶଗଡ଼ିଆ
ଓ ତାର ପୁଅ ସଙ୍ଗେ ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କର ଲେଟ ହେଲେ ।
ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦୁଇ ପିତା ପୁତ୍ର ଦୁଃଖୀକୁ ଯିବାକୁ ତାଙ୍କୁ
କାରଣ କଲେ । ଗୋବିନ୍ଦ ପିତୃଦେହ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଁ ଦୃଢ଼ପତ୍ତେ—
ତାଙ୍କୁ ଖଲାସ କରିବ ? ପିତା ପୁତ୍ର ଶିଖମାନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଉଦ୍ଧାର
ଗୁରୁଗୋବିନ୍ଦଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ଦର୍ଶି ପିତାକୁ କୌଣସିମନ୍ତେ ଦେଲେ
ନାହିଁ । ବହୁ ପ୍ରୟାସ ଉପରେ ହିଁ ହେଲେ, ସେମାନେ ଯାଇ
ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କର ପିତୃଦେହ ଉଦ୍ଧାର କରି, ଆଣି ଦେଲେ ।

ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କୁ ନଗରର ବାହାରେ ରଖି ପିତା ପୁତ୍ର ଗୁରୁ
ରକ୍ଷା-ପୋଷା ନଗରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଏଣେ
ଚେନ୍ନାୟାହରଙ୍କର ମୃତଦେହ ସମ୍ପ୍ରାନ୍ତ ଆଦେଶରେ ସଜ୍ଜା
ପ୍ରକାଶମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଖିତ । ପିତା ପୁତ୍ର ଯାଇ ପୁଣି ଦେଖିଲେ,
ମୃତଦେହର ପୁରାଗତିପୋଷା ପ୍ରକାଶମାନେ ଦିବ୍ୟ ଦୂରରେ—
ସମସ୍ତେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଶ୍ୱେତ କରିଅଛନ୍ତି । ଦକ୍ଷାହାସନ ମୃତଦେହ
ସେହି ପ୍ରକ୍ଷେପିତାରେ ସେହିପରି ପଡ଼ି ରହିଛି । ପିତା ପୁତ୍ର
ନିଶ୍ଚେରେ ଗୁରୁଙ୍କ ବେ ନିକଟକୁ ଯାଇ ତାକୁ ଉଠାଇଲେ ।
ଭବିଷ୍ୟେ, “ଆମ ଦୁହେଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣକର ସ୍ୱେଚ୍ଛାମୁଖ ଆଶେ ।
ଆଉ ଗୋଟିଏ ମୃତଦେହ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖି ଯିବାକୁ ହେବ ।

ନୋହୁମଲ, ନିଦ ଭାଜିଲେ ପ୍ରହରମାନେ ଦେହେଦେଲେ କାଣି
 ପାରିଲେ, ମୁଦ ପଦକ ନାହିଁ, ସମ୍ରାଟଙ୍କ ନୋଷଦେହର
 ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଲେଖ ଖୋଜି ଧାଇଁଦେ—ନିଶ୍ଚୟ ଅମରମାନେ ଧନ
 ଧନ୍ୟତା ।” ଧୂସ ମଇବାକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କଲ । ପିତା କହୁଲେ, “ହୁ
 ପକଳ ଚକ୍ର, ଗୁରୁଜ ମଦକ ବଦଳ କଲ ନେବାକୁ ଅଧିକାର
 ପମ । ନୂତନ ଗୁରୁଜ ଅଧୀନରେ ମୋଠାରୁ ଅଧିକତମ ଧର୍ମସୁଧ
 ଲଭି ପାରିବୁ । ତୁ କହୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାବତ ।” ଏବେମାତ୍ର ଦେ
 ଶବ୍ଦଗୁଣକ ନାଶକର ଗଣପତିଙ୍କର ହୃଦୟାଦାତ ଭବ ଲୁପ୍ତ
 ହେଲ । ପୁତ୍ର ପିତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦାମ ମୁଦମଦକ ବନ୍ଧରେ ଅଛାତେ କଲ
 ଗୁରୁଙ୍କର ପୁଣି କେତେ ଦେହ ନାଶିଥିବୁ ହୃଦୟରେ କେତେ କଲ
 ଲୋପନ କଲ । ଧନ୍ୟ ଗୁରୁଗୁଣ ॥

ତଥା ସମୟମର ପିତୃଦେହର ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇଗଲା । ସନ୍ଧ୍ୟା ଓ
 କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଅନୁଶୋଧନେ ପ୍ରାଣଦାତା ପିତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦାମ ମୁଖ,
 ଶେଷ ଉପଦେଶ ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଲେଖ ଓ ଧ୍ୟାନ-
 କ୍ରମରେ ଅବିଚଳ ହୋଇ ରହୁନ । ପିତାଙ୍କର ପ୍ରାଣେନ୍ଦ୍ର,
 ଦେଶବାସୀଙ୍କର ଶୋଚନସ୍ୱ ଦଶା ଚିନ୍ତା କଲ କଲ ସେ
 ମୂଲ୍ୟମାନମାନଙ୍କର ଚରନ୍ତନ ଚିନ୍ତା ହୋଇ ପଡ଼ିଲ । ନିଷ୍ପ୍ର
 ହୃଦ୍‌ମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ବଳିଗାଣୁ ଜାତିରେ ଧରିତେ କଲ ପାରିଲେ
 ପିତୃଦେହୀନ ଉପସ୍ଥାନ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେଇ ହେବ, ଏହି ଲକ୍ଷ୍ମୀ
 ନାକ ପ୍ରାଣରେ ଜାହାଜ ହେଲ । ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ନିମେ ଅଧିକ
 ପ୍ରତିହାର ଆଦାର ପାରିଣ କଲ ।

ଗୋବିନ୍ଦ କଲଗାମିରେ ଅସ୍ତିତ୍ୱ, ଶାଶ୍ୱତ ଗଠନର
 ଅଭିଳାଷ, ଉତ୍ସାହର ସଜ୍ଜକ ଉତ୍ସ, ତଥାପି ସେ ପିଲ । ସମ୍ରାଟଙ୍କ
 କୁଦ ଦୃଷ୍ଟି ବୋଧା ତାଙ୍କ ପରେ ପରେ । ପମ୍ପନାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ-

ତରବର୍ତ୍ତୀ ପାବନୀ ପ୍ରଦେଶରେ ଗୋବିନ୍ଦ ଦେବେନ୍ଦ୍ର ବର୍ଷ
ନିରୁଦ୍ଧବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏ ମଧ୍ୟରେ ଶରୀର ବିକାଶଧାରୀ
ଅନୁଶିଷ୍ଟରୂପେ, ନ୍ୟାୟ ଶୂନ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାଘ୍ରାତ ଶିକାରରେ ଦେବେନ୍ଦ୍ର
ସମୟ କଟେ । ଆଉ ଅବଶିଷ୍ଟ ସମୟ ଶାସ୍ତ୍ରାଧ୍ୟୟନ, ଶ୍ରଦ୍ଧା-ଆଲୋଚନା
ଓ ଜାତୀୟ ଗୁରୁକାହାଣୀ ଶିକ୍ଷଣରେ ଅତିବାହିତ ହୁଏ । କିମ୍ବେ
ନୋବେଲ କଲିଗାମୀ, ପାଣ୍ଡିତ୍ୟରେ ଅସ୍ତତମ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଶତ୍ରୁ
ଓ ପାତକୀରେ ପିଇ ହୋଇ ସେ ନିରାଶ୍ରୟ ଶିଖମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ
ହର୍ଦ୍ଦାସ ପାମରିକ ଜାତିରେ ପରିଣତ କରିବାର ଉଦ୍ୟମରେ
ଲାଗୁଲେ । କିମ୍ବେ ପିତାଙ୍କର ଦୁର୍ଗତନ ଶିକ୍ଷାମାନେ ଗୋଟି ଗୋଟି
ହୋଇ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କୁ ଗୁରୁରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ନୋବେଲଙ୍କର ବିଭିନ୍ନଶକ୍ତିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ସେ
କହୁଥିଲେ—“ଭବିଷ୍ୟତର ଗାମୀ ଭବିଷ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟ ନିମିତ୍ତ
ମାଡ଼; ବିଭବତରେ ବଳୀୟାନ ନ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ୍ୟ
ଭୁଣ୍ଡାଳୁ ମଧ୍ୟ ହେବା ଚଳି ନପାରେ ।” ଏହି ବିଶ୍ୱାସରେ, ଅବିଚଳିତ
ଭାବ, ସେ ଘୋର ତପସ୍ୟାହାସ ଶକ୍ତିର ଉଦ୍‌ବିକାସନ କରି
କାମିଲେ ।

କିମ୍ବେ ସମୟରେ ବାଣେଶ୍ୱରୀରେ କଣେ ବଡ଼ ଧର୍ମନିଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ଥିଲେ । ତହିଁର ଅଳ୍ପ, ସେ ଶକ୍ତିର ଉପାସନାରେ ପିଇି ଲାଗି
କରିଥିଲେ । ଗୋବିନ୍ଦ ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଦେବାଧ୍ୟୟନ
କଲେ—ତେଣୁରେ ଗୋବିନ୍ଦ ତାଙ୍କୁ ଶାନ୍ତିମାନ, ନେଇ ଘୋର
ତପସ୍ୟାରେ ନିମଗ୍ନ ହେଲେ । ତୋଟକାକାଳ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ
ନୟନା ନାମକ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ଧତ ପକ୍ଷୀ । ତାହାର ଗୋଟିଏ
ଉନତ ଶ୍ରେଣୀରେ ନୟନାଦେବୀଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠାନ । ଗୋବିନ୍ଦ ଏହି
ଦେବୀଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ବଡ଼ ଭାବଣ ତପସ୍ୟା ଆରମ୍ଭ କଲେ; ସେ

ପାନାହାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନ୍ଧୁକ ହେଲେ—ଏକ ଅସନରେ ଅଧିକ
ଅଳ୍ପ ଭାବରେ ଦୃଢ଼ତା କଟିଗଲା । କଥିତ ଅଛି, ଏହି ନିୟମା
କେତେକ ସେ ଚାହିଁବ ବର ପାଇଥିଲେ । ଏ ନିୟମା ପରେ
ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ ହୋଇଥିଲା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟକର ଭାବରେ । ସେଥିରେ
ବହୁତ କଟିଗଲା । ଶେଷରେ ପୁଣ୍ୟାଦିତର ସମସ୍ତ ଉପାଦାନ ହେଲା ।
ଗୋବିନ୍ଦ ପୁଣ୍ୟାଦିତ ଦେଇ ପ୍ରତ୍ୟେକମାନେ ତାହାକୁ ଅସିଲେ,
ସମସ୍ତେ ଶିକ୍ଷାମାନଙ୍କ ପତ୍ରରେ ‘ଶାନ୍ତି ଉଦୟ’ ସେତେକ ଲେଖି ।
କହିଲେ, “ଦେବଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ମିଳିଅଛି, ଆଉ ଉପ ନାହିଁ” ।
ହୁମେନାମେ ସଂସାରରେ ପାଞ୍ଚ ପଦ୍ମ ମାତ୍ର, ସେଥିରେ ଶତ କଣ ?
ଭଗବତ୍ପ୍ରସାଦରେ ଯଦି ନିଶିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ଦେହରେ ବିକ
ହୁଏ, ଆଉ ସେମାନଙ୍କର ଶବ୍ଦ ବ୍ୟର୍ଥ ହୁଏ, ତେବେ ହୁମେନାମେ
କିପରି ଆଶଙ୍କା ଭରସାର କଣ ଅଛି ?”

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗୁପ୍ତତା କଥା ବୁଝୁଥିଲୁ ନିଃସନ୍ଦେହ ହେଲା—
“ପାଞ୍ଚ ଜଣ ନରବଳପାଇଁ ପ୍ରୟୋଜନ । ନରବଳ ବ୍ୟାପକ ଶକ୍ତି-
ଉପାସନାରେ ସିଦ୍ଧି ଅସମ୍ଭବ ।” ଏ ଗୁପ୍ତତା ତାଣି ଶୁଣି ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ
ଟିକିଏ ଉପାସନା ହୋଇଗଲେ । ଶେଷରେ ପରେ ଜଣେ ଶୁଦ୍ଧ
ତା ପରେ ଜଣେ ପରିଷ୍ଟ, ତା ପରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ—
ଏହିପରି ପାଞ୍ଚଜଣ ଜାତିର ସକଳ ମାୟା ହୁଅନ୍ତା । ଦେବଙ୍କ
ନିକଟରେ ବଳି ହେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ । ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦ ଅତି
ଆନନ୍ଦରେ ସେହି ଅର୍ପିତପାଣି ପଞ୍ଚଶିଖ୍ୟାଙ୍କ ପଦ ଦେବା ସମ୍ମାନରେ
ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଶିକ୍ଷାମାନେ ଦେବଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ
ହୋଇ, କେତେକଦେବେ ଦେବଙ୍କ ଚରଣ ତଳେ ପ୍ରାର୍ଥନା ଅର୍ପି ଆଦି
କଳାଦେବରେ ପଡ଼ିତ ହେବ—ନିଜ ନିଜର କ୍ଷୁଦ୍ର ପାଣି ଶୋଷିତ
ଦାୟିମ୍ୟ ନିକଟରେ କାଉରୁ କଲ୍ୟାଣପାଇଁ ଉପସ୍ଥିତ ହେବ—

ପାର୍ଥକ ଜୀବନ ଦେହବେଶନରୁ ମୁକ୍ତ ହେବ, ସେହି ପୁଣ୍ୟ ସମୟକୁ ଅବସର ଲାଭ କରି ରହିବେ । ହଠାତ୍ ଗୋଟିଏ ଅସିଷ୍ଟି ଜଣେ ମନାଟିଏ ଚେନର ମସ୍ତକ ଛେଦନ କଲେ । ସେହି ବକ୍ତାକୁ ଅସିଷ୍ଟି ଧରି ମନାଟିଏ ସିନ୍ଧ୍ୟାର ମସ୍ତକରେ ଧରି-ଜଳକ କାଟି ଦେଲେ । ଏହିପରି ପାଞ୍ଚଟି ଚେନ କଳି ଗଢ଼ି—ପାଞ୍ଚଜଣମାନ ଶିଷ୍ୟ ରଜ-ଜଳକ ଦେଲେ ତହିଁର ଗୋଟିଏ ଗମ୍ଭୀର ସ୍ଵରରେ କହିଲେ, “ତୁମମାନଙ୍କ ଜୀବନ ମାତାଙ୍କପାଇଁ ବସୁଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି—ତୁମମାନେ ଆଉ ତୁମର ନୁହ । ଏହି ଗଢ଼ିଟିକୁ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ତୁମମାନେ ଶତକାଳ ବାଣୀରେ—ଦୁଷ୍ଟଦମନ ଓ ଧର୍ମରକ୍ଷାରେ ଆକଳନ ବ୍ୟାପ୍ତ ରହ । ତୁମମାନେ ଯୋର ଏବଂ ଏବଂ ଜଳାର ସିନ୍ଧ୍ୟାର ସେନାପତି ହେବ ।” ଆସ୍ତେସ୍ତେସ୍ତେ ନିରାକଳ । ପରପର ମନୁଷ୍ୟକୁ ଚଳି ଯିବା ନିରାକଳ, ଶ୍ଵାସକ୍ରମ ପାତ—ପ୍ରକୃତ ନିରାକଳ ନୁହେଁ ।

କି ଶେଷେ ନୁହଁ । ଶଶିକ ମଧ୍ୟରେ ପଞ୍ଚମହସ୍ତ ମଧ୍ୟରୁ ଶେଷେ ପାଞ୍ଚଜଣ ଗୋଟିଏ ବାନ୍ଧି ନେଲେ । ଚଉଦର ଶ୍ଵେତରେ, ସ୍ଵରର ବିଳାପନା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାଣ ଦେବା ସତ୍ତ୍ଵେ କଥା, ତହିଁ ଶୀତଳ ରକ୍ତରେ, ସୁଦୃଢ଼ ମନରେ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭାବରେ ସ୍ଵଦେଶ ସ୍ଵର୍ଗପାଇଁ ଶୁଭକ ଆଦେଶ ପାଳନ ନିମନ୍ତେ କେତେଜଣ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରୁ ପାରନ୍ତି ? ଏହିପରି ଆସ୍ତେସ୍ତେସ୍ତେ ଯେତେବେଳେ ଶେଷ ନାହିଁ ହୋଇପାରେ । ଶିକ୍ଷର ଏ ଆସ୍ତେସ୍ତେସ୍ତେ ସମ୍ପାଦନ ଅପର ‘ହରିପଞ୍ଚମ—ଗୋବିନ୍ଦର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ—ମୁହୂର୍ତ୍ତମାନମାନଙ୍କ ଧର୍ମବିଦେଷ, ଅନ୍ଧାରର, ଶ୍ଵାସକ୍ରମ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ ହେବ ।

ବିଚିତ୍ର ବନବାସିନୀ

ଗୁଣଗତ କଥାକୁ ଅଧିକାଳ ଅଙ୍ଗେ ଦେଖି । ଉଠିବ କଣେ
 ଦୀର୍ଘକାଳ ବାସକରୁ ଗୁଣାତ ଯୁବକ ଅଗ୍ରବୀ ଅଧିକାରୀ ଗାମ
 ଅନ୍ୟାୟାୟା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଅସ୍ତ୍ରାଗ୍ରବୀରେ ଗମନ କରୁଅଛନ୍ତି ।
 ଶରୀର ଉତ୍ତମ ଗଠନ-ସୁରାଟି, ବିଶାଳ ବାସ, ପ୍ରଶସ୍ତ ଲକ୍ଷ,
 ଅକାଳୁକମ୍ପିତ ବାହୁ ଦେଖିଲେ ପୁଅ କଣେ ପଡ଼ୁଅଛି ସେ, ଶର-
 ପ୍ରାଣର ଦେଖି ବାସକରୁ ନାହିଁ ଧମକରେ ପ୍ରବାହନ । ପଦ-
 ସଂହାର ଅଧିକାରରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଶରୁ ଦୁର୍ଗ ଥିଲେ କଣ
 ଦେଖ, ସେ ଗାୟାତ୍ରୀର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାୟକ—ସୁଧୀକୁଳାଦିତ୍ୟ ବାସ
 ଗମକ୍ତେକ ନିଶ୍ଚୟ କୋଲ ନାହିଁ କରନ୍ତି । ବାସକର ଶିବାଗ
 ବେଶର ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ, ପଦଶିଳ୍ପରେ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘ ଶୂଳ, ବଳିକମ୍ପିତ
 ମୋଟିଏ ଶାଣିତ ଉତ୍ତରାସ୍ତ୍ର—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆସିଲେ
 ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଥାନ୍ତି ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

କହୁ ମନସ୍ତ୍ରୀ ଧର କୁଳବିଧି, କୌଣସିପାତେ ଶିଖାର ମିତ୍ର
 ନାହିଁ । ଦୂର ଅନନ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ବରଦ ଦୃଷ୍ଟିରେ
 ପଡ଼ିଲା । କାଳବିଳମ୍ବ ନ ଲାଗି, ଗୁଣାତ ବାସ କରନ୍ତେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
 ଅଗ୍ରବୀକୁ ଗୁଣ ଦେଲେ । ଶିପ୍ରଗଣରେ ଅଗ୍ରବୀ ଧାରିବାକୁ ଲାଗିଲା ।
 ପଥର ଦେଖିବା, ଅନ୍ୟାୟ କୃଷାକଳ ଅଗ୍ରବୀ ଗତରେ ଅବଶୀ
 ହିକିଏ ବାଧା ଦେଲେ—ତେବେ ମଧ୍ୟ କି ଶିପ୍ରଗଣ ! ଓଃ,
 ଗୁଣାତର କ'ଣ—'ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ନ ଦେଲେ ବାହୁଡ଼ିବ ନାହିଁ !'
 ବରଦଟି ଗୁଣାତରେ ଅଗ୍ର ଅଗ୍ର ଧାରିଅଛି । କେତେକେତେ
 ଦୃଷ୍ଟିକ୍ରମରେ ଗୁଣାତ ଧାରିଅଛି, ପୁଣି କେତେକେତେ ଦୃଷ୍ଟି ପଥରେ
 ଧାରିଅଛି, କେତେକେତେ ଅବା ପଥକୁ କୁଳ ଧରି ଅନୁସରଣକାରୀକୁ

ଗୁଡ଼ିଆ । ଶୁକ୍ରବାର କିନ୍ତୁ ପଶ୍ଚାତ ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ—ଦୃଷ୍ଟି ସଙ୍ଗେ
ସମ୍ମୁଖରେ ଆସିବ । ଏହିପରି ପ୍ରକୃତ ଜେନେରେ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରି
କହୁପମୟ ପରେ ବାବୁ ବସନ୍ତର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ । ବସନ୍ତ
ଶରୀରରେ ହସ୍ତହୀନ ଶୁଳ୍କି ବିକଳ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ଠିକ୍
ଏହି ସମୟରେ ଭୁବୁଷ୍ଣ ଗୋଟିଏ ଘଣ୍ଟିରେ ଅସ୍ପର ଖୁବ୍ ଲେଖିବାରୁ
ଅସ୍ପତି ଆଗେଇ ସହ ରୁଚକରେ ପଡ଼ିବ ହେଲେ । ହଠାତ୍ ପଡ଼ିବାରୁ
ବସନ୍ତର ଶରୀରରୁ ଶୁଳ୍କି ଦ୍ଵିଷ୍ଣ ହୋଇ ଚାଲିଲେ; ଶୁଣି ଏ
ବସନ୍ତ ଦେହରେ ଲାଗି ରହିଲେ ।

ମୁହୂର୍ତ୍ତମାତ୍ର ବିଳମ୍ବ ନ କରୁ ପବନସିଂହ ଅସ୍ପଦ୍ମରୁ ଲମ୍ବ
ପ୍ରଦାନ କରୁଥିବା ଦୃଶ୍ୟମାନ ହେଲେ; ଶାଣିତ ଉପାସ୍ତ୍ରାଟିଧର
ଆମରଷାପାଇଁ ଶୁଭ ଚକ୍ରରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ଦନ୍ୟ ବସନ୍ତ
ଶୁଳ୍କିରଦରେ ଦୁର୍ବଳ ନ ହୋଇ କରଂ ଅଧିକତର ଉଲଟ ହୋଇ
ଉଠିଲେ । ତାହାର ଶୁଷ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର କହୁନାହିଁ, ଶରୀରର କଣ୍ଠିକର
ଲେଖାଦଳି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁନା ଅବାଧକୁ ଶୁଷ୍କରେ କରି ଦେଲେ ।
ଅରଣ୍ୟର କିନ୍ତୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବସନ୍ତ ସଙ୍ଗେ ପଥ ଅଧିକ ସାହସୀ,
ବଳଶାଳୀ ଓ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ । ଶୁଣି ଏ ଦୁର୍ବଳ ଚରକାଶ୍ରୁ କି ନାହାନ୍ତି
ଉପାନତ ଚନ୍ଦ୍ର ବିଳମ୍ବରେ ଅବଲମ୍ବନ ହୋଇପାରେ ? ଅଦଳ
ଦନ୍ୟ କିନ୍ତୁଟି ସଙ୍ଗେ ବିବାଦରେ ପବନସିଂହ କହୁନା ଉଠିବେ, ଶୁଭ
ବହୁ ନାହିଁ । ବିବାଦ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସାପାଦେ ହୋଇ ଉଠିଲେ ।
ଏହି ବିଷୟ ସଙ୍ଗରେ ଚରକାଶ୍ରୁଟି ବସନ୍ତଚନ୍ଦ୍ରରେ ବାଳି ହଠାତ୍
ଚାଲିଲେ ! ଆଉ ଉପା ନାହିଁ—ମୁଖକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖି
ପବନସିଂହ ଉପଦେଷ୍ଟକର ନାମ ମନରେ । ଅସ୍ପଦ୍ମର ବଥା, ଠିକ୍
ସେଇ ସମୟରେ ବସନ୍ତର ଲେଖିଟି ପଡ଼ି ରୁପିତ ହେଲେ । ମୁଖ
ସ୍ପଷ୍ଟାଣ ନେଇ ସମୁଦ୍ର ହୋଇ ଚାଲିଗଲା ।

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୃତ୍ୟୁରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇ ପଦ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଦି ଜନ୍ମଟିକୁ ପରାସ୍ତ କରିବାକୁ ଗଲେ; ପରାସ୍ତ କରି ବୁଝି ଖାଲିଲେ, କାର୍ତ୍ତିକ ବରାହଚିନ୍ତ ଆବର୍ତ୍ତର ମୃତ୍ୟୁ ଦଟିଲ । ଦେଖିଲେ, ଗୋଟିଏ ଅଜ୍ଞାନ ହସ୍ତର ଗୋଟିଏ ଶର ଆସି ଜନ୍ମଟିର ଶରୀରରେ ଆତ୍ମକ୍ରନ୍ତ କରି ଦୋଇ-ଅଛି । ଏ ବିଷୟ ଶରଟି କେଉଁ ଗାରହସ୍ତରୁ ଆସିଲା ? ମୃତ୍ୟୁ ଠିକ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ବସିଲା ବେଳେ କେଉଁ ଗାରହସ୍ତର ପଦ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଦିକୁ ଆସି ରଖା କଲା ? ଶଶିକ ମଧ୍ୟରେ ପଦ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଦିର ଦୃଷ୍ଟି କରୁ-ଦିଗରେ ଖେଳାଇଲା । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଦୁଇଗୋଟି ଅରଣ୍ୟ-ବୃକ୍ଷର ଅନ୍ତରାଳରେ ଯେଉଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମୟ ବିଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଲେ, ସେଥିରେ ସେ ପ୍ରମୋଦିତ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇ ଗଲେ; କହିଲେ ବିଶ୍ୱାସ ହେଲା ନାହିଁ । ଦେଖିଲେ—ଗୋଟିଏ ଅସଲଯୋକନା, ଅସୁବିଧାଦୟ ରଣରଙ୍ଗିନୀ ବାଲିକା ଧନୁର ଶସ୍ତ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳକାୟ ଅଶ୍ୱ ଉପରେ ବସିଅଛି, ଦୟାସ ହସ୍ତୋଦୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ମଧ୍ୟରେ । ଅଶ୍ୱର ପ୍ରତି ପଦକ୍ଷେପରେ ଅନ୍ତରର ଅନନ୍ତ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ହେଉଅଛି । ନେତ୍ରର କୋପ ହେଉଅଛି, ସେହୁ ମନୋମୋହନ ମୂର୍ତ୍ତିଟିକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଧାରଣ କରି ଅଶ୍ୱ ଗର୍ଦିତ—ବନଦେଶ ବାଲିକାର ଦେହପ୍ରସ୍ତରେ ହସି ଉଠୁଅଛି ।

ପଦ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଦି କିନ୍ତୁ ନୁହନ୍ତି, ନୋହଲେ ଶୁଦ୍ଧିଆନ୍ତେ—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଅଦର୍ଶ ରକ୍ତ ତ ସ୍ପର୍ଶ ସ୍ଥଳ ଆସିଚନ୍ତି ? ନା, ତା ତ ଛୋଟ ନ ପାରେ; ରକ୍ତ ଯେ ଦୁର୍ବଳା—ଏ ଅରୁଣ ଗାରହ କି ଶାଳଠାରେ ସମ୍ବଦ ? କେବେ କଣ ଏ ରଣରଙ୍ଗିନୀ ଚଣ୍ଡି-ମୂର୍ତ୍ତି । ତା ବା ହେବ କୁଆଡ଼ୁ ? ବିଚାରପିଣୀ ଚଣ୍ଡିକାଠାରେ ତ ଏ ଅସୁବିଧା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମିଳିବ ? କେବେ ଏ ନିଶ୍ଚୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ଗାରହର ଅସୁବିଧା ସମାବେଶ ହାସ୍ୟମୟୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମୂର୍ତ୍ତି—ବନଦେଶରେ ମଙ୍ଗଳ

ଚନ୍ଦ୍ରଶିଳା କରୁ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ନୋହୁଲେ, ଏ ବିଚିତ୍ର ଜନବାସିନୀ କିଏ ? — ମୁଖର କି କମଳରୁ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେ ବାଲ୍ୟ ପ୍ରୀତିରାସି ଦହୁଥିବି ଦିଶୁଅଛି ! ବୋଧ ହୁଏ, ଏ ‘ପରୁଷୀଂସକା’ ହିନ୍ଦୁ-ରମଣୀର ଅଜ୍ଞତାବସ୍ଥା ଶୁଦ୍ଧପୀତାଳୁ ବାହାର ମୁକ୍ତ-ପ୍ରକୃତେ ହାସ୍ୟମୟ ଶୋକରେ ବଢ଼ିଅଛି; ସ୍ବାଧୀନ ପ୍ରାଣରେ ମୁକ୍ତ-ବାସରେ ବୁଲୁ ବୁଲୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ଉପକ୍ଷେପ କରୁଅଛି । ବାସୁଗଣର ଅନୁଗ୍ରହନା, ପ୍ରକୃତର ବିଚିତ୍ର ପ୍ରୀତିରାସିର ମଧ୍ୟରେ ବାଳିକା-ଟିର ପ୍ରାଣର ଉଦାରତା ଓ ଅସମ୍ଭବତା ଅଲୌକିକ ପ୍ରୀତିରାସି । ପୁଟି କରୁଅଛି, କୋମଳ ଗନ୍ତଦେଶ ଅବରଜ ଶୈବ୍ୟ-ଉଦୟ ପ୍ରତି ଉଲ୍ଲସି ରହୁ ଟିକିଏ ପାଣ୍ଡୁଗୁରୁଦେବ ପରି ବୋଧ ହୁଏ । ଏଥିରେ ସେ ଅଜ୍ଞତାବସ୍ଥା, ମଳିନବଦନା ଅନେକ ସୁନ୍ଦରତାରୁ ଅଧିକତର ମନୋହାରଣୀ ଦେଲ ପରି ପଦପଦ୍ମିନୀ ଅଟେ ଜଣାଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରପଦର ଗୁଳିନାରେ, ମୁଖର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବରେ, ଲେଳ-ଲେଳନର ପ୍ରତି ପଲ୍ଲବପାତରେ, ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀରେ, ଏପରି କି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଙ୍ଗରୁରେ ବାଳିକାଟି ପଦପଦ୍ମିନୀର ଶରୀର ଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରମୋଦରେ ଉଦ୍ଭବିତେ ପ୍ରୀତିରାସି ଭାଳି ଦେଲ । ପ୍ରୀତିରାସି-ବାସୁଦ୍ଧର ଏପରି ରମଣୀୟ ଜୀବନ୍ତ ସମାବେଶ ସେ ଏଥିପୁରୀ ଶେଷେ ଅନୁଭବ କରି ନ ଥିଲେ । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଏ ବିଚିତ୍ର ମନୋନିମାତ୍ମକର ଦୃଶ୍ୟଟି ପଶିବେ ବେଢ଼ିଆଡ଼େ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଗଲ । ପଦପଦ୍ମିନୀର ଶରୀର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ହୋଇନାହିଁ, ଅସ୍ଥର ମସ୍ତକ ବୁଲଇ ଦେଇ ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଗାକର ପରି ଅଭ୍ୟାସ ଅନନ୍ତ ଜାଳନା ମଧ୍ୟରେ ବାଳିକାଟି ପଶିବେ ବେଢ଼ିଆଡ଼େ ଲାଗିଗଲ । ପଦ ବାଳିକା ନିଶିପ୍ର ଶରୀର ସେହି ଶରୀରରେ ପ୍ରୋଥୁନ ନ ଥାନ୍ତା, ତେବେ ହୁଏ ତ ପଦପଦ୍ମିନୀର ଶରୀରରେ, ବାଳିକାଟି ବଲ୍ଲନାର ଅସ୍ଥାବୁଦ୍ଧ ପୁଣି । ସେ ଅବସ୍ଥା

ସ୍ଥାନରେ ନିଜକୁ ଫରାରିଲେ, "କିଲେକସ୍ତୁତ୍ତ୍ବ ଏ ବନବାସିନୀ
ନବ ? କିଏ ମୁଖ୍ୟୁରେ ଶ୍ରୀମତୀ କର, ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଦୁଃଖି ସେଇ
ଦୟାହୀନ ଅପହରଣ କରି ଗୁଲଗଲ ? ଏ ଦେବୀ, ନା ମାନସ ?"

ତେଜ ଅନେକ ଦେଖଣି । ମୁଁ ଓ ଉପରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ
ବିହସ୍ତ କରିଜେଲେ ତାଳି ଦେଉଅଛନ୍ତି । ତେଜିତରେ ଶ୍ରୀମତୀ
ଅଭିଶାଳା, ଦେଖିଲେ ଅତି ପାର ନାହିଁ । ସବୁଦିନ ପ୍ରାତଃ-
କାଳରୁ ପିତାଙ୍କ କରବାକୁ ବାହାର ଥିଲେ । ତରୁଣିର ଅନୁସନ୍ଧାନ
କରି କରି ଗ୍ରାମ ଓ ଲେବାବାସର ଦୃଢ଼ତୁରକୁ ଚାଲି ଆସି ଅଛନ୍ତି ।
ଦୀର୍ଘଦିନ ଥିଲାବେଳେ ଲେକ କିଛି ଅଳ୍ପ ଅସୁବିଧା ବୁଝିପାରେ
ନାହିଁ । କଠିନ ପରିସ୍ଥିତି ଯେଉଁ ବାଦଳର ବର୍ଷାମାନ ଯୁଧା ବୃକ୍ଷରେ
ଅନୁର ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦେବୀ ଅଳ୍ପ ପିତା ? କେଉଁଠାକୁ
ଗଲେ ଶୀଘ୍ର ଲେବାବାସ ଧରି ପାରିବେ ? ଅଭାବବୃକ୍ଷରେ
ସବୁଦିନ କେତେ ଅସୁବିଧା ହୋଇ ଅଛନ୍ତି, ଲେବାବାସର
ଗୋଟିଏ ଶୀତ ଅଳ୍ପ ପଥ ଆଗରେ ଦେଖାଗଲା । ସେ ଶୁଣିଲେ,
ପଥଟି ନିଶ୍ଚୟ କୌଣସି ଲେବାବାସ ବା ଗ୍ରାମକୁ ଯାଏନା । ପଥ
କ୍ରମେ ଗୁଡ଼ିର ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲେବାବାସପ୍ରାନ୍ତର ଆଶା
ଓ ବିଶ୍ୱାସ ଦଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ପଥ ମୁକ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତି ନ ଥାଇ
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଶ୍ରୀମତୀ ଅଭିଶାଳାକୁ ଭଲ ଭଲ । ଅଭାବର
ବୃକ୍ଷାବଳୀ ବିରାଟର ନ ହୋଇ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଘନ ଓ
ନିବିଡ଼ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବର୍ଷାମାନ ଯେଉଁଠାରେ ଧୂଳି ଅନ୍ୟ
ଉଷ୍ଣ ଦେଖିବା ଏକାକେଳିରେ ଅସମ୍ଭବ । ସବୁଦିନ ନିରୁପାୟ
ହୋଇ ସେହି ପଥରେ ଭଲ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶେଷରେ
ଗୋଟିଏ ଶୁଭ ଅଭିଶାଳା ନିକଟ ବୃକ୍ଷପ୍ରାନ୍ତରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ
ନୂଆ ନିର୍ମିତ କୁଟୀର ସବୁଦିନରେ ଉଠିତ ଚଷମେ ଧରିଲେ ।

ତାଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନନ୍ତର ସୀମା ନାହିଁ । କେତାବାସ ଯେତେ
 ଘନ ହେଉ ସେତେ, ପଟ୍ଟପାଞ୍ଚୁର ପରି ଆକୃତ ପ୍ରାଣକୁ ଚିତ୍ତ
 ହେତୁ ଶାନ୍ତପେଶୁ ନିଶ୍ଚୟ ଯୋଗାଇ ପାରିବ । କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥାନରେ
 ଥିବା ବୃତ୍ତର କୁଣ୍ଡଳ ନିକଟକୁ ଯାଇ ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଝିପାରନ୍ତେ
 ତାହା ଗୁଣରୁ ବୀର ଅନନ୍ତପାଞ୍ଚୁର ଅସ୍ଥାୟୀ ଅବାସ ।
 ସେ ଅପରାଧ ବୀର ତାଙ୍କଦଳଦ୍ୱାରା ଚୋର ହୋଇ ନିଜ ଗୁଣ
 ଓ ନିଜରୁ ବିଚାଡ଼ିବ ।

କଟକଗୁଣରୁ ଗୁଣରୁକ୍ତତାରୁ ଯେତେ ଅଦର ସମ୍ଭାବନା
 ସମ୍ଭବ, ପଟ୍ଟପାଞ୍ଚୁର ତାହା ଏଠାରୁ ପାଇଲେ । ସବୋକ୍ତ ଅରଣ୍ୟ
 ଜାତରେ ପ୍ରାଣ ମନ ପରିଚ୍ଛେଦ କେବେବେ ସେ ଅନନ୍ତପାଞ୍ଚୁର ନିଜର
 ପରିଚୟ ଦେଲେ । ତା ପରେ ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ସୁଖ ଦୁଃଖ,
 ହାନି ଲଭ, ଗୁଣ ଓ ଗୁଣନିତ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ବିଷୟରେ ଅମୋଦ
 ଅନାସ, ଅଲେଖନୀ, ସୁନ୍ଦରୀ ପ୍ରଭୃତି ଗୁଣ । ପ୍ରସବନେ
 ପଟ୍ଟପାଞ୍ଚୁର ସେ ଦେଇ ଅଭୁତ କେବଳ ଅନ୍ୟପ୍ରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା
 କରିଥିଲେ — କଥାରି ବସନ୍ତ ତାକୁ ଏତେ ଦୂର ଦେଖି ଅସିଲ,
 କଥାରି ଗୋଡ଼ାର ଅନେକରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବାର ଅଥା ଗୁଣ
 କରିଥିଲେ; ଅର୍ଥୁ ସୁନ୍ଦରୀ ଉତ୍ତରୀନା ବାଳିକାଟି ଅସନ
 ମୁଖମୁଖରୁ ତାକୁ ରକ୍ଷା କରି ନିଶ୍ଚୟପାତ ମାତ୍ରରେ କେଉଁଅଡ଼େ
 ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଲେ, ସବୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଅନନ୍ତପାଞ୍ଚୁର
 ନିକଟରେ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତଥା ଶୁଣି ଦେଖି, ଅନନ୍ତପାଞ୍ଚୁର
 ଦରହସିତ ବଦନରେ ଲୁଚିଲେ, “ଯେଉଁ ବାଳିକାଟିର ଯଥା
 ଅପଣ ବଢ଼ିବୁ, ମୁଁ ବୁଝୁଛି, ସେ ମୋହର ବନ୍ୟା, ପାଗଳ
 ପଦ୍ମନା ଜଡ଼ା ଅଉ କେହି ନୁହେ । ଅପରାଧମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
 ଗୁଣରୁ ବିଚାଡ଼ିବ ହେବା ଦେଖା ଦେଖା ତାର ଏ ଓ ପ୍ରକାର

ଏକ ଉନ୍ମାଦ ଆସିଲା ! ନିଜର ବସ୍ତ୍ର, ସ୍ଥାନ, ସମ୍ମାନ ପ୍ରତି ତାର ଚେତନାଟ ବସ୍ତ୍ର ନାହିଁ । ଏ ବସ୍ତ୍ରରେ ତ ତାର ସ୍ତ୍ରୀସୁଲର ଲଜା ଆସିଲା ନାହିଁ । ଧନୁରର ବ୍ୟବହାର କରି ସବଦା ଉନ୍ମୁକ୍ତ ପ୍ରାଣରେ ବନରୁମିରେ ବୁଲିବାରେ ତାର ବିଳାସ । ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟାରେ ଆଜି କାଲି ତାର ପାରଦର୍ଶିତା ବମ୍ ନୁହେଁ । ଥରେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଜୀବନର ସୁଖ ଅନୁଭବ କରି, ସେ ଆଉ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରୀମା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀସୁଲର ରହସ୍ୟାର୍ଥରେ ଅବଦାନ ରହୁବାକୁ ମନ ଦେଲା ନାହିଁ । ବସ୍ତ୍ରବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହି ସ୍ୱାଧୀନ ପ୍ରକୃତ ଅନୁଭବ ଅଧିକ ବଢ଼ୁଅଛି । କୌଣସି ଉପଦେଶ ଶୁଣିଲା ନାହିଁ — ଶାସନ ମାନିଲା ନାହିଁ । ସାଗରୀ ପଥ ଥାଡ଼ା ଧରିଥିବ, ତାହାହିଁ ତାର ଜୀବନର ବ୍ରତ । ତାକୁ ବୁଝାଇବ କିଏ ? ଯେହୁ ପାରିବିହିଁ ଅନେକ ସମୟରେ ମୋର ଏକମାତ୍ର ଚିନ୍ତା ।”

ପବନସିଂହ କହିଲେ, “ସାରବାଳା ସୁନ୍ଦରାଣୀଶ୍ୱେମଣି ପଦ୍ମନା ପାରି ଭବନା ? — ନିରର୍ଥକ । ଉନ୍ମୁ ଶୁକାକୁ ଖୋଜ ପାଏ, ନା, ଶୁକା ନିଜର ମୁକୁଟ-ରୂପା ବରିବାକୁ ରତ୍ନକୁ ଖୋଜି ବୁଲନ୍ତି ? ପଦ୍ମନା ପରି ଶୁଣିବେଳା ପାଢ଼ା ଉତ୍ତରେ ବୁଝାଦୁଷ୍ଟି ସକାରିବ, ସେତେ ପରମ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ । ସେପରି ସୁନ୍ଦରାଣୀ ପ୍ରାଣ ମନ ପରିତୋଷ କରିବାରେ ସେ ଜୀବନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୁଖ ଓ ଶୌରବ ଦେଖିବ । ଆଦେଶର ଏ ଭବନା କାହିଁକି ?”

“ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଆଦାର ଓ ଉଦ୍ରେକର ବ୍ୟବହାରରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟି ପାଇଛି, ଆଜଣ ଯେ କୌଣସି ସୁନ୍ଦରାଣୀ ଅବହେଳାର ଘାଟି ନୁହନ୍ତି । ସୁର-ସୁନ୍ଦରା ମଧ୍ୟ ଆଦେଶକୁ ସାର ନିଜ ଜୀବନକୁ ଧନ୍ୟ ମନେ କରିବ; କିନ୍ତୁ ପଦ୍ମନୀର ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ କାହିଁ, ଆଦେଶକୁ ପକେ କରି ପାଇବ ? ମୋର ବା ସେ ଭାଗ୍ୟ କାହିଁ, ଆଦେଶ

ପରି ଶୁଣିବାକୁ ଦୀକ୍ଷା ମୋର ଜାମାତା ନେତ୍ରରେ ? ପଦ୍ମିନୀର ପାତଳ
 ଚକ୍ଷୁରା ଶୁଣିଛନ୍ତି କି ? ଡେବେଟ୍ ଶୁଣନ୍ତୁ । ଦୋର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ —
 ଅପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ବୀର ଦାଉଦଙ୍କଠାରୁ ସେ ତାର ପିଲାବୁଝା ଛଡ଼ାଇ
 ଅଣିନେଇ, ସେ କଣ ନେଇ ତା କୁଜା ଦେଇ, ସୁଦର ଦେଇ
 ବା କୁସୁଦ ଦେଇ, ନେଇବା ଦେଇ ତା ଗୁପ୍ତ ଧର ଦୁର୍ଗା ନେଇ,
 ସେ ହସି ହସି ଲାଡ଼ାଇ ପାଣିପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । ଅତି ତାହା ନ କର
 ସ୍ୱର୍ଗର ଚେତନା ଅଛି ସେମାନଙ୍କର ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ପାଇବ
 ନାହିଁ । ଏହା କି ସମ୍ଭବ ? ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନତାପ ଦାଉଦଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ
 ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣ କରିବାକୁ ସିଦ୍ଧ କିଏ ?”

“ଅତି ଅନନ୍ଦରେ ଅତି ମୁଁ ଏ ଗୁରୁ ଭାବରେ ନେଉଅଛି ।
 ପଦ୍ମିନୀ ସରି ବୀରଦାମା ପକ୍ଷରେ ଏହୁପରି କଠୋର ପଣ୍ଡିତ ସୁଦର
 ଓ ସମୀଚୀନ । ମୁଁ ପ୍ରକ୍ଷେପ କରୁଅଛି — ଅପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଗୁପ୍ତାମୀ
 ‘ଶତ୍ରୁହ’ ଜଣେ କର ପେଶାଇ ଅଣେ, ଲୋଡ଼ିଲେ ସମ୍ମୁଖ
 ଫିଙ୍ଗାମରେ ପ୍ରାଣ ଦାନ କରନ୍ତି, ଏ ଦୁଇରୁ ମୋଟିଏ ଦେବ ।”

ସେହି ଦିନ ପଦ୍ମିନୀର ବିବାହ ସବାଣେ ଅତି ଗୋଟିଏ
 ସମ୍ବନ୍ଧ ଅତି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧଟି ବଡ଼
 ଅଭିଜ୍ଞ ଧରଣର — ସେ ଚକ୍ଷୁରା ମଧ୍ୟ କର ନ ଥିଲେ । ପଦ୍ମିନୀ
 ଅଭିଜ୍ଞ କି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କାହାଣୀ ଅପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ବୀର ଦାଉଦଙ୍କ ତାନକୁ
 ଗଲ । ଦାଉଦଙ୍କର ବିବାହସୀମା ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥା
 ହୋଇଅଛି, ବସୁପାତ୍ରଙ୍କର ଶରୀରର ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ କିମ୍ଭା
 ଶୀତଳର ହେବାକୁ ବସିଲେ, ଅତି ମଧ୍ୟ ନିଜର ଦୁଇଗୋଟି ହୃଦୟ
 ମୁସଲମାନ ସନ୍ତୀ ଅଛନ୍ତି, ତଥାପି ତାଙ୍କର ହେଉନାହିଁ ହୃଦୟମଣି
 ପଦ୍ମିନୀର ଧର ଧାବନ ଦେଲ । ସେ ଜଣେ ବିଶୁଦ୍ଧ ସମ୍ଭାବନାବଦ
 ହାତରେ ଶକ୍ତିଏ ବିଚିତ୍ର ସହ ଅନନ୍ଦସିଂହଙ୍କ ନାମରେ ପଠାଇଥିଲେ ।

ପଦ୍ମି ପଦ୍ମନାଭ ରୂପକର୍ଣ୍ଣନାଭ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରୋମସ୍ତ୍ର ବନ୍ଧନା । ସମସ୍ତ ଗୋଟି ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ଏଠାରେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ତେବେ ସଂକ୍ଷେପରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ; ସେ ଲେଖିଥିଲେ — ‘ବନ୍ଧନନା, ଏଣାଦୁନା, ମୁକ୍ତାନନ୍ଦରମଣୀପୁରୀ, ପ୍ରକାଳୋଷ୍ଟା, ପ୍ରଲମ୍ବକୃତ୍ତା, ପଦ୍ମଗନ୍ଧା, ପାଣବନ୍ଧୀ, ସୁଦଶଲଳମୟୀ ପଦ୍ମନାଭ ସେ ନିଜ ହୃଦୟରାଜ୍ୟର ଅଧୀଶ୍ଵର ଧରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ପଦ୍ମନା ଅସି ନାକର ପଥାପୁତ୍ର ଅଧିକାର ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ।’ ପଦ୍ମର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିନ୍ତୁ ଏହିପରି ପ୍ରସଂସାଦାଦ ବା ଗ୍ରୋମର ମନ୍ତ୍ରମୟ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ଥିଲା । ଟିକିଏ ଉପ- ଶୀତରେ ପଦ୍ମିର ଉପହାସ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରକାଶ ଥିଲା — ତାଙ୍କର ପ୍ରଦତ୍ତ ସମ୍ମାନ ଆଦରରେ ଲୁଚିଯିବ ନ ହେଲେ, ସେ ସଂସ୍କୃତିରେ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟତା ଅଭିମାନକୁ ଧରି ପଦ୍ମନାଭ କଳପ୍ରୟୋଗରେ ହରିଣ କରିବେ ।

ଦେଉଁ ଦନ ପକାନ୍ତସିଂହ ଅନନ୍ତସିଂହଙ୍କୁ କୁଶୀରରେ ଅପ୍ପ,
 ଦୁଇ ଦାନ୍ତଦଳ ପକ ନେଇ ସେହୁଦନ ଆସି ପଡ଼ିଥିଲା । ପକ
 ପାଠ କରୁ କରୁ ଅନନ୍ତସିଂହ କୋଥରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଉଠିଲେ;
 ଇର୍ଷା, ଦ୍ଵେଷରେ ମୁଣ୍ଡ ଓ ଚଷ୍ମ ଉଦ୍ଧବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କଲା । ଇଚ୍ଛା
 ହେଲା, ସେହୁକ୍ଷଣି ଦୁଇଉପିରସ୍ତେଦନ ଭରସା । ତା ତ ହୋଇ
 ପାଉଁର ? ସେ ସେ ଦୁଇ ! ସେ ଦୁଇକୁ କିନ୍ତୁ ନ ବୁଝି ତତ୍ପରୀକ୍ଷା
 ଦେଖିଲା କୁଶୀରକୁ ଗମନ କଲେ । ଦାନ୍ତଦଳର ଅଦ୍ଧକାର ଦେଖି
 ଦେଖିଲାକର ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ଧବର୍ଣ୍ଣ କୋଥ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ପଦ୍ମିନୀ ଅନ୍ତରରେ
 କୋଥ ବାଡ଼ାରେ ପ୍ରତାପନ କରି ସିନାହୁଁ ଶାନ୍ତ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ
 ପକର ଅନନ୍ତସିଂହ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତ ହେବାକୁ ସେ ପଦ୍ମିନୀ ପକାନ୍ତ-
 ସିଂହଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଓ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜଣାଇଲେ ।

ଦୁଃଖ, ବିପଦକୁ ଗୀତହୃଦୟର ମରାଣାମ୍ଳ । ଗୀତର ପ୍ରଣୟନମତ ଦୁଃଖ, ବିପଦ-ପୋଗରେ ପ୍ରକୃଳତ ହୋଇ ଉଠେ । ବୁଦ୍ଧିମତୀ ପଦ୍ମିନୀଙ୍କୁ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାରର ଉପାୟ ହଠାତ୍ ଦେଖାଗଲା । ସେ ପିତାଙ୍କୁ କହୁଲେ, “ଦେଖି ପାରୁଛୁ, ଦୁଇଜଣ ମୋ ପ୍ରତି ଅସକ୍ତ — ଜଣେ ବୃଦ୍ଧ, ଶବ୍ଦବାସ୍ତବ, ଅସୁନ୍ଦର ଓ ବ୍ୟର୍ଥ; ଅନ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଜଣକ ଦୀର୍ଘବାସ୍ତବ, ସୁନ୍ଦର ସୁଜାତିର ଯୁବକ, ଗୀତ । ଜଣକର ଅକାର ପ୍ରକାର ଅନ୍ୟ ଜଣକର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ । ଏ ଦୁଇ ବିଷୟ ପ୍ରଣୟ ମଧ୍ୟରେ ଅସମ୍ଭାବନୀୟ ଶକ୍ତି ଓ ସମ୍ଭାବନ ଉଦ୍ଧାରର ପଥ ମୋତେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖା ପାଉଅଛି । ଅମର ନୁହେଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯେତେଦେଲେ ମୋ ସକାଶେ ‘ଶକ୍ତିବୃଦ୍ଧ’ ଅବିମଳ ବରଦାତ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛନ୍ତି, ବୁଲନ୍ତୁ, ଦୁହେଁ ତାଙ୍କ ସହିତ ବିରୁଦ୍ଧ କରି କହିବା ସ୍ଥିର କରିବା ।”

ବିରୁଦ୍ଧ ପଡ଼େ । ସ୍ଥିର ହେଲା, ଦାଉଦଙ୍କୁ ଜଣାଇବାକୁ ହେବା ପେ, ତାଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତାବ ବୁଝାଇ ଦେଇଅଛି, ମାସକ ମଧ୍ୟରେ ପଦ୍ମିନୀ ତାଙ୍କ ସହିତ ସହୃଦ୍ୟ ଯାତ୍ରା ହେଉଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅନିତସିଂହଙ୍କୁ ତାଙ୍କର କେତେକ ଶକ୍ତି ସ୍ଥଳ ନ ଦେଲେ, ପଦ୍ମିନୀ ତାଙ୍କୁ ବଦାହ କରିବେ ନାହିଁ ।

ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଦାଉଦ ଏତେଦୂର ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇ ଥିଲେ ଯେ, ସେ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ପାରନ୍ତେ ନାହିଁ । ଉଦୟ ସେ ଏହାପରି ସନ୍ତୋଷ ସହୃଦ୍ୟରେ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ଗ୍ରହଣ କଲେ କୋଲି ସମସ୍ତେ ଜାଣିଲେ । ପଦ୍ମିନୀ ଦାଉଦଙ୍କ ଶକ୍ତିବୃଦ୍ଧକୁ ପ୍ରେରଣ ଦେବା ପରେ ସେ ଅନିତସିଂହଙ୍କୁ ସ୍ୱୀକୃତ ଶକ୍ତି ସ୍ଥଳଦେବେ କୋଲି ସ୍ଥିର ହେଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ସମୟର

ରାଜ୍ୟସମ୍ପଦଲେଖ ମୁସଲମାନ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା; ସେମାନେ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସବୁବେଳେ ଚାରିପିଢି ନ ଦେବାପାଏ ହୁମର, ସ୍ୱାର୍ଥ-ଆଶା ଶେଷ ହେଲେ ସେ କ୍ଷଣକେ ସତତ ବନ୍ଧୁକା, ସକଳ ଉପକାର ବହୁଳ ହୋଇ ଗ୍ରାସଣ ଶତ୍ରୁରୁଦ୍ଧରେ ଦେଖା ଦେବେ । କିନ୍ତୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ, ଏହି ବସତ ଓ ବିଶ୍ୱାସପାତକତାକୁ ଦାବଦଳର ଉଣାଳତା ରାଜ୍ୟବିସ୍ତାରର ଅବଲମ୍ବନ ଥିଲା । ଜାବନର କହୁ ଅନୁରୂପ ପରେ ଆଜି ଦାବଦଳରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ କରି ଏପରି ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଦାନ୍ତା ଅନନ୍ତସିଂହଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବମୂଖ୍ୟକାରୀତା ବୋଲି ଅନେକଙ୍କୁ ବୋଧ ହେଲା ।

ଧର୍ମଯୁକ୍ତପ୍ରକଣ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ଓ ବିଶ୍ୱାସକୁ ରାଜ୍ୟବିସ୍ତାରର ନୀତି—ସରଳ ଗୋମଳ ବ୍ୟବହାର, ହୃଦୟ ଅଧିକାର କରିବାର କୌଶଳ । ସେମାନେ ଏହାର ବଳରେ ସୁଖେ ସୁନ୍ଦର ମାନବସାଶିରେ ଅନନ୍ତ ଅଧିକାର ବିସ୍ତାର କରି ଆସିଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପାଟକୁଟିଳ ଜୟନ୍ତୀ ହୃଦୟର ଏଗ୍ରନ୍ତର ପ୍ରଭାବ ଅତି ଅଳ୍ପ । ପାଟ ପ୍ରଦଳ ହେଲବେଳେ ଧର୍ମ ହେ, ବିଶ୍ୱାସ ଧର୍ମ, ଚାହାର ପ୍ରାଣ ନାହିଁ । ସେହି ହେତୁରୁ ତ ଆଜି ଆତ୍ମାର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା । ଏହି ସରଳ ବିଶ୍ୱାସପୋଷ୍ଟ ହିନ୍ଦୁର ରାଜ୍ୟ ପାଇଅଛି, ଆସନ ପାଇଅଛି, ଗୌରବ ପାଇଅଛି, ମହତ୍ତ୍ୱର କ୍ଷୀଣ ଆଶ୍ରୟ ଅନେକ ସମୟରେ ଲାଭ ପାଇଅଛି । ଏହାପରି କହୁ ନିର୍ଦ୍ଦୀନନା ଓ ବିଶ୍ୱାସପାତକତାର ଦାମ ପ୍ରତିଧାତରେ ଆସି ସ୍ୱାଧିକାରର ହିନ୍ଦୁ ପ୍ରଭାବରେ ନିମେ କୁଟିଳତା ମିଶି ପିତାକୁ ମରିଲା । ବାବୁରର ବିପଦରେ ପଡ଼ି ହିନ୍ଦୁ ପିତାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲା, “ଶଠେ ଶାଠ୍ୟ” ସମାଜରେ ।” ହିନ୍ଦୁ ଶରୀରରେ ଶଠର ପ୍ରତି ଶାଠ୍ୟସ୍ୱଭାବ ନିମେ ନିମେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ

ଝୋଳାକର ଜବନରେ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଲଢ଼ୁଥିଲା ତୋଳି ଅନେକ
ଅତ୍ୟାଧିକାର ମତ ।

ପଦ୍ମନା ରଜସୁତ ବଜ୍ରବନ୍ଧା । ଦାଉଡ଼ ପ୍ରକଳଧୂତାପଶାଳୀ
ରଜା । ରଜବନ୍ଧା ପଦ୍ମନା ପାଧାରଣ ଗଢ଼ଣାରେ ମଧ୍ୟ ଦାମୀପରିକଳ
ଖଣ୍ଡବେଷିତ ହୋଇ ଗ୍ରମଣ କରିବାର ବଥା, ଧୂଣି ସେ ଦଳ୍‌ବେଳା
ସମାନ୍ତ ଦାଉଡ଼କୁ ଭରଣ କରିବାକୁ ପିତେ । ଏଥିରେ କନ୍ୟାପାତ୍ରିକ
ସମାବେଶ କହି ନ ପିବି ବାହୁଁକ । ଏକମାତ୍ର ପରେ ପଦ୍ମନା
ପ୍ରତାପର ଅରଣ୍ୟକୁଟୀରରୁ ବାହାରି ଦାଉଡ଼କୁ ଭରଣ କରିବାପାଇଁ
'ରଜବନ୍ଧୁ' ଅବସ୍ଥାରେ ପାଶା କଲେ । ଅଳ୍ପ ପଦ୍ମନା
ବେଶରୁପଣ-ପରିପାଟି ବଡ଼ ବେଶ ଧରଣର । ଗାଳର ବସାସ, ସେ
ସେହି ବେଶରେ ଦାଉଡ଼କର ମନୋମୋହନ ନୁହେଁ, ଚିତ୍ତଦନପାଇଁ
ପ୍ରାଣହରଣ କରିବେ । କନ୍ୟାପାତ୍ରିମାନଙ୍କର ରୁଗଣ ପରିପାଟି ମଧ୍ୟ
ଚିତ୍ତନୁପ । ପଦ୍ମନା ମଧ୍ୟଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ସବାଇରେ 'ପାଉଟନ୍ତି ।
ସବାଇଟି ବେଶମର କଡ଼ୁମୁକ୍ତ ପରିତାମର ଅବୃତ୍ତ । ଠିକ୍ ପାଖକୁ
ଲଗିକରି ଗୋଟିଏ ଗର୍ଭକାୟ ମରଣ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଅରଣ୍ୟ ଅସ୍ତ
ଭରାଇ କରି ନେଉଅଛୁ । ଟିକିଏ ନିରାଶନ କରି ଫେରିଲେ ଜଣା
ପାଉଅଛୁ, ସରଣଟି ଆଉ ବେଶ ନୁହେଁ—ରଜବନ୍ଧୁ ବୀର ନେତ୍ର-
ସିଦ୍ଧ । ଏହି ସବାଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଚଳିଗୋଟି ଲେଖାଏଁ
ସବାଇ । ସେଥିରେ ପାଉଥିବା ଚଳଣି ପଦ୍ମନାଙ୍କର ଅନ୍ତରର ଦାମୀ
ହୋଇ ପରିଚିତ । ଏମାନେ ନୂତନ ରୁଦ୍ଧରେ ପଦ୍ମନାଙ୍କ ସେବା
କରିବାକୁ ପାଉଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଏମାନେ ସ୍ତ୍ରୀ ବେଶରେ
ସଜିତ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରଜସୁତ ସୈନ୍ୟ । ସେମାନଙ୍କ ଭାବ
ଓ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ସବୁ ସବାଇମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚାଯିବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ
ସବାଇ ସବାରେ ଚଳଣି ଲେଖାଏଁ ଗାଉଥାଏ । ସେମାନେ ପାଧାରଣ

ବିଚିତ୍ର ନୁହନ୍ତି — ଗଜକ ଦେଶରେ ଶୁଷ୍କ ଋଣସେତରେ ପଶୁଚିତ୍ର
 ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚଣାଳବାୟୁ ପାହୁଣୀ ଗଜପୁତ ବାସ । ପଦ୍ମନାଭ
 ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ପ୍ରକାଶ ଧନୁ ଓ ଅମୋଦ ଶରଜାଳ । ଏହୁପରି
 ପବନସିଂହଙ୍କୁ ମିଶାଇ ଶାନ୍ତର ଦେଶରେ ଅଶ୍ରୁଶୁଣ ଜଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ
 ଯୋଦ୍ଧା ଗଜ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ଆଉ ତରୁଣକଣ ଗଜପୁତ
 ସୈନିକଦେଶରେ ପଦ୍ମନାଭ ଶରୀରରହକରୁପେ ପ୍ରକାଶଶ୍ରବରେ
 ଯାଉଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶଙ୍କର ଦୁଇଗୋଟି
 ଲେଖାଏ ଶାଣିତ ନରବାସ । ଏଥିରେ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗେ
 କରଦାର କୌଣସି ତାରଣ ନାହିଁ । ଗଜପୁତ ଗଜପୁତର ଶରୀର-
 ରକ୍ଷକମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ତରବାସ
 ଧାରଣ କରନ୍ତି । ଗଜପୁତ ବାସମାନେ ସବୁ ସମୟରେ ନିର୍ଭୟ ଓ
 ଶୁଷ୍କ, ସେଥିରେ ପୁଣି ଏ ଶାନ୍ତମୟ ଦୈବାଦୃଶ ଦେଶରେ
 ଏମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ଭୟ ଓ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ କୋଷ ହେଉଅଛନ୍ତି ।

ଏଣେ ଦାଉଦ ସିଂହଦ୍ବାର ଗୁଡ଼ି ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଗୋଟି ସଥ
 ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଆସିଅଛନ୍ତି, ସଙ୍ଗରେ ବଂଶଜ ଜଣ ବହୁ ପରିଜନ ।
 ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱରୂପିତ ଅସ୍ତ୍ରପୁଷ୍ପରେ ଆସିନ । ଏମାନେ
 ପଦ୍ମନାଭୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରି ପାଶୋଟି ନେବାକୁ ଏତେଦୂରଆସିଅଛନ୍ତି
 ଦାଉଦ ରୂପଣ ପରିଚ୍ଛଦରେ ସାଧାରଣତଃ ଟିକିଏ ଅସ୍ତ୍ରାକଳ
 କରିଥାନ୍ତି; ଆଜି ପୁଣି ପ୍ରେମିକର ସାଜରେ ସେ ଅସ୍ତ୍ରାକଳ ଟିକିଏ
 ବୁଦ୍ଧିମର ବଳପଥ ଜଣାଯାଏ । ପୋଷାକ ପରିଚ୍ଛଦର ପରିଧାନ
 ପରିସାଧିରେ ତାଙ୍କର ସେ ଶବ୍ଦବାୟୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଲୁଚାଯିବ
 ହୋଇଅଛି । ବିଚକ୍ଷଣ ଅସ୍ତ୍ରାଗ୍ରାସ୍ତ୍ର ପରି ସେ ଆଜି ଅସ୍ତ୍ର ବଦଳ
 ଚାଲରେ ଚଳାଉଅଛନ୍ତି । ପଦ୍ମନାଭ ଶରଦାର ଅନ୍ତରାଳରୁ ନିଜ
 ପ୍ରଣୟକର ପ୍ରେମିକ ଦାଉଦଙ୍କର ଏହି ଗରବସ୍ତ୍ର, ବିଚିତ୍ର ରୂପଣ-

ପରାଧୀନ ଦେଶ ମନେ ମନେ ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ଦାଉଡ଼ ଜଣେ
 ଶତ୍ରୁପାତ ବାବୁରୁଣ । ଶତ୍ରୁପାତର ଦଳଦଳ ସେ ଅନୁର ପାଦପରେ
 ଶତ ଶତ ପଦ କରୁ ଚଳୁଅଛନ୍ତି । ଅନେକ ଦୁର୍ଗମ ଦୁର୍ଗର ନିକଟ
 ଶତ୍ରୁ-ରାଜା ଉଡ଼ାଇଅଛନ୍ତି । ଦାଉଡ଼ ନିଜେ ଶତକାଞ୍ଚ ଓ
 ବୁଝିବ ସତ, କିନ୍ତୁ ପଦ୍ମନାଭ ତତ୍ତ୍ୱ ସେ ବାହାଈର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ
 ନାହିଁ । ହୃଦୟର ବଳିଷ୍ଠତା, ଅନ୍ତରର ଗଭୀର ପଦ୍ମନାଭ ଆଖିକୁ
 ଦେଖାଇଲା, ସେ ଦାଉଡ଼ଙ୍କୁ ମନେ ମନେ ପ୍ରଶଂସା କଲେ ।
 ଅମ୍ବୁମାଳଙ୍କର ସେଥିରେ ବିସ୍ମୟ ହେବାର କିଛି ନାହିଁ—ସାର
 କେବଳ ବାବୁରୁଣ ଅଦର କରି ଜାଣେ ।

କନ୍ୟାପାତ୍ରୀତଳକୁ ମହାସମାଗୋଷ୍ଠରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାପାଇଁ
 ନଗରର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଡାକ ପୁଷ୍ପରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇଥିଲା । ଦୁର୍ଗର
 ସାଜସଜ୍ଜା କହୁବା ବାହୁଳ୍ୟ ? କେତେ କେତେ ଶିଳ୍ପୀ ତୋରଣ,
 କେତେ ରଙ୍ଗର, କେତେ ରସମୟ ଚାତକ ଓ କରର କାମରେ
 ପୁର ସବୁ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇଅଛି । ଦୁର୍ଗର ଦ୍ୱାର ପଦ୍ମନାଭ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା
 କରିବାପାଇଁ ପୁଣି ଉନ୍ମୁକ୍ତ ହୋଇ ସତେ ଅବା ଶୁଭ୍ର ରହିଅଛି ।
 ପୁଣି ଏ ବିବାହ-ଉତ୍ସବ ଦେଖିବାପାଇଁ ଗୁଳୀର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ
 ପ୍ରଜାପୁତ୍ର ଅସି ଏକତ୍ରିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେ ଶତାବ୍ଦି ଜନତାର
 ଅନେକ ପରିପୁଣ୍ୟ କରି ପଦ୍ମନାଭ ନିଜ ସହପାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସହ
 ଦୁର୍ଗଫଳରେ ଅସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସାତଶତ୍ରୁପାତ ସଦାଶ
 ରୁଦ୍ରନାଥର ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ମୁକୁନ୍ଦ ବିରାଜୁ ନ କରି ପଦ୍ମନାଭ
 ଧନୁରାସୁରରେ ମଧୁସୂଦନ ସଦାଶରୁ ବହୁର୍ଗତ ହେଲେ । ଶୁଭ୍ର
 ଶୁଭ୍ର ସେତେବିଂହକ ଶୁଳଭ ଅରବୀନ୍ଦ ଅସି ଉପରକୁ ଉଠିଲେ ।
 ହାତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସହପାତ୍ରୀମାନଙ୍କ କେଶରେ ମଧ୍ୟ ଗୁପ୍ତ
 ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଇଲା । ପଦ୍ମନାଭ ସର୍ବମାନେ ଅସୁଖରେ

ସଞ୍ଜିତ ଛତ୍ର-ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ଅନ୍ୟ ସଦାଶିବାନଙ୍କରୁ ବହୁର୍ତ୍ତ ହେଲେ । ସଦାଶିବାଦେବୀଙ୍କ ପଲକପାତ୍ର ମାତ୍ରଙ୍କେ ଯୋଗ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କେଶରେ ସଞ୍ଜିତ ହୋଇ ଯାଏ । ଶରୀରର ଶରୀର କେଶରେ ଅଗତ ଶରୀରମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜ ନିଜର ବଳବା ନରବାସ ଗ୍ରହଣ କରାଇ ଦେଲେ । ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଶ୍ରୀମତୀ ଅଭିନୟ ଦେଖି, କିପରି ଜନତା କଂପ୍ୟୁଟରମାନଙ୍କୁ ହୋଇ କେତେକ ଶୁଦ୍ଧ ରହିଲେ ।

ବାହୁଁ ଦାଉଦ ଅବୁ ବୁଦ୍ଧର ପଦ୍ମନାଭ ସଦାଶିବା ସୁଗୀୟ ସୁଖ ଲଳନାରେ ଶୁଣୁଥିଲେ, ବାହୁଁ ପୁଣି ସେହି ପରାଶରମା ଅପରର ଧନ ପଦ୍ମନା ଦାଉ ରକ୍ତ ପିତାସୁ ରଣଗଣ୍ଡାରୁପେ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ବସିଅଛନ୍ତି । ବିଚିତ୍ର ଦଳବାସିନୀ ସତେ କି ମାୟା ଜାଣେ । ଦାଉଦ ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟରୁ ଅଗତ ସାତାଳକୁ ଶୁଣି ପଡ଼ିଲେ । ସେ ଏକେକାଳ ପରେ ବୁଝି ପାରିଲେ, କୁନ୍ତଳର ଅସ୍ତ୍ର ନେଲେ ଜଣେ ମାତ୍ର ଘନ ହିନ୍ଦୁ-ଅବଳା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଳୟର ଅସ୍ତ୍ରୋତ୍ତର କରି ପାରେ ।

ଦାଉଦ ଜଣେ ବିଚିତ୍ର ଯୋଦ୍ଧା, ବିପଦ ଦେଖି ଶୁଭ ହେବା ନାହିଁ ପ୍ରକୃତ ନୁହେଁ । ଦାଉଦଙ୍କ ପ୍ରଣୟାତ୍ମ ହୃଦୟ ଶିଖାରେ ଶିଖାସମ୍ପଦ ଚିତ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ସେ ତଳେ ଅସାବେଶ୍ୟ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ସମର ସାଜରେ ସଜାଇ ଦେଲେ । ପୁରରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମୁସଲମାନ ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କୁ ଜାଗ୍ରତ କରିବା ପାଇଁ ଶ୍ରୀମତୀ ରଣଶିଖା ବାଜି ଉଠିଲା । ଦଳବାସିନୀ ସତେ ଶରୀରବାହୁ ଦେଖିବାକୁ ନଗରରୁ, ପର୍ଯ୍ୟାୟମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ସମ୍ରାଟ୍ ତର୍କ ଅସିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ନବାଗତ ମୁସଲମାନ, କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ନରବାସିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ । ଅବଳାର ଏ ଅଭିନୟ

ରାଜାଦେବ ଦେଖି ହୁତୁପ୍ରାଣ ବାସନ୍ତରେ ନାଚି ଉଠିଲ ।
 ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଧର୍ମାତ୍ମ ସ୍ଵାଧୀନତା ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧ
 କରିବାକୁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରାଣରେ ତେଜ୍ଞ ଉଠିଲେ ।

ପ୍ରଥମେ ଯୁଦ୍ଧର ଆରମ୍ଭ ପଦ୍ମନାଭଠାରୁ । ଅର୍ଥାତ୍ ଉପରକୁ
 ଉଠିଯିବା ମାତ୍ରେକ ସେ ନିଜର ଶକ୍ତି ଧନରେ ଶୋଭିତ
 ଶୁଭାଶିଷ୍ଟ ଶର ପଞ୍ଚାନ କରି ଦାନଦାନ ନିଷେଦକେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ।
 ଯୁଦ୍ଧ ଏହିଠାରେ ଶେଷ ହୋଇଥାନ୍ତା, କିନ୍ତୁ ରମଣୀ-ପ୍ରାଣ ତ
 ଦୁଃଖ ! ଟିକିଏ ସମ୍ମାନ ନେଇଲେ, ତା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଶଂସା
 କଲେ, ସେ ହୃଦୟ ଲବଣୀଠାରୁ କୋମଳତର ହୋଇଯାଏ; ସେ
 ଆଉ ପ୍ରଶଂସାଚାରିତ ଅନାଦି କରିବେ କହଇ ? ଦାଉଦ ପଦ୍ମନାଭ
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ପାଗେ—ଶତ୍ରୁତ୍ଵ ଥିଲେ, ସେ ପଦ୍ମନାଭ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
 ଚର୍ଚ୍ଚିତା କରି ଶେଷ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏପରି ପ୍ରଶଂସାଚାରିତ
 କଥା କରିବା ପାଇଁ କେହି ରମଣୀର ହାତ ଯାଇ ପାରେ ?
 ପଦ୍ମନାଭ ହୃଦରେ ମୃଦୁ ପ୍ରମୋଦ ଦେଖାଲେ, ସେଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
 ଶର ଅନ୍ତରାଳ ଟିକିଏ ଦେଖେ ହୋଇଗଲେ । ଦାଉଦଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତେ
 ନାହିଁ ଅସ୍ତ୍ରବର ଶରବିନ୍ଦ ହୋଇ ରୁଚିତରେ ପଡ଼ିବ ହେଲେ ।
 ପଦ୍ମନା, ତୁମର ଏ କି ଦୁଃଖଟା ! ଶଶିବର ଦୁଃଖିନୀରେ
 ପଶଣଟି କହାଇ ସାପାତକ କରି ପକାଇଲେ !

ଅହତ ଅସ୍ତ୍ରଟି ସବୁ ଦାଉଦ ରୁଚିତରେ ପଡ଼ିବ ହେଲେ ।
 କିନ୍ତୁ ସେ ଶୁଭାଶିଷ୍ଟ ଶର ପରେ କି ଶକ୍ତିରେ ଉଠି ପଶ୍ଚାତ୍ତାପ !
 ସେ କହୁଥିବେମତେ ଚେତନାରେ ତସୁ ଦୁର୍ଲଭ ଲେଲେ ।
 ଦେଖିଲେ, ମୁସଲମାନମାନେ ପୃଷ୍ଠପତ୍ନୀ ଦେଇ ଦୁର୍ଗର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ
 ଦେଖିବୁ ସକାଳୁ ଅନ୍ତର୍ନି ଏକ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କେ ବିଜୟୋତ୍ସାହରେ
 ସେମାନଙ୍କର ପତେ ପତେ ଗୋଡ଼ାଇ ଅନ୍ତର୍ନି । କହିମାନ ଯୁଦ୍ଧର

ହୁମୁଲତା ଦୁର୍ଗର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳରେ । ପ୍ରତ୍ୟହମତ ଦାକ୍ଷତ ଶତ୍ରୁ-
ମାନେ କି ଭୁଲ କରିଅଛନ୍ତି, ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଦୁର୍ଘଟ ପାଇଲେ । ସେ
ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ ଆଡ଼କୁ ଗଲେନାହିଁ । ପାଇଁ କା
ଏକମାତ୍ର ତରଫାରୁ ଆଘାତରେ ସେ ଶୁଷ୍କ ପ୍ରକରେ କଣ
କରିବେ ? ସେ ଗ୍ରହଣରେ ଦୁର୍ଘଟର ଆଡ଼କୁ ଧାଉଁଲେ ।
ଦୁର୍ଘଟରୁ ଶୁକ୍ରପୁରମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ
ବୌଦ୍ଧମତେ ଦୁର୍ଘଟର ଛୁଇଁ ଦେଲେ, ଆଉ ଶୁକ୍ରପୁରମାନଙ୍କର
ରକ୍ଷା ନାହିଁ, କାହାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳି ପାରିବ ନାହିଁ, ଅଳ୍ପ-
ପ୍ରାୟଶ ଶୁକ୍ରପୁର ଅବଶେଷରେ ପିଣ୍ଡସବୁ କରୁ ପରି ଘୁନିବଳ
ହୋଇ ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କରିବେ, ଗର୍ବିତା ପଦ୍ମିନୀ ଦାକ୍ଷତଙ୍କ
ହାତରେ ପଡ଼ିବ । ଦାକ୍ଷତ ଏହୁପରି ଭବି, ହାର ଛୁଇଁ କରିବା ପାଇଁ
ହାରରୁଷନ ସହ ଉଦ୍ୟମ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
ସଫଳ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ-ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ମାତ୍ର ବିନୟ ହୋଇଗଲା ।

ତଳେ ନିଜରକାସୀ ଶୁକ୍ରପୁର, ସୁଦ୍ଧାରେ ପଦ୍ମିନୀଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ
କରିବାପାଇଁ, ପ୍ରାଚୀର ନିକଟରେ ଏକତ୍ର ହେଉଥିଲେ । ଦାକ୍ଷତଙ୍କର
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝି ପାରି ହଠାତ୍ ଆସି ବାଧା ଦେଲେ । ଘୋର
ରଣଗୋଳ ଲାଗି ଉଠିଲା । ଦୁର୍ଘଟର ଛୁଇଁ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।
ବନ୍ୟାଗାଡ଼ୀ ଶୁକ୍ରପୁର ବାସମାନେ ଏ ମଧ୍ୟରେ ମୁକ୍ତ ହାର ଦେଇ
ନିଜର ପଡ଼ିକାରମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆସି ଜମା
ହୋଇଗଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦାକ୍ଷତ ନିଜର ସମସ୍ତ ବୌଦ୍ଧି ବ୍ୟର୍ଥ
ହେବାର ଦେଖି ଆବେହ୍ନାସୁନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଅସ୍ତ୍ର ଉଠାଇ ହଠାତ୍
ଉଠିଗଲେ । ଶିଖାରୁ ଶୁଣି ଦୁର୍ଗର ମୁଖ୍ୟମାନ ଯୋଦ୍ଧାମାନେ
ଏକତ୍ର ହୋଇ ଦାକ୍ଷତଙ୍କୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।
ଦାକ୍ଷତ ନିଜର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଦୈନିକମାନଙ୍କୁ ନିକଟରେ ପାଇ

ନବୋପାଦରେ ସେମାନଙ୍କ ଅଗ୍ରଣୀ ହେଲେ । ଏମାନେ ପବନ-
 ସଂହତ ସେନାପତିତ୍ବରେ ଶୂଳତ ଗୋଟିଏ ସୁତ, ରାଜପୁତ୍ରତ୍ବକୁ
 ଭାଷଣଭାବରେ ଅନ୍ତର୍ଗତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ
 ଶତ୍ରୁସୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପବନସଂହତ ଅମାନୁଷ ସାହସ ସହକାରେ
 ଶତ୍ରୁସମର୍ଦ୍ଦନ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ସେ ଭ୍ରମ ବାହୁର ପ୍ରକୃତ ଅପାରରେ
 ଶତ ଶତ ପବନମୁଣ୍ଡ ଭୁଲ୍ଲସ୍ଥିତ ହେଉଅଛି । କିନ୍ତୁ କଣ ହେବ ?
 ଏଥା ସୁଦ୍ଧା କେତେକାଳ ଚଳିଯାଏ ? ସେ ଯେ ବାୟୁମାତ୍ର
 ଭାଷଣ ଅପାର ପାଇଲେଣି । ଘୁଣି ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ସାହସୀ ଯୋଦ୍ଧା
 ମାନେ ସୁଦ୍ଧା କରୁ କରୁ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ସମକ୍ଷରେ ଟଳି ପଡୁଅଛନ୍ତି !

ଏହି ଚକ୍ରମ ଫଳରେ ସମୟରେ ହଠାତ୍ ରକ୍ତପିତ୍ତାସୁ
 ଚଣ୍ଡୀମୁଖି ପରି ପଦ୍ମନୀଳର ଭୀଷଣ ମୁଣ୍ଡି ଦୂରରୁ ଦେଖାଲେ ।
 ଶେଷ ଶେଷକାଳ ସେ ଅନ୍ୟର୍ଥ ଲକ୍ଷରେ ଶତ ଶତ ମୁହୂର୍ତ୍ତମାନ
 ପତିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସୁଖି ସୁଦ୍ଧା ଶତ୍ରୁକୁ ଦୁର୍ବର ମୁକ୍ତ ହୋଇ
 ଦେଇ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଳ ରାଜପୁତ ଦଳ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆସି
 ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ସଂଖ୍ୟାବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତି ହୃଦୟରେ ସାହସ ଜଳି
 ଉଠିଲା, ଉପାଦରେ ଶତ୍ରୁ ବହୁଶୁଣିତ ହେଲା, ମୁହୂର୍ତ୍ତମାନମାନେ
 ପ୍ରମାଦ ଶୁଣିଲେ । ଦୁର୍ଗାଫଳ ଆହତ ଓ ମୃତ ଦେହରେ ପୁଣି
 ହେଲା, ରକ୍ତସ୍ରୋତ ବସିଲା । କିନ୍ତୁ ଆଶା ଯଶୋଦାଗାଧର
 ମୁହୂର୍ତ୍ତମାନମାନେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଫାଶ ନେଇ ପଳାୟନ
 କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତଥାପି ଦୁର୍ବର୍ଷ ତାଙ୍କର ଭୀର ବା
 ବଚଳତ ନୁହନ୍ତି ।

ସେ ଶିଫ୍ତ ସିଂହ ପରି ପ୍ରକୃତ ବେଗରେ ପବନସଂହତକୁ
 ଅଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ରାତିରେ, ସେନାପତିତ୍ବ ମାରି ପକାଇଲେ
 ରାଜପୁତମାନେ ରାତ୍ରହୃଦୟରେ ସରସ୍ତ୍ର ହେବେ । ସକଳ ବାଧ

ଅତିଶୟ ଭଲ ଦାଉଦ ପଟ୍ଟଚର୍ଯ୍ୟାସୁର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସନ୍ତାନରେ ଶତ୍ରୁତ୍ୱର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭଲ ନିଜର ଶାଣିତ ବୃତ୍ତାଣ ନିର୍ଭରକଲ । ଶତ୍ରୁପୁରମାନଙ୍କର ହୃଦୟ ଉପରେ ପୁରସ୍ତ ହେଲା, ପଦ୍ମନାଭର ଆଖି ବୁଜି ଦେଇଲେ, କିନ୍ତୁ ପଟ୍ଟଚର୍ଯ୍ୟାସୁ ନୌଶଳରେ ଉଣା ଲୁହନ୍ତି । ସେ ହଠାତ୍ ଚଣ୍ଡାଦେବକୁ ବୁଲି ପଡ଼ି ଏକ ହସ୍ତରେ ଦାଉଦଙ୍କର ଚରଦାସ୍ତ୍ର ଛଡ଼ାଇ ଆଣିଲେ, ଅପର ହସ୍ତରେ ଦାଉଦଙ୍କ କମର ଧରି ପକାଇ ପ୍ରବଳଶକ୍ତିରେ ଆକର୍ଷଣ କଲେ । ସେ ପ୍ରବଳ ଆକର୍ଷଣରେ ଦାଉଦ ଅସ୍ତ୍ରପୁଷ୍ପରୁ ଖସି ପଡ଼ିଲେ ।

ଦାଉଦ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନୀ କନ୍ୟା । ତାଙ୍କର ଏ ଦଣ୍ଡା ଦେଖି, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମୁସଲମାନ ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ଯୁଦ୍ଧରୁ ବେରତ ହୋଇ ପଟ୍ଟଚର୍ଯ୍ୟାସୁ ନିକଟରେ ପ୍ରାଣଛଣା କଲେ । ବିପନ୍ନକୁ ଅନୁକ୍ରମ ଦେଖାଇବା ଶତ୍ରୁପୁର ଧର୍ମ । ଏହାକି ହସ୍ତର ସଙ୍କେତରେ ସେ ନିଜ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେବାପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଅନିଚ୍ଛାକୃତରେ ହତାବଧେଷ ମୁସଲମାନ ସୈନ୍ୟ ଶତ୍ରୁକୁ ଛାଡ଼ି ଚଳିଯିବା କଲେ । ଏହି ଉପକ୍ରମ ବିଦାହ-ଉତ୍ସବ ପରେ ଦାଉଦଙ୍କ ମଧୁଶ୍ୟାମ ସ୍ଥାନ ଶୁଣଣ କାନ୍ଦିଲେ ।

ଏହିପରି ଶତ୍ରୁକୁ ଅଧିକାର କରି ପଟ୍ଟଚର୍ଯ୍ୟାସୁ ପଦ୍ମନାଭୁ ଅଳଙ୍କାରୀ କଲେ । ଦୁର୍ଗ ସୁନାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଅତିପଟ୍ଟଚର୍ଯ୍ୟାସୁ ନୌଦୁର ସ୍ବରୂପ ତାହା ପଟ୍ଟଚର୍ଯ୍ୟାସୁକୁ ପ୍ରଦାନ କରି ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲେ । ପରେ ପଦ୍ମନାଭ ଅନୁରୋଧରେ ଦାଉଦଙ୍କୁ ବାହ୍ୟକୁ ଭୋଗାଇଥିଲା । ସେ ଶଙ୍କରେଳେ ପ୍ରତାପ କରିଥିଲେ, ସ୍ବର୍ଗ ଓ ଦୁର୍ଗଭୋଗ ଅପେକ୍ଷା ପଦ୍ମନାଭର ଥରେମାତ୍ର ଦର୍ଶନଙ୍କର ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ବିଶେଷ ମୁଖ୍ୟତା । କିନ୍ତୁ ମନେ ମନେ

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭଳେ, ଦିନେ ନା ଦିନେ ପଦ୍ମିନୀଙ୍କୁ ସେ ନିଜର ଅବସ୍ଥାପିନୀ କରିଦେ । ତାହାଦି ଅନେକ ବର୍ଷ କଷ୍ଟଥିଲେ, ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ଜୟନର ପରି ବିପ୍ଳବ ଖ୍ୟାତ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ମରଣର ପୂର୍ବ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ସେ ମଧୁର ପିପାସା ଖୁଣ୍ଟି ହୋଇ ପାରିଲ ନାହିଁ । ସବୁଦିନିଆଁର ବିଶାଳ ଆକାର, ବନବାସିନୀ ପଦ୍ମିନୀଙ୍କର ସେ ସ୍ୱାସଣ ରଣବନ୍ତ ମୁଣ୍ଡ ମନେ ପଡ଼ିଥିଲେ, ତାହାଦି ଅବସ୍ଥାର ହୋଇ କମ୍ପୁଥିଲେ— ଅମେଶ କରିବା ତ ତୁରନ୍ତ କଥା ।

—୫୦୫—

ପୃଥ୍ୱୀରାଜ

ସଙ୍ଗ, ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ଓ ଜୟମଞ୍ଜୁ ରାଣୀ । ଶତ୍ରୁମଞ୍ଜୁର ଏହି ଖନି ପୁତ୍ର । ଶତ୍ରୁମଞ୍ଜୁର ବାବୁ, ସାହସୀ, କୃତ୍ୟମଣିକ ଓ ଶୌର୍ଯ୍ୟ ଶାଳୀ । ସଙ୍ଗ ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶତ୍ରୁମଞ୍ଜୁ - ତାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ନୃପତି, ଜନଶୌରବ, କୃତ୍ୟମଣି ଓ ହୃଦୟର ଉଦାରତାରେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ । ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ଜୟମଞ୍ଜୁର ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର, ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ସନ୍ତାନ-ପିପାସୁ । କିନ୍ତୁ ଜୟମଞ୍ଜୁର ଶର୍ମୀ, ସ୍ୱାଧୀନେଶୀ ଓ କପଟୀ । ସଙ୍ଗ ପିତାଙ୍କର ପ୍ରିୟପୁତ୍ର, ସିଂହାସନର ନ୍ୟାୟୀ ଅଧିବାସୀ । ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ଭ୍ରାତାଙ୍କୁ ଏହା ସତ୍ୟ ହେଲ ନାହିଁ । ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କର ଅମାନୁଷ ସାହସ, ପାରିଧ୍ୟର ପରିଚାଳିତ ଓ ଅନଳିକିତ ରଣସାହିତ୍ୟ ଲେଖକପାଠାବଳୀର ମନତା, ସମ୍ମାନ ଆକର୍ଷଣ କରି ପାରିଥିଲା । କୌଣସି ଦୁର୍ଦ୍ଦାତ୍ର ହେବା କଳ୍ୟାଣୀ ହେବା, ଶାନ୍ତିର ନିକଟରେ ଶାନ୍ତି ବା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବାର କେବଳ କେବଳ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି

ନ ଥିଲେ । ଶୁଭକ୍ତ: ପୃଥ୍ବୀଶ୍ଵରଙ୍କଠାରେ ଗନ୍ ବରଦା ପାଇଁ
 ସତେଜ୍ଞ ବରଦ ଥିଲା । ପୌରନସ୍ତରର ଗନ୍ଦର ଚପଳତାରେ ସେ
 ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ—“ସଦା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସିନ, କିନ୍ତୁ ଧୂଳିଦାନର
 ଗୌରବ ନିରାସନ ରଖିବାକୁ ତାଙ୍କଠାରେ ଶିଶିପ୍ରାଣର ଶକ୍ତି
 ସାମର୍ଥ୍ୟ ନାହିଁ । ଅନୁପସ୍ଥୁତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସିଂହାସନର
 ଅଧିକାରୀ, କେବଳ ଭାଗ୍ୟକଳରେ । ଭାଗ୍ୟ ସଦାକୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ
 ବ୍ୟାଧି—ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ମୋର ସିଂହାସନର ଯଥାରେ ରହେ । ଅସିର
 ଧାଉରେ ଏ ଭାଗ୍ୟ-ନିବନ୍ଧନ ନିଶ୍ଚଳରାକୁ ହେବା । ଶକ୍ତିପୁର-
 ବାହୁମାର ନାୟକ ହେବାକୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ବରୁଣରେ ପୂଜ୍ୟ କରୁ ହୁଏ
 ଗୌରବ ଅସ୍ପଦ ରଖିବାକୁ ସେ ଅଧିକତର ନିପୁଣ, ସେହି ବେଳେ
 ସିଂହାସନରେ ବସିବାର ଉପଯୁକ୍ତ । ଗୁଣପୁରୁଷ ଶୁଭ ବାଧୁରୁପର
 ମନ୍ତ୍ରକରେ ଶୋଭା ପାଇ ନ ଥାରେ ।”

ପୃଥ୍ବୀଶ୍ଵର ଏ ଭାବ ଭୁଲବଳନରେ, ଭାବରାଜିରେ,
 ଏପରି କି ସଦା ସ୍ଵଚ୍ଛନ୍ଦମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ
 ପାଇଲା । ସଦା ଦିନେ ଅବସିତଭାବରେ ପୃଥ୍ବୀଶ୍ଵର ମୁଖେ ଏପରି
 ଅସେଷ ଶୁଣି ପାରିଲେ । ଉଦାରପ୍ରକୃତିର ସଦା ବହୁଲେ, “କଲ,
 ତାପ୍ରକୃତ ହୁଏ କେବଳ ଆମ ତଳି ଭାବେ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକ
 ସାହସୀ—ଶକ୍ତିପୁରବାହୁମାର ଭୁଲକ ହେବାପାଇଁ ସଦାସେ
 ଅଧିକ ଉପଯୁକ୍ତ । ଗୁଣର ମଙ୍ଗଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତୁ ଶକ୍ତିବାଦରେ
 ଦେଖିଲେ ମୋର କୌଣସି ଅପର ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଭାଗ୍ୟର ନିବନ୍ଧନ
 ଯେତେବେଳେ ମୋର ଭାଗ ହେବା, ମୋର ରକ୍ତ, ଆମେ ତଳ
 ଭାବ ଅରେ ଅନୁମାନଙ୍କର ଭାଗ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତି କରାବାକୁ ଟିକା । ଶୁଭକ୍ତ
 ଦେଶର ନିବନ୍ଧନରେ ସେ ପୋଲିନା ଅବସ୍ଥିତ, ତାକୁ ଶିବାକର କଥା
 ଜଣା ନାହିଁର ଅଦେଶ ଅଭାବ । ସେ ପୌର ଅଦେଶ ଗେଲେ

ତାହାର ଅନୁସାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହା କରୁବା । ଯୋଗିନୀ ପଦ
ତୋତେ ରକ୍ତା ହେବାକୁ ବହୁତ ଦେବେ ମୁଁ ଅନନ୍ଦରେ ମୋର
ଦାସୀ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବି ଏବଂ ତୋତେ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ କରିଦେବି
ପିତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିବି ।”

ଶମତାଲେନ୍ଦ୍ର ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନନ୍ଦପୂର୍ବକରେ
ଗ୍ରହଣ କଲେ । ତତନୁସାରେ ସେ ପିତୃବ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ଏବଂ କଳିଷ୍ଠ
କର୍ମମନ୍ତ୍ରଣ ସଙ୍ଗେ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟାଘ୍ର ପଦ୍ମପୁଷ୍ପ ଚୁରୁଣୀ
ଦେଶର ଆସ୍ଥାନକୁ ଗମନ କଲେ । ଅସ୍ଥାନରେ ପ୍ରବେଶ କରି
ଦେଖିଲେ, ଯୋଗିନୀ ନାହାନ୍ତି । ସଙ୍ଗ ଶ୍ରୀଏ ପ୍ରସାରିତ ବ୍ୟାଘ୍ରଚର୍ମ
ଉପରେ ଉପବିଷ୍ଟ ହେଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ
ବସିଲେ । ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଜାନୁ ଚର୍ମ ଉପରେ ଥିଲା । ତନ୍ତୁ
ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଓ କର୍ମମଣ୍ଡଳ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତ୍ରର ମଝୁରୀ ଉପରେ ଯାଇ
ବସିଲେ । ଯୋଗିନୀ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ସେମାନଙ୍କ
ଆଗମନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଚାର କଲେ । ଯୋଗିନୀ ସଙ୍ଗେ ଅସ୍ତ୍ରକୁ
ଭୁଲି ଦେଲେ, “ତୁମେ ଆସି ରାଜା ଯୋଗୀ ଆସନ—ବିବାହନ
ଉପରେ ବସିଅଛ, ତୁମେ ନିଶ୍ଚୟ ମିତାର ଶାସନ କରିବ ।” ସୂର୍ଯ୍ୟ
ମଣ୍ଡଳ କହିଲେ, “ତୁମେ ବଡ଼ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହେବ, ନାୟକ ହେବ;
ନନ୍ତୁ ନିର୍ବାସନ ଓ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ବସନ୍ତ ପରେ ତୁମେ ଯେଉଁଠାରେ
ଦେଖିବ, ଗୋଟିଏ ମାତା ତାହାର ସନ୍ତାନଶୋଭା ପାଏ ବ୍ୟାକୁଳ,
ସେହି ସ୍ଥାନରେ ତୁମେ ରାଜା ହେବ, ସେହି ସ୍ଥାନ ଶାସନ କରିବ ।”

ବିଷ୍ଣୁସ୍ତବକ ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ବଡ଼ ଆଦର ହେଲା—ବିଷ୍ଣୁ-
ପ୍ରତିମାରେ ବହୁତ୍ ଖେଳିଲେ । ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବସ୍ତ୍ରର ହୋଇ
ଭଲ୍ଲୀ ପ୍ରାୟ ନିଷ୍ପାତିତ ଉଦ୍‌ବାସରେ ସଙ୍ଗକୁ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ
କଲେ । ଉଦ୍‌ବାସକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ଉଦ୍‌ବାସହସ୍ତରେ ବାଧା ଦେଇ

ନଥିଲେ ଭ୍ରାତୃସ୍ତୁତର ଜୀବନରେ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇଥାନ୍ତା । ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ
ପାତାଳରେ ପଦ୍ମ ଜଳନ ରହିତ ହେଲେ ଦେଖି ଶୁଣିଲେ ପୃଥ୍ବୀରାଜ
ପ୍ରକୃତି ହୋଇ ଉଠିଲେ ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମସ୍ତ ଜ୍ୟୋତିରୀ
ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ ହେଲେ । ଜୟମଞ୍ଚ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ତର୍ଗତ ହେଲେ ।
ବୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧ ନେ ଭ୍ରାତା ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ବୃଦ୍ଧଯୁଦ୍ଧ
ଲଗିଗଲା । ଅସୁର ଘାତ ପ୍ରତିଘାତରେ ଗୁପ୍ତରସ୍ତୋତ୍ର ପ୍ରବାହିତ
ହୋଇ ଦେବମନ୍ଦିର ଅନୁରକ୍ତିତ ହେଲା, ପୃଥ୍ବୀରାଜ କାନ୍ତ ହୋଇ
ପଡ଼ି ହେଲେ; ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ନୂତନରେ ଧନ ମୁଚ୍ଛିତ ହେଲେ; ସଙ୍ଗ
ବିଷମ ଆଘାତରେ ବିକଳେନ୍ଦ୍ରସ୍ତ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ, ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ
ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଚକ୍ର ଚିତ୍ତଘନପାଇଁ ନଷ୍ଟ ହେଲା । ତୁର ଜୟମଞ୍ଚ
ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶେଷ ଆଘାତ ପାଇ ନ ଥିଲା, ତାହା କେବଳ
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ବିନିଷ୍ଠ ପ୍ରତି ପ୍ରତିଘାତ ବୋମାଳଦାରୁ । କିନ୍ତୁ ଜୟମଞ୍ଚ
ଧନୁଶର ପାଦ ନୁହେଁ । ସଙ୍ଗକୁ କାନ୍ତ, ଶାନ୍ତ, ବିକଳାଙ୍ଗ ଦେଖି
ହତାତ୍ତସ୍ତ୍ରୀ ଜୟମଞ୍ଚ ତାହାଙ୍କୁ ଅନ୍ତର୍ଗତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା
ହେଲା । ସେ ଅନ୍ତର୍ଗତରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବାପାଇଁ ସଙ୍ଗ ଅଶ୍ୱାଗେହକ୍ଷେତ୍ର
ପ୍ରତ୍ୟାସ୍ତ୍ରୁତ ହେଲେ । ବହୁ ଅନୁସରଣ କରି ମଧ୍ୟ ଜୟମଞ୍ଚ ନିଜର
ଦୁରନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପରିବ୍ରଜ କରି ପାରୁନା ନାହିଁ ।

ଏ ଯୁଦ୍ଧସମ୍ପାତ ଶୟନମଣ୍ଡଳ କାନକୁ ଗଲା, ବୁଦ୍ଧ ଶୁଣି
ତୋପାନ୍ତ ହେଲେ । ସେ ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କୁ ଚିତ୍କାର କରି ଶୁଣି
ବହୁସ୍ତ୍ର ହେବାର ଅନେକ ଦେଇ ବହୁଲେ, “ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ
ତୋର ଶକ୍ତିପ୍ରସାର ବାହୁ ଓ ପାଦପିଚ୍ଛା ଶୁଣାଯାଏ, କିନ୍ତୁ
ଏ ବଣ କରିବାକୁ ପାଇଥିଲା ? ଶମତାଳର ଅଶ୍ୱାରେ ଗୋପନରେ
ଭ୍ରାତୃହତ୍ୟା । ଏହୁ କି ନୃପତିଯୋଗ୍ୟ ଉଦାରତା ? ଏହୁ କି
ଭ୍ରାତୃହତ୍ୟା, ମୃଦୁ, ସ୍ତେୟ—ତାହା ଦେଖି ଶକ୍ତିପ୍ରସାର ଶୁଣି କରିବାନ

କଲ୍ୟାଣ ? ତୋ ପରି ପାତ୍ରୀ, ପାତ୍ରୀ ପୁଣି ସିଂହାସନରେ ବସିବାକୁ
ସ୍ୱର୍ଗୀ କଲେ । ଏ ପାତ୍ରୀ ପାତ୍ରୀତ ତୋତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତାକୁ ପଡ଼ିବ ।
ନିଜର କୃତ୍ୟାପିତାସୁ ତରବାସୁ ସଙ୍ଗକୁ ଅତି ନିରୁଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରିଅଛୁ ।
ତୋ ପରି ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାପ୍ତ ଏ ପୁରରେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ତୁ ଅତି
ନିଜାସିତ । ଶକ୍ତି ଥିଲେ, ନିଜର ଗର୍ବିତ ଅସିତ ମୁନରେ ନିଜର
କୃତ୍ୟ ନିଜେ ଗଠନ କରି ।”

ପିତାଙ୍କର ଏ ଚକ୍ର ପୃଥ୍ୱୀରୁ ଅଶୀର୍ବାଦ ପରି ଘୋଷ
ହେଲା । ଶକ୍ତିର ସକଳ ଚକ୍ର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତି ଛୁଲ—ସେ
ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁକ୍ତ । ଏହି ମୁକ୍ତ, ଏହି ସ୍ୱାଧୀନତାରେ ତାଙ୍କର
ରଣରଞ୍ଜିତ ଅତୀତ୍ତା ପ୍ରକୃତତା ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ତରବାସୁ
ମୁନରେ ଶ୍ରାବ୍ୟ ଗଠନ କରିବାକୁ ଚାଲିଲେ । ସଙ୍ଗରେ ପାତ୍ରୀଙ୍କ
ମାତ୍ର ବସୁଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁ, କେଳ ପଡ଼ିଲେ ପ୍ରାଣ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
ସମସ୍ତ ଶକ୍ତିର ଯୋଗୁ ଦେଶରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ସ୍ୱାଧୀନ-ଅଶ୍ରୁ
ଅଶେଷଣ କରି ନିଜର ତ୍ୟାଗ କଲେ । ଶ୍ରାବ୍ୟତାପ୍ରାଣ
ଏ ଅଭିମାନରେ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରଥମେ ‘ଗଡ଼ବାର’ ଉପରେ ପଡ଼ି
ହେଲା । ଗଡ଼ବାର ପ୍ରଥମେ ପିତାଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା; ପୃଥ୍ୱୀରୁ
ପିତାମହଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ନିଜର ସାମନ୍ତ ଶକ୍ତି ବର୍ତ୍ତାତ ଦୋଷଣ
କରି ନିଜକୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରନ୍ତୁ । ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ର ବହୁବାର ବେଷା କରି ମଧ୍ୟ
ସେ ଶକ୍ତିକୁ ପୁନର୍ବାର ନିଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ପାରି
ନଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଡ଼ବାର ଜଣେ ଦୃଢ଼ ସାମନ୍ତ ହସ୍ତରେ
ପଡ଼ିତ ହୋଇ ଠଗ ତ୍ୟାଗ ଅତ୍ୟାଶ୍ରୟରେ ଛଳିତ ହେଉଥିଲା ।
ପୃଥ୍ୱୀରୁ ବସୁଷ୍ଟରେ, ସେ ଅବସ୍ଥାରେ ବନ୍ଧାଗାଗୁ କରୁଥିବା
ବାସ୍ତବ୍ୟକୁ ନିଜର ଅଧୀନରେ ଆଣି ପାରିବେ । ତାହାହେଲେ

ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟରୁ ଉଦ୍ଧୃତର ପଥ ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଟିକିଏ ପ୍ରଶ୍ନର ହେବ ।

ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଗଦାଦାର ପାତ୍ରା କଲେ । ଶର୍ଯ୍ୟ ପଥପାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତୀର ଅନ୍ଧାର ପଡ଼ିଲା । କୁନ୍ତ ଓ ଶୁକ୍ରାଶ୍ରମର ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଓହ୍ଲା ନାମକ ଗୋଟିଏ ଚଣିକ ନିକଟରେ ନିଜର ଗୋଟିଏ ଅସୁଗୁଣକ ବିଶ୍ୱ କରନ୍ତାକୁ ରଖିଲା । ସେ ଅସୁଗୁଣକଟି ଉକ୍ତ ଚଣିକଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ହୋଇ ଗୁଳୁହକପାୟୀ ଶୀତ ହୋଇ ପାଉଥିଲା । ଚଣିକ ଅସୁଗୁଣକରୁ ଗୁଳୁହକକୁ ଚଢ଼ି ପାରିଲେ । ସୌଦାଗର ମିତ୍ରର ଗୁଳୁହକକୁ ନିଜ ଦ୍ୱାରରେ ଅତିଥିରୂପେ ପାଇ ନିଜକୁ ପରମ ସୁଖୀଦାନ ମନେ କଲ ଏବଂ ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କ ନାନାବନ ବୃତ୍ତର ଅମୂଲ୍ୟର ଶ୍ରଦ୍ଧା ବନ୍ଦ ନିରତରୁ ଦୁଃଖିତ ହେଲା । ସେ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କ ଅଗ୍ରସ୍ତ୍ରପିତ୍ତରେ ଯଥାଶକ୍ତ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଦେଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ହେଲା । ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଓହ୍ଲାଠାରୁ ଗଦାଦାରର ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ ନାବନମାତ, ମୀନଗୁଳୁ ଗୁଳୁହକୁ ବୁଲାଇବା ଓ ତାଙ୍କର ପାମରୁକ ଶକ୍ତି ସକଳ ତଳ ତଳ କରି ବୁଝିଦେଲେ । ଯେତେ ମହଲରୁ ସେ ସଂଖ୍ୟାରେ ତି ଜଣ ମାତ୍ର । ଗୁଳୁହ ଯେତେ ଦୁର୍ବଳ ହୁଅନ୍ତୁ; ଏହା ତ ଜଣ ବିଦାତ୍ତ ଶକ୍ତିସମ୍ବଳଦ୍ୱାରା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଶୀଘ୍ର ନିଜ ତଳ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବଣ କରିପାରେ ?

ଶକ୍ତିର ଏହାପରି ଅସାମାନ୍ୟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ଶରର ଅଗ୍ରସ୍ତ୍ର-ସାହସ, ଯୈନ୍ୟ, ଗୁଳୁହ ଓ ଚତୁରତା । ଏ ଶେଷରେ ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କୁ ନିଜର ଚତୁରତା ଖେଳାଇଦାର ଅବତାର ମିଳିଗଲା । ସେମାନେ ନିଜର ପରିଚୟ ଗୋପନ କରି ଗୁଳୁହଙ୍କ ଶୈଳ୍ୟକଳ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଦୟାଦମନରେ ଶୀଘ୍ର ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କର ଟିକିଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହେଲା । ଦଳ ପରେ ଦଳ ବଞ୍ଚିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପୃଥ୍ବୀରାଜ

ସୁଯୋଗ ଅପେକ୍ଷାରେ ଅସୁଯୋଗନ କରି ଉଡ଼ିଲେ । ଶୁଭଯୋଗ ମିଳିଗଲା—ଶବ୍ଦଶେଷର ଉପସ୍ଥିତି । ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତ ଦାସ ପରଜନ ପରସ୍ତ ଏ ଉତ୍ସବର ଉପଶେଷପାଇଁ ଅବକାଶ ନେଇ ନିଜ ଗ୍ରାମକୁ ଗମନ କଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନୁଜଗାଙ୍କ ପରି ପୁଅପୁଅ ମଧ୍ୟ ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ମୀନଶଙ୍କ ଗରତକୁ ସଫାର ନ ଚାଲିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ଅବସର କି ସମ୍ଭବ ? ସୁଦୃଢ଼ ଏ ଅବସରକୁ ତାଙ୍କ କଠିବୁ ଲେମ୍ବୁଦର୍ଶଣ ସମୟ କାଣ୍ଡ ଅଭିନୟ କରିବାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ ବୋଲି ପ୍ରିୟକୃତ ହେଲା । ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ସେ ଆଧିକାର ଅନୁଗତ ଶଙ୍କରପ୍ରମାଣକୁ ଗରତଙ୍କ ପ୍ରାଣକଥା ଅପେକ୍ଷାରେ ନିଜେ ଗୋପନିୟତାରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶଙ୍କରପ୍ରମାଣେ ହଠାତ୍ ଛଦ୍ମବେଶରେ ଗରତଙ୍କ ଉପମାନଙ୍କୁ ସଫାର କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଦୁର୍ଲ୍ଲଭଦୟ ଗରତ ଶବ୍ଦରେ, ସମ୍ଭବତଃ, ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦ୍ଧାତ୍ତ ହୋଇ ପୁର ଆକମଣ କରିବାକୁ ଆସିଅଛନ୍ତି । ସେ ପ୍ରାଣଭୟରେ ପଳାୟନ କଲେ । ପୁଅପୁଅ ଗରତଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରି ତାହାକୁ ଆଗରୁ ହିଁ କରିଥିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରୋଦ୍ଧାତ୍ତ ଅନନ୍ଦରେ ଏକ ପବନ । ଗରତ ପ୍ରାଣଭୟରେ ନିଜକୁ ଲୁଚାଯିବ ରଖିବାପାଇଁ ଅସ୍ତ୍ରଶେଷରେ ପବନ ଦଗରେ ଧାକମାନ ହେଲେ । ଦୂରରୁ ଦେଖି ଯାଏ ପୁଅପୁଅ ତାଙ୍କର ଅନୁସରଣ କଲେ । ଅତିରେ ପଥ ମଧ୍ୟରେ ଗରତଙ୍କର ଛୁନ ମସ୍ତକ ଉପକ୍ରମ ହେଲା ।

ଅକଳମ୍ବେ ଶଙ୍କରପ୍ରମାଣେ ନଗରର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଅଗ୍ନି ସମୋଗ କଲେ । ଶୁଭ୍ର ଶୁଭ୍ର ପ୍ରକୃତ ଅଗ୍ନି ଶେଷ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ନଗର ଉପାଧିକୃତ କଲା । ମୀନମାନେ ସେହି ଲେମ୍ବୁଦର୍ଶଣ କାଣ୍ଡ ଦେଖି ଉଚ୍ଛ୍ୱସରେ ପଳାୟନ କଲେ । ଶୀଘ୍ର ସକଳ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦ୍ଧାତ୍ତ

ହୁଅନ୍ତୁନି ଦେଲ । ନିଷ୍ଠାଦଳ ଶାସିତ ହେଲେ । ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ
ନୀଳକଣ୍ଠ ସୁଶାସନରେ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀ ଅବୃତ୍ତ ହେଲେ । ପୃଥ୍ବୀରାଜ
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେବ, ଓହ୍ଲାଇ ଚଳାନ୍ତ ଓ ବର୍ମହରଣେ ପୃଥ୍ବୀରାଜକୁ
ଏ ନିଷ୍ଠାରେ ପଥେଟ୍ଟି ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛୁ । ପୃଥ୍ବୀରାଜ ନେତାରର
ଶାସନସ୍ଥର ଓହ୍ଲାଇ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରି ତାହାକୁ ମିତ୍ରାନ୍ତର
ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କଲେ ।

ବୀରପ୍ରାଣରେ ଚିତ୍ତପ୍ରିୟାସା ଅନିବାର । ବାରବାର
ସଫଳତାରେ ସେ ପିତାସାର ନିବୃତ୍ତି ଅସେ ନାହିଁ । ପୃଥ୍ବୀରାଜ
ଅବାତ୍ତ୍ୱା ପ୍ରହ୍ଳାନ୍ତ ହେଲ । ସେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ, ଦୁର୍ଗା ନୂତନ
ଦେଶ ଅନ୍ତର୍ଗତ କରିବେ — ନିଜର ବୀରବ୍ୟର ଉନ୍ନତ ଅଭିନୟ
ଦେଖାଇବେ । ଦୁର୍ଗା ବର୍ମହରଣ ଖୋଜି ଚାଲିଲ । ସେ ନିଜର
ପାତ୍ରକଣ ସର୍ବା ଓ ଗଦବାରର ବେତେଜଣ ରାଜପୁତ ବୀରଙ୍କୁ
ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ନୂତନ ଅଭିଯାନରେ ବହୁର୍ଗତ ହେଲେ । ଦାନ୍ତରେ
ହଠାତ୍ ବଳିଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମା ଜୟମଞ୍ଜରୀ ଅପମୁଦ୍ରା ସଦାଦ ଶୁଣି
ପାରିଲେ । ସେହି ମୁଦ୍ରା ଶବ୍ଦର ସହୃଦ ଅର ଗୋଟିଏ ଗୁରୁ
ରହସ୍ୟ ତାଙ୍କ ବାନକୁ ଲେ ।

ଶୋଭନିବର୍ଣ୍ଣାୟ ସ୍ବୟ ଶୁଭଦାନ ଗୋଡ଼ାଞ୍ଚଳର ରାଜା
ଥିଲେ । ଗୋଡ଼ାଞ୍ଚଳର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ଚପିଣିଳା । ଅଞ୍ଚଳାନ
ବୀର ଲଳାଳ ଦ୍ରାଘ ନିଜ ରାଜ୍ୟରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇ ଶୁଭଦାନ
ମିତ୍ରାନ୍ତରେ ଅଶୟ ନେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏକ ପରମ ରୂପବତୀ
କନ୍ୟା ଥିଲେ । କନ୍ୟାର ନାମ ତାରାବୀର । ତାରା ଅତୁଳ ଗୁଣବତୀ
ଶ୍ରଦ୍ଧାଶାଳିନୀ ବୀରଦାତା । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପରଦାନୀବକ ଚରଣ-
ବିଦାସମୟ ଶାବନକୁ ସେ ଦୃଶ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ପୁରୁଷ ପାତ୍ରା କରି
ପାରେ, ତାଙ୍କର ତାହା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା । ସେ ଶର ବିକିଡ଼େ,

ଚନ୍ଦ୍ରା ଶେଷଣ କହିବେ, ଚରଦାଗ୍ର କୋଇତେ, ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ
 ଅସାଧାରଣ କହିବେ, ଏପରି କି ଶେଷ ପରାଜୟ ପରାଜୟରେ
 ଶେଷ ଶତ୍ରୁ ବିନାଶ କରିବେ । ଏହି ବଳଦ୍ୱାରା ଶତ୍ରୁବଳକୁ
 ଜର୍ଜର କରିବାକୁ ଶୀଘ୍ର ଶୁଭେ ଜର୍ଜର ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ତାମ୍ର-
 ପ୍ରହର ଜୟଧ୍ବଜ ଲଳିତା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା । ତାହାଙ୍କ ଗର୍ଭିକାଦ୍ୱାରା
 ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖୀ ହେଲା । ତାହାଙ୍କ ପାଣି ପ୍ରାୟଶଃ କିଛି
 ଜୟଧ୍ବଜ ଶୁଭଚାନ୍ଦ୍ର ଶୁଭରେ ବଢ଼ିଲା ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କର
 କୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଥିଲା—“ପିତୃଭାବେର ଉଦ୍ଧାର ନ ହେଲେ ମୁଁ
 ବିବାହ କରିବି ନାହିଁ । ଯେ ପିତୃଭାବେର ଉଦ୍ଧାର କରି ପାରିବି,
 ସେହି ଦେବତା ମୋର ବରଣମାଳାପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ।” ଶାନ୍ତ
 ବାତ ବନଶ୍ରୀର ଆଦର କରି ଜାଣେ । ମିତ୍ରା ବନଶ୍ରୀର
 ଏ ଶୁଭ ପ୍ରତିଜ୍ଞାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଶ୍ରୀ ବାଧା ଦେଲେ ନାହିଁ । ଜୟଧ୍ବଜ
 ପରାଜୟ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ, କିନ୍ତୁ
 କହୁନ ଶେଷା କରି ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ ।
 ଲଳିତାର ମୁମୂର୍ଷୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପ୍ରାଣରୁ ଚେତନା ଲୋପ ପାଏ ।
 ଜୟଧ୍ବଜ ଆଉ ଅବଶ୍ୟା କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦିନେ ଜୟଧ୍ବଜ
 ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବାର ଅଧିକାର ପାଇଲେ । ସେହିମୁହୂର୍ତ୍ତେ
 ଦେଖାରେ ଜୟଧ୍ବଜ ସକଳ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ବସ୍ତୁତ ହେଲେ, ବଳାହାରିରେ
 ମନୋମୋହନ ତାହାଙ୍କୁ ହରଣ କରି ନେଇ ପିତୃଭାବେର
 ହେଲେ । ବୃଦ୍ଧ ସାମନ୍ତ ନିଜର ଜ୍ୟୋତି ଶେଷ ପ୍ରତି ଏ ଅବସ୍ଥାରେ
 ସେହି କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ପ୍ରାଣର ଶକ୍ତି ଉଦ୍ଧେନନାରେ ଜୟଧ୍ବଜଙ୍କୁ
 ସେହିଠାରେ ବିନାଶ କଲେ । ଜୟଧ୍ବଜ ପୁଣି ମୃତ୍ୟୁସନ୍ଧାନ
 କେଶରେ ବ୍ୟଥିତ ନ ହୋଇ ବରଂ ତାହାଙ୍କର ଦୁଃଖ ବ୍ୟବହାରରେ
 ରହିତ ହୋଇଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଶେଷ

ଅବସାନନାର ବନପତ୍ନରେ ସେ ଶୁଭଚାନ୍ଦ୍ର କେତକୋର
ପ୍ରଦେଶର ସମସ୍ତ ଭୂମି ବୁଝି ପ୍ରତୀତ କରୁଥିଲେ ।

ପୃଥ୍ବୀବାନ ଅଜନ୍ମ ରାଣେସିଂହ । ନିଜ ବୀର ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଅନୁକୂଳ
ତାଗ୍ରବାଣୀକ ଅଲୌକିକ କାହାଣୀ ଶୁଣି ତାଙ୍କୁ ସ୍ଫୀରୁସେ ପାଇବାକୁ
ପଣ କଲେ । ପୃଥ୍ବୀବାନଙ୍କ ସାହସିକ ବୀରତ୍ବ, ଅଭ୍ୟୁକ୍ତ ଶକ୍ତିପାତ୍ରତା
କଥା ତାଗ୍ରବାଣୀ ଓ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କୁ ଅବଦୃଶ୍ୟ ନ ଥିଲା । ପୃଥ୍ବୀବାନ
ଶିଶୁବର ବ୍ରାହ୍ମଣ ନେଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ ନର, ସେ ଗୋଡ଼ାଟଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର
କରି ଅଣିତଦେ । କିନ୍ତୁ ସେ ପାହାଙ୍କୁ ଜୀବନର ସଫଳ ଫଳିତାକୁ
ରାହୁଛି, ତାଙ୍କୁ ସମରପୋଷାଗିନୀ ଦେବାକୁ ଦେବ—ଗୋଡ଼ାଟଙ୍କ
ଉଦ୍ଧାରରେ ସେ ଯାହା ସବୁକ୍ଷେତ୍ର ସାହାଯ୍ୟକାରୀରୁସେ
କରଣ କରି ନେବେ । ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର
ସଫଳତା ହୋଇ ନ ପାରେ । ପୃଥ୍ବୀବାନଙ୍କର ସେ ବୀର-
ବାଣୀରେ ସମସ୍ତ ସମ୍ପଦ ଦୃଶ୍ୟରୂପ ହୋଇଥିଲା । ସେ ସନ୍ତାନ
ଅନ୍ୟାନ୍ୟରେ, ତାଗ୍ରବାଣୀ ବୀରପ୍ରାଣ ପୁରୁଷ ହୋଇଉଠିଲା; ସେ
ବିବାହରେ ନର ଦେଲେ, ବିବାହ ହୋଇଗଲା । ପୃଥ୍ବୀବାନଙ୍କ
ପ୍ରତିଷ୍ଠାତ୍ମକ ପ୍ରାଣରେ ମିଳନର ସେ ନରତ—ସୁକୁମାର ମୁଦୁପା
ବନ୍ଧୁକମୟ ବୋଧ ହେଲା । ତାଗ୍ରବାଣୀର ରଣବୀରୀ ପ୍ରବୃତ୍ତି
ଅଭ୍ୟୁକ୍ତ, ପିତୃଶ୍ରଦ୍ଧା ଉଦ୍ଧାରରେ ବେତସାମ । ତାଙ୍କର କା ଏ ବିବାହ
ଉପରେ କେବଳ ଅବସର ଧାନ୍ତି ? ହସ୍ତଗ୍ରନ୍ଥି ପଡ଼ିଲେ ସତ୍ୟ,
କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ପରିପୁରଣର ସେ ଗ୍ରନ୍ଥି ଦୃଢ଼ ନ ହେଲେ,
ହୃଦୟମିଳନ କି ସମ୍ଭବ ?

ତରୁଣ, ତରୁଣୀ ବିବାହର ପରଦନଠାରୁ ସମରକ
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଓ କୌଣସି ଚିନ୍ତାରେ ଲାଗିଗଲେ । ନିକଟରେ ମହାବୀର-
ମୁର୍ଦ୍ଧମାନନ୍ଦନଙ୍କର ଅମୋଦ ପ୍ରମୋଦର ଦନ । ମୁଦୁମାନଙ୍କର

ପ୍ରଜା, ଧନ, ଦରବୁ, ପତ୍ରିକ, ମୂର୍ଖ, ଅକାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ସମସ୍ତେ
 ଲୁହକଟର ମାଡ଼ିବେ । ଏଥର ସମୟରେ ଅକ୍ଷୟ କର ପାରିଲେ
 ପ୍ରମୋଦଲତା ମୁସଲମାନମାନେ ସେ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଅକ୍ଷୟରେ
 ଛୁଲୁଛୁଲୁ ହେବେ—ତୋଡ଼ାଟଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର ବିଶେଷ କଷ୍ଟର ହେବ
 ନାହିଁ । ପ୍ରେମ ହେଲେ, ପୃଥ୍ବୀରାଜ ନିଜର ପାଞ୍ଚଜଣ ପ୍ରାଣର ବନ୍ଧୁ ଓ
 ନିବିଡ଼ବାହୁତା ତରୁଣୀ ତାରାକୁ ନେଇ ସେ ଶ୍ରାବଣ ଚାନ୍ଦ୍ରବର
 ଅନ୍ଧନୟ କରିବେ । ଏ ଅଭିଯାନରେ ତାରା ପୁରୁଷବେଶ ଧାରଣ
 କଲେ । ସୈନ୍ୟସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ନଗରର ଉପବେଶରେ ଲୁଚାଇ
 ରୁଟିର ଅତୀତା କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଇ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଚନ୍ଦ୍ର-
 ବେଶରେ ତାରା ଓ ସମସ୍ତଙ୍କ ସହ ନଗର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ।

ସମସ୍ତ ନଗରବାସୀ ଆମୋଦରେ ଭଲ ହୁଏ । ରାଜପୁର ଲେବା-
 ରଣୀ । ଅପରାନ୍ ଗର ଲାଜା ଗୋଟିଏ ଉଦାସନ ଉପରେ ଦନ୍ତାୟ-
 ମାନ ହୋଇ ଉସ୍ତବ ଅବତଳ ଗଳିରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି; ମନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ର ସାମନ୍ତ,
 ପରିଜନ, ପ୍ରଜା, କର୍ମଗୁଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆସି ଲାଜାଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ କରି
 ପାରିଛନ୍ତି । ଗଳବାୟାବଳାସରେ ରାଜପୁର ପୁର ଉଠୁଛି । ହଠାତ୍
 ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ଆସି ଲାଜାଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣରେ ବସି ହେଲେ । ରୁହଁ
 ରୁହଁ ପ୍ରାଣଶୂନ୍ୟ ଦେହ ସିନ୍ଧୁନୟନୁ ରୁଦ୍ଧକୁ ଶବ୍ଦ ପଡ଼ିଲା । ସେ
 ଶ୍ରୀମ ସମୀପରେ ସହସ୍ର ପ୍ରାଣ ପରିଜନ, ଜନସ୍ବୟ ଉଦ୍ଧବନିତା
 ହୋଇ ଉଠିଲେ; ଦେଖାଗଲା, ଜନଜଣ ଜନସ୍ବୟ ଦ୍ବିଧା କରି
 ପୁରଦ୍ବାର ଦକ୍ଷରେ ଧାବମାନ ହେଲେ । ଶ୍ରୀମ ଚକ୍ର
 ଲେଖନୀଙ୍କର ବସ୍ତ୍ର ଦୁଇ ହୋଇ ନାହିଁ, ଲେଖନୀ ଶର ଚକ୍ର
 ଦକ୍ଷକୁ ବଢ଼ାସ କରି ନାହାନ୍ତି, ସେ ଜନଜଣ ଜନସ୍ବୟର ମଧ୍ୟରେ
 ବେଶିଅଛନ୍ତି ଲୁଚିଛନ୍ତି । ଏ ନିଜଣି କଣ ? ଏମାନେ କ

ଅତୋସୀ, ୮। ଚୋନ୍ତକାଘ—ଲଲାଟ ମୁଖରୁପେ ଉଦ୍ଭବରେ
ଅସି ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ ?

ମହନ, ପ୍ରାଣ ଉଦ୍ଘେଷିତ ହୋଇ ଉଠିଲା, ଘୋର ଗଣ୍ଡଗୋଳ
ଲଗିଲା । ପୁରହାରର ଚେନ୍ଦ୍ରବେଳରେ ସୃଷ୍ଟିର ଶେତଳ
ଅଶାରୋଦ୍ଧୃତ ସୈନ୍ୟ ହତ୍ୟାଚାରୀଙ୍କ ଅନୁସରଣରେ ଇତିସ୍ତତଃ ଧାବତ
ହେଲେ । ନାୟକବିହୀନ ମୁଦଳମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଖେଳା ତା ନୟନ
ଉତ୍ତମ ନାହିଁ । ଏ ତାକୁ ଅପେକ୍ଷା ଦେଲା, ସେ ଅନ୍ତର ଜଣେ
ଅପେକ୍ଷା ଦେଲା, ହେଉଥିବା ଘୋର ଖେଳା । ଏହି ସମୟରେ
ହଠାତ୍ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଓ ତାରାଙ୍କ ନାୟକଙ୍କୁ ସଜ୍ଜିତ ଓ ସୁପରିଚିତ
ରାଜପୁତ ସେନା ଭ୍ରମ ବିହୀନରେ ଅସି ମୁଦଳମାନଙ୍କ ଉପରେ
ପଡ଼େ ହେଲେ । ମୁଦଳମାନ ସେନା ପୃଷ୍ଠପଟ୍ଟ ଦେଇ ଧୂର
ଅଶ୍ଵମୁଖରେ ଧାବମାନ ହେଲା । ପୁରହାରରେ ମୁଦଳମାନ ସୈନ୍ୟ
ଟିକିଏ ଦମ୍ଭିତ ହୋଇ ବାଧା ଦେଉଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ
ରଣଚକ୍ର ରାଜପୁତ ତରଫର କୁଳେ ଭଲନାରେ ତେ ତେ
ଜାକନ୍ତ ମୁଦଳ ରୁପସ୍ତରେ ହେବାକୁ ଲଗିଲା, ପୁରର ପ୍ରାୟଶ୍ଚରେ
ରକ୍ତସ୍ରୋତ ବହୁଲେ, ଯଦନ ସେନା କ୍ଳାନ୍ତ ଭଲ ବହୁସ୍ତ ହେଲା ।
ଠିକ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣସ୍ତ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଯୋଡ଼ାଝର ରାଜପ୍ରାସାଦରେ ରାଜପୁତ
ବିଜୟଦତ୍ତା ଉଦ୍ଘୋଷିତ ହେଲା ।

ଏହି ଅସଲ ମୁଖରୁ ପ୍ରାଣ ନେଇ କେତେକ ଜଣ ମୁଦଳମାନ
ସୈନ୍ୟ ଅକମ୍ପିତର ଶାସନଭଙ୍ଗି ନିକଟରେ ସମ୍ପାଦ ହେଲେ ।
ଅକମ୍ପିତରେ ସେହୁଝଣି ଚୋଡ଼ାଝବ ବଲ୍ଲବରେ ଯାହା କେତାକୁ
ସମରସକ୍ତା ଲଗିଲା । ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଏହା ଅଗରୁ ଅଭାଗ ବଢ଼ିଥିଲେ
ସେ ବିଜୟ ଉପଭୋଗ କେବାକୁ ଅପେକ୍ଷା ନା କେ ବିଜୟ
ରକ୍ତବତ୍ତ ତଥାବଧାନରେ ଚୋଡ଼ାଝବ ଶୁଦ୍ଧଦେଇ ସେହୁଝଣି

ଅଜମିର ଅଭିମୁଖରେ ନିଜ ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତ ସହ ଧାବମାନ ହେଲେ, ହଠାତ୍ ଭଗ୍ନ ଚାଳ ପରି ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିବ ହୋଇ ବେଳ ସମୟସଫା ଅଳ୍ପ ଆତ୍ମାସତର ଚକ୍ଷୁରୁତ କଲେ । ଏପରି ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ବେଗରେ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଅଜମିର ଆକ୍ରମଣ କଲେ ଯେ, ନରବଦାପୀ ନିଜକୁ ଅଜମିର ବୋଲି ଭ୍ରବବାକୁ ସମ୍ବେଦ ପାଇ ନ ଥିଲେ । ଏହିପରି ଭିନା ସୈନ୍ୟସମ୍ବଳରେ ଅଜମିର ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କର ହସ୍ତଗତ ହେଲା, ପଦନମାଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ପ୍ରଦେଶର ସମସ୍ତ ସ୍ଥଳ ହେଲା ।

ପୁରୀର ଏ ଚିତ୍ରପୁଲକରେ ପିତୃପ୍ରାଣ ବାହୁଲ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ଭଗିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ମୃତ, ଜେଷ୍ଠ ନିରୁଦ୍ଦେଶୀ । ଆଉ ଶଶୀ ବାୟୁମୟ ପୁତ୍ରବିରହ ପଦ୍ୟକଣ୍ଠ ନ ପାଇ ମହାସମାବେଦିତରେ ପୁତ୍ର ଓ ପୁତ୍ରତ୍ୟାଗୁ ଚିନ୍ତାରେ ଅମରଣ କରି ଅଣିଲେ । ପରମ୍ପରା ଲୋକତ୍ୟୁକ୍ତି ଚେନ୍ଦ୍ରର ସରମ୍ଭରକୁ ଅଲଙ୍ଘନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଭାବପୂର୍ବକ ଚିନ୍ତାପଦ୍ମ ଜାତନ୍ ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ତେଜସ୍ବୀର ଦୁର୍ଗେର ଯୋଦ୍ଧାସମ୍ଭାରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ପିତାମହଠାରୁ ଅନୁମତି ନେଲେ । ଏହିଠାରେ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କ ପଣେସୋରର ଦରବର ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ତତ୍ସାଦମନ, ଦୁର୍ଲଭସୁରକ୍ଷଣ ଓ ଭାବ୍ୟର ମୁଣାସନରେ ସେ ସରମ୍ଭ ଖ୍ୟାତ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ଦୁର୍ଗ ଓ ଦୁର୍ବ୍ୟାପନ ତାଙ୍କର ସମର-କର୍ତ୍ତାଣୀ ବୋଲି ବାତମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ରାଜ୍ୟର କ୍ରିସୀମା ସ୍ପର୍ଶକରିବାକୁ ପାହୁପ କଲୁ ନ ଥିଲେ । ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କ ଏହି ଗୌରବମୟ ସମୟର ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତିଲୋପ ମୁସଲମାନ ଇତିହାସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ରହିଅଛି । ସହସ୍ର ଅଶ୍ବାଶ୍ରେଣୀ ସେନା ସହ ସେ ଏଠାରେ ରହୁ ଚିତୋର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗୌରୀ ଉଦ୍ଧାରରେ ଲାଗିଥିଲେ ।

ପିତାଙ୍କର ଦୁର୍ବଳ ଶାସନନୀତିର ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଭାବୀତ
 ହେଉଥିଲେ । ଏହି ମହାନ୍ତର ଅନେକ ସମୟରେ ପିତାପୁତ୍ରଙ୍କର
 ମନୋମାଳିନ୍ୟର କାରଣ ହେଉଥିଲା । ଦିନେ ମାଳବରୁ ଆଗତ
 ବନ୍ଧୁ ମହେନ୍ଦ୍ରରାଜ୍ୟର ଦୁଇ ପ୍ରଜା ପିତାଙ୍କର ଉଦ୍ଘୋଷଣା କେ-
 ବ୍ୟବହାର ଦେଖି ସେ ସହ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମେ ଏହି ବସ୍ତୁ
 ନେଇ ପିତାଙ୍କୁ ନିରାଶ କରି ଦେଖିଲେ । ପିତା
 ପ୍ରକୃତରେ ଦେଲେ, ରାଜ୍ୟର ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କୁ ଉଦ୍ଘୋଷ, ଅଶାନ୍ତ,
 ସମର ଗ୍ରାସଣ ଚାନ୍ଦ୍ରକ ସୁଖ ଲାଗି ପାରେ; କିନ୍ତୁ ରାଜ୍ୟର ବୃଦ୍ଧ,
 ମାଳବର ମୁସଲମାନ ଗୁଜା ଅଧିକାର ଶକ୍ତିଶାଳୀ । ଏପରି ପୁରୁଷ
 ଦୁଇର ଅବସାନନା କରି ଅପଥ୍ୟ ଶତ୍ରୁତ୍ବ କରିବା କେବଳ
 ଅବମୁଖ୍ୟକାରୀତା ପରିଚୟ ।” ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ କାରରେ ଫଳ
 ଆସିଲା ନାହିଁ । ସେ ମାଳବ ବରୁଣରେ ସୁଦୃଢ଼ା କରିବାକୁ
 ପ୍ରକଟା କଲେ । କୌଣସି କାରଣ ନ ମାନି ପୃଥ୍ବୀରାଜ ନିଜର
 ସୁଦୃଢ଼ ଶକ୍ତିବୃଦ୍ଧିକାନ୍ତା ଦେଇ ମାଳବରେ ଉଦ୍ଘୋଷ ହେଲେ ।
 ମୁସଲମାନ ଗୁଜାମାନଙ୍କର ସମରସତା ବଡ଼ ବିଦ୍ରୋଧ ଧରିଲେ ।
 ମାଳବରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପତ୍ନୀ, ଉପପତ୍ନୀ, ଦାସୀ, ପଣ୍ଡିତ, ସଦର
 ଦ୍ଵରଦାସୀ ମହତା ଓ ଶତ, ପଣ୍ଡିତ, ଚନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର
 କିପରିକି ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ତଃସ୍ଵରର ସଦର ବିରୁଦ୍ଧମ୍ଭାର । ସୁଦୃଢ଼
 ମୁସଲମାନବାହୁନୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଶାଳ ଦେଖା ପାରିଥିଲା ।

ଦୁଇ ପକ୍ଷର ମିଳନ ହେଲା । ମାଳବରୁଣ ଶକ୍ତିବୃଦ୍ଧିକାନ୍ତାସାଧକ,
 ଦୁର୍ବଳତା, ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷର ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କର ରୁଷ, କଷ୍ଟସହନ,
 ସଦର ବ୍ୟବହାର । ମୁସଲମାନବାହୁନୀ ବିଶାଳ ସଦର, କିନ୍ତୁ ରାଜ୍ୟର
 ଶକ୍ତିବୃଦ୍ଧିକାନ୍ତାସାଧକ ସମସ୍ତେ ହେବାକୁ ଚାହାନ୍ତିର ସଦର ନ ଥିଲା ।

ପୃଥ୍ବୀରାଜ ପ୍ରଭୃତି ଗୋବିନ୍ଦ ଅବତାରରେ ମାଳବ ଗାଳାକୁ ଡାକ
 ଶୋକ ବାହନକୁ ଭଲ କରିଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଗାଳା
 ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହାୟତା ଦେଇ ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କ ହାତରେ ଦଳୀ ହେଲେ ।
 ମୁସଲମାନବାହନୀ ଏ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଗାଳା, ଅର୍ଲୋକିତ ରତ୍ନକୁଳ
 ଲଳନା ହୁଏ । ଭଲ ନ ହୁଏ । ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କ ସମ୍ବେଦନାଶୀଳ
 ଦେଖି ମୁସଲମାନମାନେ ବିସ୍ମୟ ଓ କ'ଣକିନ୍ତାବନୁ ହୋଇ
 ଚାଲିଲେ । ଶିଳପୀ ପ୍ରଭୃତି ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧର ଉତ୍ସାହ କରିବାକୁ
 ବିରୁଦ୍ଧ କେଳକୁ ଗାଳା ଦଳୀ ହୋଇ ଚାଲିଲେ ମାତ୍ର ହେଲେଣି ।
 ଅତି ଧୀରାଳେଖ ନ କରି ମୁସଲମାନ ଯୈନ୍ୟସାଗର ଶିଳପୀରେ
 ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କର ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁଲେ । ପୃଥ୍ବୀରାଜ ରାମଦେବୀଙ୍କ
 ବାହୁରେ, "ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁଯାଆଁ । ତାହା ହେଲେ ଗାଳାଙ୍କର କିଛି
 ଅନୁଷ୍ଠାନ ହେବ ନାହିଁ । ମାଳବଗାଳା ଯିବାର ଗାଳାଙ୍କ ପଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି
 ଗାଳାଙ୍କର ସମାରୋହରେ ଯେଉଁଅସିବେ । ଅତି ଯତ୍ନ ତୁମ୍ଭେମାନେ
 ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି, ତେବେ ଗାଳାଙ୍କର ଶିଳପୀତା କରିବ ।"
 ଯୈନ୍ୟସାଗର ଏଥିରେ ଅତି ଅସ୍ତ୍ରପର ହେବାକୁ ସାହସ ନ କରି
 ବାହୁଡ଼ି ଗଲେ । କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ମାଳବ ଗାଳାଙ୍କ ସହ
 ପିତାଙ୍କ କରଣତଳେ ଉପବିଷ୍ଟ ହୋଇ ପାଦପୂଜା କଲେ । ପିତା
 ଯେତେବେଳେ ପୁତ୍ରର ବେଦାନ୍ତକୁ ମାଳବଗାଳା ଦେଲେ ତହିଁ
 ପରାଜୟ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ସ୍ବେଦର ସୀମା ରହିଲ ନାହିଁ ।
 ପୁତ୍ରର ଏତାଦୃଶ ସାହାଯ୍ୟ ନାହିଁ ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ଚେତନା ପାଇ
 ପିତାଙ୍କୁ ଅନନ୍ତ ଓ ଅଶ୍ରୁଧାରରେ ଘେରିଲେ । ଗାଳାଙ୍କୁ
 ଯେତେ ଉପହେଳିଲେ ତେବେ ମାଳବଗାଳା କଷ୍ଟକ୍ଷେତ୍ରରେ ବଦାୟ
 ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏହି ପଟନା ପରେ ଗାଳାଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ପରାମର୍ଶଦାତା
 ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ବିଦ୍ବଦରେ ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ ହେଲେ—ପୃଥ୍ବୀରାଜ ।

ଶିଥିଲେବୁ ଭାଗୀକର ପ୍ରାଣରେ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଅଗାର ଅଣା
ଆସାସନା ଭାଳ ଦେଲେ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳର ବସାସ ଥିଲା, ସେ ଦିନେ ଚିନ୍ତାବ
ମିଂହାସନରେ ଦସିବ, କରୁ ତାହା ଦେଇ ନାହିଁ । ପୃଥ୍ବୀରାଜ
ପଥାପଥୀରୁ, ସମତାର ଅନୁରାଗ ଗାନ୍ଧିରେ ହିନ୍ଦ ସେ
ଅଣା ମଳିନ ପଡ଼ି ଅସିନ । ବହେଷ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହୋଇ
ସେ ପ୍ରକାଶାସନର ସାରାଦେବ ନାମକ ରାଣୀକର ଜଣ
ବଣାପର ସହାୟତାରେ ବହେଷ ଦୋଷଣା ଭର ଗୋଟିଏ
ଚିତ୍ରାଣ୍ଡ ରୁମିଣ୍ଡ ଅଧିକାର କଲେ, ବହେଷ ଭିନ୍ନାଦନାରେ ଚିନ୍ତା
ରାଜ୍ୟ ଅସି ଅନେଶ କଲେ । ପୃଥ୍ବୀରାଜ ନିକଟକୁ ସକାଦ
ପଦାୟ ଦେଇ ରାଜ୍ୟମଣ୍ଡ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସେନା ସହ ଗାନ୍ଧି
ନଦୀକୂଳରେ ଶିବର ସେନାବେଶିତ କଲେ । ବହେଷ ପଥର
ଦୋର ଯୁଦ୍ଧ ଶୁଭିନ । ଯୁଦ୍ଧରେ ରାଜ୍ୟମଣ୍ଡ ସାହସୀ, ରୁଧିରାନ୍ତ
ହେଲେ; ହିନ୍ଦ ସେ ନିର୍ଜୀବ, ନିସ୍ତେଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।
ରାଜ୍ୟବେଶରେ ପୃଥ୍ବୀରାଜ କଳମିରୁ ସହସ୍ର ଅସାବୋଧ ସେନା
ନେଇ ସମର ସେତରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ନିଜ ବେଶର ପରି
ସେ ବହେଷ ବହେଷରେ ପିବୁଦ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଭର
କୁଲେ । ସେ ଦୋର ଯୁଦ୍ଧରେ ବହେଷ ପଥର ବହେଷମଣ୍ଡ ସୁଶିଷିତ
ରାଜ୍ୟମଣ୍ଡ ସେନାବେଶିତ ହେଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯୁଦ୍ଧ
ଅବସ୍ଥାକୁ ଶୁଭିନ, କରୁ ଗୋଟିଏ ପଥର ଜୟମର ହେଇ
ନାହିଁ । ସେଦିନସାରା ଯୁଦ୍ଧ ଶାନ୍ତ ରହିଲା, ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ନିଜ
ନିଜ ଶିବରକୁ ଫେରିଗଲେ ।

ସେହି ଦିନରେ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡ ଶିବରରେ ଅବସ୍ଥା
ଏକାକୀ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପିବୁଦ୍ୟକୁ ବୁଝେ-ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ ।

ରାଜପୁତ ଭବିଷ୍ୟରେ ସକଳ ଅଭିମୁଖ—ସକଳ ଅଲୌକିକ ।
 ଯେତେବେଳେ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତି, ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ଶଯ୍ୟାରେ
 ଶୟନ କରିଥିଲେ; କଟକ ଅନୁର ସତ୍ୟାନୁବ୍ରତ କବିନ
 କରୁଥିଲେ । ପାହାର କଠୋର ଅଭାବରେ ଅଳ୍ପ ପ୍ରତ୍ୟାପ ହେଲେ ଭଲ,
 ରାଜ୍ୟର ପଥରେ ଯେ ଏକମାତ୍ର ଅନ୍ତରାୟ, ପାହାର ନିଆପା
 ଅନୁଷ୍ଠାନ ଶାସନ ମୂର୍ଖି ଧାରଣ କରି ନାହାନ୍ତି ପରମ୍ପରା
 କରୁଥିଲେ, ସେହି ପ୍ରତିହତୀ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କୁ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ
 ଦୃଷ୍ଟି ଶେଷଦେଶରୁ ଉଠି ସାଦର ସମ୍ମାନରେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା
 କରୁଥିଲେ, ସ୍ବଦେଶରେ କାହାଣୀର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ ।
 ସେହି ଗାନ୍ଧାରୀଧାନରେ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ଦେହରୁ ଫଳତ ଦେଶରେ
 ରୁପେ ଶରଣ ଶେଷରୁ ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଶେଷ ଚିହ୍ନ ଦେଖା
 ଯାଇଥିଲା । ସେ ଖୋଜୁନା ଡୋର ପିନ୍ଧିବାର ରୁପେଶରଣ
 ନିଦ୍ରାରଣ କରୁଥିଲେ ଲାଗି ଲାଗି । ତତ୍ପରେ ଉଭୟେ ଶାନ୍ତ ହୋଇ
 ଅସନ ଗ୍ରହଣ କଲେ ପରେ, ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରହେଳିକା ଚାଲିଲା ।
 ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଉଭୟଙ୍କୁ କହିଲେ, “ଅସନରେ ସତ୍ୟାନୁବ୍ରତ ଶିଳ୍ପୀ ରୁପେ
 ଅଛି କି ?” “ହଁ । ତୋତେ ଦେଖି ପରମ ସରୋତ୍ସବ ଲାଗି
 ଉଭୟଙ୍କୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅତୀତ ବସୁ ବୋଧ ଦେଖି ନାହିଁ, ଯେତେ
 କି ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବେଶୀ ଲାଗି ଚାଲୁଛି ।”

“ମୁଁ ଅସନ ଅସନକୁ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଅଛି । ଏପରିକି
 ଶିଳ୍ପୀ ପାଖକୁ ଯାଇ ନାହିଁ । ମୋତେ କହ ଶୁଦ୍ଧ ବୋଧ
 ଦେଖିଛି, ତମ୍ଭରେ କିଛି ଖାଦ୍ୟାଦି ଅଛି କି ?”

ରାଜ୍ୟର ଅତୀତ ଅସନ; ଏକାସନରେ ଏକ ପାତ୍ରରେ
 ଶିଳ୍ପୀ ଓ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର ଅତୀତ ଭାବେ କହିଲେ । ତତ୍ପରେ କାଳରେ
 ପୃଥ୍ବୀରାଜ କହିଲେ, “ତୋ ! ତାର ପୁଣି ଅସନ ଦୁର୍ଦ୍ଦି ପ୍ରତିହତୀ

ସ୍ବାକ୍ଷରେ ରଣସ୍ଥଳରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା, ବାଲି ହେବ ଶେଷ
ହୁଏ ।” “ହଁ ବସ ! ତାହା ଠିକ୍, ସଦାକ୍ତ ସୁଦ୍ଧା ଅନ୍ୟ
ହେବ ।”

ରଜନୀ ପ୍ରସାଦରେ ପୁନର୍ବାର ପୋର ସୁଦ୍ଧା ହେଲା ।
ଭାରତଦେବ ଶରୀର ପଂକ୍ତିଶ ସ୍ଥାନରେ ଅସାଧ ପାଇଥିଲେ ।
ତାଙ୍କର ବାହର ଦର୍ଶନରେ ଉଦୟାସ୍ୟ ବିସ୍ମିତ ହୋଇଥିଲେ ।
ଅସଂଖ୍ୟ ମୁଦପେଟରେ ରଣରୁମି ସମାପାୟ ହେଲା । ଶେଷରେ
ପୃଥ୍ବୀରାଜ ବିଜୟ ଅର୍ଜନ କଲେ । ସୁନିମ୍ନ ଓ ସାରତଦେବ
ସୁଦ୍ଧାଶେଷ ପରମାତ୍ମା ତର ପରାସ୍ତ କଲେ । ସେମାନେ
କଳାଧାର ଗୋଟିଏ ଦେବୀମନ୍ଦିରର ଦାରୁମୟ ପ୍ରାଚୀରର
ଅନ୍ତର୍ଭାଗରେ ଗୁପ୍ତସ୍ଥଳରେ ସୁଦ୍ଧାଶେଷରେ ଗଠାପକଥନ
ବିଚ୍ଛାଦିତ, ପୃଥ୍ବୀରାଜ ସେମାନଙ୍କର ଅନୁସରଣ କରି ତର ସେବା
ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେ ଜଗତପ୍ରଦାନରେ ପ୍ରାଚୀର ଲାଗି ତର
ପଦ୍ମା ତରାଜ କାଳ ପର ପିତୃଦାୟ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ।
ତରବାସ ଉଦୟାସ୍ୟ ହେଲା । ସାରତଦେବ ଦାଧାଦେବ ନ ଥିଲେ
ସେହୁଆରେ ସୁନିମ୍ନଙ୍କର ଶେଷ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ସୁନିମ୍ନଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ସେ ଦଳ ପାଇଁ ସୁଦ୍ଧା ପାତ୍ର
ହେଲା । ସୁଦ୍ଧାଶେଷ ସେମାନଙ୍କର ତର ସେ କହିଲେ, “ତର
ଅନୁମାନେ ଗଜପତି, ଦେଶଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ଜାତୋର୍ଜନ କର
ଧାରବା । ମୁଁ ତର କଳ୍ପମାତ୍ର ଯତ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଶୁଦ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସ
କର, ତୁ ମରେ ତରାର ଅଦୃଶ୍ୟରେ ତର ହେବ । ସେତେ ମୋର
ଅଭିଶାପ ହେବେ, ନିନ୍ଦାକର ହେବେ, ମୋର ଅଭି ଚକ୍ରର ଅବଧି ରହି
ନାହିଁ ।” ଉଦୟାସ୍ୟ ଉଦୟାସ୍ୟ ତରବାସ ନିକଟ ଦୋଷମଧ୍ୟରେ
ରହିଦେଲେ, ଉଦୟାସ୍ୟ ଉଦୟାସ୍ୟ ଅଭିଶାପ କଲେ, ସୁଦ୍ଧାଶେଷ

ତଥୋପକଥନ ଶୁଭଳ । ଧନ୍ୟ ଶୁଭସୁତ । ବୀରକୁ ସତେ
ଉଦାରତାର ଏ ଚିତ୍ତେ ସମନ୍ୱୟ ବେଦକ ଘୋଡ଼ରଠାରେ
ଦେଖିବାକୁ ମିଳିପାରେ ।

ସୃଷ୍ଟି ଶେଷ ହେଲେ ପୁନଃବାର ସୃଷ୍ଟି ଯୁଦ୍ଧ । ସାରଙ୍ଗଦେବ
ତେଜସମୟରେ ବଳରୁପେ ଅର୍ଦ୍ଧେ ଶତେ, ସୂର୍ଯ୍ୟମଲ ପ୍ରାଣ ନେଇ
ପଳାୟନ କଲେ, ସେ ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ଜାତିବାଦପ୍ରାୟରେ ଅନ୍ଧ ଭେ
ଧେରୁର ନାହାନ୍ତି । ତନୁଜନ ନାମକ ମହାରାଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପଳାୟନ
କରୁ କରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ଦେଖିଲେ, ଗୋଟିଏ ତ୍ୟାଗ୍ରୀ ଗୋଟିଏ ଶୁଭ
ସ୍ଥିତିକୁ ଅନୁମୋଦନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହି ସ୍ଥଳ ସଂବେଦ ଦେଖି ପୋରୀମ
କର ରବିସ୍ୟାନ୍ଦକାଣୀ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ମନରେ ଉଦତ ହେଲ । ସେ ନ
ଅଣା ଅସ୍ତ୍ରାସନାରେ ଉଦ୍‌ବୋଧିତ ହେଲେ । ସେଠାରେ ଅନୁଭବ
ପୈତୃକ ଓ ବୀରକୁ ପ୍ରତାପ କର ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ବେଦ୍ୟ ଦୁର୍ଗ ପ୍ରାସନ
କଲ । ଚନ୍ଦ୍ରମାଳା ନିର୍ମିତ ଦେବଗଡ଼ ଦୁର୍ଗର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱ ସହସ୍ର
ସହସ୍ର ଗ୍ରାମ ତାଙ୍କ ଅଧିକାରରେ ଅସିଲ ।

ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କର ଏକ ରାଜିନୀ ଶିବରାଜପୁର ପାରିଶ୍ରାମକୁ ବିବାହ
କରୁଥିଲ । ସେ ଅନୁଷ୍ଠାନସେବା, ମାତକପ୍ରିୟ, ନିଶ୍ଚୟେ ଜନର
ହୋଇ ଗୁଣି ଉପରେ ଅତ୍ୟଧିକ ଉପାଦାନ କରନ୍ତି । ପୃଥ୍ୱୀରାଜ
ରାଜିନୀର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଶବ୍ଦ କର ରାଜପୁରରେ ଉନେ ରଜନୀରେ
ହଠାତ୍ ରାଜିନୀର ଶ୍ରେୟସବୋଧରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ତାଙ୍କର
ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଦେଖିଲେ । ଦେଖି ଶୋଧରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ
ନିରାଶ୍ରା ଉଠାଇଲେ । ତା କି ହୋଇପାରେ ? ପତିପ୍ରାଣୀ ସତ
ସ୍ୱରର ଚରଣ ଧରି ପତିପ୍ରାଣୀ ଉପା କର ନେଲେ । ପୃଥ୍ୱୀରାଜ
ରାଜିନୀପତିକୁ ବହୁତ ଧୂରନ୍ଦର କର ଅନ୍ଧ ସେପରି ଗୁଣ ବ୍ୟବହାର
ପୁନଃବାର ନ କରାକୁ ଶଯ୍ୟ କରାଇ ନେଲେ । ରାଜିନୀପତି

ଅନୁଶ୍ରେୟରେ ତାଙ୍କର ବହୁଳତା ଦର୍ଶନରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ହୋଇ
ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଶିଶୁବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣରେ ପାତ୍ର ଦାନ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ । ଶ୍ରୀ
ଦାନ ସ୍ତ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପ୍ରତ୍ୟାଗତମାନଙ୍କ ଆଶ୍ୱାସନ ହେଲେ । ପାଲୁଗୁଣ
ଏକପ୍ରକାର ସ୍ତ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମୋଦକ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଜାଣିଥିଲେ । ତଦ୍ୱାରା
ସମୟରେ ଶାଳକରୁ ଲେଖକାଟି ମୋଦକ ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ ।

କମଳସିଂହରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଶୁଧା ନଦୀର ହେବାକୁ
ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଲେଖକାଟି ମୋଦକ ଉପସ୍ଥାନ କରି ଜଣାଇଲେ ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ଶରୀର ଅନୁସନ୍ଧାନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା, ଅଙ୍ଗ
ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗର ସଜ୍ଜବନ୍ଧନ ଶିଥିଳ ହେଲା । କୃଷ୍ଣ ପାରିଲେ, ନନ୍ଦରାଜସ
ପାଲୁ ମୋଦକ ସଙ୍ଗେ ଶାଳକରୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲା । ପ୍ରିୟତମା
ତାଙ୍କୁ ମରଣ ପୂର୍ବରୁ ଥରେ ମାତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରବଳ
ଇଚ୍ଛା ହେଲା; ସେ ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାକୁ ସମୟ ମିଳିଲା ନାହିଁ ।
ତାଙ୍କା ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କ ପ୍ରାଣଦାୟ ଉଡ଼ିଗଲା ।
ତାଙ୍କା ପତକ ମୃତ ଦେହ ଗୋଳରେ ଧରି କୃତନ୍ତ ଚିତ୍ତରେ ପ୍ରବେଶ
କଲେ । କାର୍ତ୍ତିକର ସେ ଅଲୌକିକ ଯୁଦ୍ଧ ମୁଣ୍ଡ ଲାଗିଗଲା ।

— ୧୦୫ —

ପାଳା

ପ୍ରବଳପ୍ରତାପ ସନ୍ତ୍ରାମସିଂହଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତିନୋରଇ
ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ରାଜପୁତ୍ର ବିଦ୍ୟାମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଆସିଲା । ବିଦ୍ୟାମାନଙ୍କ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ତାପୁରୁଷ; ଶ୍ରେଷ୍ଠେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ,
ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ଦୈନନ୍ଦିନ କର୍ମ । ଯେଉଁ ସରଦାରମାନେ ଆସତ
ବସତରେ ମିତ୍ରର ରାଜାଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣ-ହସ୍ତ ଥିଲେ, ସେମାନେ

କନମାଳିନୀ ଅନ୍ୟାୟର ଓ ଅବସ୍ଥାବଳୀରେ ଶୀଘ୍ର ଶକ୍ତି
 ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଫଗୁଆଁସିଂହଙ୍କର ଶିଶୁପୁତ୍ର ଉଦୟସିଂହଙ୍କର
 ଉପସ୍ଥାନ ସମ୍ବେଦନାକୁ କି ବର୍ଷ । ସେହି ବେଳେ ରଜସିଂହ ସମର
 ପ୍ରବ୍ରାଜ ଅଧିକାରୀ; ଲେଖକ ସମସ୍ୟା ପ୍ରାଣେ, ଉଦୟସିଂହ ଶିଶୁ ଓ
 ଅପ୍ରାପ୍ତବୟସ ଥିବାପାଇଁ କିଏ ରଜନୀନୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟକାଳୀ କଲେ ?
 ମାତ୍ର ସର୍ବସମ୍ପାଦନା ତାହାଙ୍କ ଶେଷସମ୍ପାଦନା ଉପରେ ଚିତ୍ତ
 କୁଲାଇ ଗଲେ । ଚିତ୍ତାଳ ମିତ୍ରର ରଜନୀୟ ଗୁରୁତ୍ବର ଚିତ୍ତ କଲେ
 ଗାଢ଼ନ, ଏପରି ଉପସ୍ଥାନ ବ୍ୟୟ ବେଳେ ଦେଖା ଗଲେ ନାହିଁ ।
 ପୃଥ୍ବୀରାଜ ଧୂପ ମହାବୀର କନକାର ବାଉଳ, ବାହୁସ, ଶିଶୁତା ଓ
 ନୟା ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ଶିଶୁଙ୍କର ଲେଖକଙ୍କୁ ଅଧର୍ମଣ କଲେ ପାରିଥିଲେ ।
 କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଦୋଷ ଥିଲା—ସେ ପୃଥ୍ବୀରାଜ କହାନ୍ତର
 ମନ୍ତ୍ରୀର ପୁତ୍ର ନୁହେଁ । ସେ ପାତା ହେଉ, ସ୍ଥିର ହେଲା,
 ଉଦୟସିଂହଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ବେ ତାଙ୍କୁ ରଜଗାଦରେ ବସାଇବାକୁ
 ହେଉ । କନମାଳିନୀ ତଳପ୍ରସ୍ତାପରେ ସିଂହାସନରୁ ଉଠିଲେ ।
 ମିତ୍ରାଙ୍କର ରଜସିଂହ ଅଗରେ ତଳକାରକ ମସ୍ତକାପରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
 ହେଲା ।

ଅର୍ଥ ସତର ଅନର୍ଥର ମୂଳ । ସିଂହାସନପ୍ରାପ୍ତିର ପର
 ମୁହୂର୍ତ୍ତଠାରୁ କନକାରକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ଘୋର ପରିଚୟନ ଦେଖାଗଲା ।
 ସେ ପ୍ରସ୍ତୋତକାର, ସେ ଲେଖନସତ୍ତା, ସେ ସକଳ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ
 କନକାର ହସ୍ତର ବସିଗଲା । ଲକ୍ଷ୍ମୀପଦାଳିତା ଶାନ୍ତରେ ତାଙ୍କର
 ପଦମ୍ବୁଜକୁ ବସିନ କଲେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ବକୁ
 ନାସିଦ୍ବିପୁର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁତ୍ବର ମନେ ନ କରି ନିମେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଶୟନ କଲେ
 କୋଇ ବେଳେକି କଲେ । ଦୁର୍ଗାର ଲଳସାରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ
 ଭାବରେ—‘କିନ୍ତୁ ସିଂହାସନ ମୋ ହାତରେ, ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କଲେ,

ମୋର ଦୁଃସମ୍ପ୍ରାପ୍ତର ପଥ ଚରଦନ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ରଖି ପାରେ
 ଦେବେ ସେ ଧ୍ୟାନର ଅଗ୍ରତୀରୁ ଶିଶୁ ଉଦୟସିଂହ ଓ ପଦକ୍ଷୁଦ୍ର
 ଚନ୍ଦ୍ରମାଳର ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ଅନ୍ତରାୟ । ଏହି ଦୁଇଗୋଟି ଚନ୍ଦ୍ର
 ଦେବେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ନ କଲେ, ଧ୍ୟାନରୁ ଅଶା ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ
 କଲେ ବଳେ କୌଣସି ଚନ୍ଦ୍ରମାଳ ଓ ଉଦୟସିଂହଙ୍କର ପ୍ରାଣ
 ବିନାଶ କରିବାକୁ ଦାନବର କୃତବ୍ୟ ଡେଇଁଲେ ।

ଏବଣ ଅତୁଳ ଚରଦର୍ଶି ଉଦୟସିଂହଙ୍କର ଶିଶୁଜୀବନକୁ
 ଅଗ୍ରଜାମୟ ଓ ବିଧିମତ୍ତର କଲେ । ସେ ପିତୃମାତୃପ୍ତ ଅଭିଷିକ୍ତ
 ଶିଶୁ, ଅନ୍ତଃସୁନ୍ଦର ସଜ୍ଜଣୀ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥା, ଏକମାତ୍ର
 ଅବିଚାରାଣୀ ଧାର୍ଯ୍ୟର ଘୋରରେ ପରିପାଳନ; ତଥାପି ଧାର୍ଯ୍ୟ
 ଅଭ୍ୟାସକାଳରେ ଯୁବାୟାଏଁ ଗୁଜୁର ନିରାପଦ, ପୁଣି ପାଳା
 ଉଦୟସିଂହଙ୍କର ଜନମରୁ ଅଧିକ । ଅତୁଳଙ୍କର ସମ୍ରାମର୍ଦ୍ଦିତଙ୍କର
 ବ୍ୟବସ୍ଥା ଶିଶୁ ପୁତ୍ର ଉଦୟସିଂହଙ୍କ ଶରୀରରେ ବହୁଅଛି; ସେଥିପାଇଁ
 ପାଳାଙ୍କ ନିକଟରେ ସେ ଅତି ଦେବତାତାରୁ ଅଧିକ । ଶିଶୁଟି ପାଇଁ
 ଶ୍ଳେଷ, ରାଗ, ପୀତ ଓ ଅତୁଳ ଅନ୍ତର ପାଳାଙ୍କ ଉଦାର ହୃଦୟରେ
 ରହି; ସେ ପଦ୍ମରାଜରୁ ଯୁବାୟାଏଁ ସେ ଉଦୟସିଂହଙ୍କ ଶୁଣୁଣାରେ
 ବ୍ୟସ୍ତ; ପୁନଃ, ପାନ, ଶ୍ରେୟସ, ରୁଚ୍ଛା, ପରିଧାନ, ସଦା ସେ
 ବୁଝିବେ । ଏପରିକି, ଶିଶୁ ଶ୍ରେୟସରେ ଅଜ୍ଞାନ ଯୁବାବେଳେ ମଧ୍ୟ
 ସେ ନାନା ପୁଷ୍ପ ଉଚ୍ଚ ମାନ୍ୟ ଧୂପ ନୈବେଦ୍ୟ ନେଇ ଉଦାମନ୍ଦର
 ଅଭ୍ୟାସନାରେ ଶାନ୍ତ ଓ ରାଜଶାନ୍ତର ମଦଳ ଗାମନା କରିବେ ।
 ପାଳାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର କିନ୍ତା ଉଦୟସିଂହ—ଯଦି କିଛି ପୁଣ୍ୟମୟ
 ଦୟାଳୁ ଥାଏ, ତେବେ ତାଙ୍କର ଅଗ୍ରଜାମୟ ଉଦୟସିଂହ ।

ଦବାକ୍ଷିତ ଅତୁଳ, ରାଜିର ଅନ୍ତରାୟ ଶ୍ରେୟସ ଶ୍ରେୟସ ଶ୍ରେୟସକୁ
 ଶ୍ରାବ୍ୟ ଚରଣି । ପାନ ଶ୍ରେୟସ ସମାପନ କରି ପାଳା ଉଦୟସିଂହଙ୍କ

ନିକଟରେ ବସି ସୁଶ୍ରୀଣା ଚଳୁଅଛନ୍ତି । କେତେକେଲେ ଅଙ୍ଗର କେତେ ସୁଖମୟ ଚିତ୍ର ଚଳିଲାରେ ଶୁଣି ଆସୁଅଛନ୍ତି; ସନ୍ତାପନୀତକର ସେ ବୀରଭୃତ୍ସକ ପ୍ରଣାତ୍ର ପାଦନ ଦଦନମନ୍ତ୍ରଣ, ସାହସ ଓ ବୀରଭୃତ୍ସ କେତେ କେତେ ଅଲୌକିକ ଚିତ୍ର ଚିତ୍ର ସମ୍ମୁଖରେ ନାଚିଥାଇ ନେତ୍ରପୋଷ୍ଟ କରାଉଅଛନ୍ତି; କେତେକେଲେ ପୁଣି ସମ୍ମୁଖରେ ଉଦୟ-ସିଂହଙ୍କର ସଶେନବଦନ ଦେଖି ସେ ବହୁ ବିସ୍ମୟ ହେଉଅଛନ୍ତି; ଶଶକେ ପୁଣି ନାନା ଆଶା, ଅବସାସ ମଧ୍ୟରେ କେତେ ସୁଖମୟ ବିଷୟର ଗହ୍ଵରୁ ଚଳୁଅଛନ୍ତି, କେତେକେଲେ ଶିଶୁର ଚନ୍ଦ୍ରବଦନରେ ଚନ୍ଦ୍ରତାନ କରୁଅଛନ୍ତି, କେତେକେଲେ ବା ଅତୁଳ ସ୍ଵେଦ ଅଦରରେ ଉଦୟସିଂହଙ୍କର ଶିଶୁପୁତ୍ରଙ୍କୁ ନିଜର ବକ୍ଷଦେଶରେ ରଖି ଧରୁଅଛନ୍ତି । ସୁଖ ଦୁଃଖର ଏ ସବୁ ମଧୁର ଜଟିଳ ଭବନା ଗୁରୁ ପିଣ୍ଡଟି ବୁଝିବ କୁଅଛୁ ? ସେ ପାଲାଇର ନିରତସ୍ଵେ ଅଦର ଦେଖି କେବଳ ଭରତର ହୋଇ ହସି ଦେଉଅଛନ୍ତି । ଦେଖ ଦେଖ ଗୁରୁପୁତ୍ରର ଚକ୍ଷୁରେ ନିନ୍ଦା ଦେଖାଗଲା—ସେ ପୋର ନିନ୍ଦାରେ ଅଭିରୁଦ ହୋଇ ଚଢ଼ିଲେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ନିନ୍ଦିତ ଉଦୟସିଂହଙ୍କୁ ଲୋକ ଉପରେ ସୁଆଇ ଦେବାକୁ ପାଉଅଛନ୍ତି, ପାଲା ହୋଇ ଅନ୍ତଃପୁର ମଧ୍ୟରେ ଶୁଣଣ ଅଭିନୀତ ପୁଣି ପାରିଲେ । ଶୁଣତର ଉଷ୍ଠ ଓ ବିସ୍ମୟ ଜାତ ହୋଇ ପଲାଙ୍କୁ ପ୍ରମୁଖିତ କରି ପକାଇଲା । ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଅନ୍ତଃପୁରରୁ ଜଣେ ଶୌରଭାର ଆସି କହଲା, “ବନବାସ ବାହୁରୁ ବନମାନଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୁରଭାବରେ ହତ୍ୟା କରିଅଛୁ ।” ଏ ମର୍ମବେଦ ସମ୍ବାଦରେ ଧାରୀପୁତ୍ର ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲା, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଘୋର ଆଶୟ ଓ ଶୟ ସେହି ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହୃଦୟରେ ଦେଖା ଦେଲା । ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ପାଲା ଚରଣଶାନ୍ତ ବେଶୁ ବୁଝି

ଆଉଲେ—“ବେବଳ ବନମାଳିନୀଙ୍କ ପ୍ରାଣ ବନାସ ବର ବନବାର
ଜିଆମା ଶାନ୍ତ ହେବ ନାହିଁ, ସେ ଅବଳମ୍ବେ ଉଦୟସିଂହର ପ୍ରାଣ
ସଂହାର କରିବାକୁ ଉପସ୍ଥିତ ହେବ ।”

ସ୍ବଚ୍ଛକ୍ତମାର ଉଦୟସିଂହଙ୍କ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ଆର୍ତ୍ତ ପାଳାଙ୍କ ହୃଦୟ
ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ବନ୍ଧୁ ବୁଲଇ ଦେଖିଲେ, ଶିବକ
ଉଦେଶ୍ୟରେ ପୁଷ୍ପ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ
ବୁଡ଼ିବ ନେତା ଥିବା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଆଉ ବାଳକଲମ୍ବ ନ କରି ସେ
ନିଦ୍ରା ଉଦୟସିଂହଙ୍କୁ ବେତା' ମଧ୍ୟରେ ନେଇ ଶୁଆଇ ଦେଲେ,
ତାଙ୍କର ବହୁମୁଖ ରୂପଶୟନ କାଢ଼ି ପକାଇଲେ; ପରେ ବେବେବ
ପୁଷ୍ପ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀର ବେତାଟିକୁ ଅତ୍ତାଦତ କରି ତାହାକୁ ଶୀଘ୍ର
ନେଇ ଦୁର୍ଗରୁ ବହୁସ୍ତ୍ରାନ୍ତ ହେବାକୁ ସେ ଶୌରଭାରକୁ ଅଦେଶ
ଦେଲେ ।

ଶୌରଭାର ତାହାହିଁ ବଳ—କଳ୍ପମାତ୍ର ଇର୍ଷ ବର୍ତ୍ତନ ବା
ବାଞ୍ଚାବ୍ୟୟ ନ କରି ସେ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଧାନ୍ତୀର ଅଦେଶ
ଅନୁସାରେ ବେତାଟି ମୁଣ୍ଡାଇ ଦୁର୍ଗରୁ ପକାୟନ କଲା । ଏଣେ
ପାଳା ଆଶାର ନିଦ୍ରା ଶିଶୁପୁତ୍ରକୁ ନେଇ ସ୍ବଚ୍ଛକ୍ତମାରଙ୍କ
ଘରାରେ ଶୁଆଇ ଦେଲେ । ପୁତ୍ରର ଅବକାରଶୃଙ୍ଖଳ କାଢ଼ି ରଖି
ସ୍ବଚ୍ଛକ୍ତମାରଙ୍କର ଅବକାରଶୃଙ୍ଖଳ ତାକୁ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେ ।
ପିନ୍ଧାଇବା ବେଳେ ଦୁଇ ବନ୍ଧୁରୁ ଅସମ୍ଭାବ ଲେଉଟିଯାଇ ବହୁ
ପାଉଥାଏ । ତତ୍ପରେ ସେ ପୁତ୍ରର କୋମଳ ଗ୍ରନ୍ଥଦେଶରେ
ଗୋଟିଏ ମ.ହ ବସୁନ ଦେଇ ସାଗୁଲେଚନରେ ନିକଟରେ
ପ୍ରଣାମ ମାରକରେ ଦଣ୍ଡାସ୍ଥାନ ଦେଲେ । ତତ୍ପରେ
ସେତେବେଳେ ଧୀର ପଦବିଶେଷରେ ବହୁର୍ଗମନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
କରୁଅଛନ୍ତି, ଠିକ୍ ସେହି ସମୟକୁ ଶୁଣିମୁହଁ ବନବାର

ରୁଦ୍ରଚେତରେ ଅସି ବୃହନ୍ନାଭେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲ । ଧାନ୍ତକୁ
 ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖି ସେ ଉଦୟସିଂହଙ୍କ କଥା ପଚାରିଲ । ପାଲାଇଲ
 ପ୍ରାଣ ଜଡ଼ିଥିବୁ ଗୁଡ଼ ଉଦୟସିଂହଙ୍କୁ ଇଚ୍ଛା କଲ, ମୁହଁରୁ ସନ୍ଦେହ
 ହେଲେ କଥା ବାହାରିଲ ନାହିଁ; କାଷ୍ଠପୁରୁଷକଥାପୁ ଚନ୍ଦ୍ରାୟମାନ
 ଉଦ୍ଧୃତ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତସଙ୍କଟରେ ରାଜକୁମାରଙ୍କ ଘେନା ଚେତାଇ
 ଦେଲେ । ନୃଷଂସ କନକାର ଚନ୍ଦ୍ରଶାତ ଶାଣିତ କୁରୁକାଘାତରେ
 ଧାନ୍ତନିଜର ବସ ବିଦ୍ୟୁତ୍ କରୁ ଚାଲିଗଲ । ମାତାର ଦୃଷ୍ଟି
 ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରାଣାୟତ ପୁତ୍ରର ହୃଦୟିତ୍ର ଝୁଲ ଚିତ୍ତେଇ ହେଲ,
 ଅଥଚ ଉଦାର ଚନ୍ଦ୍ରର ଭବରେ ନିଜେ ଗର୍ଭଧାରଣୀ ମାତା ଏ
 ରାମଚାନ୍ଦ୍ର ଦୃଷ୍ଟା ଅଭିନୟ କରିବାକୁ ଚନ୍ଦ୍ରାୟମାନା ! ଧନ୍ୟ ରାଜକୁଳ
 ବମଣୀ । ଏ ମହାର୍ଯ୍ୟ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ଚିତ୍ତ ତୋ ତୋ ଅଭି କର
 କେବେ ଜଗତକୁ ଦେଖାଇଅଛି ?

ପାଲ ପ୍ରାଣ ଖୋଲି ବାଦ ପାରିଲ ନାହିଁ—ହୃଦୟର
 ବେଦନା ହୃଦୟରେ ଭାସି ରଖି ଧୀର ଗର୍ଭର ଭାବର ଦୂର୍ଦ୍ଦଶ
 କାହାର ଅସିଲେ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅତୀ ରାଜାଙ୍କରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ
 ଗୁଡ଼ ଚାଲିଗଲ । ସଂଗ୍ରାମସିଂହଙ୍କର କେଳେବ ଚେଲ, ସୁଦ୍ଧ
 ଅନ୍ତଃସୁରର ଲଳନାମାନେ ମର୍ମରେଣା ଅଞ୍ଜନାଦରେ ଲଳନାତ
 ମୁଣ୍ଡରେ କଲେ । ଶୁଭ୍ର ଶୁଭ୍ର ଏ ଦୁଃସମ୍ବାଦ ପୁର-ପତ୍ନୀ ସନ୍ଦେହ
 ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ଗୋକୁ ଗୋକୁ ଶୋକରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଲ ।
 ପାସ ପ୍ରଭୃତ କନକାର ଏ ପୈଶାଚିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଭିସମ୍ପାଦ
 କର୍ମକଲେ ।

ଚିତ୍ତୋତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବାଦ ନାମ୍ନୀ ଗୋଟିଏ
 ସୁଦୃଢ଼ । ବିଶ୍ୱାସୀ ଶୈବବାସ ରାଜପୁତ୍ରକୁ ନେଇ ସେହି
 ଗୁରୁ ଗୁରୁ ଏକ ଶିବର ପ୍ରାନ୍ତରେ ପାଲାଇ ଅପେକ୍ଷା କରୁ

ରହୁ । ଶୌରାବଳୀର ବସୟ, ସେପରିକି ଉଦୟସିଂହଙ୍କର ନିଜ
 ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା । ଶୌରାବଳୀର ଶ୍ରବଣ, ନିଜ ଶିଶୁପୁତ୍ରକୁ ଦେଖି
 ଯେଉଁ ଅସ୍ତିତ୍ବ ଉଠିବ, କିନ୍ତୁ ଆଜି ଶିଶୁପୁତ୍ର ଦେଖି
 ନାହିଁ ? ସଙ୍ଗରେ ଶିଶୁପୁତ୍ରକୁ ନ ଦେଖି ଶୌରାବଳୀର ଅସ୍ତି
 ବିଶ୍ୱସ୍ତରେ ଧାରଣା ହେଉନାହିଁ । ମାତା ଶିଶୁ ପୁଅରେ ଉଦୟ
 ଦେଲେ, “ପୁତ୍ରମୋର ପ୍ରଭୁର ଜୀବନ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଜୀବନ
 ଦେଇଅଛି । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଜର ବର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ପାରି
 ଅମର ଧାମରେ ଯିଅଛି । ଅମର ଧର୍ମ ଅମର କରୁଥିବା ହେବ;
 ଶକ୍ତି ନ ପାତୁଣୀ ଶୁଭ ଦୁର୍ଦ୍ଦେ ମିଳି ରକ୍ଷୟାକୁ କୌଣସି ନିରାପତ୍ତ
 ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥ ଅସ୍ଥପୁରେ ରଖି ଦେଇ ଅସିଦ୍ଧା, ନୋହୁଲେ
 ରକ୍ଷା ନାହିଁ ।”

“ନା, ତା ମୋ ହାତରେ ହେବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆଜି ଏ
 କାର୍ଯ୍ୟରେ ହିଁସକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରିବି ନାହିଁ । କେଉଁ ମାତା
 ନିଜ ପ୍ରାଣର ଶିଶୁପୁତ୍ରକୁ ଶୁଷ୍କ କବଳରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଆସି
 ପାରେ ? ଶରୀରେ ଦଶମାସ ଧରି କେଉଁ ଜନନୀ ଅବସ୍ଥିତି
 ତହିଁରେ ନିଜ ସନ୍ତାନକୁ ରକ୍ଷଣ କରିପାରେ ? ଯେ ପାରେ, ସେ
 ମାନବୀ ନୁହେଁ—କାଦୁବରୀ, ଶୁଷ୍କା । ଶୁଷ୍କାର ମୈତ୍ରୀ
 ସାହାଯ୍ୟ କରି ଜୀବନର ଚକ୍ର ମଞ୍ଚଳ ହୋଇ ପାରେ ନା,
 ମୁଁ ଆଜି ପାରିବି ନାହିଁ; କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।”

ଦିବ୍ୟ ଶେଷ—ଏ ସବୁ ସମୟରେ, ନିଃହେତୁ ଅବସ୍ଥାରେ
 ଏକମାତ୍ର ସହାୟ ଶୌରାବଳୀର ମଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ନାହିଁ
 ଯୋର । ଶୁଷ୍କା କରି ପଳାୟନ କରିବାକୁ ଚାହେଁ । ଶୌରାବଳୀ
 ଏ ଭୂମି ଦେଖି ପାଳାଙ୍କ ଶୋକସନ୍ତପ୍ତ ମୁଣ୍ଡରେ ହାସ୍ୟ
 ଶିଖା ଛଟା ଶିଖିବିପାଇଁ ଖେଳିଲା । ଶୁଭ୍ର ଅବସ୍ଥାରେ ତାହା

ଶୌରଭାରର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନେ ପଡ଼ି ପାରିଲ ନାହିଁ । ପାଲା କୋମଳ
 ମଧୁର ସ୍ଵରରେ ବୁଝାଇବାକୁ ଶକ୍ତିରେ—“ବେଶ୍ ତ ନୁହଁ ।
 ଏପରି ସରଳ ସମୟରେ ତୋର ଏ ବାହୁଲ୍ୟ କାହିଁକି ?
 ଅଥା ପରୁଷତ୍ଵ, ଚଢ଼ା—ମୋର ତୋତେ ହୋଇଛି ବା ବଣ ?
 ପୁଣି କହୁଥିଲେ, ଉତ୍ତରସିଂହଙ୍କ ପାଇଁ ବା ଦେଶ ସତୀରେ
 ହୃଦୟରେ ପ୍ରାଣ ଦେଇଥିଲେ, ଧନ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତା, ଏହି ନି
 ନୋହୁଁଲେ ଗଜପତିର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ପାଇଁ ଶେଷରୁ ବଳ ହେଲ ।
 ଉତ୍ତର ସମାନ ତଥା । ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ଅଜ୍ଞାନ ସିନ୍ଧୁ,
 ହିତାହିତ ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ତା ଜନନର
 ସୁନ୍ଦରତାର ପାଇଁ ମା ଦାସୀ । ପୁଣି କହୁଥିଲେ ମୋର
 ଦୁନିଆପାଇଁ ଚରଦନ ଅଭିସମାନ ବର୍ଷଣ ଭରତା ।
 କହିମାନ ସବୁ ଠିକ୍ ହୋଇଅଛି । ଏ ଯେତେବେଳେ ମାତାର କହିବ୍ୟ
 ମାତା ଭରତା—ପୁଣିଜନର ସବୋଇସ୍ତ ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ
 ହୋଇଅଛି । ଦୁଃଖ କାହିଁକି ? କହିବ୍ୟ ଭର ପାର ଅନୁଶୋଚନା
 କରିବା ପାସ—ସୁଦର ନୁହେଁ ।” ଅଳ୍ପବୁଦ୍ଧି ଶୌରଭାର
 ମାବୁଦ୍ଧତା ଏ କଟିକ କାୟାର ବୁଝିତ କୁଅକୁ ? ସେ ନିବାର
 ନାସ୍ତବ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲ ।

ଗର ଗୁରୁ—ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଗୁରୁ ଅରଣ୍ୟ ନିବିଡ଼
 ଅନ୍ଧକାରରେ ପରସ୍ପର ହୋଇ ରହିଥିଲ । କହିମାନ ବୁଝାବୁଝିର
 ଅର୍ଦ୍ଧତା ଦୃଢ଼ତାରେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଲଳ ବସ୍ତ୍ରର ଭର ଦେଖା
 ଦେଲେଣି । ପାଲା ଅତି ଶୌରଭାରକୁ ଅପେକ୍ଷା ଭର ରହିବା ଠିକ୍
 ମନେ ଭଲେ ନାହିଁ, କେତା ସହଜ ଉତ୍ତରସିଂହଙ୍କୁ ନିଜ ମସ୍ତକରେ
 ମୁଣ୍ଡାଇ ଗୁମ ବିକ୍ରମରେ ଶ୍ଵାସଦେହକୁତ ଭନପଥ ଦେଇ ଭର
 ଭରତାକୁ ଶକ୍ତିରେ । ଶୌରଭାର ନିଜ ଭୟକୁ ବସ୍ତ୍ର ଭର

ନାହିଁ । ସେ ଅର୍ଥାତ୍ ସାହସିକତା, ଅମାନ୍ୟତା ଭବ ବୃଦ୍ଧିବାପାରୀ
 ତାର ଗୁରୁ ମଣ୍ଡିତରେ ଶବ୍ଦ ବାହିଁ ? ସେ ବେଦନ ତତ୍ତ୍ୱ ହୋଇ
 ବୁଝି ରହିଲ । ବୁଝୁଁ ଗୁଢ଼ ପାଳା ଦୁଃଖପଥରୁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧୂତ ହୋଇ
 କୋଷ୍ଠାବସ୍ଥାରେ ବନର ଅନନ୍ତ ମଳିନୀ ମଧ୍ୟରେ ଶବ୍ଦରେ
 ବେଶ୍ ଅନ୍ତେ ମିଶିଗଲେ ।

ତତୋର ଗୁଳିବନରୁ ଦେବତାଗୁଣ ସିଂହଗର୍ଜନର
 'ଗିରିକୁର୍ଗ' ନ' ଦଶ କୋଇଲି ଗଣା ନୁହେଁ । ପଥ ବଡ଼
 ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟକୁ ଶ୍ରୀମ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ପ୍ରସାରିତ, ଦବାକ୍ଷଣରେ
 ମଧ୍ୟ ଏକାକୀ ପିତାକୁ ସାହସୀ ଗୁଳିବନ ସରଦାବନାନଙ୍କର ରସ
 ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ତରଫର ପ୍ରାୟଶଃକାଳରେ ଦେଖାଗଲା । 'ଗିରିକୁର୍ଗ'ର
 ସିଂହଗର୍ଜନରେ ପାଳା ଓ ଉଦୟସିଂହ ଉଭୟେ ଦାସୀ ଓ ଦାସୀପୁତ୍ର
 ବେଶ୍ରେ ସିଂହଗର୍ଜନକୁ ଅପେକ୍ଷାକରି ରହିଅଛନ୍ତି । ଧନ୍ୟ ପାଳା !
 ଏକତ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଦୀର୍ଘ ଦୁର୍ଗମ ପଥ ଉପର ଅନ୍ତରମ
 କେ ? ବେଶ୍ ଅନ୍ତର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଅତଳା ହୃଦୟରେ ସାହସ ଓ ଶ୍ରୀ
 ନାଳ ଦେଇ ଏ ଅପରିଚିତ ପଥରେ ବାଟ ଦେଖାଇ ଦେଖି
 ଆସିଲ । ତୁମେ ଦେବା, ନା ମାନବା ।

ଦୋର ଲଙ୍ଘାର ବଥା, ବୁଦ୍ଧା ପାଳାଙ୍କର ଏ ସାହସିକତା
 ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖି ମଧ୍ୟ ଦେବତାଗୁଣର ଶ୍ରୀ ହୃଦୟ ଟିକିଏ ମାତ୍ର
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହେଲ ନାହିଁ । ସେ ବନବାସର ରସରେ ଅନ୍ତର ଦେବାକୁ
 ଅସମ୍ମତ ହେଲେ । କ୍ରାନ୍ତ ଶ୍ରୀ ପାଳାଙ୍କର ଚେତନାରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
 ଦୁଇବାକୁ ଲାଗିଲ; ତଥାପି ସେ ସାହସ ବାନ୍ଧ ଗୁଳିବନରୁ ଧରି
 ଦୁଇପୁରର ପାମର ନୃପତି ଶିଖରୀଙ୍କ ନିକଟକୁ କଲେ । ସେ
 ପୁରରେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର ପିତା ହେଲ ନାହିଁ । ଦ୍ୱିତୀୟ ବାସ
 ଉପର ମନୋରଥ ହୋଇ ପାଳା ଏକାବେଳେ ଉଦୟସିଂହ ହୋଇ

ପଡ଼ିଲେ, ଲେଉଟିବ ବଢ଼ାଇ ବ୍ୟାକୁଳ ପ୍ରାଣରେ ବଦାମ୍ବଳ ସାହାଯ୍ୟ
 ଶୁଣ କଲେ । ଭଗ୍ନ ହୃଦୟରେ ଦୁନବାର ସାହସ ଦେଖା ଦେଲେ,
 କୃତସ୍ତ୍ରପିଂଡ଼ଙ୍କ ସଶେଷତଦନ ନିଶ୍ଚିଣ୍ଟା କରି ସେ ସାହସ ଶିଖିବେ
 ପୁଣି ଶତ୍ରୁଶିଳ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସତ୍ୟା ଶିଷା ସିଂହା ପରି
 କୃତସ୍ତ୍ରପିଂଡ଼ଙ୍କ ସହ ଯାଇ ବନ୍ୟାୟ ଅନନ୍ତ ଉପାଦ୍ୟକା ନୁହଁ ଚେଇ
 ଦୁଇଦିନୀ ଗୋଟିଏ ଗିରିଦୁର୍ଗକୁ ଗମନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ
 ଦୁର୍ଗପତ ମଧ୍ୟ କୃତସ୍ତ୍ରପିଂଡ଼ଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ର ଦେବାକୁ ନାଗ୍ରତ ହେଲେ ।

ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଲଜ୍ଜାରେ ସେ ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ପାଲ
 ଚଢ଼ିମାନ ଲଂକାଦିବ୍ୟବସ୍ତୁ ହେଲେ । ଛୁ, ସମସ୍ତ ଗୁଣଧର ବଣ
 ଲେଖେ ହୃଦୟସ୍ଥାନ ପରି ! କାହାର ନିଜ ଦେଶ ପ୍ରତି ମମତା,
 ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଅସନ ପ୍ରତି କୃତଜ୍ଞତା ନାହିଁ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଏ
 ଜୀବନଶୂନ୍ୟତା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ପୁତ୍ର ଅବଳାହୃଦୟର ଶକ୍ତି ଉଦ୍ଘାଟିତ
 ହୋଇ ଉଠିଲେ । ପାଲ ପଣ କଲେ, “ଏ ଜୀବନ ଥିବାଯାଏ
 କୃତସ୍ତ୍ରପିଂଡ଼ଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟ ଚାହେଁ କି ?” ଏ ଅଟେ ପ୍ରଭୁର ଓ
 ଗୁରୁ ଦେହରେ ସ୍ପର୍ଶ ଭୁବନ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁର
 ମଧ୍ୟ ଏ ବଡ଼ ସତ୍ୟ ହେଲେ ନାହିଁ । କାହୁଁ ଦିଗେ ପାଦଦୟ ଗୁରୁ
 ହଠାତ୍ ଦେଖା ଦେଇ ପାଲଙ୍କ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇ ଏବଂ
 ଲାଙ୍ଗର ଗୁରୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହାୟ ହେବାକୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞ କଲେ । ପାଲ
 ଚଢ଼ିମାନ ସ୍ତବ୍ଧ ଅନୁରତ କଲେ, ବଦାମ୍ବଳର ଅନନ୍ତଦୃଶୀ ଶକ୍ତି
 ତାଙ୍କର ଧୂଳିଦେଶରେ ଚାହିଁ କରୁଅଛୁ । ଅଶା ଓ ବସାରେ
 ହୃଦୟର ଗୁରୁ ବେଦନା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଗୁଣା ହୋଇଲେ
 ଏବଂ ଅସାଧିତ ହୃଦୟରେ ସେ ଗୁଣମାନଙ୍କୁ ବଡ଼ ଅଶୀର୍ବାଦ
 କଲେ । ଗୁଣମାନଙ୍କ ସହ ବଡ଼ ପରୀକ୍ଷାରେ ସ୍ଥିର ହେଲେ — ଦୁଇପ୍ର
 କାଳମିତର ଶୁଦ୍ଧମେଳ ପ୍ରଦେଶକୁ ସିଂହା ହେଲେ ।

ବେଶି ଦୂର ପାଇ ନାହାନ୍ତି ଜଣେ ପାଳକ ପାଳାଙ୍କର ମଧୁର ନାମ ଶୁଣିବା ବର କହ ନିକଟରେ ଅସି ଉପସ୍ଥିତ । ପଳାଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖି, ପାଳକଟି ଲେଉଟିଆସା ଗଡ଼ାଇ ତାହାଙ୍କ ଚରଣ ଦଳେ ଲେଟିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସମସ୍ତେ ଦେଖି ଅବାକ୍ ହେଲେ । ବୋଧ ହେଲା, ଯେତେବେଳେ ପଳାଙ୍କୁ ବେଶି ଲେଟିବାକୁ ଗୁରୁ ଦେବନା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଅଛୁ—ମୁଖ୍ୟତଃରେ ଅଧିକ ଆନନ୍ଦ ଖେଳି ଯାଉଅଛୁ । ଲେଟିବାକୁ ଗୁମିଷ୍ଟ ଉଠାଇ ପକାଇ ଦେଲା ଅନୁସମ ମାୟମ୍ବେଶରେ ଅଫଳୁ ଧୁଳି ଖାଉଦେଲେ; ଅଧିକ ଆନନ୍ଦରେ ବୋଲାରୁତ ବର ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ । ଏ ଲେଟିବା ଶରଣପାତ୍ରରେ ସରଳାକ୍ର ଶୌରଭାର । ସେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲା ପରେ ସମ୍ମୁଖରେ ପଳାଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ପାଳକ ପକ୍ଷ ଚିତ୍କାର କରୁ ଉପସ୍ଥାପନ ଧାରିତ ହେଲା । ପରେ ବହୁସ୍ଥାନ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି କହୁ ଅସି ପାଳାଙ୍କ ସହ ମିଳିତ ହେଲା । ଉତ୍ତମାନଠାରୁ ଜାବନର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୌରଭାର ପାଳାଙ୍କର ପ୍ରଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ଜାବନ ଶିଶୁ ବସୁତ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସେ ପାଳାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ସହାୟ, ଉପସ୍ଥାପନାକର ବସୁତ ଉତ୍ତରରେ ଅଜାବନ ଅବକ ରହୁଥିଲା ।

ସମସ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପାଳା ‘କୁମ୍ଭମେଷୁ’ ଦୂର୍ଗରେ ଅସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଅଶ୍ରୁଣା ନାମକ ଜୈନଧର୍ମିକଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜଣେ ବାବ ସେ ଦୂର୍ଗର ଅଧିକାରୀ । ଅଶ୍ରୁଣା ଦୂର୍ଗର ଦନବାର ଚରଣରେ ଯିବାକୁ ପ୍ରଥମେ ପାଦପ କଲେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଦୟାକର ଜନନୀ ସେହି ସମୟରେ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ପୁଣି ଏ ଦୟାକରୀ ଦେଖି ଜନନୀଙ୍କ ମନରେ ବଡ଼ ବସ୍ତୁ ହେଲା । ସେ ଉତ୍ତରୀନା କରି କହୁଲେ, “କୁମ୍ଭମେଷୁ ଶ୍ରୀମାତା ସାମନ୍ତ ନୃପତି,

ଉଦୟସିଂହ ତୋର ଫୁଲପୁଷ୍ପ, ଫୁଲପୁଷ୍ପକୁ ଦୋର ବେତରେ ଦେଖି
 ତୁ ଝିର ଫୋଇ ବସି ରହିବୁ ? ଛି, ଛି, ଏପରି କଲେନି ଜୀବନ
 ଧରିବାରେ ତ ଲଭ ? ତୋତେ ଫୁଲପୁଷ୍ପକୁ ପ୍ରାଣପଣେ ରକ୍ଷା
 କରିବାକୁ ହେବ-ଏ ପୁଣ୍ୟଫଳରେ ଉତ୍ତମେକରେ ଓ ପରମେକରେ
 ତୋର ଉତ୍ତର ନିଶ୍ଚୟ ମଙ୍ଗଳ କରିବେ ।” ଅଶାଖା ଜନନୀଙ୍କର ଏ
 ଭାବଦେଶ ଶ୍ରେୟାଂସୁ କଲେ, ନିଜର ଭାଗିନୀକୁ ବୋଲି ପରିଚୟ
 ଦେଇ ସେ ଉଦୟସିଂହଙ୍କୁ ନିଜ ଦୁର୍ଗରେ ପାଳନ କରିବାକୁ
 ଲାଗିଲେ । ତାତେ ଅପରିଚିତ ଶୁକ୍ଳତ ରମଣୀ ଦେଖି ନେକଙ୍କ
 ମନରେ ସନ୍ଦେହ ହୋଇପାରେ, ଏହି ଅଶାଖାରେ ପାଲା ଅଶାଖାଙ୍କୁ
 କହୁ ଅଶୀର୍ବାଦ କରି ‘କୁମ୍ଭାଙ୍ଗୁ’ ଦୁର୍ଗ ଶୁଭ ବୁଲିଗଲେ କିନ୍ତୁ
 ପଳାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷରେ ଶୋଇବାଇ ସେଠାରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ ।

କ୍ରମେ ଦିନ ପରେ ଦିନ, ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାସ, ବର୍ଷ ପରେ
 ବର୍ଷ ଅତୀତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ବୟୋବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ କ୍ରମେ
 ଉଦୟସିଂହଙ୍କର ସାବଧ, ବାୟୁ, ତେଜସ୍ବିତା ଫୁଟି ଉଠିଲା ।
 ଭଜପୁର ରକ୍ତର ମହାଲ୍ଲୀ ଲାଗି ରହିବାର ଜନପ ନୁହେଁ । ଉଦୟ-
 ସିଂହଙ୍କର କହୁମଣି ଫୁଲର ଦେଖି ନାନା ଘଟଣାରେ ଲେକମାନଙ୍କ
 ମନରେ ସନ୍ଦେହ ହେଲା । ଦିନେ ଶୋଣିକୁରୁ ଅଶାଖାଙ୍କ ପହଞ୍ଚି
 ପାଖକୁ ଉଦୟସିଂହଙ୍କୁ ମନସିର ଅସିଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ପଥାୟୁକୁ
 ସଜାଇ କରିବାକୁ ଉଦୟସିଂହ ନିୟତ ହୋଇଥିଲେ । କୁମାରର
 ତେଜସ୍ବିତା, ଉଚ୍ଚ ଉଦାରଭାବ, ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦର୍ଶନ ପ୍ରଭୃତି ଦେଖି
 ଶୋଣିକୁରୁ ଅସ୍ତ୍ରୀନୀତି ହୋଇଥିଲେ । ସେ ପୁଣି କାଣି ପାରିଲେ
 ଯେ, ଭଜପୁର ଲୋ ଏମରି ବାସିକର ଓ ତେଜସ୍ବିତା ଅନ୍ୟ
 ଅସମ୍ଭବ; ଏ କଦାପି ଅଶାଖାଙ୍କ ଭାଗିନୀକୁ ହୋଇ ନ ପାରେ ।
 ଜନଶୁଣି ଫେମ୍ପେରେ ଏ ଫେଡ଼କୁ ଭଜପୁରୀନାମ ଦେଇ ଦେଖେ

ପ୍ରକୃତ କଲ । ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ଉଦୟସିଂହଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ସବୁ
ରହୁ ହୋଇଗଲା ।

ଶୁଦ୍ଧ ସମ୍ପାଦ ପାଇ ସାମନ୍ତ ଓ ସର୍ବାରମ୍ଭାନେ ଉଦୟସିଂହ
ହେଉଲ । ଉଦୟସିଂହଙ୍କୁ ଅଭିନନ୍ଦନ କରିବାପାଇଁ ନିତ୍ୟ ଶାନ୍ତ ଶାନ୍ତ
କାର କମଳମିର ପାତାୟନ କଲେ । ଉଦୟସିଂହ ଅବସର ବୁଝି
ପାଳା ଓ ଶୌରକାର ସଙ୍ଗସଙ୍ଗରେ ପୁରୀପର ସକଳ ବୃଷ୍ଟି
ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ଆଶାଶା 'କୁମ୍ଭମେଷୁ'
ଦୁର୍ଗେର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ସକ୍ଷ୍ମ ବସାଇଲେ । ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଶୁକପୁତ୍ର
କାର, ସାମନ୍ତ ନୃପତି ଓ ସରଦାରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏ ସକ୍ଷ୍ମ ଅନନ୍ତ
ହୋଇଥିଲା । ଆଶାଶା ଉଦୟସିଂହଙ୍କୁ ଆସି ସଙ୍ଗସମସ୍ତର କୋଡ଼ାର
କୋଡ଼ାନଳ ହସ୍ତରେ ସମର୍ପଣ କଲେ । ଉଦୟସିଂହଙ୍କ ଜୀବନର
ସମସ୍ତ ପଟନା ଆଧୁର୍ୟ୍ୟ କୋଡ଼ାରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ଥିଲା । ସମସ୍ତଙ୍କ
ସମ୍ମତ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ହର କର କୋଡ଼ାରୁ ଉଦୟସିଂହଙ୍କ ସଙ୍ଗ
ଏକପାତ୍ରରେ ଶେଷନ କରି ବସିଲେ । ଆଉ କାହାରି ସମ୍ମତ
ରହୁ ନାହିଁ—ସଂଗ୍ରାମସିଂହଙ୍କ ପୁତ୍ର ନର କର ଶୁକପୁତ୍ରାନା
ଆନନ୍ଦରେ ନାହିଁ କାହିଁ । ସବୁ ପ୍ରଧାନ ସାମନ୍ତମାନେ ସେହି
ସମ୍ମତ ଉଦୟସିଂହଙ୍କ ଲଳୟରେ ଚିତ୍କାରର ଶୁକପୁତ୍ର ଅସିତ
କରିଦେଲେ ।

ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ଉଦୟସିଂହ ସକଳ ସାମନ୍ତ ସରଦାର ଓ
ବହୁ ଶୁକପୁତ୍ର କାରମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଚିତ୍କାରର ପିଲୁସିଂହାସନ
ଅଧିକାର କଲେ । ଶୌରକାର ଗଙ୍ଗରେ ଚିତ୍କାର ବସ୍ତ୍ରାରିତ
ହେଲା, କିନ୍ତୁ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୌରକାର ଦେଖିକାରୁ ପାଳା ଆଉ ଜୀବନ
ନ ଥିଲେ । ପେଟ ଦିନ 'କୁମ୍ଭମେଷୁ'ର ସକ୍ଷ୍ମର ସକଳ ସରଦାର-
ମାନେ ଉଦୟସିଂହଙ୍କୁ ସମ୍ରାଟ୍ କୋଲ ଗ୍ରହଣ କଲେ, ସେହିଦିନ

ପାଳାଙ୍କର ଅନନ୍ତ ଭରମ ସୀମାରେ ଉଠିଥିଲା ଦେଲ । ସେ ଅନୁଭବ
କଲେ, ତାଙ୍କ ଜୀବନର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଅଛି; ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ
ତାଙ୍କର ଅନ୍ତର ଦେଇ ଅସି ଦୃଢ଼ସ୍ଥଗଣ — ଉଦାତ୍ତଙ୍କର ବନ୍ଧାଶମୟ
ନାମ ତପ କରୁଅଛନ୍ତି, ପାଳାଙ୍କର ପବନ ପ୍ରାଣବାୟୁ ଦୁର୍ବଳ
ଶରୀରପିଣ୍ଡର ଛାଡ଼ି ଚାଲିଲେ । ପରରେ ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତ ବୀର-
ମଣ୍ଡଳୀ ବସୁଧା ମନରେ ପାଳାଙ୍କ ଶବର ସଜ୍ଜାର କରୁଥିଲେ ।
ସକଳ ଭୂମିରୁ ତାହାର ଥିଲା — “ଗୋଟିଏ ଦେବୀ ନିଜର
ଅଲୌକିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଇବାକୁ ଜଗତକୁ ଆସିଥିଲେ । ସାଥ
ପାଳା, ଯଥେଷ୍ଟ କରୁଅଛ । ତୁମର ତ୍ୟାଗରୁ ଏ ଜୀବନ୍ତ ଆଦର୍ଶ
ଚରଣ ପଥଚାରୀ ଦୁର୍ବଳ ପ୍ରାଣରେ ବଳ ଆଣି ।”

—୫୦୫—

ଚଣ୍ଡାଳ ପ୍ରତିଜ୍ଞା

ସିଂହାସନର ଶୁଣା ଲକ୍ଷଣିତ ବୁଦ୍ଧ । ଚଳିଷଠା ଖାଦିଏ ପାର
ହୋଇଅଛି । ମନ୍ତ୍ରବର ଚେଷ୍ଟା, ମୁଖର ଶୁଭ୍ର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧବଳ କଣ୍ଠ
ଧାରଣ କଲଣି । ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ଶିଥିଳତା ଚମେ ଶରୀରର ଅଫ-
ସ୍ତତାରେ ଦେଖା ଦେଲଣି । ଏହୁପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଅସୀନପତି-
ମାନେ ସପାର ତ୍ୟାଗ କରି ତାପସ ବୃଦ୍ଧ ଅବଳମାନ କରିଥାଆନ୍ତି ।
ଲକ୍ଷଣିତକର ଇଚ୍ଛା — ସିଂହାସନର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ସର୍ଗ ଗୁଣବୀର
ପୁତ୍ର ଚଣ୍ଡାଳ ଶତ୍ରୁସାର ଦେଇ ସେ ଅଳ୍ପ ଦିନରେ କାନିଷ୍ଠ
ଅବଳମାନ କରିବେ । ଦିନେ ସେ ପାଣିମିଶ୍ରଣକେରିତ ହୋଇ
ନିଜର ସେହି ଶାନ୍ତମୟୀ କନ୍ୟା ପ୍ରତାପ କରୁଅଛନ୍ତି, ମାରଦାର
ରାଜାଙ୍କ ନିବନ୍ଧନୁ-ଗୋଟିଏ ଦୂର ଅସି ସବରେ ଉତ୍ତମେ ଦେଲ ।

ସୁଖୀ ଆଦର ସନ୍ତାନ ଦୁଃଖ ଦୂଷିତାକୁ କହୁଲେ । ଦୁଃଖ ସୁରାପରିଣୟ-
ଦୁଃଖ ଗୋଟିଏ ନାହିଁ କେଳେ ଶୁଣାଇ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରାଣେ କରି
ଉପନେଶନ କଲ ।

ମାରଦାନ-ପତି ରଣମୟ ନିଜର ଗୁଣବତୀ ସୁଦୟା କୁମାରୀ
ସନ୍ନିତ ସୁଖୀତପଣା କୁମାର ଚଣ୍ଡିକା ବିବାହ ରତ୍ନା କରି
ନାହିଁ କେଳେ ପ୍ରେମଣ କରିଥିଲେ । ନିଜର ଗୁଣବତୀ ସୁଦୟା
କିପରି ପାଣି ଲିଖିତ କୁଣ୍ଡଳଅଙ୍ଗୁଳ ଦେଖି ଶୁଖି ପରମ
ଆପ୍ୟାୟିତ ହେଲେ । ଚଣ୍ଡି ସେ ସମୟରେ ସନ୍ନିତରେ ଉପସ୍ଥିତ
ନ ଥିଲେ । ଚଣ୍ଡି ଚାହିଁମାନ ପିଲା ନୁହନ୍ତି—ପ୍ରାପ୍ତବୟସ । ବିବାହ
କିପରି ସେ ନିଜେ ନିଜ ମତ ବ୍ୟକ୍ତି କରିବା ସୁଦେ । ଏହା
କରି ଶୁଣା ପାରିପତଦର୍ଶକ ସନ୍ନିତ ଚଣ୍ଡିକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ଦେଖିଲେ ।

ବୁଦ୍ଧ ଶୁଣା ଟିକିଏ ରକ୍ତସ୍ଥିୟ । ତାଙ୍କର ଏହି ରକ୍ତରସ,
ମିଷ୍ଟାନାସ ପୋଷ୍ଟ ପାତ୍ର ମିତ୍ର, କିନ୍ତୁ ଦୁଜନ କହୁଣ୍ଡପରିମାଣେ
ତାଙ୍କର ଅନୁରକ୍ତ ଓ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ହେଉ । ଶୁଣା ମିଷ୍ଟାନାସ ତରୁ ତରୁ
ହଠାତ୍ ପରିହାସ ଜଳରେ କହୁଲେ, “ମୋ ପରି ସେତେକ୍ଷଣକୁ
ବୁଦ୍ଧର କି ଗ୍ରାହକ ଅଛନ୍ତି । ଶୁଣାଗ୍ରାସ୍ତା ରଣମୟ ନ ହେଲେ
ମୋତର ଉଦୟକ୍ତ ପାଣିର ଆଦର କେନ୍ଦ୍ରା କିଏ ।”
ପାତ୍ରମିତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହାସ୍ୟର ଅବାଧିତ ଚରଣ ଶୁଣି । ଶୁଣା
କୃତ୍ରିମ ଗୁଣର ଶବ୍ଦ ଧାରଣ କରି ହାସ୍ୟର ସେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ
ଆହୁରି ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ ।

ହାସ୍ୟର ଶେଳ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଉଳି ନାହିଁ, ସନ୍ନିତରେ ଚଣ୍ଡି
ଅସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଶେଷ ମଧ୍ୟରେ ପିତାଙ୍କର ପରିହାସ
ଚଣ୍ଡିକା ନାହିଁ ମଧ୍ୟ ଶୁଣି । ସେଥିରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ କି ଅପାତ
ଲାଗିଲା । ପରିହାସରେ ହେଉ, ପିତା ପାତ୍ରକୁ ନିଜର ସୁ-

କରିବେ ବୋଲି ମନରେ ପଣିକ କଲୁନା କରୁଅଛନ୍ତି, ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ମାୟାସୁରପା; ସେପରି ସ୍ତ୍ରୀ ବୌଦ୍ଧେ ଉପସ୍ଥାନ ଦୃଶ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ହୋଇ ନ ପାରେ । କଣ୍ଠ ଏହାପରି ଭାବ ପ୍ରକାଶ କଲେ, ବିବାହ କରିବେ ନାହିଁ । ସନ୍ତାନରେ ପ୍ରକାଶାଦ୍ଭାବେ ନିଜର ଅନୁଗ୍ରହ ଶୋଇ ଦେଲେ । ସେଥିରେ ଏକା ଶୁଣି ନୁହନ୍ତି, ପାତ୍ର ପିତ୍ର ସକଳ ପାରିଷଦବର୍ଗ ବିସ୍ମୟରେ ଅଭିଭୂତ ହେଲେ । କିଏ ଜାଣିଥିଲା, ହୁତୁ ପରିତାପ କଣ୍ଠକ ପ୍ରାଣରେ ଏ କଠୋର ଭାବ ଜାଗ୍ରତ କରିବ । ଶୁଣି କହିନାଳ ଭାବସ୍ଥ ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ିଗଲେ—ଏକଥାଟେ ପୁଣିର ଦୃଢ଼ପଣ, ବଦଳି ପାରିବା ସହଜ ନୁହେଁ; ଅନ୍ୟଥାଟେ ନାହିଁକେଳି ହୁତୁଣି ନ କଲେ ମାରଦାୟକରେ ଅବମାନନା । କଣ କହିବେ, କିପରି ଭାବସ୍ଥ ଦିନ ରଖା କରିବେ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରିୟ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ପୁଣି ବିବାହରେ ପୁଣି ଅସମ୍ଭବ ପ୍ରକାଶ କଲେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣି ନିଜେ ନାହିଁକେଳି ହୁତୁଣି କଲେ । ଦୁଇ ମାରଦାୟକ ପ୍ରକାଶକର୍ତ୍ତା କଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ଭାବିଥିଲେ—“ପରେ ପୁଣିରୁ ବୁଝାଇ ବିବାହରେ ସ୍ତ୍ରୀକୁତ ଭାବରେ । ସୁଦୃଢ଼ କପଳ ଉନ୍ମାଦନା କେତେବାର ବହୁ ପାରେ ? ଏ ବିବାହରେ ମିତାର ଓ ମାରଦାୟକ ମିତ୍ରତା ଶୁଣିର କଲ୍ପଣ ବିଶ୍ୱାସନିୟୁଣ କଣ ନିଷ୍ପତ୍ତି ବୁଝି ପାରି ମତ ବଦଳାଇବ । କିନ୍ତୁ ବୁଝା ସେ ଅପା । କଣ୍ଠକୁ ଟକାଇବ କିଏ ? କହୁତ ଦିନ ଧରି ପିତା କହୁତ ବୁଝାଇଲେ, ପାତ୍ର ପିତ୍ର ସନ୍ତାନବର୍ଗ କହୁତ ଅନୁରୋଧ କଲେ; କାହିଁରେ କଣ୍ଠକର ସେ କଣ୍ଠ ପ୍ରକାଶ କରିଲା ନାହିଁ—ପ୍ରାଣେ ହେଲେ ଟକାଇ ନାହିଁ ।

ସେ ପୁଣି ପିତାର ଅନୁରୋଧ ନ ରଖେ, ସେପରି ପୁଣିର କେ ପ୍ରୟୋଗନ ? କେପରି ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁବର କଣ୍ଠକ ପ୍ରତି ଘୋର ଭାବ

ଓ ଦୁଶା ଜାତ ହେଲା । କୋପରେ ଅଧୀର ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ
 ବେଳେ—ନିଜେ ମାରକାର ଦୁହ୍ନିତାର ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଅନ୍ଧ
 ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ କହିଲେ, “ଯଦି ମାରକାର ଦୁହ୍ନିତା-ଚର୍ଚ୍ଚରେ ମୋର
 ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ହୁଏ, ତେନକ ସେ ମିତ୍ରର ଗୁଣସିଂହାସନରେ
 ବସିବ । ତୁ ଭରଦ୍ୱଜ ତା ନିକଟରେ ଶାମନ୍ତ ହୋଇ ରହୁ ।”
 ଚନ୍ଦ୍ର ତତ୍ତ୍ୱେଣାବ ଏକଲକ୍ଷ୍ୟ ନାମରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସେଥିରେ
 ସମ୍ମତ ହେଲେ । କର୍ତ୍ତମାନ ସିଥିକବୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧ ଗଣାକୁ ବାଧ୍ୟ
 ହୋଇ ବିବାହବନ୍ଧନରେ ଆବଦ୍ଧ ହେବାକୁ ସଫଳ, ସମ୍ପାଦର
 ମୋହମାୟାରେ ନୂତନ ସମ୍ପାଦ ନେଇ ଦାଣ୍ଡ ହେବାକୁ ହେଲା ।
 ଓ ବିହସନା ।

ଯଥାବାଚରେ ଏ ଅଦୈଷ୍ଟ ବିବାହ ସମାପ୍ତ ହେଲା ।
 ରଣମଣ୍ଡଳର ସୁଦୃଶ ଗୁଣବନ୍ୟା ବିଦଗ୍ଧ ସୁଦୃଶର ବୁଦ୍ଧର
 ପ୍ରେମଭଙ୍ଗାଶିଳୀ ହେଲେ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସରେ ସେହି କନ୍ୟାର
 ଚର୍ଚ୍ଚରେ ଲକ୍ଷ୍ୟବଦ୍ଧ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟ ଜାତ ହେଲା,
 ତାହାର ନାମ ହେଲା ମୁକୁଳ । ଅନ୍ତର୍ଗତ ମୁକୁଳକୁ ଦେଖୁ ଦେଖୁ
 ପାଶବର୍ତ୍ତ ପାର ହେଲା । ଆଉ ଲକ୍ଷ୍ୟବଦ୍ଧ ବିବାହୀ ସୁଖ
 ଲାଭେ ନାହିଁ । ଆଜିବନ ଗୁଣସିଂହ ଗୁଣରେ ଗୁଣିତ ହୋଇ
 କେତେ କୁହ କପଟର ଅନ୍ଧସ ନେଇ ନାହାନ୍ତି । ସୁଖ, ସମ୍ମାନ
 ବା ଗୁଣାବୁଦ୍ଧ ଆଶାରେ କେତେ ପାପ ଓ ଅନ୍ୟାୟର ପଥରେ
 ପିତାକୁ ଚନ୍ଦ୍ର ନ ଥିବ । କର୍ତ୍ତମାନ ଗଣାବ ପ୍ରମୁଖ ଦେଶରେ
 ‘ଶିବହାରଦ ଦୃଶ୍ୟନ୍ତେ ବୃତ୍ତାନ୍ତନିବନ୍ଧନମାଃ’ ଏବଂ ପ୍ରେମାଦେଶରେ
 ଶ୍ରୀମଦ ଜୀବନର ଦୃଶ୍ୟବଦ୍ଧ ଗୁଣସିଂହାସନ । ଏଥିରେ ନିଶ୍ଚୟ
 ମୁଖସମ୍ପାଦ କପଟ ସୁଖବଦ୍ଧ ହୋଇ ପାରୁବ ?

ଲକ୍ଷ୍ମୀବିଂଶତି ପୁର ବଳେ, ଉର୍ଥ ଯାହା ଓ ଧର୍ମବଳରେ
ଜୀବନର ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଂଶ ବଢ଼ାଇବ, ମନିବୁଦ୍ଧ ଅବଲମ୍ବନ କରି
ପୁରୁଷର ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ ଓ ଅସ୍ୱାର ଭୋଗ ସାଧନ କରିବାକୁ
ବିଦ୍ୟାତ୍ତ କରିବେ । ତାହାର ଏ ଇଚ୍ଛା କରାଯିବ କରାଯାଏ ପାଇଁ ଶୁଣା
ଚନ୍ଦ୍ରକର ସାହାଯ୍ୟ ରକ୍ଷା କଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରକ ଅନୁରୋଧରେ
ଶିଶୁବ୍ରତ 'ମୁକୁନ୍ଦ' ସିଂହାସନରେ ବସିଲ । କନିଷ୍ଠ ଅନ୍ତାନ୍ତବସୁଷ୍ଠ
ଧୂବାପାଏ ଚନ୍ଦ୍ର ଶକ୍ତିକାର୍ଯ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟବେଷଣ କରିବାର ଶୁଭ
ଆନନ୍ଦରେ ଛଦଣ କଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଅଶୀର୍ବାଦ କରି ଶୁଣା
ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ କଠୋର ଆରଣ୍ୟକ କ୍ରମର ଆରମ୍ଭ ନେଲେ ।

କଟରି ଶଙ୍ଖାର ପୁଣ୍ୟ ସ୍ୱର ଶୁଣି ଦେବ, କଟରି
ବସୋବୁଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ମୁକୁନ୍ଦପାତ୍ରରେ ପିତାଙ୍କର ଅନୁରୂପ ଶୁଣାକଳୀ
ପୁଣି ଉଠିବ, କଟରି ସେ ବର୍ତ୍ତମାନସ୍ତୁ ହୋଇ ଶଙ୍ଖାର ଗୁରୁ
ଦାୟିତ୍ୱ ତଡ଼ନ କରି ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରଶଂସାସୁଚନା ଦେବ,
ଶକ୍ତିକାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝିବା ସଙ୍ଗେ ମଙ୍ଗେ ଚନ୍ଦ୍ରକର ଦକ୍ଷାଶୀ ଏହି
ଶୁଭନା । ଚନ୍ଦ୍ରକର ସେ ପିତୃବ୍ରତ, ଅବଗତ ବ୍ରାହ୍ମସ୍ମେତ,
ଅଶଳୀକର ତ୍ୟାଗ ଓ ଅମାନୁଷିକ ବାହୁଦୟ ଶଙ୍ଖାର
ଆଚାରବୃତ୍ତବିଧିର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବିସ୍ମୟାକରୁତ କରିଦେଲ । ସମସ୍ତେ
ମରମ ସଭିତୋଷରେ ଚନ୍ଦ୍ରକର ଶର୍ଯ୍ୟଜୀବନ କାମନା କଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଶଙ୍ଖାର ଏ ପୁଣ୍ୟ ବେଞ୍ଚି ତନ ଲଢ଼ିଲ ନାହିଁ ।
କଥା ଅଛି, 'ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପ୍ରଭାସଂକଳ୍ପ ।' ମୁକୁନ୍ଦ ଜନନୀଙ୍କର
କୁକୁକିତ୍ୱ ସକଳ ଅନର୍ଥର ମୂଳ ହୋଇ ଉଠିଲ । ପୁତ୍ର
ଅନ୍ତାନ୍ତବସୁଷ୍ଠ ଧୂବାପାଏ ଶକ୍ତିକାର୍ଯ୍ୟ ଶଙ୍ଖା ଶାସନ ଓ ଶକ୍ତିକାର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ-
ଶୀବନର ଅସ୍ପଦାରିଣୀ ହେବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଧୂବାପା
ମୁକୁନ୍ଦଙ୍କ ଜନନୀ ସେଥିରୁ ବଞ୍ଚିବା ହେବେ । ଚନ୍ଦ୍ରକର ମାହାତ୍ମ୍ୟ,

ପ୍ରଭାତ, ଦୁର୍ଦ୍ଦିନୀ ଓ ଅନ୍ୟ ଗୁଣାତ୍ମକାଦି ପ୍ରକାଶନ
 ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼େ ଅନୁରକ୍ତ ହେଉଅଛନ୍ତି ଦେଖି
 ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନା ପିତାତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ପାପକୁଳ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସେ
 ଅଶକ୍ୟରୂପେ ହୃଦୟରେ ଗନ୍ତବ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।
 ଶାନ୍ତ ସେତେ ନୁହେଁ, ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ନିଜ ପ୍ରାଣର ଧୂଳି ମୁକୁଟର
 ଭରଣୀର ସୁଖାଧରରେ ଲୁଚାଇ ଶୁଦ୍ଧ ଅବିରତ ନାସର
 କ୍ରିୟାଦୈବଶରେ ରହିଲେ । କିମାତ୍ରାଦି ଦାବଦାର, ଶ୍ରୀରାମୀ
 କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଚନ୍ଦ୍ର ହୃଦୟରେ ବସି ମୁଣ୍ଡ ଗାତ କଲେ । ଚନ୍ଦ୍ର ଶୁଦ୍ଧ
 ପାରିଲେ, ଏଥର ମାୟାବିନା ଶରୀରେ ତାଙ୍କ ନାମରେ କେବେରୁନା
 କର ପାରିବ, ପ୍ରାଣନାଶ କରିବାକୁ ବଡ଼ ପ୍ରୟାସ କରିବା ମଧ୍ୟ
 ଏଥର କେବେ ପଶ୍ୟରେ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ନାନା ଦୁର୍ଦ୍ଦିନୀରେ
 କଳ୍ପବାଳ ବ୍ୟାଧିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ଶେଷରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଚିତ୍ତରେ ଗୁଣାତ୍ମକ
 କର ରୁଲ୍ ପିତାକୁ ପ୍ରବଚନ କଲେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକ ପକ୍ଷରେ ଜନ୍ମରୂପେ ମମତା ଦୁଃଖର ଶୂନ୍ୟତା ସହଜ
 କଥା ନୁହେଁ । ଚନ୍ଦ୍ର, ସ୍ମୃତି, ଦେଶବାସୀ ତାଙ୍କର ଭର ଅନୁରକ୍ତ ।
 ଚନ୍ଦ୍ର ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାଣରୁ ଅଧିକ କରି ଦେଖନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଭର
 ମତ, ହାନି ଲଭ ଅନ୍ତ ବୁଝିବେ ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କ ସୁଖ ଦୁଃଖରେ
 ଅନ୍ତ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅନୁରକ୍ତ କରିବେ ନାହିଁ, ଅବାଧ୍ୟ ନାଲ ଅସୁଧା
 ସ୍ନେହ ଶୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଅନ୍ତ ପାଇବେ ନାହିଁ, ସେ ସକଳ ପ୍ରୀତିକର ଦୁଃଖ,
 ମଧୁସୁଦ୍ଧ ଉନ୍ନାଦନା ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ସ୍ୱପ୍ନ ହେବ । ଚନ୍ଦ୍ରର ବଦାୟ
 କେବେବେଦନା କିଏ କିଏ କରି ପାରିବ ? ସେ କିମାତ୍ର ଯନ୍ତ୍ରର
 ପ୍ରଣାମ କରି ବଦାୟ ନେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରର, "ଶିଶୁବାସୁ
 ନିଶ୍ଚୟ ମମତା ଗର୍ଭରେ ଜନ୍ମ ହୁଏ ଥାଏ, ବାମ୍ବିଆରୁ ଧୂଳି
 ପ୍ରକାଶନ ଓ ପରିଶ୍ରାମ କଥା ଯେଥର ଭଲହୁଏ ବୁଝିବାକୁ ହେବ,

ଆଉ ସ୍ବେଦରେ ପରିପାଳିତ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀର ପ୍ରତି...।” ଏବେ ତହୁଁ
 ଚନ୍ଦ୍ରବର ଚଣ୍ଡ ଛୁବି ହୋଇ ଆସିଲା, ଆଉ ଧଆ ଉଠାଇବ ହୋଇ
 ପାଲଟି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ନରକ ରହୁ ମୁଣି ସେ ଅସ୍ତ୍ର ବିପର୍ଜନ
 କରି କହୁଲେ, “କଟକାଶ୍ବରଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା ମୁହଁଲର
 ଶକ୍ତିରେ ପ୍ରଜାବୃତ ନିଶ୍ଚୟତରେ ବାସ କରନ୍ତୁ । ତେବେ ମୁଁ ବିଦାୟ
 ନେଉଛି । କିନ୍ତୁ ମୋତେ ସୁସ୍ମୃତ କଣା ପଡୁଛି, ଦିନେ ଏହି
 ଚନ୍ଦ୍ରପାଣି ଆସନ୍ତେ ଧାଉଡ଼ାକୁ ଦେବ—ଦୋର ଅନୁତାପରେ
 ଦେଖ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତେବେ ଶେଷ ଅନୁସ୍ତେଷ, ସମୟରେ
 ପଦ ଚନ୍ଦ୍ରପାରେ କିଛି ଦରକାର ପଡ଼େ, ତେବେ ତାହା ଜଣାଇବାକୁ
 ଯେଉଁ ସଂକୋଚ କୋଷ ନ କରନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ର ମାତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ପାଳନ
 କରିବାକୁ, ଗ୍ରାମର ବିପଦରେ ସଦାୟ ଦେବାକୁ ତେବେ ପଶ୍ଚାତ୍ତପ
 ହେବ ନାହିଁ ।” ମୁହେଁପତ୍ରାଣ ଚନ୍ଦ୍ର ବିମାତାଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ
 ଅସ୍ତ୍ର ବିପର୍ଜନ କରି କିଛି ଶକ୍ତି ଗୁଲିଟିଲେ ।

ଗୁଣିକାନ୍ ରକ୍ଷରେ ସୁଦେଶ ବିଦେଶର ଲୋକ ନାହିଁ । ସେ
 ଯେଉଁଠାରୁ ପାଉ, ସବୁଠି ତାହାର ଆଦର । ଏହି ସମୟରେ
 ମାୟାଶକ୍ତି ଧୀରେ ଧୀରେ ମସ୍ତକ ବିଶେଳନ କରି ଜାଗ୍ରତ ହେଉ
 ଥିଲା । ଶୁଭ ଯୋଡ଼ା ଚନ୍ଦ୍ର ପାଇ ମାୟା ଶକ୍ତିଙ୍କ ପାଖରେ ଉଠିଲେ
 ହେଲେ । ଚନ୍ଦ୍ର ସେଠାରେ ଯଥୋଚିତ ସମ୍ମାନ ଲାଭ କରି ରହୁଲେ ।
 ତାଙ୍କ ପରି ବିଚାରି ଶକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଶକ୍ତିର ମାୟା ଶକ୍ତି ପ୍ରତି
 ଭବିଷ୍ୟତ ଅନୁକୂଳ ହୋଇ ଶକ୍ତି ମନେ କଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବୀରତ୍ବ,
 ଶୁଣାବଳୀ ଓ ଅମାୟିତ ବିଦାର ହୃଦୟରେ ମାୟାଶକ୍ତି ଗଭୀର
 ପଦ୍ମାୟିତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ବୃଦ୍ଧ ସ୍ବରୂପ ହସାର ନାମକ ପ୍ରଦେଶ
 ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଯେତେବେଳେ ଲୋକପ୍ରିୟ ଶକ୍ତିମାନେ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ
 ପରି ଲୋକ ମାୟାଶକ୍ତିଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବିପଦେଷ୍ଟା, ଶକ୍ତିଶାସନରେ

ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ୍ଵ, ସେତେବେଳେ ଅନ୍ଧ ଅନ୍ଧର କଣ ? ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଵଶାସନ ଓ ନ୍ୟାୟ ବିଚାରରେ ମାୟାଜାଲର ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟ ପରିଚିତ ହେଲା; ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀ ଗୁଳାକ ପ୍ରତି ଏକାନ୍ତ ଅନୁରକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲେ ।

ଏଣେ ମୁକୁନ୍ଦଜନମାଳ ଦୂରଭିସନ୍ନ ସିଦ୍ଧ ହେଲା । ଶ୍ରୀମଦ୍ ରାଜାଦ୍ୟାଗରେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟ ଅନନ୍ଦରେ ଭରପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ପିତୃ କୁଟୁମ୍ବରେ ମଧ୍ୟ ଅନନ୍ଦର ସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ । ମୁକୁନ୍ଦ ମାତାମହ ରଣମନ୍ଥ, ମାତୃଳ ଘୋଷ ଏବଂ ଅସଂଖ୍ୟ ମୁଦରଦାସୀ ଆତ୍ମୀୟଗଣ ସ୍ଵଗୁଣ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରି ଚିତ୍ରତାଳରେ ଆସି ବାସ କଲେ । ଫଳପ୍ରସୁରା ମିଦାରର ସରସ ବିପ୍ଳବରେ ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ପରମ ସରତୋଷ ଚେଷାଗର, ଅନ୍ଧ ନିଜ ଗୁଣକୁ ଯେଉଁ ସିଦ୍ଧାର ଲକ୍ଷଣା ବାହାରି ମନରେ ରହିଲା ନାହିଁ । ନିଜ ଗୁଣର ସୁଖସନ୍ତୋଷ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଲକ୍ଷମନ୍ଥ ପର ଲକ୍ଷକୁ ଆସିଲେ ବାହାରି, କିଏ କହୁକ ? କିଏ କହୁକ, ଚୌଦ୍ଵନ୍ଦ୍ର ଚୌଦ୍ଵରେ କପାଳ କପର ବାଗାରେ ସିଂହାସନରେ ବସିବାକୁ ତାଙ୍କର ସାହସ ହେଲା ? ଶାପାସାର ଦୂରଭିସନ୍ନ ଭେଦ କରିବା ସହଜ କଥା ନୁହେଁ । ପରେ ଏପରି ହେଲା, ଯେତେବେଳେ ମୁକୁନ୍ଦ ବାଳଗୁପ୍ତଙ୍କର କବିକଣ୍ଠୀ ଡୋର ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହେଉଥିଲା ବା ସଙ୍ଗମେଳରେ ଶିଳାଜରୁ ଉଦ୍ଭୁତ, ସେତେବେଳେ ମିଦାରର ଗୁଳାକ ମଧ୍ୟ ରଣମନ୍ଥଙ୍କ ସିଦ୍ଧ ଭାବରେ ଘେରିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ! ଏ ଅଭିସନ୍ନର ଗୁଳାକ ମଞ୍ଚ ଯେ ବେଳେ ବୁଝୁନ ଥାନ୍ତି, ତାହା ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକାଶ କରି କହୁବାର କ୍ଷମତା ବାହାର ନ ଥିଲା ।

ହୁଏ ନୃପତିମାନେ ଧାନ୍ତିକୁ ପାଞ୍ଚକରେ ଦେଖନ୍ତି—
 ଶୁଭପୁଣ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର ପରମ ଅଦର, ପରମ ଯତ୍ନ । ଶୁଭ
 ଧାନ୍ତିଦ୍ୱିଷମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ 'ଶୁଭ' ସମ୍ବୋଧନ କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ
 ଶୁଭଦତ୍ତ ଚରନ୍ତନ ଶୁଭିକୃତ ଭୋଗ କରି ଜୀବନ କଟାନ୍ତି । ବିବାହ
 ସମ୍ବନ୍ଧ, ପରିଗ୍ରହାଦି ଶଶିବ୍ର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏମାନେ ଦୌଫ୍ୟକାରୀ
 ବିଶ୍ୱସ୍ତସ୍ତରେ ସମ୍ପାଦନ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଶିଶୁଶାସ୍ତ୍ର ବଣ
 ପ୍ରତି ନିବେଦିତ ଅନୁରକ୍ତ । ଜଗତି ବୁଝା ମୁକୁନ୍ଦର ଧାନ୍ତି ଥିଲେ ।
 ସେ ଶୁଭକୁମାରଙ୍କ ରକ୍ଷାକେଷଣ କରନ୍ତି—ନିଜ ପୁତ୍ରପାତ୍ର ଅଧିକ
 ସମ୍ପଦ ଓ ଅନରରେ ତାହାକୁ ପରିପାଳନ କରନ୍ତି । ଅଳ୍ପଦନ
 ମଧ୍ୟରେ ପାଟିଷ୍ଠ ରକ୍ଷେମାନ ଦୁଇଭାଗେ ଏହି ଧାନ୍ତିର ଉତ୍ତର ଦୃଷ୍ଟିକ
 ଏହି ପାଞ୍ଚକ ନାହିଁ । ନାନା ଘଟଣାରେ, ନାନା ସୁନ୍ଦରେ ରକ୍ଷେମାନ
 ପ୍ରଦତ୍ତର ପାତ୍ରକଲ୍ପନା ଧାନ୍ତିକୁ ଶୁଭ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହୋଇ ଉଠିଲେ ।
 କିନ୍ତୁ ସେ ଶୁଭମାତାଙ୍କ ନିକଟରେ ସତେ କଥା ପ୍ରକାଶ କର
 ପ୍ରକାଶର ଉପାୟ ଶୀଘ୍ର ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ହେବ ।

ରକ୍ଷେମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇ ପିତା । ପିତା ହୋଇ କନ୍ୟାର ସକଳାଶ
 କେବଳକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, କିଏ ଏହା ସ୍ୱାସ କରି ପାରିବ ? ମୁକୁନ୍ଦଜନନୀ-
 କର ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ଅବସ୍ଥାସ ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ଦୁନଃ ପୁନଃ ଧାନ୍ତିର
 କ୍ୟାବଳକୁ ଦେଖି, ଉପଦେଶ ସୁଖି ହୃଦୟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ
 ଉଠିଲେ । ଶୁଭକରପାତ୍ର କପଟକୌଶଳ, ଜପନୀ ଉପାୟ ଓ ନିରୁପ
 ପନ୍ଥା ଗ୍ରହଣ କେବଳକୁ ଅନେକେ ସେ କୁହନ୍ତି ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ,
 ମୁକୁନ୍ଦଜନନୀଙ୍କର କିମ୍ବଦନ୍ତୀରେ ଉପଦେଶ କଲେ । ସେ
 ତଥ୍ୟାନୁଯୋଗୀ କେବଳକୁ ନିଶ୍ଚିତ । ଶୀଘ୍ର ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଦେଖି ଦେଖି
 ପ୍ରମାଣିତ ହେଲେ । ସେ କୁହୁ ପାରିଲେ, ରକ୍ଷେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରମାଣିତ

ଭୁବନର ପ୍ରାଣ ନାଶ କରି ନିଜେ ଚିତୋର ପିଂଡ଼ାସନ ଅଧିକାର
କରିବାକୁ ଚିତ୍ରପଦ୍ମ କରୁଅଛନ୍ତି ।

କର୍ତ୍ତମାନ କିପାଦୁ କଣ ? ବଳୀର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟାଘ୍ର-
ମାନେ ରଣମଣ୍ଡଳର ଅନୁଭବ । ମୃତର ଗୁମାସ୍ତା ତାଙ୍କର ଯେଉଁ
ଆତ୍ମା ସ୍ବଜନମାନେ ଚିତୋରକୁ ଆଗମନ କରିଥିଲେ, ସେହି-
ମାନେହିଁ କର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ପଦରେ ନିଶ୍ଚିତ । ମୃତର
ପାଇଁ ରଣମଣ୍ଡଳ କିନ୍ତୁରେ ଦନ୍ତାସୁମାର ଦେବ କିଏ ? ସେ କଥା
ଛାଡ଼ି, ଆମର ବିଷୟରେ ପଦ ପଦାର୍ଥ ଦେଇ ପାରିବ, ଏତେ
ଲୋକ କଟଣ ମୁକୁଳଜନନୀ ଖୋଜି ପାଇଲେ ନାହିଁ । କୋପ
ଦେଇ, ଗୁମାସ୍ତା କହୁଥିବାରେ ବିଶ୍ବସ୍ତର ପ୍ରତ୍ୟା ନୃତ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି
—ସେଥିରେ ମୁକୁଳର ବିବିଧ ଅନ୍ଧକାରପଦ୍ମ, ଘୋର
ଅଶ୍ରୁମୟ ।

ଏହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗୁମାସ୍ତା ସମ୍ଭାବ ମୁକୁଳ
ଜନମାନ କଣ୍ଠକୁ ଗଲ । ଚନ୍ଦ୍ରକର ଦୁଃଖ ସତ୍ୟତର ରଘୁଦେବ
କୈଳାସ ପ୍ରଦେଶରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଦୁର୍ଗର ରଣମଣ୍ଡଳ
ତାଙ୍କୁ ଗୋପନରେ ହତ୍ୟା କରିଅଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ସମ୍ମାନସୁତକ
ଗୁମାସ୍ତା ରଘୁଦେବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲା ହୋଇଥିଲା । ଗୁମାସ୍ତା
ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କର ଚୈତ୍ର ଏତେ ପରିଚିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେଲେ, ତାହା
କହିପାରୁ ପରିଧାନ କରି ତାହାର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ
କଥା । ସରକାରୀକୃତ ରଘୁଦେବ ତାହାହିଁ କହିଥିଲେ ।
ପରିଧାନ କରୁ କରୁ ଦେଖା । ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କର ଅନ୍ଧକାରରେ
ପ୍ରାପ୍ତି ଗୋଟିଏ ଗୁମାସ୍ତା ମୁଖରେ ନିଜେ ଦେଲ ।
ଗୁମାସ୍ତା ରଘୁଦେବ ପ୍ରାଣେନ୍ଦ୍ରୀ ହୋଇ ଧରିପାରି ଦେଲେ ।

ଏ ଯୈଶାଚଳ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ମୂଳରେ ଯେ ରାଜମଣି ରହିଅଛନ୍ତି,
ଏହା ବାହାର ବୁଝିବାକୁ ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନାହିଁ ।

ରୁପ, ଗୁଣ, ସାଦୃଶ୍ୟ, ଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ସକଳ ବିଷୟରେ
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମସ୍ତେ ଅଳ୍ପ ଲୋଭ ମିଳିବେ । ତାଙ୍କର କମଳତା
ମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନ ଲୋକମାନଙ୍କେ ଶକ୍ତିପ୍ରାଣବୀକର ହୃଦୟ ଶୁଦ୍ଧ ଓ
ଉଦ୍ଧୃତ ଆଶୁତ ହେଉଥିଲା । ତାଙ୍କର ଏ ଅପୂର୍ବତା ଲୋକାଦୀ
ଅସ୍ତେୟ ଦୁଃଖିତ ହେଲେ । ଶକ୍ତିପ୍ରାଣବୀ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ
ରାଜ୍ୟରେ ଶେଷଦିନଠାରୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାପ୍ତି ହେଲା ।
ଶକ୍ତିପ୍ରାଣ ଲୋକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ଦୁଇଥର ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି ।

ଯୋଗ ଉପରେ ପଡ଼େ ହୋଇ ମୁକୁତଜନନୀ ବୁଦ୍ଧିମୁଖ୍ୟା
ହେଲେ; ଶକ୍ତିପ୍ରାଣ ତାଙ୍କୁ ଅବିଚାରମୟ ଦେଖାଲେ । ଦୁର୍ଗତ
ପିତାଙ୍କ ପଦ୍ମପଦ୍ମ କରାରି ପ୍ରାଣର ସଙ୍ଗାଳି ମୁକୁତର ପ୍ରାଣେଷା
କରିବେ, କିନ୍ତୁ ହିର କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଶକ୍ତି ପ୍ରାଣ
ପାଦନ ଦେନପ୍ରାଣ କରିମାନ ମନେ ପଡ଼େ । ଦେବୀଦାଳର
ସେ ସକଳ ଦାରୁଣ ଚିତ୍ତ କଷ୍ଟ ଅଗରେ ଖେଳିଲେ । ସେ ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ
ଲୋକନୟନ, ମୁକୁତ ଓ ପ୍ରତ୍ୟାଶ୍ରୁତିର ପ୍ରତି ସେ ହୃଦୟପୂର୍ଣ୍ଣ
ଅର୍ପଣାଦ ବାଣୀ, ପ୍ରାଣର ଶୁଦ୍ଧବେଦନାଜନିତ ଚଣ୍ଡିଶାସ୍ତ୍ର,
ସବୁ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ନାତିପାର ମୁକୁତଜନନୀଙ୍କୁ
ଅନୁଗ୍ରହରେ ଦେଖିଛନ୍ତି ଲୋ । ସେ ଘୋର ଇଚ୍ଛାରେ,
ଦେବନାରେ ମୃତ୍ୟୁ ଶେଷ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମାତୁରୁପି ଚିତ୍ତୋର
ଶକ୍ତିପ୍ରାଣ କରି ଚନ୍ଦ୍ର ଗନ୍ଧର ଦୁଃଖରେ ଘର୍ଷି ନିଶ୍ୱାସ
ପଡ଼ାଉଥିଲେ । ସେହି ଅପୂର୍ବର ସବିଶ୍ରାମରେ ମୁକୁତର ଏ

ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲ କି ? ବାହାନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ? କନିଷ୍ଠକୁ ନିଜ
 ଗର୍ଭ ବାହୁର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନର ଉଷା ଭରିବେ, ଅନ୍ତର ଦୃଷ୍ଟିର ପାର୍ଶ୍ବ
 ସମାପ୍ତର ପଥପ୍ରସ୍ଥା ବିମାତାକୁ ସ୍ବପ୍ନକୁ ଅଗ୍ନିବଦ୍ଧ । ଅଳ୍ପ
 ଦୁର୍ଦ୍ଦଶରେ ପଡ଼ି ଶୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରର ଶୁଣାବଳି ଏହୁପରି ଶୁଣି
 ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କର ମାତାସ୍ବପ୍ନ ପ୍ରକଳୟବଦ୍ଧେ ପ୍ରାଣରେ
 ଅନୁରୂପ ହେଲେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ବଥା ଭଲ ଲାଗିଲେ । ଏବଂ ଦିନ
 ପରେ ଚନ୍ଦ୍ର ବିମାତା ହୃଦୟର ଦେବତାର ଅସନ ପାଇଲେ ।
 ମୁକୁତଜନନୀ ଦେଖି ବୁଝିଲେ—ଚନ୍ଦ୍ର ଚିତ୍ତ ଏ ବିସଦରୁ
 ଉଦ୍ଧାର ପାଇବାର ଗତି ନାହିଁ ।

ଆଉ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ଶୁଭମାତା ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ଭାଷାରେ
 ନିଜ ଅନ୍ତର ଅପରାଧର ଅନୁଶୋଚନା କରି ଭଲ ଚନ୍ଦ୍ରପାତ୍ରକୁ
 ଶ୍ରେୟ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ପଡ଼ି ଲେଖିଲେ । ଲେଖିଲେ—କରୁ ନରପିଣ୍ଡକ
 ରଣମୟରେ ପଡ଼ିପଲରେ ମୁକୁତର ପ୍ରାଣ, ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
 ଶିଶୋଞ୍ଜୟ ବଂଶର ସନ୍ତାନ ଲେଖି ପାଇବାକୁ ବସିଅଛି । ଶେଷରେ
 ମୁକୁତଜନନୀ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ହସ୍ତରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣର ଭାଗ ମୁକୁତ ଓ
 କୁଳଗୌରବ ସମସ୍ତ ଅର୍ପଣ କରି ଅନ୍ତର ସମସ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିପାର୍ଶ୍ବ
 ସମାପ୍ତ କରିଥିଲେ ।

ନିଆସମୟର ପଡ଼ି ଶ୍ରେୟ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ହସ୍ତରେ ହେଲ । ସେ
 ଭରଦ୍ବାଜାଙ୍କ ଯେତେ ସିଂହାସନରୁ ବଞ୍ଚିବ, କିନ୍ତୁ ବିମାତାଙ୍କ ଯୋଗୁଁ
 ବହୁଦିନ ହେଲ ନିଜର ପ୍ରିୟ ଜନ୍ମଭୂମିରୁ ନିର୍ବାସିତ, ଶୁଭରୁହର
 ସତତ ସୁଖସମ୍ବୋଧ, ସ୍ବପ୍ନଦୟର ସମସ୍ତ ମଧୁ ଉନ୍ନାତନା ହରାଇ ସେ
 ଅଳ୍ପ ପର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନର ପରିଚାଳକ; ନିଆପି ଶିଶୋଞ୍ଜୟ ବଂଶର ତାଙ୍କ
 ନିଜର । ସେ ବଞ୍ଚି ଥାଉ ଥାଉ ସେଥିରେ କିଛି ଲାଗିବ, ସେ
 ସ୍ବପ୍ନରେ ବସିବ ? କୁଳର ଗୌରବ ଉଷାପାର୍ଶ୍ବ ଦରବାର ପଡ଼ିବ

ପିଣ୍ଡ ଭରି ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେବାକୁ ଚନ୍ଦ୍ର କେବେ ସ୍ଵାପ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ସିନ୍ଧୁ ଭ୍ରାତାଙ୍କ ଜୀବନ ମତ୍ତମୟ ଓ ଗୌରବ ସିଂହାସନ ବସନ୍ତକୁଳ ଦେଖି ଚନ୍ଦ୍ର ଅନ୍ତର୍ଗତ ସକଳ ଅସମାନ, ସକଳ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ଚିତୋର ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନପାଇଁ ଦୃଢ଼ ପଣ କଲେ ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷମତ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ନାନା ପତ୍ନୀ ଦକ୍ଷିଣ । ଚିତୋର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ମାତୁ ଶୃଙ୍ଗକୁ ଅସିଲ ବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ଏକାକୀ ଅସି ନ ଥିଲେ; ସ୍ନେହର ବର୍ଣ୍ଣରୁ ଶୁଭ୍ର ଜାଝସ ଦୁଇଜେ ବୀର ନାଡ଼ାକର ହେଗାମୀ ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପିତା ପାଇତ, ସଙ୍ଗୀ, ସେବକ ସବୁ ଚନ୍ଦ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ର ଡେକଡ଼ାଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ । ଚନ୍ଦ୍ର ଅଦେଶ ଦେଲେ, ସେମାନେ ହିଂସାଶୂନ୍ୟ ହୃଦୟରେ ନିଜ ନିଜର ହୃଦୟଗୋଷିତ ତାନ କରି ପାରିବେ । ପ୍ରାଣର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ର, ବନ୍ଧୁ ସ୍ଵଜନ ଚିତୋରରେ ପଡ଼ି ରହିଅଛନ୍ତି, ଶୃଙ୍ଗର ଅଗ୍ରଜଗତରେ ପଦେ ପଦେ ସେମାନଙ୍କର ଧନ ଓ ଜୀବନରେ ଆଶଙ୍କା; ତଥାପି ସେମାନେ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଶୁଦ୍ଧ ପାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଗୌରବୀ ମତ୍ତମାରେ କି ମାଧୁରୀ ଥିଲା, କିଏ ବୁଝେ ?

ଚନ୍ଦ୍ର ଶୁଭ ବୀରମାନଙ୍କୁ ଚିତୋର ଫେରି ଯାଇ ନିଜ ନିଜ ପରିବାରବର୍ଗଙ୍କ ସହ ବାସ କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ, ଚିତୋରର ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁରବସ୍ଥା ବୁଝାଇ କଷ୍ଟଦୁଃଖପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ କହୁଲେ । ଗୌଣସି ଦ୍ଵିରୁଦ୍ଧ ନ କରି ଶୁଭମାନେ ଚିତୋରକୁ ଫେରିଗଲେ ଏବଂ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ପୁନଃପରି ଚିତୋର ଦୁର୍ଗରେ ହାରାହସକ, ରାଜ ନିଯୋଗ ଓ ଶୁଭକର୍ମସ୍ଵରୂପେ ନିୟତ ହେଲେ । ଏଣେ ଚନ୍ଦ୍ର ମୁକୁଳଜନନୀଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ପଦ

ପଠାଇଲେ—ଯେ ସକଳ ଗ୍ରାମ ଚନ୍ଦ୍ରକାରର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ, ସେଠାର ଅଧିକାଂଶମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବେଶନ ଛେଦନ ଦାନ କରିବାକୁ ହେବ । ମୁକୁନ୍ଦ ଯେତେବେଳେ ସେହି ସେହି ଗ୍ରାମମାନଙ୍କୁ ନିଜେ ଗମନ କଲେ ଓ ସେଇ ସଙ୍ଗେ ଦେବଦେବେଳେ ନିଶ୍ଚୟ ରାଜ୍ୟ ଓ ଛତ୍ୟାମାନେ ଯେତେବେଳେ ନିଶ୍ଚୟ । ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ଧରି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ, ଗାୟକେ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମ, ଏହିପରି ଜମି ଯେତେବେଳେ ଦୁଇବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କୁ ଆସିବାକୁ ହେବ । ‘ଦେଉଳାଳ’ ମହୋତ୍ସବ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ । ଏହି ଦିନ ଚନ୍ଦ୍ରକାରଠାରୁ ସାତ ମାଇଲ ଦୁଇବର୍ତ୍ତୀ ‘ଗୋସୁନ୍ଦ’ ନଗରରେ ମୁକୁନ୍ଦ ଯେତେବେଳେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ଥାଏ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକ ପରମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିଲା । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଦେଉଳାଳ (ଜାୟକଲ) ମହୋତ୍ସବ ଆସି ପଡ଼ିଥିଲା । ଚନ୍ଦ୍ରକ ଅନୁଚରମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ମୁକୁନ୍ଦ ଗୋସୁନ୍ଦ ନଗରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରକ ଅଧିକାଂଶମାନଙ୍କୁ ଧୂଳି ଛେଦନରେ ପରିଚ୍ଛେଦ କରାଗଲା । କୃଷ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରକାର ଗାୟକେ ମୁଖି ଜମି ଯୋର ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନର ଜମି ସମସ୍ତ ଜଗର ଅଧିକାର କରି ଦିଆ । କାର୍ତ୍ତି, ଶ୍ରୀ, କାହାନ୍ତି ? ନୈରାଣୀ, ଚନ୍ଦ୍ରା, ରାୟ ଓ ନାନା ଆଦିରେ ମୁକୁନ୍ଦ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଶେଷରେ ସେ ସୁନ୍ଦର ହୃଦୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରକାର ଫେରି ଯିବାକୁ ଦିଆଗଲା; କିନ୍ତୁ ବେଶି ଦୁଇ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ନାହାନ୍ତି, ତୋର ପଶ୍ଚାଦେଶରୁ ଆସି ପଡ଼ିଥିବା ଶ୍ରୀମତୀ । ମୁକୁନ୍ଦ ଜମିରେ ହୋଇ ପାଶ୍ଚାଦେଶକୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଶ୍ରୀମତୀ ଜଣ ଶ୍ରୀମତୀ ଅସ୍ଥାବେଶ୍ତ ମୁକୁନ୍ଦ ସମ୍ମୁଖକୁ ଆସି ଆଉବାଦନ କରି ପୁନର୍ବାର ଅଶ୍ରୁ ଆଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକତର ବିଶାଳକାୟ, ପ୍ରବୃତ୍ତବୃତ୍ତ ସେନାପତି ମୁକୁନ୍ଦକୁ ଶ୍ରୀମତୀ ସମ୍ମାନ ନ ଦେଖାଇ

ବେତଳ ଭରମଂନ କହୁ ଅଥୁ ଅନଗୁଣ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ
ମୁକୁଳକୁ ନିଗୁପଦରେ ଚିତ୍କାରରେ ଶୁଣିବେଇ ଅସିବାକୁ ସମସ୍ତେ
ତାଙ୍କର ଅନୁମତି ମାଗିଲେ । ଉପସ୍ଥାନ ମୁକୁଳ ଟିକିଏ ଇନସ୍ତୁତା
ହୋଇ ସଙ୍ଗରେ ଯିବାକୁ ସମ୍ମତ ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

ଅଣ୍ଟାଭୋହୁଗଣ ଦୁର୍ଗର ସିଂହଦ୍ୱାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେଣି
ପ୍ରହରମାନେ ପହଞ୍ଚିବୁ ପଶୁଥିଲେ । ସେନାପତି ସୈନ୍ୟମୁଲ୍ଲେ
ରୁଷିଆ ସହର ଜବାବ ଦେଲେ, “କାହିଁକି ? ଅମେମାନେ
ନିର୍ଭୟମାନେ ପ୍ରବେଶରେ ବାସ କରୁଁ । ଅମେ ଚିତ୍କାର ରାଜ୍ୟର
ଅଧୀନ ସରଦାର; ଗୋସୁଦ ନଗରର ମହୋପାଧ୍ୟକ୍ଷ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ
ଆସିଥିଲୁ । ଶୁଣି ହୋଇଅଛି ଦେଖି ରାଜକୁମାରଙ୍କୁ ଦୁର୍ଗପ୍ରାପ୍ତକରେ
ଶୁଣିବେଇ ଯିବାକୁ ଆସିଅଛୁ ।” ଏ ଉତ୍ତର ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ତୁରନ୍ତ
ହୋଇଗଲେ—ବେତୁ ଅତି ନିଶେଷ ସମ୍ଭାଷଣକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ
ନାହିଁ । ବିନା ଅପତ୍ତିରେ ଅଣ୍ଟାଭୋହୁଗଣ ଦୁର୍ଗମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ
କଲେ ।

ମୁକୁଳଜନମଣ୍ଡଳ ଗୋଟିଏ ପରମ ରୂପକର ସହରର ଥିଲା ।
ନର-ବାସସ ରଣମଣ୍ଡଳ ବାମୁଦ ଚଳୁନା ସେହୁ ଶୌଭର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି
ଅନୁଭବ ହେଲା । ଦିନେ ନିଶୀଥ ସମୟରେ ସେହୁ ସହରର ରଣମଣ୍ଡଳ
ଅଞ୍ଚଳର ତାଙ୍କ ଶୂନ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଦୁର୍ଗର
ବାମାନଙ୍କରେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ କଳିଗୁଳି ସୁଦୂର ସଫଳ ନାଶ
କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କଲା । ସେହୁ ରାତିରୁ ଉତ୍ତମର ସବୁ—
ଜୀବନର ସବୋତ୍ତମ ଧନ; ସେହୁ ସଫଳତା ସେ କୃତନ୍ତ୍ର
ଅନଳରେ ନିଜ ଜୀବନକୁ ଅନୁଭବ ଦେଇ ପାରେ । ଉତ୍ତର
ନିଶାକାଳ, ବଡ଼ ମାନବେଶ୍ୱରୀ; ଉତ୍ତର ରଣମଣ୍ଡଳ ନିକଟରେ
ହୁତୁ ଅବତାରୀଣର ଶୁଣି ସାମର୍ଯ୍ୟ ବା ବେତେ ? ତଥାପି ସଫଳ

ଅସାଧ୍ୟ ତଣ୍ଡୁଳ ଅଛି ? ଚୋପାଟଣା ବାନ୍ଧିଦେବାରେ ବୈକୁଣ୍ଠ ଶକ୍ତିମୟ ହୋଇ ଚାଲିଥିଲା । ସୀତାଙ୍କର ନୟନକାନ୍ଧରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲହରୀ ଚାଲି ଯାଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଶେଷସର ଜଙ୍ଗଲର ଉତ୍ତରୀ ଦେଖି ଗୁପ୍ତଶକ୍ତିରେ କହିଲେ, “କି ରେ, ଚିତୋର ଶକ୍ତିବାଦର କୁଣ୍ଠ ! ତୋର ଚିତ୍ତ ଏ ଉପନାହିଁ । ମାନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ନାହିଁ । ଶକ୍ତିବାଦକର । ତୁ କେବଳ କେବଳ କେବଳ କେବଳ କେବଳ ନାଶ କରୁଛ । ଆଜି ରାଜା ନାହିଁ—ତୋର ଶେଷ ଅତି ନିକଟତର । ପ୍ରତିଷ୍ଠାକର ଚନ୍ଦ୍ର ! କେଉଁଠାରେ ଉଠିଲା ? ତୁମର ଦେହ ଶିଶୁରୂପରେ ଏ କଳା କି ତୁମର ସତ୍ୟ ହେବ !” ବାକ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇ ନାହିଁ, ସୁନ୍ଦରୀ ମୁହଁଟା ହୋଇ ଉଠିଗଲା ହେଲେ ।

ସେହି ମୁହଁରେ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କର ଶକ୍ତି ଉପାସନା ବାଜି ଉଠିଲା । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଶକ୍ତିର ସ୍ୱର ଶକ୍ତି ପଡ଼ିଲା । ଶୁଭ କେଶରୀ ପରି ମହାଶକ୍ତିମୟାକାଶୀ ଚନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ଶକ୍ତିମୟର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ନିକଟରେ ଅପରୂପ ସୁନ୍ଦର ରମଣୀ ମୁହଁଟା ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ରମଣୀର ଏ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରି ଦେଇଥିଲା । ସେ ଆଜି ସହ ପାରିଲେ ନାହିଁ, ନିଜର ଉନ୍ନତ ଚରକାଳରେ ଶକ୍ତିମୟର ଶିରଶ୍ଚେଦନ କଲେ । ଶକ୍ତିସତ୍ତ୍ୱରେ ସତ୍ତ୍ୱର ସତ୍ତ୍ୱର ଉଦ୍ଧାର ପାଇଲା ।

ଆଜି ସେନାପତି କେଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦୂର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । ସତରେ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତି ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତି ଶକ୍ତିର ମଧ୍ୟ ଅସିଥିଲେ । କଳାକାରୀର ଶିଳ୍ପନାଟରେ ସୁଗ୍ରହ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କର ଚନ୍ଦ୍ର ଦୂର୍ଗ ଆକ୍ରମଣ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ସତେ ସତେ ଦ୍ୱାରର ଶକ୍ତି ରୂପେ ନିଶ୍ଚିତ ଉଦ୍ଧେଷଣୀ ଶିଳ୍ପନାଟେ ମଧ୍ୟ ଏ ସ୍ୱରରେ ଅସି ଶୋଭା ଦେଲେ । ସୁଦ୍ଧାରେ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶକ୍ତି, ସତର ଶକ୍ତି.

ଚନ୍ଦ୍ରୋରରେ ପ୍ରାୟ ନ ଥିଲେ । ଦେଖୁ ନେଖୁ ଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦପାଇଁ,
ଅସଂଖ୍ୟ ଦୁର୍ଗଭିକ୍ଷକ ଧନୀୟା ଦେଖିଲେ । ଶତ୍ରୁ ଶବ୍ଦରେ ଦୁର୍ଗାଦିନ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ—ରକ୍ତସ୍ରୋତ ବହୁଳ । ଶତ୍ରୁର ଅନ୍ଧକାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
ଚନ୍ଦ୍ରୋର ଦୁର୍ଗ-ଗ୍ୟା-କାଳିମା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ ହେଲେ ।

ଶିଶୁଗାୟକ ବୀର କବିମାନ ଶତ୍ରୁହନ୍ତ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ରୋର ଅଙ୍ଗ
ନିଷ୍ପତ୍ତିକ, ତନ୍ତ୍ର ଚକ୍ରର ଅଙ୍ଗଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଶକ୍ତିର ନୁହେଁ । ସେ
ଜୀବନର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁକୁନ୍ଦର ଅଧୀନ ବର୍ତ୍ତମାନ
ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକତର ସମ୍ମାନ କେବେ ଗ୍ରହଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ର-
କୌମାର ଅବଲମ୍ବନ କରି ଚକ୍ର ମୁକୁନ୍ଦର ଅଧୀନ ସାମନ୍ତରୂପେ
ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଅଙ୍ଗାଦିନ ନିଜର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ରଖି ପାରିନଥି,
ଏହି ସନ୍ତୋଷରେ ଜୀବନର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପବିତ୍ର ସ୍ମୃତି
ଅଛି, ଦୋଷ ହୁଏ, ତାଙ୍କ ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ଖେଳି ଯାଇଥିଲା ।

ପ୍ରଣୟର ପ୍ରତ୍ୟାଦାନ

କୈଶୋର ମାସ । ଦୁର୍ଗ ଅନ୍ଧକାର ହେଲେ ଅସ୍ତ୍ର ହୋଇପଡ଼ି,
ଦୈମାତାଙ୍କର ରକ୍ତପାତମ୍ବରୁ ଦୂର ହୋଇ ନାହିଁ । ଏଣେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର
ବର୍ତ୍ତୁଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପୂର୍ବାଘାଟରେ ରକ୍ତଚକ୍ରବା କାଳ ଦେବାକୁ ଅବସ୍ଥ
ଲେଣି । ‘ରକ୍ତ-ପାତର’ର ରକ୍ତ-ସ୍ପର୍ଶ-ଦକ୍ଷରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହୁଳସ୍ତ
ବାହାରି ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଲଳାତସ୍ତ ନିଶିତ ଫଗକୁ ଚଳି କରବାକୁ
ଲଗିଲେ । ଗୁଣ୍ଡିର ସାତପତା ବଡ଼ ମନୋହର—ନାନାଗର୍ଣ୍ଣର
ଅଳଙ୍କାରକୃଷ୍ଣ ସବୁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦୋହାୟକ, ଚକ୍ରଦଳରେ
ବହୁମୁଖ ସାରର ଓ ପୁଷ୍ପମାଳା । ଉପାଲେଖ କରିବା ଶାନ୍ତ ଓ

ସନ୍ତୋଷର ବସରେ ପ୍ରତିପଳିତ ହୋଇ କି ଅନୁଭବ କୋଟି ଭକ୍ତ
ଦେଖୁଥାନ୍ତୁ । ଏ ସକଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟସମ୍ପାଦ ମଧ୍ୟରେ ତରୁଣି
ଦେବଦାସୀର ପରି ଭାବି ଭାବି ଗୁଲୁଥାନ୍ତୁ ।

ନଗରର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ମୁଲ୍ୟ ଅଫିସରେ ଜଣେ
ଯୁବକ ଅସୀନ । ଦେଖିବାକୁ କଳିଙ୍ଗ ଓ ସୁନ୍ଦର—ସୁନ୍ଦର କୃଷ୍ଣ
ଶୁଣ୍ଠ, ମଧ୍ୟରେ ମୁଖର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କୋଟି ପୁଟି ଦିଶୁଥାନ୍ତୁ । ନିକଟରେ
ବେତେକ ଜଣ ବନ୍ଧୁ । ବେତେକ ଜଣ ଗାୟକ ମଧୁରବନ୍ଧରେ
ଲଳିତ ମନୋହର ମୁହୂର୍ତ୍ତା ଦେଇ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରୁଥାନ୍ତୁ ।
ସେ ମୁହୂର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ଧନ୍ୟାୟ, ମୁଦତ୍ତ ମିତ୍ରର କାନ୍ଦକମାଳେ
ମଧ୍ୟ ବିଚକ୍ଷଣ ଭାବରେ କଳାଉଥାନ୍ତୁ । ଏ ସକଳ ମଧୁମୟ
ଅବନୟ ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ସୁବଚନର ମୁଖ ଚମ୍ପିର ।
କର୍ମର ଶୀଘ୍ର ଗତି । କେତେ କେତେ ଶିଶୁପ୍ରସାର ହୃଦୟ ପରି
ମୁଖମନ୍ତ୍ରଣରେ ଖେଳିଯାଇ ସେହି ସ୍ୱାଭାବର ନମ୍ରାବତାରରେ ଲାଗି
ଯାଉଥାନ୍ତୁ । ହଠାତ୍ ଜଣେ ଗାୟକ ସ୍ୱରାବତ ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟରେ
ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସଙ୍ଗୀତଟି ଗୋଟିଏ
ଅସଲପୋକନା ଉଚ୍ଚସ୍ୱରକୁମାରୀର କମଳସ୍ୱର ରୁଚକଶୃଙ୍ଗାରରେ
ରଚାଶିଳ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସୁନ୍ଦରର ଗୁଣନୟନ
ମଧ୍ୟ ପଥେଷ୍ଟ ପୁଟି କୁଠୁର । ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ବୋଧ ହେଲା, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
ଓ ସକଳ ଗୁଣର ଅଧାର ସୀତା ପୁଣି ଅବଶ୍ୟ
ହୋଇଥାନ୍ତୁ କି ?

ସଙ୍ଗୀତଟି ପୁଣି ସୁନ୍ଦର ବଡ଼ ବିମୋହନ ହେଲେ ।
ସେଥି ସଙ୍ଗେ ପୁଣି କଳ୍ପବିଶର ବନ୍ଧନ କୋମାଳା, ମୁକୁ ଶୀତଳ
ପରିମଳ ସଙ୍ଗୀତର ମଧୁର ସ୍ୱରାବତ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଯୁବକର
ସଙ୍ଗୀତନୟନର ସରସତାକୁ ଅଧୀତ କରି, ହୃଦୟରେ ଶ୍ରେୟ

ଦେଲ ଦ୍ଵାର ଖୋଲିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରୀର କସ୍ତୁରୀର ସୁବଳ ପ୍ରଭୁ
 ଦେଲେ, — “ଏ ଚନ୍ଦ୍ର କଣ ଲେନାର ବୁଦ୍ଧି, ନା, ଏହା ପରମ୍ଭୁ
 ଚନ୍ଦ୍ର ନେତେ ଏ ସୁଖରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା ?” ଗାୟକ ଚିତ୍ର
 ଅପ୍ରଭେ ହୋଇ ଖଞ୍ଜିତ ଦେଲେ, “ମହାରାଜ, ବାଳିକାଟି ଏତେ
 ମଧ୍ୟ କଳିକା, ଅତିବାହନା ରହିଅଛି । ରାଜଦୁରାଣ ପଦପଦ୍ମକୁ
 ବନ୍ଧା ନାହିଁ, ଅନୁର ଦେଲା । ସେ ଗୌରୀ, ସେ ପ୍ରୀତିରେ
 ଗୁଣାବଳୀର ପଟାନ୍ତର ନାହିଁ । ପଟୀର ଦାହର କଳ୍ପନା
 ପ୍ରକାଶ କରି ନ ପାରେ ।” ସୁବଳର ସମ୍ପଦ ଓ ବିସ୍ମୟ ବଢ଼ିଗଲା ।

ସେ ପ୍ରତିପାଦ କରି ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ଗୁଲେ, “ଏହା କେତେ
 ସୁବଳ ହୋଇ ନ ପାରେ । ବାଳିକା, ଲଳିତା;—ବଳିକାରେ ପୁଣ୍ୟତ
 ମନମୋହକର ପୌରୀ ପୁଣିତ ରୁଅଛି । କି ସବୁକେଲେ
 ମିଥ୍ୟାବାଦ—ଅବେଷ୍ଟନୁଁ ତାଙ୍କର ଅସ୍ତେ । ହେଉ, ଏ ବର୍ଣ୍ଣନା
 ମନ ଠିକ୍ ସତ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ, କେତେ କ୍ରମେ ଉପସ୍ଥାପନ
 ସୁବଳର ପାଇବ, ଅତି ମିଥ୍ୟା ହେଲେ, କ୍ରମର ଏ କ୍ରମାନ୍ତ
 ସିଦ୍ଧିହେବ ତତ୍ତ୍ଵ ।” ସୁବଳର ଏହି ଗୁପ୍ତ କାଣିରେ ସମସ୍ତେ
 ନିଶ୍ଚୟ ହେଲ ପରି ହୋଇ ଦେଲ । ସୁବଳ ମାରବ ହେଲେ ଦେଖ,
 ହୃଦୟର ନିଜର ଚିତ୍ରା କିନ୍ତୁ ସୁଖମଣ୍ଡଳରୁ ନିଜର ନାହିଁ । ତା
 ପରେ ଉତ୍ତମ କ୍ରମେ କ୍ରମେ କ୍ରମକୁ ଆସି ଲାଗିଥିଲା । ସୁବଳ ଦ୍ଵାର
 ତ୍ୟାଗ କରି ପିତା ପରେ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କର ଅନୁସରଣ କରୁଥିଲେ ।

ସରୋବରଟିର ବିଶାଳତା ଏ ରଜତ-ସୁନ୍ଦର ଜଳରୁ ସମ୍ଭବତଃ
 ତାର ନାମ ‘ରଜତସାଗର’ ଥିଲା । ଚନ୍ଦ୍ରଦିଗରେ ଧ୍ରୁବରାଶିର
 ଚନ୍ଦ୍ରୀଣ୍ଡ ପାଦପଦ୍ମେଣୀ । ପାଦପଦ୍ମେଣୀର ଡିବ୍ ବିସରକୁ
 ଦୁର୍ବାଦଳ ପରିସୋଦିତ ଯାଏ ହାର ଚନ୍ଦ୍ରୀର ବିଶିଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ସମତଳ
 ସେହି ସୁଖସିଣ୍ଡର ଚନ୍ଦ୍ରଦିଗରେ ପୁଣିଅଛି । ନିଦାପଦାଳର ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ

ସମୟରେ ଅନେକ ଲୋକ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଆସି ବସନ୍ତ—କେତ-
ପାଗର ଲମ୍ବ ପ୍ରସାନ୍ନ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖନ୍ତି । ସେ ଉପଲବ୍ଧ ଲବ୍ଧି
କ୍ଷଣରେ ପ୍ରକାଶିତ ଶୀତ ଶୀତ ସମ୍ପର୍କରେ ହୃଦୟର ସଜ୍ଜା
ଦେଖିବା ଦୂର ହୁଏ—ପ୍ରାଣ ମନ ଉଦୟ ହୋଇ ଉଠେ । ଏହି
ସମୟରେ ଶେଷର ଏକଦା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକୃତିବିଜ୍ଞାନୀ ସ୍ବଦେଶ
ଲିଖିତ ଏହିପରି । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଉପରେ ଉପଶିଳ୍ପ କର ଲୋକ-
ପାଗର ପ୍ରକାଶ ପ୍ରଦର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଲେବଳେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଏକ
ଅନାଲୋ ଅମରଧାମ ପରି ଅନୁଭବ ହୁଏ ।

ଉଦୟ ପାଖରେ ଠିକ୍ ଉପଶିଳ୍ପକୁ ଲଗି ଲେଖି ମୃତ୍ୟୁମାନ
ସମ୍ପାଦ ଅବସ୍ଥାରେ ଉପଶିଳ୍ପକୁ ଉଦୟ ଶ୍ରୀମୁଖର ମୁଣ୍ଡ
ଲେଖିଲେ କର ଠିକ୍ ହୋଇଅଛି । ଉଦୟର ନାମ 'ହୃଦୟ' ।
ହୃଦୟରେ ଉପଶିଳ୍ପ ଆର୍ତ୍ତ ଉଦୟର ସଜ୍ଜା-ପ୍ରଣାମ ନାହିଁ । ନାମଟି
'ହୃଦୟ' ନ ହୋଇ 'ଉପଶିଳ୍ପ ପ୍ରାପ୍ତ' ହୋଇଥିଲେ ଅନେକ
ପ୍ରକାଶରେ ଉପଶିଳ୍ପ ହୋଇଥାଆନ୍ତା । ସେ ଯାହା ହେଉ,
ସମ୍ପାଦ ଉଦୟର କେତେକ ଦିନ ହେଲେ ଏହି ହୃଦୟରେ
ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀମୁଖ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ସମ୍ପାଦ ଏହି
ଶ୍ରୀମୁଖରେ କରନ୍ତି । ଭୋଗ, ଉଦୟ, ନାଟ, ଉପଶିଳ୍ପ
ପ୍ରକାଶ ନାନା ସୁଖମୟ ଅମୋଦ ପ୍ରମୋଦର ଧୂମ ଲାଗେ । ପ୍ରକାଶ
ପ୍ରକାଶକାଳୀ ସମ୍ପାଦ—କେହି ସାମଗ୍ରୀର ଅବସ୍ଥା ଅଛି ?

ଆଜି ଶ୍ରୀମୁଖରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଭୋଗ ହୋଇଥିଲା
ନାନା ଉଦୟର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଶ୍ରୀମାନଙ୍କର ଅନେକ
ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶର ଶ୍ରୀମାନମାନ ଉଦୟ
ଉଦୟମାନଙ୍କୁ ଉଦୟ ହୋଇଥିଲା । ଉଦୟର କୃତ୍ତିତ୍ବର ଅମୋଦ
ଉଦୟ ପରେ, ସତ୍ୟ ସମୟରେ ସମ୍ପାଦ ଲୋକପାତ୍ରଙ୍କୁ କହି

କେତସାଗରର ଶୀତଳ ପବନ ଉପଶ୍ରେଣ ବରଦାସୁ ବାଜାଉଥିଲେ । ଗ୍ରମଣରୁ ଫେରି ସେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ନିଦ୍ରାରେ ନିଶ୍ଚା । ଶୁଦ୍ଧରେ ଅଳ୍ପ ସୁଖନିଦ୍ରା ହେଲା ନାହିଁ ।

ପରଦିନ ଶେଷ ଲ୍ୟାଲ ବର ସମ୍ରାଟ ନିଜର ସବୋତ୍ତମ ପ୍ରମୁଖଗଣା ପ୍ରସାନ୍ନ ଚିନ୍ତାମୟକୁ ଚିତାଇ ଆଣିଲେ । ଏକାନ୍ତରେ ତାଙ୍କୁ ପବନସିଂହଙ୍କ କନ୍ୟା ଲଲକ ନଥା ଯୋଗୁଁଲେ । ଚିନ୍ତାମୟଙ୍କୁ ପବନସିଂହଙ୍କ ପୁରକୁ ପାଠାୟାତ ଥିଲା । ସେଠାରେ ସେ ନିଜର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ଚିନ୍ତାବଳି, ଧୂରନ୍ଦରଶକ୍ତି ଆଦି ଯଥେଷ୍ଟ ଅତର ସମ୍ମାନ ପାଇଥାନ୍ତୁ । ଲଲକର ଚୌପାଶି କଥା ଚିନ୍ତାମୟଙ୍କୁ ଅସ୍ତର ନ ଥିଲା; ସେ ଲଲକର ଗୁଣଗାୟନ, ଶାନ୍ତ ସୁଶୀଳ ବ୍ୟବହାର ଏବଂ ଶେଷରେ ସେହି ଅଲୌକିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସନ୍ଦେଶ ଗଣ୍ଠିନା ଚଲେ । ସକଳ କଥା କେତସାଗର ଉପର ଶୀତ ପବନର ମଧୁମୟ ବଣ୍ଟନା ମନେ ଗୋଟିଏ ମିଳିଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅତ୍ୟନ୍ତର ସକଳ ଅବସ୍ଥା ପୂର ହେଲା—ପ୍ରାଣ ଲଲକ ଗ୍ରହଣରେ ଏକାକେଳିରେ ପଡ଼ିବ ହୋଇ ଉଠିବ । ସେ ପ୍ରକଟା ଲେଲ, ଯେ ଚୌପାଶି ପ୍ରକାଶେ ଲଲକୁ ନିଜର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶିନୀ କରିବେ ।

ଅନନ୍ତକାଳରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଜର ଏ ସୁଖମୟ ଲେଲୀ ପବନସିଂହଙ୍କୁ ନିଶାୟ ପଠାଇଲେ । ଏତର ସରଳରୂପରେ ଜଣେ ଶୁଦ୍ଧ ଗୁଣ ନିଜର ପରମପୁରସ୍କାର କନ୍ୟାଙ୍କୁ ପବନହସ୍ତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଦେବା ନିତାନ୍ତ ଅବସ୍ଥା । ଶମତାହସାସ୍ତ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତର ମନରେ ଏ ଲେଲୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଦେଖି ନାହିଁ । ଅବସ୍ଥା ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଅନନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧରୂପକୁ ଧାରଣ ଅର୍ଥ ଓ ଶମତା ଲେଲରେ ପ୍ରକାଶନ ଗୁଣ ଓ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ହସ୍ତରେ କନ୍ୟା ପରମେଶ୍ଵରୀରେ ଥିଲେ । ପବନସିଂହ ତନ୍ତୁ ସେ ଶେଷାଦି ଶୁଦ୍ଧରୂପ ନୁହନ୍ତି, ସେ ସମାନ୍ୟ

ନିରାଶ ହେଲେ କଣ ହେବ, ନିଶ୍ଚୟ ବରଦ, ପାରିବା ସମସ୍ତ
ଅବସ୍ଥା ଉପରେ କୁଳମନ୍ତ୍ରୀର ଦାବ ନିକଟରେ ଅଧିକାର
ମୁଖ୍ୟତା । ଧର୍ମ ଓ ଅସୁବିଧାନ ଅବେଶା ସମ୍ପ୍ରାନ୍ତ ସିଂହାସନ ସଙ୍ଗେ-
ସିଂହାସନ ଦୁଃଖରେ କେତେବେଳେ ବଢ଼ି ନ ଥିବ । ଝିଅ ସମ୍ପ୍ରାନ୍ତୀ
ହେବ, କନ୍ୟାଣୀ ହେବ, ମୁଖ୍ୟମାନ ବିବାହ କଲେ ଯେ ମୂଳ-
ରେ ରାଜ୍ୟର କଲ୍ୟାଣ ନାହିଁ—ସେ ଜାତବ୍ୟାଧି ଓ ଧର୍ମରୁ ବଞ୍ଚିବ ।

ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଶ୍ରବଣ କରି ଗୋଟିଏ ଶ୍ରଦ୍ଧାଳୁ ଲୋକ
ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସମ୍ପ୍ରାନ୍ତ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଉପକରଣ ଦୃଶ୍ୟ ଜାତ
ହେଲା, ତେବେ କଥା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଗ୍ରହଣିତେବା ସହଜ ନୁହେଁ ।
ସେ ଯେ ସମ୍ପ୍ରାନ୍ତ ! କଥାରେ ନ ହେଲେ, ପ୍ରକଟ ଉପପ୍ରସ୍ତାବ
କଲବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ବାହାରେ ଏକପ୍ରକାର ଗ୍ରହ—ଅନୁ-
ମୋଚନର ଆକ୍ରମଣ ଦେଇ, ଧୀର ବିରାଟ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରଦ୍ଧା-
ଦାନ ଅବସର ମାଗିନେଲେ । କିନ୍ତୁ ଭିତରେ ଭିତରେ ଉପାୟ
ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ଗୁଲିଲ । ସେ ନିଜର ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତ ଦାସୀ ପରିଚିତ
ସହ ସୁଦୃଢ଼ ଗିରିଦୁର୍ଗ 'ଅଟଡ଼ାରକୁ' ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ । ଲମ୍ବନା,
ଅବମାନନାରୁ କନ୍ୟାସହ ବିବାହ ପାଇବାପାଇଁ ସେ ନିଜ କନ୍ୟା-
ବାଚନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁଲିଧର ବାସମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ଲୋ-
ଭଲେ । ସମସ୍ତେ ସେହି ଗିରିଦୁର୍ଗରେ ସମ୍ମିଳିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

କଥା ସହଜରେ ଲାଗୁଇ ହୁଏ ନାହିଁ, ହବୁତ କଥା ଲୋକ-
ହୃଦରେ ଚଳେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଠିନ ଭାବକୁ ଗଲେ । ସେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ
ଦଶସହସ୍ର ଦଳସ୍ଥ ସୈନ୍ୟ ନେଇ 'ଅଟଡ଼ାର' ଅବମାନ କରବାକୁ
ଗୋଡ଼ାଇଲେ । ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ଗିରିଦୁର୍ଗ ପ୍ରତି ଏତେ
ସୈନ୍ୟସମାଗ୍ରଣ ! ବୋଧ ହେଲା, 'ଅଟଡ଼ାର' ଧୂଳିଆ
କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲାଗୁ ଗୋଟିଏ ଅସିଦ୍ଧ । ଗୋଟିଏ

ବିଶାଳ ହସ୍ତୀପୁଷ୍ପରେ ଗୋପାଦାବତୀରେ ବସି ସେ
 ପୈତୃକମାନଙ୍କର ସେବାପଦ୍ମରେ ଗତିକରୁଅଛନ୍ତି । ନାନାଭାଷଣ
 ମଣ୍ଡିତ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ହସ୍ତୀ ହାତୀଦା ପୁଷ୍ପରେ ବହନ କରି
 ସମସ୍ତ ସଙ୍ଗେ ଭୁଲୁଅଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ସେ ଶୁକନୟନୀ ଲଳିତ
 ଅବ୍ୟର୍ଥନା କରି ଅଣିବେ । ଏହିପରି ଗଳବେ ସହଜ ଦୁର୍ବର
 ନିବିଡ଼ତା ଦୋର ଅବସ୍ଥା ପ୍ରଦର୍ଶନ ଦାବିକଲେ । ହଠାତ୍
 ଗୋଟିଏ ଡାକ୍ତରୀ ଶବ୍ଦ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଆସି ଅବସ୍ଥାବଳ ମୁକୁଟ
 ଶେଷ କରି ହାତୀଦାରେ ଲଗି ରହୁଛି । ଦେଖାଗଲା, ଶରୀର
 ପ୍ରାୟଶଃପରେ ଶକ୍ତି ଏ କାଳେ ଲଗ୍ନ ବହୁଅଛି । ଲେଖାଅଛି—
 “ତେଜି ମନୁଷ୍ୟର ମସ୍ତିକ ଉପରିସ୍ଥ ମୁକୁଟ ବିକି ବର ପାରେ, ସେ
 ମଧ୍ୟ ତେଜି ମର୍ଦ୍ଦକତନ ଅସରା ଅବସ୍ଥା ଲଳିତ ବଳପ୍ରୟୋଗରେ
 ନେତାକୁ ଅସିଅଛି, ତାହାର ମସ୍ତିକ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଶର ବିକି ବର
 ପାରିବ; କିନ୍ତୁ ଅବସ୍ଥା ଶକ୍ତିର ହାତରେ ଅଟେ । ସୁଦୃଢ଼
 ସାବଧାନ ବରଗଣ, ଆଉ ବିଶେଷ ଅମଙ୍ଗଳ ଘଟିବା ପୂର୍ବରୁ
 ପଳାୟନ କରିବା ଉଚିତ ।”

ଶକ୍ତିର ବିକାଶରେ ବରଗଣକୁ କଳ୍ୟାଣକୁ ପ୍ରଥମେ
 ଶକ୍ତି ଏ ନିବିଡ଼ ପଠାଯାଏ । ଅବସ୍ଥା ଲଳିତ ପାଇଁ ଶକ୍ତିର ପ୍ରତି
 ଶକ୍ତି ଏ ମୁକ୍ତିକାନ୍ତ ପଦ୍ମରେ ପଠାଉଥିଲେ । ଶକ୍ତିର ମାନେ ଯୁଗରେ
 ସେ ପଦ୍ମକୁ ପଦ୍ମଲତା ଭଳି ଅବସ୍ଥାବଳ ହସ୍ତୀ ପଦ୍ମଲତାକୁ ପିନ୍ଧି
 ଦେଲେ । ସେ ଅବସ୍ଥା ଦୋର ଅବସ୍ଥାବଳା ଦୋଷ କଲେ ।
 ଶକ୍ତିର ମାନେ ଶୁଷ୍କ କେଶରେ ଶରୀର ବର୍ଣ୍ଣ ଭଳି ପାରିବ ।
 ସେମାନଙ୍କ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଲକ୍ଷ୍ୟରୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପାରିବା ସହଜ କଥା ନୁହେଁ ।
 ଅବସ୍ଥା ମୁକ୍ତି ପ୍ରାକ୍ତ ଅବସ୍ଥାବଳ ନିବିଡ଼ ଧ୍ୱାନକୁ ପୈତୃକମାନଙ୍କୁ
 ନେଇ ଗଲେ । ଗମନର କ୍ୟାବଳୀରୁ ଅନ୍ତରର ଲକ୍ଷ୍ୟ ପରିସ୍ପର୍ଶ

ହେଉଥିଲା । ସେହି ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଶରରେ ଅବସ୍ଥାନରେ ଅହଂକାର
ଅନେକ ପରିମାଣରେ ବଢ଼ିଯାଇ ହେଲା ।

ଅବସ୍ଥାନ ମନେ କରିଥିଲେ, ସେ ସଂସାରରେ ଦୁର୍ଗତ
ଦ୍ଵାରକୁ ହେଲେଖି ସନ୍ତୋଷିତ ଅବସ୍ଥାରେ କନ୍ୟା ସମ୍ପ୍ରଦାନ
କରିବେ । ସମ୍ରାଟ ନିଜେ ଦ୍ଵାରକୁ ଆସିଲେ ବେଶ୍ ଅଧୀନ ରାଜା
ନିଜକୁ ସମ୍ମାନିତ ମନେ ନ କରିବେ ? ପୁଣି ସମ୍ରାଟ୍ ଅପାରିତ
ସ୍ଵରରେ ପାଦାର ଚଳନକୁ ଅବଲମ୍ବି କରିବା ଶାସ୍ତ୍ର ସ୍ପଷ୍ଟ
ସମାଜ, ତାର ତ ଶୁଭ ଲାଗି ଦୋଳିବାକୁ ହେବ ! ଅବସ୍ଥାନରେ
ସେ ମୋଡ଼ ହଠାତ୍ ଶୁଣିଗଲା, ପ୍ରେମଜନିତ ହୃଦୟରେ ସରସତା
ନିମେ ରୁଚିତର ଧାରଣା କଲା । ସେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ—ଦୁର୍ଗତର
ରକ୍ତ ଚୁଣ୍ଟି କରି ଲଳିତ ଦିବ୍ୟାକାଶରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ହେବ
ସେଥିପାଇଁ ଦୁର୍ଗତ ଶୁଣିଗଲାବେଳେ ଅବସ୍ଥାନ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

‘ଅହୋର’ ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ଗିରିଦୁର୍ଗ ନୁହେଁ; ତଳ
ହଳାର ସାହସୀ ରାଜପୁତ ବାସୀ ଦ୍ଵାର ଏହା ଅବସ୍ଥାନ ସୁରକ୍ଷିତ ।
ଏଥିରେ ପୁଣି ପୁରାଣୀ ପୁରୁଷ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଟିକିଏ ଦୃଢ଼ତାର
ହୋଇ ପାଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥବ୍ୟୟରେ ଉପହାସ ଅଳ୍ପ ଶକ୍ତି କହୁଛି
ଜଣା ହୋଇ ରଖା ପାଇଅଛି । ଦୁର୍ଗତ ଏବେତଳ ଗୋଟିଏ
ଦୁର୍ଗତରଦ୍ଵାର ଦୁର୍ଗତ । ତଳେ ନିକଟରେ ଥିବାରୁ ଶତ୍ରୁନାଶନ
ନିମନ୍ତେ ବୃତ୍ତର ପ୍ରସ୍ତରଶ୍ରେମାନ ପ୍ରାଚୀର ଉପରେ ରଖା ପିତା
ବିଶେଷ ସୁବିଧା । ପୁରୁଷ, ଅବସ୍ଥାନ ଓ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଅଛନ୍ତି, ଦୁର୍ଗତ
ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥାନ, ସମ୍ମିଳିତ ଶକ୍ତି ଓ ଉଦ୍ୟମ ଦେଖିଲେ, ତାହା
ପୁଣି ହେବା ସେତେ ସହଜ ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଥମେ ମୁସଲମାନ ସୈନ୍ୟ ପ୍ରାଚୀର ଲଙ୍ଘନ କରିବା
ଉଦ୍ୟମ କଲେ । ସେମାନେ ପ୍ରାଚୀରର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଉ ହେଉ

ଜେସୁର ଶାବମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବେତନାନରେ ଶର ଶର ପଡ଼ି
 ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପ୍ରାଚୀର ଉପରୁ ବନ୍ଧାବ ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାନ ପଡ଼ି
 ହେଉଥିବା ଦେଖି ସେମାନେ ଏକାଦେକତେ ହଜିବୁଦ୍ଧି
 ହୋଇ ବସିଲେ । ପ୍ରାଚୀର ପ୍ରାଚୀର ନିଃଶେଣୀପାଦାଂଶରେ
 ପ୍ରାଚୀରଲଂଘନକେଷା ମଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ଘାଟି ପଶ୍ଚିମାନଙ୍କର
 ଶେଷ ଅଂଶରେ ସେ ଉଦ୍ୟମ ମଧ୍ୟ ଚପଳ ହେଲା । ଏହିପରି
 ହେଲେ ଶତ୍ରୁ କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ କାଳମ୍ବର ବିପଳ ମନୋରଥ
 ଲାଗିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁର୍ଗର ପ୍ରାଚୀର ଉପରୁ ବା ଲଂଘନ କରିବା
 ଉଦ୍ୟମ ତ୍ୟାଗ କରି ମୁହୂର୍ତ୍ତମାନ ପୈତ୍ୟ କେବଳ ଦୁର୍ଗ
 ଅବରୋଧ କରି ବସି ରହିଲେ ।

ଦୁର୍ଗର ଅଧିକାର ମୁସଲମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ
 ହାତରେ ରହିଲା । ‘ବସି ଖାଇଲେ ନିଶ୍ଚିତ ସତ୍ତ୍ୱେ’—ଦୁର୍ଗର
 ସାମାନ୍ୟ ଶାନ୍ତରେ ବା ଚଳି ସହସ୍ର ଲୋକ କେତେ ଦିନ
 ଚଳନ୍ତି ? ଦୁଇ ଦିନ ମାତ୍ର ପରେ ଦୁର୍ଗର ଶାନ୍ତ ଶେଷ ହେବାକୁ
 ଲାଗିଲା । ସମ୍ରାଟଙ୍କର ପ୍ରବଳ କାହାଣୀରେ ଦିନ କାହାଣୀ ଶାନ୍ତଦ୍ରବ୍ୟ
 ଅଣି ଯାଉବା ସହଜ ଥିଲା ନୁହେଁ । ଅନ୍ଧାରୁଦର ବସ୍ତ୍ରର ମୂଲ୍ୟ
 ଜେସୁରମାନେ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖି ପାରିଲେ । ଏକେକେକେ ମଧ୍ୟ
 ଯଦି ସହସ୍ରାଂଶ ବନ୍ୟାତାନରେ ସମ୍ପଦ ଦିଅନ୍ତି, ତେବେ ଅତ୍ୟନ୍ତ
 ତାକୁ ବହୁତକରେ ଶୁଦ୍ଧି କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ; କିନ୍ତୁ ଶତ୍ରୁ
 ଲୋକରେ ଅବନତି ହୋଇ ସୁଖପୌରାଣରେ ବସିବା ଅବେଶ
 ନିଶ୍ଚୟ ଉଦ୍ଭବନ କରିବାରେ ସୁକର ଅଧିକାର ସୁଖ, ସମ୍ମାନ
 ଦେଖେ । ସୁଖପ୍ରସାଦ ଏବେ ମଧ୍ୟ ମୁଣ୍ଡର ସହଜ ପରିଚାଳନା
 ହେଲା । ଏ ପାଇଁ ସୁଖ—ମୁଖ, କେତେ କେତେ ପଦ୍ମର
 ଅଧିକାର ଖୁସାରୁ ଉଦ୍ଭବ ନାହିଁ ।

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଫଳାଂଶରେ ପ୍ରାଣଦାନ ଦୁର୍ଗର ଶକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ବାରମାନକୁ ସଫଳ ଓ ସୁଖମୟ କୋପ ହେଲା । ଦିନେ ପ୍ରତ୍ୟେକାକ୍ଷରେ ମନସ୍ତ୍ର ଜୀବନର ଅନ୍ତର ଉପାସନା କରି ଦେଖିଲେ, ଦୁର୍ଗ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାରକତା ଧାରଣ କଲା । ପ୍ରତି ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ଅସୁର ପୁରୀୟ ଜ୍ୟୋତି, ଗ୍ରହଦେବତାର ଉଦ୍ଧାର ପଦ୍ମ ନେତ୍ରକଥା ଖେଳିବାକୁ ଲାଗିଲା; ପଦ୍ମର ସମସ୍ତ ହୃଦୟର ଶେଷ କରି ବିଭୀଷଣର ଗହ୍ୱର ପରମ ଧ୍ୱନି ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ଧ୍ୱନି ବାସୁର ଉପରେ ଉପରେ ଖେଳିପାଇ ନିରୁଦ୍ଧରେ ପବନର ଚାଲିଦେଲା । ଦୁର୍ଗ ଦେବତା ସମସ୍ତପାଇଁ ଅନାବଳ ସ୍ୱର୍ଗର ଚର ପାରଣ କରି କି ଅମର ଚରୁଚରେ ପରାସ୍ତ ହେଲା ।

ତତ୍ପରେ ବାରମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁର ସାଜ; ସେ ସାଜ ମଧ୍ୟ ଅଲୌକିକ । ସମସ୍ତ ଉତ୍ସାହରେ ଭୁବନୀ, ଗଳଦେଶରେ ପବନ ଶାଳଗ୍ରାମସିଳା ଧାରଣ କଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକେ ପୀତାମ୍ବର; ମସ୍ତକରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିବାହ-ମୁକୁଟ । ଶକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତି ସୁନ୍ଦରୀ ଗୋଟିଏ ବିବାହ-ଉପୁଷ୍ପ । ତାଙ୍କର ନିଶ୍ୱାସ, ଏହି ଉପୁଷ୍ପରେ ପଡ଼ି ମୃତ୍ୟୁ ଆସେ, ତେବେ ସେ ବଡ଼ ସୁଖର ମୃତ୍ୟୁ; ମଲେ, ଅମରତାକୁ ଯାଇ ସ୍ୱରସ୍ୱରାଜ ସହ ଅନନ୍ତ ସୁଖ ସଙ୍ଗତ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବେ ! ଏହା କବିକଳ୍ପନା ନୁହେଁ—ଐତିହାସିକର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସତ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ।

ସୁବିନାୟକ ପୂର୍ବରୁ ୧୫୦୦ ଶକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ବାର ଦୁର୍ଗକୁ ଚାଲି ଭାରତେଶ୍ୱରରେ ଆସି ଲୁହ ହେଲେ, ସରସ୍ୱତୀକୁ ଜୀବନର ଶେଷ ସମୟ ପାଇଁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ନେଲେ । ତତ୍ପରେ ଦୁର୍ଗଦ୍ୱାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ହେଲା । ଶକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ସୈନ୍ୟ ଦୁର୍ଗରୁ ବହୁତ କୋର ମୁସଲମାନ ବାହୁନାଏ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥାନ ଅଟୁକୁ ଗତି କରୁଥିବାକୁ

ଅନ୍ୟ କେହି । ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଗ୍ରରେ କିନ୍ତୁ ସବ୍ୟସାଚୀ, ନାବକ ବାବୁ
ମୁଖ ସମ୍ମୁଖେ । ଦେବଦ୍ରୁକର ଅବସ୍ଥାପନାଦ୍ୱାରା ନାବକରା-
ଣାଦେବୀ ସେବନୀୟତା କହୁଥିବା ଶିବର । ସେହି ଶିବରହିଁ
କର୍ତ୍ତାମାନ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତିସମ୍ପାଦନାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ମୁକ୍ତକୁ ଶିବା ପୂର୍ବରୁ ଶକ୍ତିସମ୍ପାଦନ ପଦ୍ଧତି ମାୟା ମମତା,
ସମାଜ ପଦ୍ଧତିଦ୍ୱାରା ମୋହନ ଅବସ୍ଥାରେ ଛଳ କରୁ ଯାଉଥାଏ ।
କର୍ତ୍ତାମାନ ସମସ୍ତେ ମୟାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭୁତ । ମୃତ୍ୟୁର ନିକଟରେ
ସମସ୍ତେ ସମାନ—ସେଠାରେ ଶକ୍ତି ପ୍ରକାଶ ମଧ୍ୟରେ ଭେଦ ନାହିଁ,
କି ଶକ୍ତିର ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରେ ସମାନର ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । ଶକ୍ତିସମ୍ପାଦନ
ପଦ୍ଧତିରୁ ଦେଖି ଦେଖିଲେ ଗତ କରୁଅଛନ୍ତି, ସମାଜର ସୈନ୍ଦବ୍ୟ
ମଧ୍ୟ ସେହି ଦେଖିଲେ ଗତ କରୁଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ପଦ୍ମାବତୀ,
ବିଶେଷତଃ କେବଳ—ପଦ୍ମାବତୀର ମୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ
କହୁଥିବା ଶକ୍ତିର, ମୂର୍ତ୍ତିଲିପିର ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତର ପଦ୍ମାବତୀ
କହୁଥିବା ଶକ୍ତି, ତାହାକୁ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ଶକ୍ତି ଦେଖି ଦେଖିଲେ
ଦେଖିଅଛନ୍ତି ।

ସୁକ୍ଷେପରେ ଏହାର ପାର୍ଥକ୍ୟ କହୁ ଯାଉଛୁ; ଶକ୍ତିରକ୍ତକୁ
ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସବୁ ଦିଗରୁ ଶକ୍ତିରୂପେ ଆବେଶ କରୁଥିବା ଆସି
ପାରେ । ଆସନ୍ତୁ, ଭଲ କଥା । ସୁକ୍ଷେପରୁ ଶକ୍ତିର ନା କହିଲେ
ସାଦୃଶ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣତା, ସମସ୍ତପିତାସାର ନିବୃତ୍ତି ଦେବ ନାହିଁ ।
ସମସ୍ତେ ତ ପ୍ରାଣପ୍ରାଣ କରୁ ଆସିଛନ୍ତି । କେବେ କିଏ ଆଗ ମରୁବ,
କିଏ ଅବା ଶିବ ଏ ପରେ ମରୁବ, ଏକମାତ୍ର ପ୍ରଭେଦ । ସେଥିପାଇଁ
ଭଲତା ଶକ୍ତିର ଅବନତି ଦେବ କା କାହିଁକି ? ଏହାର ଶକ୍ତିର
ମୂର୍ତ୍ତିପାତ୍ରମାନଙ୍କୁ କାହାଦେବା କାହାର ସାଧ୍ୟ ?

ମୁଲ୍ୟମାନ ସୈନ୍ୟ ମୁଖରା ନିର୍ମିତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀରରେ
 ବିଜାଳରେ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କଠାରୁ ଅନେକ ସୟମାଣରେ ରହିବ
 ଥିବେ । ସହଯା ଅନାଗତିତରୁଣରେ ଆତମଣି ଭରି ରାଜପୁତମାନେ
 ବହୁମାନରେ ଏ ପ୍ରାଚୀର ଘାଟି ପକାଇଲେ, ଶାଣିତ ନୟଦାୟକ
 ଚପଳ ଗୁଳିମାନରେ ପଥ ସମ୍ଭାର କରି ଅତ୍ୟନ୍ତଦିନ ଶିରର
 ବିଦେଶୀରେ ସମେସ୍ତ ଧାବମାନ ହେଲେ । ଦେଖୁ ଦେଖ,
 ରାଜପୁତମାନେ ମୁଲ୍ୟମାନ ବାହୁମାନ ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ, ସଶକ୍ତ ହୁମୁକ
 ଯୁଦ୍ଧ କରି ଆସିଲେ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଉ କାଳବଳମ୍ବ ନ କରି ନିଜର
 ବିଜାଳ ହସ୍ତୀ ଆଗେଡ଼େଇ କରି । ଗୁଳାକର ଘୋରା କରି
 ଚିତ୍କାରରେ ନିଜର ସୈନ୍ୟସମୁଦ୍ର ମାଡ଼ି ଆସିଲେ ।

ରାଜପୁତମାନଙ୍କର ବରାଳ ତରଫାର ନିକଟରେ ପଶିବା
 ସତ୍ତ୍ୱେ କଥା ନୁହେଁ । ତହିଁର ନିର୍ମିତରେ ଶତ ଶତ ମୋଟର ମୁଣ୍ଡ
 ହେଉ ଥିଲେ—ମୁଲ୍ୟମାନ ସେନା ପୃଷ୍ଠଭାଗ ଦେବାକୁ ବସିଲେ ।
 କିନ୍ତୁ ଅତ୍ୟନ୍ତଦିନ ବାର ହୁଦୟ ସେଥିରେ ବିଚଳିତ ହେବାର
 ନୁହେଁ । ସେ କାଣ୍ଡଥିରେ, ଶତ୍ରୁସୈନ୍ୟ ମୁଖିମେୟ—ଜୀବନର
 ଅଣା ପଲ୍ଲବ୍ୟାଗ କରି ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ବାହାରିଅଛନ୍ତି, ଏପରି
 କେତେକଣ ସେମାନେ ବା ଯୁଦ୍ଧ କଳାର ପାରବେ । ସେ
 ନିର୍ଭୟରେ କେତେକେଲେ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଉପାହତ କରିବାକୁ
 ଲାଗିଲେ, କେତେକେଲେ ଅନ୍ତରାଳରେ ବିଚକ୍ଷଣ ସେନାପତି ପରି
 ଗତିବିଧି ନାଦେଇ କରି, କେତେକେଲେ ବା ସ୍ୱୟଂ ନିଜର
 ଅମୋଘ ଶରଣାବଳରେ ଶତ୍ରୁସେନା ପ୍ରସ୍ତ ଉଚ୍ଛୁରିଲେ । ଏତିକି କଲେ
 ମଧ୍ୟ ରାଜମାନ ଅତ୍ୟନ୍ତଦିନ ଜୀବନ ଆଶଙ୍କାପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ତାଙ୍କର
 ରାଜିତଳ ଚିତ୍କାରରେ ରାଜପୁତମାନଙ୍କ ଶ୍ୱାସାବଳରେ ଟଳି
 ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି, ନୂତନ ସୈନ୍ୟମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ

କଲେ ମଧ୍ୟ ବେଦ୍ଧ ଶକ୍ତିର ସଂଗତ ଅସ୍ତ୍ର ଧନ୍ୟ ପାରିବାହୀ—
 ବାରିଶ କରବା ତ ଦୂରର କଥା । ଶକ୍ତିର ସମସ୍ତ ପ୍ରକଳ୍ପ
 ଲାଗିଲେ ଦେଖି ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତକ୍ଷେପେ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉପସ୍ଥିତ
 ହେଲେ । ଶର ଓ ଅସ୍ତ୍ରଶକ୍ତିରେ ଅତ୍ୟନ୍ତକ୍ଷେପେ ହାତୀର ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ
 ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ।

ହଠାତ୍ ଶକ୍ତିର ଶ୍ରମସିଂହ ହସ୍ତୀର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ
 ହାତୀର ବଳନରୁ ବର୍ତ୍ତନ କଲା ପକାଇଲେ । ଅତ୍ୟନ୍ତକ୍ଷେପେ
 ହାତୀଟି ଲୁଚିଲେ ନିରାପତ୍ତ ହେଲା । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧୂଳିଶାଢ଼ିରେ
 ଚାଲିଲା ହେଲେ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସିଂହ ମୁଣିଶିବୁ ଅବମଣ କଲା
 ପରି ଶ୍ରମସିଂହ ଅଗ୍ରଗାମୀ ଆଉ ଦୁଇଜଣ ଶକ୍ତିର ସହ ଅତ୍ୟନ୍ତକ୍ଷେପେ
 ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଏହାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତକ୍ଷେପେ ଶେଷ ହୋଇ
 ଥାଆନ୍ତା, କିନ୍ତୁ ମହୁଣ୍ଡି ମାଡ଼ି ଚଳିଲା ହୋଇଗଲା; ଶୁଭଯୋଗରୁ ସେ
 ହଠାତ୍ ଦଣ୍ଡାସ୍ତ୍ରମାନ ହୋଇ ନିରାପତ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର ଶକ୍ତିରେ
 ଅସ୍ତ୍ରଶକ୍ତି ଶକ୍ତିକୁ ନିଶ୍ଚିତ । ତାହାର ଏ ମୁଣ୍ଡକଟ ନେଣି
 ମାଡ଼ିବା ମୁଣ୍ଡକଟ ଯୋଗାଯୋଗ ପ୍ରକଳ୍ପକରେ ମାଡ଼ି ଆସିଲେ ।
 ସ୍ୱଳ୍ପ ଶୁଣିଲେ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ବହୁସମୟ ଧର୍ମର ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିର
 ଲାଗିଲା ହେଲା ନାହିଁ । ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ ମୁଣ୍ଡକଟ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ,
 ମଧ୍ୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତକ୍ଷେପେ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ ଅତ୍ୟନ୍ତକ୍ଷେପେ କଲା ସ୍ୱଳ୍ପ
 କରୁଅଛନ୍ତି । ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ, ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ,
 ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ
 ହୋଇ ପାରିଅଛନ୍ତି । ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ
 ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ
 ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ
 ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିରେ

କିନ୍ତୁ ପାତ୍ର ? ମୁଖ୍ୟେଷୁ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତି-ସମୁଦ୍ର ବହୁବଳର
ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ରହିବା ଅସମ୍ଭବ । କିମ୍ବେ ଶକ୍ତିର ସଂଖ୍ୟା ହ୍ରାସ
ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ବୃଦ୍ଧିର ଶକ୍ତିର ସଂଖ୍ୟା ସମ୍ବଳ
ହୋଇ ଅସିଲା । ଉଦ୍ଭାବନର ଉଦ୍ଭାବନ ଦାନ ଶକ୍ତି ପାତ୍ରର
କହୁ ଉଦ୍ଭାବନର ଧାର କହୁ ହୋଇ ଗଲେ; ଶକ୍ତିର ଅବଶିଷ୍ଟ
ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତିର ହେଉ ପଡ଼ିଅଛି । ସେମାନେ
ସାଂଘାତିକ ଆକ୍ରମଣରେ ଶକ୍ତି ସେବା ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତା ଶକ୍ତି, କହୁ
ସଂସ୍କରେ ଅସୁରାଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହିପରି ଶକ୍ତିର ଅବଶିଷ୍ଟରେ
ପଡ଼ି ଶକ୍ତିର-ଲହୁ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ କଲ ପଡ଼ିଲେ ।

ଏତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରବେଶିତ ହେଉ ଶକ୍ତିର ଶକ୍ତି—
ସୁଖିନମୁଦ୍ର ପଦାଳ ପଦାଳରେ ଆକାଶ ଦେଶରେ ଉଡ଼ୁଅଛି ।
ମୁଖ୍ୟମାନ ଶକ୍ତିର 'ଅଶା ହୋ ଅଶକ୍ତିର' ଧ୍ୟାନରେ
ହେଉଅଛି କହିବା ହୋଇ ଉଡ଼ୁଅଛି । ଅଳ୍ପ ଶକ୍ତିର ରାଶି କହିବାକୁ
କହିବାକୁ ନାହାନ୍ତି । ନିଜର ପ୍ରବେଶ ପୋକାମାନେ କହିବାରେ
କହିବାରେ ନାହାନ୍ତି—ସକଳ ଆଶାରେବା ଶୁଦ୍ଧ । କହିବାରେ
ଏ ଶକ୍ତିର ଅଶକ୍ତିର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶିତ ହେଉ ପରି ଅବଶିଷ୍ଟ ।
କେତେ ମୁଖ୍ୟମାନ ପାତ୍ରର ପୋକା ତାହା କହୁ କହୁ କହିବାରେ
କହିବା କହିଅଛନ୍ତି, କେତେ ଅଳ୍ପ ଶକ୍ତି ତାହା ମୁଖ୍ୟ କହିବାରେ
ଶକ୍ତି ହେଉଅଛି; ତଥାପି ଦୃଢ଼ ସଂହ ନିକଟରେ ଅଳ୍ପ ପରିକ
କିଏ ? ପ୍ରବେଶିତ ହେଉ ହେଉ ଶକ୍ତିର ଆକାଶରେ ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି
ମୁଖ୍ୟମାନ ନିଜ ନିଜର ରାଶିରେ ନିଜର ଶକ୍ତିର ଧ୍ୟାନରାଶି
ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶକ୍ତିର କହିବାରେ ଶକ୍ତି ପୋକା,
ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ଭାବନର କହିବାରେ ହେଉ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ; ତଥାପି କହିବା
କାଳମୁଖି କହି ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜର ସମ୍ବଳରେ ପ୍ରବେଶିତ ହେଉ

ନେତୃପ୍ରବନ୍ଧ । ଏଥର ଲରକାରର ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ ଯୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ହଠାତ୍ ଗୋଟିଏ ଡାକ୍ତରୀ ଶବ୍ଦ ଆସି ପବନସିଂହଙ୍କର ଗଣୋତ୍ତେଜ ବଢ଼ି ଲେ—ବୀରତର ବଳର ଗୁଣବତ୍ତା ନିଜେ ତଳି ଯିବେ ।

ପବନସିଂହ ଟଳି ପଡ଼ିଲେ, ଅଥଚ ଗୁଣବତ୍ତା ଅବନତ ହେଲା ନାହିଁ । ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସମେତ ଗୁଣବତ୍ତା ଆସି ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଅଧିକାର କଲେ । ପୁଣି ନିଜାପିତା ଯୁଦ୍ଧ ଗ୍ରାସିତର ହୋଇ ଲଳି ଲୁଟିଲା । ତତ୍ତ୍ୱକାଳରେ ଶତ୍ରୁସୈନ୍ୟ ହସ୍ତ ଓ ଚେର ବଢ଼ାଇ ନାଲବର ପାହୁର, ଶତ୍ରୁମଣ୍ଡଳ ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟାଶ୍ରୟୀ ଲବକର ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ହଠାତ୍ ଶତ୍ରୁଲବକାରର ଆଘାତରେ ଗୁଣବତ୍ତାଙ୍କ ଲରକାରିଟି ଗୁଣବତ୍ତା, ଗୁଣ୍ଡୁ ଗୁଣ୍ଡୁ ବୀରତର ଲବକରଣୀ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତ୍ୟେକାକା ହସ୍ତରୁ ତରକାରିଟି ଗୁଣବତ୍ତା ଆସିଲେ । ନୂତନ ଶତ୍ରୁ ଖାଲ ବୀରତର ଶତ୍ରୁ ମର୍ଦ୍ଦନରେ ମାତଗଲେ । ଏକାଧିକରେ ଶତ୍ରୁସୈନ୍ୟରେ ମୁସଲମାନ ଯୋଦ୍ଧା, ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଲକ୍ଷ୍ୟାଶ୍ରୟ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କାଳକ । ଇଥାପି ଗୁଣବତ୍ତା କାଳକର ଅଲୌକିକ ଲକ୍ଷ୍ୟାଶ୍ରୟ ଦେଖି ଶତ୍ରୁମୁଖରେ ତ ପ୍ରଶଂସାଧୁନି ଶୁଣାଇଲେ— ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟାଶ୍ରୟକର ଶତ୍ରୁ ମର୍ଦ୍ଦନର ହେଲା । ଗୁଣବତ୍ତାଙ୍କର ଏ ବୀରତ୍ୱ ଦେଖିଲେ ମହାଶୂରତର ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କ ଧର୍ମ ମନେ ପଡ଼େ । ଲକ୍ଷ୍ୟିତ ଯତାତା ଅକାଶରେ ଉଡ଼ୁଅଛୁ, ମୁସଲ ଉପରେ ଗୁଣବତ୍ତା ସେହୁ ଚରି ଲଳତ ଲକ୍ଷ୍ୟାଶ୍ରୟ, ଗୁଣବତ୍ତାକୁତଚକ୍ରମା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ତୋଷରେ ତଳି ପଡ଼ିଲେ ।

କର୍ତ୍ତୃମାନ ଗୁଣବତ୍ତା ଯୁଦ୍ଧର ଅବସାନ । ଗୁଣବତ୍ତାଙ୍କ ‘ହର ହର ମହାଦେବ’ ଧ୍ୱନି ଆସି ନାହିଁ । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ‘ଆସା ତୋ ଆବଦର’ ଧ୍ୱନି ସହସ୍ର ପ୍ରାଣ ନିଶ୍ୱାସ ତତ୍ତ୍ୱକାଳରେ ଉଠୁଛି । ପାଞ୍ଚ ସହସ୍ର ଜୀବନ ବଳି ଦେଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଳମ୍ବ ଅର୍ଜନ

କଲେ । ବିଜୟର ଉଦାତ୍ତ ଭାବରେ ଅଦ୍ଭୁତ ଦୂର୍ଗମ୍ୟରେ ପ୍ରବଳତା କରି ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ବେଚ୍ଛାପା ଲଳିତର ଅନ୍ୟତମ କଲେ । ତାହାକୁ ଲଳ ? ଦୁର୍ଗ ସେ ଶୂନ୍ୟ—ମହାଶୂନ୍ୟ । ମାନବମୁଖି ହୃଦ, ଗୋଟିଏ ମାର୍ମରୀକରକ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଦେଖିବାକୁ ନାହିଁ ! ଦେବତା କଣ ଏତଦ ଶୁଦ୍ଧ, ଏତଦ ଲଭ୍ୟପାତ୍ର ପଦକ କୁଥା ? ଦୁର୍ଗାଦାନର ତାଳା ଲେ ପରି ଏ କି ଶୁଷ୍କ ଅନଳ ଜଳପତ୍ର ?

ଯେତେବେଳେ ଶୁଦ୍ଧପଦ୍ମାମାଳେ ପଶୁଣ ମହାମରେ ପ୍ରାଣ ଦେହର ନିଶ୍ଚୟ କଲେ, ସେତେବେଳେ ଦୁର୍ଗର ସ୍ତ୍ରୀ କନ୍ୟା ଓ ଶିଶୁ ପ୍ରାଣମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲା । ସେମାନେ କଣ ଚିନ୍ତାମାନଙ୍କ ଦ୍ବାରା ଲୁହନ ହୋଇ ବିଚାରପାତ୍ରୀରୂପେ ବ୍ୟବହାର ହୁଅନ୍ତେ ? ତାହା ନ ହୋଇ ନ ପାରେ—ଏ କଳଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧପଦ୍ମ ପ୍ରାଣରେ ବଡ଼ ଅଭାବ ଦେବ । ସବୁ ସମୟରେ, ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ସତର ଅଶ୍ରୁ, ସତର ପରାଣାନ୍ତ—ପବନ ଅନଳ । ସ୍ଥିର ହେଲା—ଶତ୍ରୁ ପଦ କେବେ ଦୁର୍ଗର ପ୍ରବେଶ କଲେ, ଦେଖିବେ, ଧରୁବେ ଦେବାକୁ ଦୁର୍ଗର ମାର୍ମରୀକରକ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ; ଦେଖିବେ ପଦର ଦାସୀ ହେବା ଅନ୍ତେ ଶୁଦ୍ଧପଦ୍ମମଣିର ବିଶେଷ ଅନଳ, ବିଶେଷ ଗୋରବ ଅନଳ ମଧ୍ୟରେ ।

ଶଶିବେ ଶୁଦ୍ଧପଦ୍ମମଣିମାଳେ ଜହରର ଶୁଷ୍କ ଅଭିନୟ କରିବାକୁ ଯୁକ୍ତି ହେଲେ । ମାତା ନିଜର ଶିଶୁପ୍ରାଣମାନଙ୍କର ଦେଶବନ୍ୟାସ କରିବାକୁ ବସିଲା; ଶିଶୁମା ଶିଶୁମାକୁ ବିଚିତ୍ର ରୂପଶଯ୍ୟାପାଟିରେ ମୁଣ୍ଡର ଦେଲା; କେତେକ ବାଉଁଶାଳା ନିଜ ନିଜର ପଦ, ଗ୍ରାହା ତା ପିତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରଖିବାରେ ପ୍ରାଣ ବିର୍ଯ୍ୟନ କରିବାକୁ ସମରାଧାନରେ ସଜ୍ଜିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

କାହାଙ୍କ କୁହାଯାଏ ଦୁଃଖ ନାହିଁ, ବିପାଦ ନାହିଁ — ଦୁର୍ଗାବତାର
ଶିଖା ଦେଖା ମଧ୍ୟ କାହାରି ପରସ ପରୋକ୍ତ ମୁଖ୍ୟଶ୍ରୀକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲେ
ପାଇଁ ନାହିଁ । ଯେଣୁ ସେପରି ଅଳ୍ପ ସ୍ବର୍ଗ, ଅମୃତମୟ ଅବାହନ ।

ରୁଦ୍ଧ ରୁଦ୍ଧ ରଜନର ଗାତ ଅବକାର ଭେଦ କରି
ଦୃଶ୍ୟବ୍ୟବସାୟ ଶୁଣି ଅଳ୍ପ ନିଜର ପଦସ୍ତ୍ର କିନ୍ତୁ ଯେକି ଜଳ
ଉ ଲ । ରମଣୀମାନେ ନିଜ ନିଜର ସିଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଧରି
ପ୍ରକଳ୍ପିତ ଅନ୍ତର ଯେଉଁଠିରେ ଅସି ରୁଦ୍ଧ ହେଲେ । ତା ପରେ
ଦୁର୍ଗାବତାର ମୁକ୍ତ ଏବଂ ପ୍ରକାଳ କାନ୍ତନ, ସକଳ ସମ୍ପଦର ସାମଗ୍ରୀ
ମସଦ୍ଦା ଅର୍ଥୁ ମଧ୍ୟରେ ଅସି ନିଷିଦ୍ଧ ହେଲ । ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଭିନେତ୍ରୀ-
ମାନଙ୍କର ଅଗ୍ରଣୀ ଆଉ ପରାଧର୍ମଦଳ ଚନ୍ଦ୍ରୀ ସକଳ ସୁସମାହୃତ
କଲେ । ତା ପରେ ସେ ସୁପ୍ର ସେବକ ଚତନରେ ପଡ଼ି ପାଖକୁ
ବିଦାୟ ଅଣିବାକୁ ଲାଗେ; କହୁଲେ; “ନାଥ ! ସକଳ ସମାବହୃତ
ଗୋ ହୋଇଅଛି । ଏବେ ଅନୁମତିଦେଉ, ଅନୁମାନେ ଅର୍ଥୁରେ
ପ୍ରବେଶ କରୁଁ ସ୍ବର୍ଗଧାମକୁ ପାଇ ପୁରୁଷୋତ୍ତମାନଙ୍କ ସହ ମିଳିତ
ହେବୁ । ସେହୁଠାରେ କେବଳ ଅବଶମାନଙ୍କୁ ଅବେଷା, କର
ରହୁବା ସୁନ୍ଦର ହେବ । ତେବେ ବିଦାୟ !” ଯେ ଦୃଷ୍ଟି ଦୃଷ୍ଟ
ମୁଖରେ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କୁ ଶେଷ ଆଲିଙ୍ଗନ ଓ ରୁମ୍ଭନ ଦେଇ ବିଦାୟ
ଦେଲେ ।

କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅନୁକୃତିତରୁ ଅସିଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣି ଜଣି
କରି ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ; ଚତୁରେ ସମସ୍ତେ ଏକସ୍ଥଳରେ
ଜହରର ବିକାଶନାମୟ ଶୁଷ୍କ ସର୍ପାତ ଗାଈ ଗାଈ ଅର୍ଥୁ
ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କି ଶୁଷ୍କ, କି ଅଲୌକିକ
ସେ ଅଭିନୟ ! ରୁଦ୍ଧ ରୁଦ୍ଧ ସେହୁ ସର୍ପାତ ଗାଈ ଗାଈ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶିଖାବୋଧରେ ଅର୍ଥୁମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ।

ଟିକିଏ ଭୟ ନାହିଁ - ବେତନାର ଚାକ ନାହିଁ ! ଅଳ୍ପ ମଧ୍ୟରୁ ତ ସମୀକର ସ୍ବର ଶୁଭୁଅଛି । ତା ପରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ସେହି ଅଭିନୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମାତା ନିଜର ସିଂହସନ୍ତାନକୁ ବସନ୍ତର ଧରି, ଗଣିନୀ ଗଣିମନ୍ତ୍ର ନୋଲ ଭରି, ସୁଦତ୍ତ ବୃନ୍ଦର ହସ୍ତ ଧରି ଅଶ୍ଳୀଳରେ ପ୍ରବଚନ କଲେ । ଧର୍ମକେ ଦୁର୍ଲ୍ଲ ଅତଳାଶୁର୍ୟ ଝୋଟଗଲା ! ଶିଳ୍ପମାନସର ମଧୁର ଗରସ ବଦନ ଖେଳିଆନେଇ ଲାଗିଲା !

ଅହମ୍ମଦ ରଞ୍ଜନର ଉତ୍ତର ଚୁଡ଼ାରୁ ହଠାତ୍ ଅନ୍ତର ପାଲାଇବୁ ବୋଲି ପଡ଼ିଲେ । ଲଙ୍କାକୁ ନ ପାଇ ଜୀବନ ମାରସ ନୋଥ ହେଲା । ଶୂନ୍ୟ ହୃଦୟରେ ଅହମ୍ମଦ ଭାବିଲେ, “ସତେ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣ ଲାଲ ନୋର ଏ ହୃଦୟରେ ଅଳ୍ପି ଗାଲିଦେଇ ଅଳ୍ପିରେ ପକ୍ଷି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ ହେଲା । ତାର ଶ୍ବାଶନ-ଭସ୍ମ ଦେଖିବାକୁ ନ ଏ ଦରମ୍ଭ ହୃଦୟରେ ବ୍ୟାକୁଳତା — ନା, ପ୍ରଣୟର ଉତ୍ତଳ ଭରମ ଉଠିଥିଲା । ପିତୃପାତା, ଗ୍ରାନ୍ଥପାତା, ଘଣ୍ଟା ଅହମ୍ମଦ ପ୍ରତି କପର ବା ସୁକୁମାରର ସ୍ବପ୍ନ ହୃଦୟ ଅବୁଷ୍ଟ ହୋଇ ପାଉଥା ?

ଅହମ୍ମଦଙ୍କ ଅହଙ୍କାରର ମାତ୍ରା ଟିକିଏ ବେକ୍ସି, ବେକ୍ସି ହେତାର ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ଗୋରଣ ଅଛି । ଭରତର ଅଧିକାଂଶ ସୁନ୍ଦର ଅହମ୍ମଦଙ୍କ ରାଜଦଣ୍ଡର ଅଧୀନରେ; ସେ ବେନୋଟି ସ୍ବାଧୀନ ରାଜ୍ୟ ଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଭାବ ନିକଟରେ ପଶୁଅଛି । ଅତୁଳ ସମ୍ରାଟ୍-ବରଦ ସଙ୍ଗେ ସୁନ୍ଦର ରୁଦ୍ରଲବଣୀ, ବିପୁଳ ଶାସ୍ତ୍ରଭିକ୍ଷ ତଳ ସଞ୍ଚିଳିତ ହୋଇଅଛି; ଏକା ଏକକି ରୁଦ୍ଧେ—ବିରାଟ, ଲୋକୁତେଜା, ରଣପାତ୍ରିତ୍ୟ, ଧୀରତ୍ବ, ଅନ୍ତର ଦାହାଭର-ପକେ ଗୁଣରେ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଅତି ଉଚ୍ଚରେ । କିନ୍ତୁ କେ ଫକୀର ପତ୍ରିତ ଏହି ସବୁ ଗୁଣରେ ଅବୁଷ୍ଟ ହୋଇ

ରାଜ୍ୟର ମନ୍ତ୍ରୀ କହିଅଛନ୍ତି । ଶତମୁଖରେ ପ୍ରଶଂସା ମାତ୍ର
ରାଜ୍ୟର ଅବସ୍ଥା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟରେ ବାଳୁଅଛି । ତାହା ଯଦି
ଅବସ୍ଥା ନାହିଁ ତାହା ନ ହେବ କାହିଁକି ?

ତେବେ ଆଜି ଗୋଟିଏ କଥା; ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟାନକ —
ନିଜର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ ପ୍ରକାଶ ଓ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରାଗ କେତେକ ସେ ମତ୍ର
ଜଗତକୁ ନିଜର କର ନେବେ—ତାହାର ଅପାଧାରଣ ମତ୍ର
ଓ କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ଅପାଧାରଣ ଓ କିନ୍ତୁ ମାନବୀୟତାକୁ
ଅବଶ୍ୟକ କରି ଅଛି, ତାହା ପରି ଲୋକତାରୁ ଆଦର ସମ୍ମାନ
ପାଇବା ଓ ହୃଦୟରେ ହୃଦୟ ମିଳାଇ ପ୍ରାଣର ମତ୍ର ଅବଶ୍ୟକ
କରିବା ଯେତେକ ପରିମଳାଣମୟ ଚରଣର ପଥ । କିନ୍ତୁ
ଆଜି ତୋର ସେ ସ୍ବପ୍ନ ରାଜ୍ୟ—ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅବସ୍ଥାର ଅଲୋକିକ
ଅସାଧାରଣ ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟରେ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରେ
ରହି କିନ୍ତୁ ହେଲ । ଆଜିକାଲିରେ ବୁଝି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁରକ୍ତରେ
ନୁହେ, ଯେତେକ କି ସ୍ବପ୍ନ ଶୂନ୍ୟତାଣୀ ଶୁଣି ପାରିଲେ—

“ଅତ୍ୟନ୍ତ, ତୋର ଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ କାହିଁକି ? ଯେ
ତୋର ପ୍ରାଣର ପ୍ରାଣ, ଅଶ୍ରୁର ବିନ୍ଦୁ, ଲୋକର ବିଚାର,
ହୃଦୟର ବିଚାର ଦେବତା, ସେ ମଧ୍ୟ ତୋର ନିଜର ନୁହେଁ ।
କିନ୍ତୁ, ସାମର୍ଥ୍ୟ, ବିରାଗ, ବିରାଗ, ଏ ଗୁଡ଼ାକ ସମସ୍ତର
ଅପାର ନିଶିଷ—ସମସ୍ତ ସମେ ସମେ ଶେଷ ହେବ, ଏ
ସମସ୍ତ ମାନବୀୟତାକୁ ଅବଶ୍ୟକ କରିବ କିପରି ? ହୃଦୟର
କିଛି ଅଛି, ପ୍ରାଣର ଅଛି ପିତାପା ଏଥିରେ କି ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ
ପାରେ ? କିନ୍ତୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ! ଲୋକର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ପ୍ରାଣ ଅବଶ୍ୟକ
କରିବା ତୋତାରେ କି କରିବ ଅଛି ? ତାହାକୁ ରାଜ୍ୟର
ଅବସ୍ଥା ନିଜରେ ଲୋକାବଳୀର ଅତ୍ୟନ୍ତ କି ଦିନ, କି

ହୁଅ ।” ଦୃଶ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥାନ ଦୃଢ଼ ସ୍ବଭାବ—ପ୍ରକାଶ
ନିର୍ଦ୍ଦେଶର ଗତ ପଥର ଅସିଲ; ସେ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ଶୂନ୍ୟ—
ମହାଶୂନ୍ୟ ଦେଖିଲେ ।

(୨)

ଥରେ ମାତ୍ର ଅନୁରୂପରେ ଦୃଢ଼ ମନୁଷ୍ୟ ସାଦୃଶ୍ୟ ଦେଇ
ପାରେ ନାହିଁ । ପ୍ରଣୟବିଧାରେ ସେ ମହୋଦଧିରେ ଅଲଗା ମାତ୍ର
ଅବସ୍ଥାନ ପ୍ରାଣକୁ ଲୁଚାଇ ପାରିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ସେ
ରାସ୍ତାରେ ଶୁଣି ପାରିଲେ ଯେ, ପ୍ରାଣପ୍ରତିମା ଲଳିତାଙ୍କର ଶ୍ରବଣ
ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କଲେ ନାହିଁ—ଜୀବନ ଅଛି; ଦୂର୍ଗର
ଅବସ୍ଥାକୁ ସୁଦୃଢ଼ ନିଜର ଗୋଟିଏ ସିଦ୍ଧି, ତାହା ସ୍ବଭାବରେ
ଜଣେ ନିୟତ କରୁଛି ନିଜକୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଦେଇଅଛି, ସେତେ-
ବେଳେ ସେ ଶୁଣି ହୃଦୟ ଶେଷେ ସମ୍ପର୍କ ଦେଇ ଉଠିଲା—ସେ
ପୁନର୍ବାର ନିଜର ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାଣକୁ ଅନନ୍ତ ଅଶାରେ ଲୁଚାଇ ଦେଲେ;
କାଳକ୍ରମେ ନ କର ଲଳିତା ସମ୍ପର୍କ କରାଯାଇ ସେ ଧୃତ-
ସିଦ୍ଧି କରୁ ଚିନ୍ତାଦୃଷ୍ଟିକୁ କହୁ ପଠାଇଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଓ ପ୍ରତିଫଳନର ଶକ୍ତିର ଜୀବନର ବିଶେଷତ୍ବ ।
ବିନୋଦ କି ଛାତ୍ର ପ୍ରାଣେୟରେ ସେ ବିଶେଷତ୍ବ ହରାଇ ବିଶାସ
ରହୁ କର ପାରିନେ । ବିନୋଦ ପ୍ରତିଫଳ କଲେ—ପ୍ରାଣ ଦେବେ,
କିନ୍ତୁ ଲଳିତା ଦେଇ ବିଶାସ ହରାଇବେ ନାହିଁ । ବିଶ୍ୱାସୀ ଲଳିତା
ବିନୋଦଙ୍କ ସେ ସୁଖ ସ୍ବର୍ଗରେ ଉଠାଇ ଦେଲେ । ସେ କହିଲେ,
“ସମ୍ରାଟ୍ ଯେବେ ମୋତେ ବିବାହ କରିବାକୁ ଏତେଦୂର ଦୂର-
ପ୍ରକାଶ, ମୁଁ ତାହାର ସେ ଲଳିତା ଦୃଷ୍ଟି ହେବାକୁ ଦେବ । ଲଳିତା
ଉଚ୍ଚ କେତନାରେ ସେ ଅତି କେଶି ଧନ ପୋଷ୍ଟହେବା ସୁଦ୍ଧା
ହୁଏ ।” ତାଲି ଯେ ଲଳିତା ବିବାହରେ ସ୍ବୀକୃତି ଦେଲେ, ତାହା

ଦୁଇଟି, ବାବାଜୀଦେବରେ ପରିଧାନ କରାଯାଇଁ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ
 ଉନ୍ନତରେ ଗୋଟିଏ ମଣିଷକୁ ଖଟାଇ ବହୁମୁଖ ପରିଚିତ ନିଜ
 ହସ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସମୟ ଏ ଅବସ୍ଥା ଗ୍ରୀବ
 ଶୁଣି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ, ସମସ୍ତଙ୍କର ଚାହିଦା ଲାଗି ନିଜ ନିଜ—“ଲମ୍ବ
 ଶିଖା, ଶରୀର ଶୁଣିବୁକୁଳର କଳକ ! ସେ ଯୁଦ୍ଧର ସୁଖମୟୀର
 ଚକ୍ରର ପ୍ରସ୍ତୋତାଟି ଶିଖା । ଧୂଳି ଲମ୍ବ, ତୁ ନ ଲମ୍ବ ଚାହିଁ ।”
 ଏହିପରି ଫଳଦୁଃସ୍ୱରେ ବେନେ ଅବସ୍ଥାତେ ବେନେ ଦୀନ ବହୁପ୍ର
 ବାଳକ; ତଥାପି ଲମ୍ବ ନିଜ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଟିକିଏ ମଡ଼େଇ ଟଳିଲେ
 ନାହିଁ । ସମ କ ମୋଡ଼ରେ ଉପୁଥିଲେ, କିଏ କହିବ ?

ରଜନୀର ବୃତ୍ତ ଲେଖାଯାଏ । ସମ୍ରାଟ୍ ‘ହୁମାୟୁନ’ର
 ପୁତ୍ର-ଅଳାଉଦ୍ଦିନ ଅଳି ବାବାଜୀଙ୍କୁ ମହାସମାଗେଷ୍ଟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ
 ହେବ । ଶୁକନିକେତ ନା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ନର ବୋଲି ଶୁଭରେ
 ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ମଧ୍ୟ, ଏଥର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ତର ଅତ୍ୟନ୍ତ
 ଲାଭରେ ନିଜର ବୋଲି ବୋଧ ହୁଏ । ଏହା କେବଳ
 ଲଳିତା ପରିବର୍ତ୍ତିତ ପାଇଁ ନୁହେଁ—ଏଥିରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଘଟ,
 ମୃତ୍ୟୁମାନମାନଙ୍କର ହୃଦୟର ମିଳନ ଲଳିତା କରିଅଛନ୍ତି ।
 ଗାନ୍ଧୀ ଶ୍ରୀମତୀ, ଏ ବାବାଜୀଙ୍କରେ ଶ୍ରୀରାମର ସଦୃଶ ଚିତ୍ର
 ଛୁଟିଛି—ଅତି ଅନର୍ଥର ରକ୍ତପାତ ଦେଖା ଦେବ ନାହିଁ ।

ଅନେକ ସମୟର ଶକ୍ତି ବଞ୍ଚିଥିବାରେ ନିମନ୍ତର
 ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଅଧୀନ ଶକ୍ତି, ସାମନ୍ତ, ପ୍ରଜାପଣ୍ଡା, ସମସ୍ତେ
 ଚିନ୍ତାପୂର୍ବକ ଉପକ୍ରମର ଦେଖି ଉପସ୍ଥିତ । ଏ ବାବାଜୀରେ ପୁଣି
 ଅତି ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦର୍ଶିବାର ବିଧାନ ହୋଇଛି—
 ଦୈବତ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୋଇ ବର କନ୍ୟାଙ୍କର ବହୁତକ୍ରମ ପ୍ରତି
 ସତର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ହୁମାୟୁନ ଅବଲମ୍ବନ ଚାହିଁବ ।

ମେଧୁରାଣି ସକଳ ସକଳୁ ନରକର ଦ୍ରାଘଣୀ ଦନ୍ତ ଦୁଇ ନରକର
ଆନନ୍ଦର ପାଇ ମଧ୍ୟ ଅସିଧକନ୍ତି । ଶାନ୍ତ ମେଧୁ, ଅମୋଗ ପ୍ରମୋଦ
ଜାନ ଦାଜଣା, ନାଟ ନାମସା, ମଫଳ ଦାନ୍ତରେକ୍ତ ମୁକ୍ତିନର
ସମ୍ଭାଷଣ ବଳପୁରୁଷ ନେଇ ରଜନୀଧାରର ବହୁର୍ଦ୍ଧା କୁଳିନ
ଉଦ୍‌ଘୋଷ ।

ଅଜ ଅତ୍ୟନ୍ତକର ନିଷ୍ଠାର ଦନ । ନରମୋହିନୀ ତାହା ଅଜ
ପରିପୁର୍ଣ୍ଣ ହେଉ—ଏବେ କାଳର ଚଳୁନାଶକାମିନୀ ଲଳ ତାହା
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରହଣ କରିବେ । କର ବନ୍ୟା ଉଦ୍‌ଘୋଷ ବିବାହବେଳରେ
ସଞ୍ଜିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସ୍ଵରସ୍ଵରସ ଲଳ ଅଜ ସମ୍ରାଜ୍ଞିରୂପରେ
ସୁରସୁଦୟାଙ୍କି ମଧ୍ୟ ସୁଲ୍‌କାର କରୁଅଛନ୍ତି । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଳନା ନିର୍ମଳ
ମୋକ୍ଷାବ ପଦ୍ମଧାନ କର ନିକଟୁ ପରମ ଦେବୀଦାନ ମନେ
କରୁଅଛନ୍ତି । ଏକଟି ବିବାହବେଳରେ ରଜନୀଧାର ପାଣି ସୁରାଣୁ
ଅସନ ପଦ୍ମଗଣି । ପୁଣ୍ୟପଦ୍ମମାନେ ବୈଦିକ ବିଧାନ ଅନୁସାରେ
ବିବାହର ଉପବରଣ ମଧୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ହଠାତ୍ ଲଳ
ରଜନୀଧାରର ଜନନୀ ଦେଖାଇ ଦେଇ କହଲେ, “ସମ୍ରାଜ୍ଞ,
ରଜରୁ ପ୍ରଜାମାନେ ଅମଦୁର୍ଦ୍ଦିଶର ମିତ୍ରତ ଦେଖିବାକୁ ବହୁଦୂରରୁ
ଆସିଅଛନ୍ତି; ଏଇ ଦେଖିବୁ, କଥର ଉଦ୍‌ଘୋଷ ହୋଇ ରୁଦ୍ଧ
ରହୁଅଛନ୍ତି । ଟିକିଏ ଉଲ୍ଲୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଛୁଡ଼ା ହେଲେ ସେମାନେ
ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଣରେ ଅସ୍ତମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ବୃତ୍ତାର୍ଥ ହେବେ ।” ଲଳନା ତଥା
ରକ୍ଷା କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ରଜନୀଧାରର ପାଦପ୍ରସେଶୀ ଉପରେ ଆସି
ଦ୍ରାଘଣୀମାନେ ହେବେ । ଦ୍ରାଘଣୀମାନେ ହୋଇ, ଉଦ୍‌ଘୋଷ
ବହୁର୍ଦ୍ଧାର ଜନନୀ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇଲେ । ହଠାତ୍ ଜୟଧ୍ଵନି ଓ
ଅନନ୍ଦବାଦ୍ୟରୁ ବହୁର୍ଦ୍ଧା ପ୍ରକାଶ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ଅହଂକାରରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଳ୍ପ ଶକ୍ତି ପଡ଼ିଅଛି । ଦୃଷ୍ଟି
 ନେତେ ଦୂର ପାଇ ପାରେ, ତେବେ ଅଧୀନ ଶକ୍ତି ଓ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀ,
 ଲୁହ ଶ୍ରାମ କନ କପଟ୍ୟକା ପାଗର ପକ୍ଷେ ଏକ ଯାହା
 ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀରେ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି, ସେ ସବୁଦେ ନିଜେ ସବେସବୁ ।
 ମହାଠାରୁ ଅଧିକ ଅହଂକାରର କଥା, ନିଜ ବାହୁର କୋରରେ
 ଅନ୍ୟଗ୍ରାସୀ ଶକ୍ତିବାଳା ଲଳିତ ଅକଲ୍ୟାଣୀ ଚରଦାଧାରୀ
 ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କଠାରୁ ଛଡ଼ାଇ ଆଣିଅଛନ୍ତି । ଅତ୍ୟନ୍ତରେ ଏ ଶକ୍ତି,
 ବୃଦ୍ଧିମତ ଲଳ ଠିକ୍ ବୁଝିପାରୁଅଛନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡି ବଡ଼ ଗମ୍ଭୀର; ଗମ୍ଭୀର
 ଶ୍ରବଣେ ଚନ୍ଦ୍ରବାକୁ ଲାଗିଲେ, “ସମ୍ରାଟ୍, ଗୌରୀଶ୍ୟାମଦେବେ ଏତେ
 ଶକ୍ତି କାହିଁକି ? ମନୁଷ୍ୟର ଚରମ ଗୌରୀଶ୍ୟାମଦେବତାମାନଙ୍କର
 ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ରତ୍ୟ ହୁଏ—ସେ ଯାହା ଶ୍ରେୟ ଲାଭପାରେ ନାହିଁ । ପୁଣି
 ସ୍ତ୍ରୀ, ନିଶାନ୍ତ ପୌରୀ, ପ୍ରତାପ ପ୍ରସ୍ତେ ଦଳରେ କାହିଁକି,
 ଦନ୍ତରେ ମିତ ହୋଇ ପାରେ । ଏତେ ବିଶ୍ୱାସେ ହେବା ଠିକ୍
 ନୁହେଁ ।” ଲଳ ଏ କଥାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ମତ ହେଇ ଜଣାଇଲେ ।
 ପ୍ରତପ୍ତ ଏ ଦୃଷ୍ଟି ଲଳିତା ମଧ୍ୟ ତାକୁ ଅଳ୍ପ ମଧୁରତର
 ବୋଧ ହେଲା ।

ଅଳ୍ପ ଶକ୍ତିର ଗାରିବଦର୍ଶୀ, ଗାବୁଛୁଣିଣୀର ଉପରୁ ସମସ୍ତ
 ଜନତା ଉତ୍ତପ୍ତ ନେତ୍ରେ ସମ୍ରାଟ୍ ସମ୍ରାଜୀବ ବଚନ ଶୁଣି
 ନଦେଖୁଅଛନ୍ତି, ଲଳ ସରଳତା ଶରୀରରେ ସମ୍ରାଟ୍ ଦେବଜନ
 ପରି ଶରଣୁଅଛନ୍ତି, ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ସ୍ପର୍ଶରେ ଗୋପାଳଶରଣ
 ମହିମାପ୍ରାପ୍ତ ଅଛି ଉନ୍ନତର ଲଳ ସର୍ବ ବୋଧ ହେଉଅଛି;
 ଅତ୍ୟନ୍ତରେ ଦକ୍ଷିଣ ସ୍ଥଳରେ ହଠାତ୍ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକୃତ ଅଶ୍ୱି ଶିଖା
 ଦେଖାଗଲା । ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ଓ ଅଶ୍ୱିନୀଙ୍କୁ ଦେଲେ; ପ୍ରଥମେ
 ଶ୍ରେୟ ଲାଭ ହେଲା ନାହିଁ । କିଏ ଶୁଣୁଥିଲା, ସେହି

ହେଉ ଅର୍ଥାତ୍ କଣିକା ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଅବସରରେ ଚାଲି
ରହିବା ଭଳି ।

ଲଳିତ ନିର୍ମଳ ଯୋଗାଳରେ ବସନ୍ତର ହଳାହଳ ପ୍ରଳୟ
ଥିଲା । ଯୋଗାଳର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସ୍ବଳ ନିକଟରେ ମଣି ପ୍ରକରେ ଶକ୍ତି ଏ
ବିଷମ ପ୍ରକୃତ୍ୟ କାତ ସନ୍ଦିଗ୍ଧତା ହୋଇଥିଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ-
ସ୍ପର୍ଶରେ ପ୍ରଲପ୍ତ ବିଷ ଅବସରରେ ଦେହରେ ବାନ୍ଧି ଭଲବାକୁ
ଆରମ୍ଭ କଲା—ପ୍ରକୃତ୍ୟ କାତରୁ ଅଳ୍ପ କିନ୍ତୁ ଶକ୍ତି ହୋଇ ସେଥିରେ
ଯୋଗ ଦେଲା । ଯୁଦ୍ଧ ବେଳେ ଆତ୍ମମାନେ ଅବସରରେ ଅବସର
ସାହସ ଦେଖିଅଛୁ; କିନ୍ତୁ ସେ ଯେତେବେଳେ ଜାଣି ପାରେ
ସେ, ଯେଉଁ ରମଣୀଠାରେ ସେ ଗ୍ରାଣ ମନ ତାଳି ଦେଇଥିଲେ—
ପାହାର ପ୍ରେମରେ ପାଗଳ ହୋଇ ନିଜର ହୃଦୟରୁ ଏକ
ଦୃଷ୍ଟିକୁ ହରାଇ କରିଥିଲେ, ସେହି ବିଷମ ସୁନ୍ଦରୀ ଲଳିତ ତାଙ୍କର
ପ୍ରାଣହରଣ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଏକାବେଳେରେ
ବିଲପ୍ତ ହେଲା । ସେ ସରଳ ବାଳକ ପରି ବେଦନା ମାତ୍ର
କିନ୍ତୁ କରୁ ଲାଭପ୍ରଦ ଧାରଣ ହେଲେ, ତତ୍ତ୍ବ ଚର୍ଚ୍ଚା ଉପରୁ
ଯୋଗାଳଟି ଧୂଳି ଭରି ପିଙ୍ଗି ଦେବାକୁ ବାରଂବାର ଚେଷ୍ଟା
କଲେ ସତ, କିନ୍ତୁ ସେ ସକଳ ବୁଝା ଚେଷ୍ଟା । ମୃତ୍ୟୁରୁ ଚାଲି
ଅଣିକାର ଶକ୍ତି ବାହାର ଅଛି ? ମୃତ୍ୟୁର ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଶିଖାଟି
ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପରି ସମୁଦାୟ ଶରୀରରେ ଶେଖିଲେ । ଶିଖାରେ
କେବିସ୍ମାୟତ ପବନ ସମ୍ରାଟ୍ ସେ ବିଷମ ଅର୍ଥରେ ବେଦିଆଡ଼େ
ଲାଗିଗଲେ ।

ଉଚ୍ଚ ମଧ୍ୟରେ ଲଳିତ ଧୀର ମନ୍ତ୍ରର ଗର୍ଭରେ ରହିଯାଉ
କୂଳକୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ସେଠାରେ ଅବସରରେ ମୃତ୍ୟୁପଲ୍ଲୀ
ଧୀର ଗର୍ଭର ଶୁଦ୍ଧରେ ଅବସରରେ ଚାଲୁଥିଲେ । ଅବସରରେ

ତେଣୁ ଚେତନା, ଭାବନା ଓ ପ୍ରାଣବଳ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତ୍ୟାଘାତ
 ମତେ ପାଇଲେ, ଏହା ଭାବ ସେ ଚିନ୍ତା କରୁଥିବା ଦେଖିବା ପାଇଁ
 ହେଲା । ତାଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷର ଗତି ମତେ ପ୍ରଶ୍ନର ଡୋର ଖିଲି ।
 ଗର୍ବମାନେ ତାଙ୍କର ଅଧିକାର କେତେ ଗୋଟି ଗୋଟି
 କରାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ କେତେପାଳର କେତେ-ସ୍ୱଳ୍ପ
 କେତେକ ମତେ ପ୍ରଶ୍ନର ଡୋର ଖିଲି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧେ ଡୋରରେ—
 ମେଳେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇ ରହି ରହିଲେ ।

କୁସୁମକୁମାରୀ

ସ୍ୱର୍ଗର ଶ୍ରେଣୀରେ ଲେଖେ କୁସୁମ କୁମ୍ଭରେ ପଡ଼େ
 ନାହିଁ । କେବଳ କୁସୁମ ବନ ଜଗଲ, ପାହାଡ଼ ଉପରାଜ,
 ଅନ୍ତର ଉପକର, ତାଟ ତାଟ ଗୁଣ୍ଡାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ନିଜ
 ଶୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ, ଶରୀର ସୁନ୍ଦରରେ ମନଃପ୍ରାଣ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧେ ।
 ହୁଏ । କିନ୍ତୁ କିଏ ସେଗୁଡ଼ିକର ହୃଦୟ ଉପେ ? ହୃଦୟ ଉପେ
 ତା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧେ କଣ ଅଛି ? ଗୋଲପ, ସେତେ, କଦମ୍ବ,
 ମାଳତୀ, କୁମ୍ଭର, କେଳି, ଦୁଇର ପ୍ରତି ପ୍ରତିରେ ତେଜ
 କୁସୁମସ୍ୱର ନିଜ ନିଜର ମନୋହାରରେ ପ୍ରାଣ ମନ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧେ
 ତଳେଥାଏ, କିନ୍ତୁ ସେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧେ ମାନବପ୍ରକୃତି ଉପରେ ଗୋଟିଏ
 ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରକୃତି ଥାଏ ତ ? କୃଷି ପାତମାତ୍ରରେ ଲେଖି ଉପାଦାନରେ
 ହେଉ ଥାଏ, କୃଷିଗ୍ରାମ ଲେଖା ତଳେ ଉପେ; କିନ୍ତୁ ସେ ଶଶିକ
 ରୁପେ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧେ ହୋଇଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ିକରେ
 ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରକୃତି କେତେକ
 ସେଗୁଡ଼ିକରେ ହେ ପ୍ରାଣ ନାହିଁ କହିଲେ କହେ । ପାଠକେ,

ଅମ୍ବୁମାନଙ୍କର ଏ କୁସୁମ କନ୍ତ୍ର ବ୍ୟାଧାର ଅଲୌକିକ ସୃଷ୍ଟି—
 ରୂପରେ ଗୁଣରେ ଅତ୍ରିତସ୍ତ; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ସରସତା, ସତସତା,
 ମନୋହାରତା, ସକଳ ଅକର୍ଷଣ ଗୁଣମାନଙ୍କର ଜଗନ୍ତ୍ର
 ପ୍ରମୋଦିନୀ । ଏହାର ଅଧରୁପ କୁସୁମ ତଥା ଦେଖିଲୁ, କାହା
 କୃତ୍ୟରେ ଘଟିଲୁ ? ସେ କ୍ରାନ୍ତବାନ୍, ସେହୁ କେବଳ ଚକ୍ରକୁ
 ସାଞ୍ଚିବ କର ସେ ମୁଣି ଅବଲେକନ କରିଅଛି—ସେହୁ ଜୀବନ-
 ପ୍ରଭାବରେ ଆସି ଧନ୍ୟ ହୋଇଅଛି ।

ଅମ୍ବୁମାନଙ୍କର ନୂତ୍ନତାକୁ ସେ କୁସୁମଟି ଏ ଶାରଦାମୁଖିରେ
 ନାହିଁ—ବଡ଼ ପଡ଼ିଅଛି; କିନ୍ତୁ ଏଠାନ୍ତିର ତାର ସୁବାସ ସମୀରଣର
 ହୁଣ୍ଡାଲେ ହୁଣ୍ଡାଲେ ଖେଳି ବୁଲିଅଛି, ଲେପ ପାଇ ନାହିଁ । ସେ
 ବୌଦ୍ଧତା ବହୁତ ଏ ମାଟିରେ ମାଟି ହୋଇଅଛି, ସତ, କିନ୍ତୁ ନବ
 ଗୁଣବଳୀ, ସେ ତ୍ୟାଗଧୂର ଗୌରବମୟ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମୁଣି ଲେପ
 କରି ପାରେ କିଏ ? ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଉନ୍ମାଦନାର ଉଦ୍ବେଗ ତରଙ୍ଗ
 ଉଠୁଥିବା କର ସେ ଅନନ୍ତ କାଳ ସେହୁପରି କାନ୍ତର ଥିବା । କିନ୍ତୁ
 ଏ ଉନ୍ମାଦନା ସଙ୍ଗେ ଅସ୍ଥିର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତାର ଲେଖ ନାହିଁ—
 ଏଥିରେ ପ୍ରାଣ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ହୁଏ, ଗନ୍ଧଣା ଗାନ୍ତରେ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇ
 ଉଠେ । ଏ କୁସୁମର ଗୋଟିଏ ବଶେଷତ୍ୱ—ମଞ୍ଜଳ ସହବା ସଙ୍ଗେ
 ସଙ୍ଗେ ତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ତାର ସୁବାସ ଦେଇକୁ ଦେଇ ବୁଲି
 ପାରିଅଛି । ସେ ବୌଦ୍ଧତାରେ ଖରା ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ
 କାନ୍ତର ହେଉଅଛି । ଏବେ କହୁ ପାରିବ କି, ଏ କୁସୁମଟି କିଏ ?
 ନବର ପବିତ୍ର ଉପରେ ମିତାର ଶତସ୍ତ୍ରୀ ଅଲେକନ କରି ଘନେ
 ଏ କୁସୁମଟି ସ୍ୱପ୍ନାନ୍ତ ହୋଇଅଛି । ମିତାର ଶତସ୍ତ୍ରୀଟି ଏହାର
 ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ଦନ୍ତାକ୍ତିର ନାମ କୃଷ୍ଣକୃମାସ । ନାମଟିରେ କହୁ ମନ ମାନିଲ ନାହିଁ । କୃଷ୍ଣ ନାମର ପ୍ରାଣପୟାସୋଗିଣୀ ସରସୋ ଭକ୍ତପ୍ରାଣକୁ ସୁଖ ଲଗି ଯାରେ, ସେ ନବଦଳଶ୍ୟାମଳ ଚକ୍ରିମ ହିରଣୀ ଠାଣିରେ ପ୍ରେମର ନିର୍ଦ୍ଦିପ ନଦୀର ପ୍ରେମିକ ସ୍ବାଦବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଯାରେ; କହୁ ଏ ନାମରେ ଅସୁମାନଙ୍କ ମନ ମାନିବ ନାହିଁ । ‘କୃଷ୍ଣ’ ନାମ ବ୍ରଜଧୂସରେ ଦାସୀ ପରିଜନ ବାହାକୁ ଭଲ ଲାଗିଲ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ କନ୍ୟାଟିକୁ ‘ରାଜହାନ-କୁସୁମ’ ବୋଲି ଡାକିଲେ । ତମେ ‘କୃଷ୍ଣକୃମାସ’ର ‘କୃଷ୍ଣମକୃମାସ’କୁ ରହିଲ । ସେଥିରୁ ତାଙ୍କ ନାମ ହେଲା ‘କୃଷ୍ଣମ’ ।

ଦିନ ଥିଲା — ଯେତେ ମିତାର ଶତ ଶତ ବୀରହୃଦୟ ତେଣେ ଧାରଣ କରି ନିଜକୁ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ମନେ କରୁଥିଲା; ଯେତେ ଅଟଳ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପ୍ରତାପର ଦୁର୍ଦ୍ଦର୍ଶ ପ୍ରତାପରେ, ରାଜସିଂହର ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ ଉତ୍ତାପାତ୍ରୀ ଓ ରାଜନୀତିରେ ମୋଗଲ ଦାଦାପାତ୍ରଙ୍କର ସିଂହାସନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶଳମଳ ହେଉଥିଲା; ଯେତେ ରାଜାଙ୍କର ଆଦେଶ ଯାଇ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଗାଈ ଜୀବନର ସକଳ ମମଳା ଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ମାତୁରୁମିର କଳାଣୀ, ନିଜର ନିଷ୍ଠାଳତା କୁଳଗୌରବର ଉଦ୍ଧାରପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଦ୍ରୋହାତ୍ମକରେ ଜୀବନ ଅର୍ପଣ ଦେଉଥିଲେ । ମିତାରର ସେ ଗୌରବାବହ ସୁଦୃଢ଼ ଚିରଦଳ ସତ୍ୟେ ଯାଇଅଛି । ଘୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ‘କୃଷ୍ଣକୃମାସ’ର ଜନ୍ମ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ଅବସ୍ୟ ଓ ବଳାସରେ ଯେତେବେଳେ ରାଜଗୋପାଳ କଳିତ, ତେଣୁ ଯେତେବେଳେ ବ୍ରଜପୁରର ସେ ଜୀବନ୍ତ ବୀର, ସେ ତ୍ୟାଗହୀନ ଅସୁବଳ ଭଲ ଯାଇ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ଦାସପ୍ରକୃତିର ଅଧମାନଙ୍କୁ ଦେଇ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଦୂର୍ଗନ୍ଧମୟ ନରକର ତର ଧରିଅଛି, ଯେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ରବିଚିତ୍ର ମୋଗଲ, ମରୁଦ୍ଧା, ସିଂହମାନେ ପ୍ରବଳ ଅମେଶରେ ମିତାରର

ନାମ ପରିଚିତ ଲେଖକଙ୍କ ଦେବାକୁ ବସିଥିଲେ, ସେହି ଅବସରରେ ସମୟରେ 'କୁସୁମକୁମାରୀ' ଇତି ହେବ । ଅନବସରରେ କୁସୁମ ପ୍ରସ୍ତୁତିର ହୋଇ ପଥାପୁର ଅଠର, ସ୍ନାତକ ପାଠ ପାଠ୍ୟ ନାହିଁ ।

ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ନରକ ମଧ୍ୟରୁ ଉତ୍ତର ଉତ୍କଳ ନ୍ୟାୟ ବିଶ୍ୱାସ ହୋଇ ପ୍ରାୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଦର୍ଶନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରୀର ମହତ୍ତ୍ୱ ବଢ଼ିଯାଏ । କୁସୁମ କ୍ରମେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ପରି ଧରଣର ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଅଧିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୃଦୁ, ଦୟା, ଦୀନା, ସରଳତା, ସୁନାମ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପ୍ରତି ଅନୁରୋଧ ପ୍ରତି ପ୍ରସ୍ତୁତ ସୁଦୃଢ଼ ସକଳ ଶ୍ରୀକଳାରେ କୁସୁମ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ— କଳାଟି ପ୍ରସ୍ତୁତିର ନ ହେଉଥିଲା ମଧ୍ୟ ପୌରଣ୍ୟ ଦେଖିବା ଲେଖାକୁ ଲାଗିଲା । କ୍ରମେ ଲେଖକଙ୍କୁ ଆକର୍ଷଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କୁସୁମ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଶାନ୍ତ, ପବନର ଚାଲିଯେଲା । କ୍ରମେ ଶୌଚନର ପୂର୍ବକୁ କୁସୁମର ନିଜର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଚରଣ ଉତ୍କଳ ପଡ଼ିଲା । ସେ ଅଲୌକିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବାଦୀଣୀ ପୁରୁଷ ପୁରୁଷୀ, କ୍ରମେ ସଂସ୍ଥା ବିଜ୍ଞାନର ଜନମୁଖରେ ଗଣିତ ହେଲା ।

କୁସୁମ ମିତ୍ରାବର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା । ଘୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ମଧ୍ୟ କୁସୁମର ସରଳତାଦାନ ଦେଖି ଶ୍ରୀକଳାଣୀ ସକଳ ଦୁଃଖ ବନ୍ଧୁ ଉପୁଜି ଦେଉଥିଲେ । ଯାମୟିକ ଚିନ୍ତା ଓ ଅଶାନ୍ତ ହେଉଥିବା ବର କୁସୁମ ପ୍ରାଣରେ ଶାନ୍ତ କାଳ ଦେଉଥିଲା । ଏପରି ଅବସର ଧନ ଗୋଟିଏ ଉପପୁରୁଷ କ୍ରମେ ଅର୍ପଣ କରିବାକୁ ପିତା ପାତା ଯେ ବ୍ୟାକୁଳ ହେତେ, ସେଥିରେ ନା ଦୈବତ୍ୟ କଣ ଅଛି ? କେବଳ ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଗୁହେ, ପାତ୍ର ମିତ୍ର, ଅନାଦ୍ୟ ପରିଷଦ, ସାମନ୍ତ ସେନାପତି, ଶ୍ରୀକଳା ସମସ୍ତ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀୟର ଦୃଷ୍ଟି

କୁସୁମପାଇଁ ଉପସ୍ଥାନ ମଧୁର ଅନୁକ୍ରମରେ କହୁଛନ୍ତି । କହୁଛନ୍ତି ଶେଷେ । ଶେଷରେ ମାନବାରର ଗୁଣ କୁସୁମର ଉପସ୍ଥାନ ପାଠି ବୋଲି ନିବେଦନ କେଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ମତ ଶୁଣିବୁ କୁସୁମପାଇଁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଘଟିଲ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଅଧୀନ-ମୁଖରେ ମାନବାର ସିଂହାସନ ମାନସିଂହଙ୍କ ହାତକୁ ଗଲ । ମାନସିଂହ କିନ୍ତୁ କୁସୁମ ପରି କନ୍ୟାକୁ ପାଠ ନୁହନ୍ତି । ତା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଶରଣସିଂହଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିବାହ କଥା କହିଲେ ।

ସୌଦର୍ଶୀ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ପବନ ମାଧୁରୀ ଆଉ ଉଚ୍ଚତର, ପାପବତ୍ସଲ୍ୟ ଯାଣି ଉଦ୍‌ଦଳ ସୌଦର୍ଶୀଙ୍କେ ଯୋଡ଼ିବୁ । ସେହି ସୌଦର୍ଶୀ ଯୋଡ଼ରେ ସହ ଶେଷ ପାଇବୁ—ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ । ଶୁଣି ଶୁଣି ଶରଣର ହୋଇବୁ । କୁସୁମର ଏ ଅଲୋଚନା ସୌଦର୍ଶୀ ପୋରୁ ମଧ୍ୟ କେତେଦୂର ଧରି ମିତ୍ରାରେ ଶୁଷ୍କ ଯାତ୍ରା ଅଭିମାନ କେବାକୁ ମରାବ । ସେ ସୌଦର୍ଶୀବାଦୀଣୀ କନୟନରେ ଶୁଣି ମାନବାରର ନୂତନ ଗୁଣ ଦାବି କଲେ—ଅଗ୍ର ସୁଧାରେ ଗୁଣ ଯେତେ ପାଇବୁ, କୁସୁମକୁ ସେହିପରି ପାଇବେ; ଗୁଣସୁଖରେ କୁସୁମର ଉପରେ ନାହିଁ କାନ୍ଦା ଅଧିକାର । ସିଦ୍ଧି ନେଇ ସିଂହଙ୍କର ଶତ୍ରୁ, କିନ୍ତୁ ମାନସିଂହଙ୍କର ମିତ୍ର । ମିତ୍ରର ଶେ ନେଇ ସେ ଶୁମସିଂହଙ୍କୁ କହି, ପଠାଇଲେ—କରଣସିଂହଙ୍କ ସମ୍ମତ ପରାଧୀନ କର ମାନସିଂହଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କନ୍ୟାର ବିବାହ ଦେବାକୁ ହେବ । ଶାଲ କଥାରେ ନୁହେଁ, ସିଦ୍ଧି ନେଇ ସୌଦର୍ଶୀଙ୍କ ନେଇ କିଛି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ମିତ୍ରାରେ ଉପସ୍ଥାନ କେଲେ । ତାଙ୍କ କୁସୁମ ଅମାନ୍ୟ ଭରଦାକୁ ଶୁଣା, ଶୁମସିଂହଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ଶେଷ ଅସମର୍ଥ । ବାଧା ହୋଇ ସେ କରଣସିଂହଙ୍କ ପ୍ରସାଦ କାନ୍ଦି ଯିବୁ ।

ଜଗତ୍ସିଂହ ସାମାନ୍ୟ ଗୁଣା ନୁହନ୍ତି । ସେ ବା ଏ ଅପମାନ
ସଦୃଶେ ଚାହିଁବ ? ଅମ୍ଭର ଗୁଣଣ ସୈନ୍ୟବଳ ନେଇ ସେ
ଏକଦିଗରୁ ମିତ୍ରର ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଗଲେ । ଅନ୍ୟ ଆଡ଼
ସିରା ଓ ମାନସିଂହଙ୍କର ସମ୍ମିଳିତ ବୟଳ ବାହୁମା । ମିତ୍ରାନ୍ତର
ଦେହର ଗଣ୍ଠର ସମରର ପ୍ରଳୟ ଅନଳ ପ୍ରହ୍ଳାବତ ହେବାକୁ ବସିଲେ;
ପ୍ରଜାଙ୍କ ଦୁଃଖ ବସର ପୀତା ବହୁଳ ନାହିଁ; ଏ ଦୁର୍ବିଶାଳରେ
ମିତ୍ରରର ମେ କିଛି ଅବଶିଷ୍ଟ ରହୁକ, ବୋଧ ହେଲ ନାହିଁ ।

ଗୁଣାଙ୍କର ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ସାମର୍ଥ୍ୟ ନାହିଁ, ଅର୍ଥବଳ ମଧ୍ୟ
ତାହାଙ୍କ ନାହିଁ । ଆଉ ପୁରୁଷ ସାମନ୍ତ, ସେନାପତି, ସାହସିକ
ପୋଇନାମେ ପ୍ରାଥମର ଓ ନିପ୍ତେଜ—ଶୂନ୍ୟରାଶିପାଇଁ
ବାହାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ନାହିଁ । ଗୁମସ୍ତୀ ଏକପ୍ରକାର ବୁଦ୍ଧିହୀନ ।
ବୁଲପାଂଶୁଳ ନିଶ୍ଚୟେ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଗୁମସ୍ତୀ ମନଶାସକରେ
ବସିଲେ । ଶବ୍ଦର ପଡ଼ିଲ । ଗୁରୁ ଗୁମସ୍ତୀମାନେ
କହଲେ, "କୃଷ୍ଣକୃ ଘେନି ସକଳ ଅନର୍ଥ—ସମାନ୍ୟ
ବାଳିକାପାଇଁ ଗୁଣାର ସବୁନାଶ ଆସି ଉପହୁଇ ହେଲ । ତେବେ
ସେ ବାଳିକାଙ୍କେ ଆଜି କି କାହିଁ ? ଗୁମସ୍ତୀ ବାଳିକାକୁ
କଲ ଦେବାକୁ ଏ ଶେଷରେ ସୁଦର । କି ସୁଦର ବ୍ୟବସ୍ଥା ।
ମିତ୍ରର ଗୁମସ୍ତୀ ଏକକି ବଚନ ମନ୍ତ୍ରୀ, ଏପରି ଦୟାହୀନ
ମହନୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥାପନ ପୁଣି ରେଖାଥିଲେ । ଗୁମସ୍ତୀଙ୍କର
ବାସ୍ତବ୍ୟରାଶି ଶତ୍ରୁପାତ୍ର ପିବୁଦୟ ଗୁମସ୍ତୀ ଅମଙ୍ଗଳ
ଅଶଙ୍କରେ ଶିବାସନ ଚଠୋଇ ହୋଇ ଉଠିଲ । ସେ ବାଧ୍ୟ
ହୋଇ ଏ ଚଠୋଇ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତ ହେଲେ ।

ହତ୍ୟା ଗୁପ୍ତରେ ସାଧିତ ହେବ । କୃଷ୍ଣକୃ ପରି ସୁଦର
ହତ୍ୟା ନିରପସ୍ତ୍ରୀ ବାଳିକା ପ୍ରାଣ ବିନାଶ କରିବାକୁ

କାହାଣୀର ହାତ ପିଟି ? ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ପୌରାଣିକ କଳା-ସମାବେଶ
ଦ୍ରୁମଦଳ ପ୍ରାଣ ନେବାକୁ କାହାର ମନ ବଳାଏ ? ମାନବମୂଲ୍ୟର
ଲୋଚନା, ଦୟା, ମାୟା ପାତ୍ରା ପ୍ରାଣକୁ ଲେଖି ମାତ୍ର ସ୍ପର୍ଶ
କଲେ, ସେ ନିଜେ ନିଷ୍ଠୁର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରି
ପାରେ ନାହିଁ । ତ୍ୟକ୍ତା ଦିଅର, କିନ୍ତୁ କେହି ଏଥର
ହୃଦୟକୁ କାହାରିଲେ ନାହିଁ ।

ପୌରାଣିକ ଦାସ ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ନିଜର ସମସ୍ତ କଣ୍ଠ ଦେଇ ।
ତାଙ୍କ କଥା କୁହେ—ସୁମସିଂହର ସମସ୍ତାଣ ଖୋ, ଦୁଃଖ
ଭାବନା, ସୁଖ ଚିନ୍ତାରେ ଦିଶି ଶୁଣି, ସକଳ ଶେଷରେ,
ସକଳ ସମୟରେ ପ୍ରାଣ ଅବଲମ୍ବନ । ପୌରାଣିକ ଦାସ ସେଥର
କାହାଣୀ, ନିଜର ନ୍ୟାୟନୀୟ । କିନ୍ତୁ ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ପଡ଼ି ତାଙ୍କର
ସେ ମହାପ୍ରାଣର ମୂଳ ଛୋଟଗଲ । ପ୍ରକୃତିର ଦେଖିବା
ହୋଇ ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ଫଳିତ ଦାମନାରେ ସେ ଏ ବ୍ରହ୍ମ ହତ୍ୟାମୁଖ
ସୁପ୍ତ ଧର୍ମ ନିଜ ହସ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । କେ ପିଠି
ଗାରିବନ୍ତି—

‘ସୁମସିଂହ ପ୍ରାଣୀଏ ଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବେ, ସେ ଧର୍ମ ପାତ୍ରକୁ ଚଳେ ।’
ପୌରାଣିକ ଦାସର ଧର୍ମଗତ ପ୍ରାଣ ଏଥର କଦାପି କାର୍ଯ୍ୟକୁ କହିବା
ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କଲ । ତେବେ ଦେଖାଯାଉ, ପୌରାଣିକ ଦାସ
ମନୁଷ୍ୟ ତ !

ସୁଖି ପ୍ରାଣ ଦୁଇ ପଡ଼ି ଦେବ । ପୌରାଣିକ ଦାସ ନିଜ
ଦୃଢ଼ବଳରେ ଅସୀନ । ଶ୍ରୀକାନ୍ତର ଏକ ପ୍ରାଣରେ ଗୋଟିଏ
କାଷ୍ଠାବଳି ଗଲ, ଲେଖି ନିଶ୍ଚୟର, ଅଧର ସୁନ୍ଦରମାନ ।
ଗୋଟିଏ ବହୁଳ ଅନେକ ଗୋଟିକ ଅନେକତ ରେ ଗୋଟିଅଛି ।
ନିଜେ ଦୁଇ ନେ ଗୋଟି କାଷ୍ଠାବଳି-ଏକାକୀ ସେଥରେ ଦୁଇ

ବୃକ୍ଷାଦି ବୃକ୍ଷର ଦର୍ପଣ, ରଥରେ ଉଦ୍ଧବେଦରେ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ
 ବେଦେଶ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧର ଚିନ୍ତାଟି ସଞ୍ଚିତ ରହୁଅଛି—ବାହ୍ୟରେ
 ଜ୍ଞାନର ଚୂର୍ଣ୍ଣାବଳୀରେ ବସି ସ୍ୱଳ୍ପବସ୍ତୁ ଚିନ୍ତା କରୁଅଛନ୍ତି,
 କେଉଁଠାରେ ପ୍ରତାପକ ମନ୍ତ୍ରଣା ଶକ୍ତିର ମିଳନ
 ବଦଳ ସୁଦ୍ଧର ଭାବରେ ଚିନ୍ତା ରହୁଅଛି, କେଉଁଠି ଅନ୍ଧ
 ପ୍ରକାଶ ଶାସ୍ତ୍ରଦେବ ଶବ୍ଦରେ ଶାସ୍ତ୍ରର, ଅର୍ଥ ନେଉଁଠାରେ
 ଜ୍ଞାନବାଚକତାର ଅନ୍ତର ପଡ଼ିବା ଦେଖାଇ ଦେଉଥିବା
 ସ୍ୱପ୍ନବଦ୍ଧ ସବୁ ଫଳି ଦିଅନ୍ତି । ଏ ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ବୃକ୍ଷ ଯୌତକ
 ତାପ ନିବାନ୍ ନିସ୍ତପ ହୋଇ ବସି ରହୁଅଛନ୍ତି । କୃଷ୍ଣର ମୁଖ-
 ମଣ୍ଡଳରେ ଦୁର୍ଘଟନାର ଦଳ ବୃଷ୍ଟିରେଖା ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖାଯାଇ
 ପୁଣି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧୂର ହେଉଅଛି; କେତେକେଲେ ସେ ଅଧୋବଦନରେ
 ସେ ରହୁଅଛନ୍ତି, ପୁଣି କେତେକେଲେ ଉଦ୍ଧବେଦରେ
 ଚିନ୍ତାଟିରୁ ନିବର୍ତ୍ତନରେ ଦେଖି ଦେଖି ଶାନ୍ତିରାସ ପରିତ୍ୟାଗ
 କରୁଅଛନ୍ତି । ତାହା ଉଲ୍ଲୁକ୍ତ ହାରପଥ ଦେଇ ନିଜର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ
 ଶାନ୍ତିରୀତିରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଚିନ୍ତାରେ ଭରି ଗୋଟିଏ ଅସଲପୌରଣା
 ବାଳକା ଶିଳାସ୍ଥଳର ଚେତନାରେ ଅସି ବୃକ୍ଷକ ସମ୍ମୁଖରେ
 ଦଣ୍ଡାସ୍ଥମାନ ହେଲ ।

ଏପରି ଶାନ୍ତିରୀତି କି ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରେ ! କହିଲୁ
 ଚିନ୍ତନଶୃଙ୍ଖଳରୁ ଉଦ୍ଧେର ବମଳ ଅସ୍ତ୍ର ଚିତ୍ତଦର୍ପଣରେ ବଞ୍ଚେ
 ହୋଇ ପଡ଼ୁଅଛି । ହୃଦୟର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନନ୍ଦ ପରିତ୍ୟାଗ କଲ
 ପ୍ରକାଶନୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍କଳ ମୁକ୍ତାବଳୀ ପରି ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ପୃହ
 ଦନ୍ତରୁଦ୍ଧ ବେଶିତ ରହୁଅଛି । ମୁଖାଣ୍ଡର ସୁଦୂର ଚକ୍ଷୁ ଗର୍ଭି
 ଉପରେ ଭ୍ରମରାତ୍ମକ ଜ୍ଞାନରେ ଚିନ୍ତିତ ହେଲ ସରି ବୋଧ ହୁଏ ।

ସୋନେଶ୍ୱର ଲମ୍ବିନ ଅବନୀସ୍ତ ଦୁର୍ଗାୟ ଲବଣସାଗ । ଲଙ୍ଗାବସ୍ଥିତ
 ଶାଢ଼ଳନା ବଳନ ଲଗ୍ନେଦେଶ୍ୱର ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଖେଳି ଯାଉଅଛି ।
 ସୁଦର୍ଶନସ୍ଥର ଶରୀରରେ ସୁଗୋଲ ଅବସ୍ଥାକୁ ଗୁଡ଼ିକର ଲଠିବଳଦ୍ୱାରା
 ଫୁଲ୍ଲ ଉପଶାୟ, ଅତୁଳ ଚରଣପଦ । ଭଲର ବସ, ଶିଶୁ, କଣି,
 ଉତ୍ତମେ ଉତ୍ତମର ଗୌରବବର୍ଦ୍ଧନ ପାଇଁ ସତେ ଅବା ପୁଣି ।
 କେତେଶ୍ୱରୀଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ନାହିଁ—ଗୋଟିଏ ଦୃଢ଼ି ମାତ୍ର
 ନିଶ୍ଚିତ । ହସ୍ତ ଓ ଚର୍ମରେ ସମାନ୍ୟ ଧରଣର ଶ୍ରେୟ ଦୁଇଶ୍ରୀ
 ହେଣା । ନଳ ରେଶମର ଗୋଟିଏ କାପଳ, ତା ଉପରେ ଶ୍ରେୟ
 ଲୁଗାକୁ ଶାଢ଼ୀ ପରିହାର । କେତେ ଦୈନିକ ମଧ୍ୟସ୍ଥେ ପୌର୍ବୀକ
 ସମାଧାର ନାହିଁ । ପ୍ରାକୃତ ପୌର୍ବୀକ ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥାରେ
 ଅବସ୍ଥାକୁ କଣ ? ଅଳଂକାର ପୌର୍ବୀକଦ୍ୱାରା ପୋଡ଼ାଯିବା ପାଇଁ
 ଅବଶ୍ୟକ ହୁଏ ସିନା ! ଧୀର ମନ୍ତ୍ରଣ ଗଡ଼, ରେଳ ସରସ ପାଣି,
 ମୁକୁ ମୁକୁ ହାସ, ନିରଞ୍ଜନାମର ଅନ୍ତରର ଅମାୟିକା ପରିବ୍ୟାପ୍ତ
 କିଛି ପେଟର ପୌର୍ବୀକ ତାହା ଅଗରର ଦେଖା ଦେଲ । ସମ୍ପ୍ରତିରେ
 ଲମ୍ବି ସତେ ଅବା ଉଚ୍ଚ ଅବେଶର ଭର ଦନ୍ତାୟମାନ ହେଲେ ।
 ଏ ଅନୁମାନର ପେଟ କୋଣୋଲୁଣ କୁସୁମ । ହଠାତ୍ କୁସୁମ
 ନିଜର ବାଣୀକି । ସ୍ୱରରେ ପରୁଷରେ, “ଅଜି ପେ ଅତ ଅଦ୍ଭୁତ,
 ଦାଦା, ମୋତେ ଅପଣ ଡାକ ପୋଇଥିଲେ ? ମୋତେ କହୁଛାନ୍ତି
 କା ମୋ ସମ୍ପଦେ ବିଶ୍ୱର ଉଦ୍ଧାରକୁ କଣ ଅଛି, କେତେ ।
 ଶୋପନରେ କୁସୁମ ଉଦ୍ଧାର କାଳିଦା ସଙ୍ଗେ ଉଦ୍ଧାର, ଲବନରେ ପେ
 ନୁହେଁ । କୁସୁମର ପରିମା ବାହା ।”

ହୁଏ ଅପଣକୁ କିଛି ଦନ୍ତାୟମାନ ହେଲେ । ଅବା । କି
 ହୁଏ ଏ ସରଳ ହାତୀସ୍ଥ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ! କୋକିର ସ୍ୱରପାତ୍ର
 ମଧୁରରେ ଏ ସ୍ୱର ସଙ୍ଗେ ସୁଖି ଅତୁଳ ମଧୁରରେ, ଅତୁଳ

‘ଦୟାଧରୀ ଦାଦା’ କାତ ! ବୁଦ୍ଧର ପ୍ରାଣ ବିଚଳିତ ହେଲା—କ୍ଷେ-
ପାଟିରୁ ଲୋଚନ ଗୁଡ଼େ, ଉକ୍ତ ଗଡ଼ବାକୁ ଲଗିଲା, ଶରୀର ଅସ୍ବାଭୁ-
ତର ପରି ଥିବାର କ୍ଷେତ୍ର ହେଲା । ଓଃ ! କି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ହଠାତ୍
ନୟ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଚାରିତ ହରିକା ବେହେରାର କଣ ବୁଦ୍ଧପୁର-
ପତନ ହେଲା । ସେଇ କାଳିକା ଚେତ୍ତ; କମଳର ହୋଇ
ପରୁଲିଲା, “ଏ କଣ ଦାଦା ? ଏପରି ଅବସ୍ଥା କାହିଁକି ? ଏ ହରିକା
କି ବିଦେଶୀରେ ?”

ବୁଦ୍ଧ ଆଜି ଥଣ୍ଡା ଧରି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ‘ବ୍ରୋ’ କର କାନ୍ଦି
ପକାଇଲେ । “ଆଉ ମୋତେ ସେ କଥା ଚରୁର ନା, ମା ! ମୁଁ
ଦାମାଣ, ମୁଁ ଗୁପ୍ତ, ଶ୍ରେଷ୍ଠପାତ୍ର ମଧ୍ୟ ଗୁଣ । ଏ ହରି—କଣ
କହୁଛି ଝିଅ,—ତୋର କଷ୍ଟରେ ବସାଇବାକୁ ଆଣିଥିଲୁ ।”
ବୁଦ୍ଧ କୁହାରିବା କଷ୍ଟରେ ବୁଦ୍ଧ ଦାଦାଙ୍କ ଆଖିକୁ ବୁଲି ବୁଲିଲେ ।
କିନ୍ତୁ ଗଣ ପରେ ଚାରି ମଧୁର ପ୍ରଭରେ ପରୁଲିଲେ, “ମୋର କଷ୍ଟରେ
ହରିକା ବସାଇଲେ—ଆଜି ପୁଣି ନିଜ ହାତରେ ! କାହିଁକି
ଦାଦା—ମୁଁ ଏପରି କଣ କରୁଛି ! ଏ କେଶବଦାସୀର ପ୍ରାଣରେ
ଏପରି କି ଲେଖା ।”

ବୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧ କଲେ, “ତୁ ସେ ମମୁଦାୟ ମିକାର ଶ୍ରଦ୍ଧାର
କାଳ ହୋଇଛି ଝିଅ—ତୋର ଏ ଅନୁପମ ରୁପସମ୍ପଦରେ ମିକାର
ମୋ ପୋଡ଼ି ହରିଶାର ହେବାକୁ ବସିଛି । କୋଳର କେବା ପାଣି
ଅନୁର ଆସୁଅଛି—ସିନ୍ଧୁଆର ପାତାଳୀ ପାର ମାରିବାର ମଧ୍ୟ
ଆସୁଅଛି । ସେଥିରେ ପୁଣି ଯେତେ ନ, କେବଳ ଏ ନେ-
ନିରନ୍ତର ମର୍ଦ୍ଦତା ଓ ସିନ୍ଧୁର ଅନ୍ୟାୟରେ ହରମଳ ।
ଏ ଯେଉଁ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଅନ୍ଧାର କରୁଥାଏ, ସେଥିରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର
ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଗୁଣ ସଂଘର୍ଷରେ ମିକାର ଏକାକେକିତେ ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ

ହୋଇଯିବ । ଅନ୍ୟଦିଗରେ ମହାଶୟାଙ୍କର ନେତ୍ରର ଚଳନ ନାହିଁ—
 ଶୁଦ୍ଧତାର ବାହାର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଅବ
 ଶ୍ୟାସ୍ତ୍ର ନ ଦେଖି ଶେଷକୁ କିଏ ନାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଦେଇଛି—
 ତୁମ୍ଭ ଗର୍ଭ ମିତ୍ରାଙ୍କର ସତତ ଅପତନ ଶୁଦ୍ଧିପିତ । ଅଃ ! ସେହି
 ଶ୍ରୀମଣି ଅନ୍ତରାତ୍ମାର ଶ୍ରୀ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଣ ମୋର ଉପରେ ଥିଲା !
 ତୋର ଏ ନିକମତ ଶତ୍ରୁତ୍ବରେ କ୍ଷମାକାରୀ ଶ୍ରୀ ପୁଣି ଏ
 ହୃଦୟ ! ଶୁଦ୍ଧ ନ ହେଲେ, ଏ ଶ୍ରୀ ତପସ୍ବି କହନ
 କରିଥାନ୍ତୁ, ମା ?”

କୁହୁମର ମୁଣ୍ଡମଣ୍ଡଳରେ ମଧୁର ପାବନ ସରସତା
 ଶେଷାଗମ । “ଏଇ କଥା, ଏଇ କଥା ? ଏଥିପାଇଁ ଏତେ ଚିନ୍ତା,
 ଏତେ ଚେତୁ କାହିଁକି ? ମୁଁ ଏପରି ଗୋଟିଏ ତା କି କହୁ ନିକଟ ?
 ମୁଁ ଶିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପଦ ମିତ୍ରାଙ୍କର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନର
 ପାତେ, ଦିଅନ୍ତୁ ନା କିଛି କରି, ଏହି ନିଶ୍ଚେତକରେ ସେ ହୃଦୟ ।
 ଅବ ନିଶ୍ଚୟ କାହିଁକି ? ଏଇ ସାମାନ୍ୟ କଥାପାଇଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ
 କଣ ? ଗୋଟିଏ ନିକଟୀ ବାଳିକାର ପ୍ରାଣ ଧାନରେ ପଦ
 ମାନ୍ଦୁକିର ଉଦ୍ଧାର ହୋଇ ପାରେ, ଦେଶରେ ଶତ୍ରୁ ପୌରାଣ୍ୟ
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହେବାର ଅଶା ହୁଏ, ନେତ୍ରେ ଏ ନିକଟ ପୁଣ୍ୟର
 କଥା—କୁହୁମର ଏ ମରଣ ତ କହୁ ପୁଣ୍ୟର ମରଣ । ଅଶ୍ରୁ
 ବାହାରେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନେତ୍ରେ ଶ୍ରୀମଣି ହେବା ସହ ସହ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ
 କଳ୍ପସମ ଦୃଢ଼—ଅଳ୍ପ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କରି କରି ମନ୍ତ୍ରକର କେଶବକୁ ଶୁଦ୍ଧ
 ହୋଇଗଲାଣି; ସାମାନ୍ୟ ବାଳିକାଟି ନିକଟରେ—ନିଜ ହିଁଅ
 ପାଖରେ ଥିବୁଛନ୍ତି, ଦାଦା ! କହୁ ନିଜ ମାକୁଛି ।”

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କମଳତ ହୋଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନରେ । କହିଲେ,
 “ନାହିଁ ମା, ତା କଥାଟି ହେବ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀ ପାଦ—ଦେଖ

ପାଦ — ସବୁ ପାଦ, ମୋର ଏ ହାତରେ ସେ ଚାଟି ଦେବ ନାହିଁ ।”

“ଭଲ, ତୁମ ହାତରେ ନ ଦେଲ, ତେବେ ମୁଁ ନିଜ ହାତରେ ତୁର ନେଇ ବସରେ ବସି ଚଲୁଛି । ମିତାର କନ୍ୟା ମିତାର ମଙ୍ଗଳପାଇଁ ମରିବାରେ ଯେତେ ସମ୍ଭାବନା ହୁଏ କି ” ମରିବାକୁ ମୁଁ ଚାହୁଁନା ? ତୁ ତା କି ଡୋଇପାରେ ?” ଏହି କଥା କହି କୁସୁମ ନିଜର ଗର୍ଜନ ଚିନିଦିଆ ଅଙ୍ଗୁଳରେ ତୁରଟି ଚିତ୍ତି ଗୋଟାଇ ନେଇ ଧଳାଲେ । ବୁଦ୍ଧ ଚରଣଶାଳ ପ୍ରଭାବେ ତୁରଟି ଚିତ୍ତାଲ ନେଲେ ।

“ନା, ମା ! ନା, ମା !! କର୍ତ୍ତମାନ ନୁହେଁ—ମୋ ସମ୍ମୁଖରେ ନୁହେଁ—ମୋର ଏ ହୃଦରେ ନୁହେଁ ଥା’ ମା, କର୍ତ୍ତମାନ ଦେବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଶୁଣାବ ନିକଟକୁ ପାଏ— ଏଇ ପାରିଲୁ; ସେ ଯାହା କହିବେ, ତା ଭରସା । ତୋତେ ମୋ ଶୁଣ, ଶୁଣାବ ଅଦେଶ ନ ପାଇବାପାଏ ତୁ କିଛି ଭରସା ନାହିଁ ।”

ବୁଦ୍ଧ ପାଗଳ ପରି ଶିଘ୍ର ଗତିରେ ଗୋପନ ଭରେ । ପାଥ ଯୌବନଦାସ, ଏ ବୁଦ୍ଧ ବୟସରେ ସତେ କି ମହାପାତ୍ର ଭରିବାକୁ ଚାହୁଁ ନ ଥିଲେ ! ତୁମ୍ଭର ଧର୍ମପୁତ୍ର ସରଳ ପ୍ରାଣରେ ଏ ଭଲ ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ ନାହିଁ ।

ସୁନବାର ମରଣାଘର ଅଦୁର ଦେଲ—ସୁନବାର ଚରଣ ପଡ଼େ—ସୁନବାର ଉଦାର ଉଦାର ଶକ୍ତିପୁର ଜଗତ୍ ସମକ୍ଷରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟସ୍ବରରେ ଘୋରତର ପାଥ ଭରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ଦେଲ ! ପ୍ରିୟ ଦେଲ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧାସାରରେ ଭଗ ଦେଇ ଶିକ୍ଷଣ ସୁକୁମାର ସରଳା କୁସୁମର ପରିଷ୍ଟ ପ୍ରାଣ ବିନାଶ ଭରିବାକୁ ଦେବ ।

ମହାନୁଭବ, କୃତାରପ୍ରାଣ ଶୁଭଦ୍ରୁତ, ତୁ ସୁଖୀ ଏବେ ବଳରୁ ଏବେ
ନିଜକୁ ଅପି ପାରୁ ।

ଏ କଥା ଶୁଣି ଶୁଣି କଳ୍ପାଦିତ ହେଲେ, ପାଗଳିଆ ମର
ଝୁଲୁଣିରେ ଗଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରବର ମଙ୍ଗୀ ସଖୀମାନେ,
ଅନ୍ତଃସୁରର ପଦନାମାଟ କୁସୁମକୁ ଦେଇ ଧର୍ମରେଡ଼ ସୁରରେ
ନିନ୍ଦନ କଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଚକଳ କିଏ ଚନ୍ଦ୍ରବର ? କୁସୁମକୁ
ଝିକିଏ କିମ୍ପାଶୁ ନେଇଲେ ଯେଉଁମାନେ ପାନାହାର ବ୍ୟାଗ କରି
ନନ୍ଦନ୍ତି, ସେମାନେ କୁସୁମର ଏ ପରିଣାମ କି ଧୀର ହୋଇ
ଚଳନ କରି ପାରେନ୍ତେ ? ଦୋର ଗଣଗୋଳ ଲଳିତଲ—ହୃଦୟ
ଦେଖା ଅର୍ଥନୀତିରେ ଅନ୍ତଃସୁର ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ।

କୁସୁମ ତଡ଼ି ପ୍ରମାତ ଗଣିଲେ । ହେଲେ, "ଛୁ ଛୁ !
ତୁମମାନେ ଏମିତି ହେଉଛ ବାହୁକ ? ଗିବାଇର ମଙ୍ଗଳପାରି
ଏକମାତ୍ର ଅବଳା ମୋତ—ଏଇଥିପାଇଁ ଏମିତି କାତ, ଏବେ
ଗଣଗୋଳ ! ଛୁ ଛୁ, ତଡ଼ି ଲଜ୍ଜାର କଥା ! ଏଇ ମେଢ଼ାରର
ଅବଳାମାନେ ପଶୁ ଦୃଷ୍ଟିକୁ କୁଳନ୍ତ ଅନଳରେ ପ୍ରବେଶ ଧରନ୍ତି—
ଶାଣିତ ତଳବାସୀ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଶ୍ଵପଣ ଶ୍ଵେତେଇକୁ ଚେନି ପଡ଼ନ୍ତି,
ତୁମେମାନେ କି ସେଇ ମେଢ଼ାରର ଅବଳା ? କାହାରେ ଜଣେ
ହେଲେ ଶୁଭଦ୍ରୁତ ନାହିଁ; ଦୁରୁଷ ପ୍ରାଣେ ବାବୁର ଶିଶୁ ଅସୁ ମଧ୍ୟ
ଲଳି ପାଇଅଛି—ଚନ୍ଦ୍ରବର ଶୂନ୍ୟ ! ଏବେତେଲେ ଅନ୍ତଃସୁର
କଣ ରମଣୀ ଶୂନ୍ୟ ହେବ ? ବଳରୁର ରମଣୀ—ପାହାର
ବ୍ୟାଗର ଲତର ଶାଶୁ, ମହତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରାଣ ଶ୍ଵେତାଲୀଦରେ ମାଟ
ବୁଝୁଥିଲା, ସେ କଣ ; ଅଜି ହୁନି ବୁଦ୍ଧରେ ଏଇ ମହାଶୂନ୍ୟତା
ହୋଇବ ? ପଦ୍ମିନୀ ପ୍ରଭୃତି ଅସୁମାନଙ୍କର ପିତାମହ,
ପ୍ରପିତାମହମାନେ ସ୍ଵର୍ଗକୁ ଲାଭର କୁଳକାମିନୀମାନଙ୍କର ଏ ହୁନ

ଦଶ ଦେଖି କଣ କହୁ ନ ଥରେ । ଛୁ ଛୁ, ଅତି ଅସୁବର କଥା,
ଅକ୍ଷି ବାତ ନାହିଁ—ଦୟା ଦୟା ମୋତେ ତୋର ଦୟା । ପ୍ରାଣର
ପତନୀ ସୋପାନମାନେ ନିମାସ ହୁଅନ୍ତୁ ନିମାସ ହୁଅନ୍ତୁ ମୁଣ ଦେଖି,
ହୁଅନ୍ତୁ ନିମାସ ଆନନ୍ଦର କୁସୁମ—ମିତାରର କନ୍ୟା ମିତାର-
ମଫଳର ପ୍ରାଣ ଅତୁଳ ଦେଖ ।”

କୁସୁମର ଏ ଉଦ୍‌ଘାଟନା ତାଣୀ ଶୁଣି ସହଚରୀମାନେ ନିରାଶ
ହେଲେ । ହଠାତ୍ ଲେକନରୁ ଶୁଣି ସହଚରୀମାନେ ନିରାଶ
ହେଲେ । ସହଚରୀମାନେ—ସମସ୍ତେ ମନ୍ତ୍ରଣ ଅବତର ହେଲେ ।
କହନ୍ତେ, ଠିକ କଥା, ଠିକ କଥା ! ରକ୍ତସ୍ରାବ କନ୍ୟା ଦେଖ
ପକାଣେ ପ୍ରାଣ ଦେବାକୁ ପାରିଲୁ, ଏହା ତ ଶରୀରର କଥା, ଏ
ମରଣ ତ ଆନନ୍ଦର ମରଣ—ଏଥିରେ କାନ୍ଦିବାର କଣ ଅଛି ?”

ଶୁଣି ମା ଏକାକେଇକେ ହେଲୁଣ୍ୟା । କୁସୁମ ମା'ଙ୍କ ନିକଟକୁ
ଗଲେ; କରୁଣସ୍ଵରରେ କଣ୍ଠ ନିକଟରେ ଡାକିଲେ, “ମା, ମା,
ଉଠ ମା, ମୁଁ ତୋର କୁସୁମ, ଯେତେ ମୋ ଅନ୍ତରୁ ଗୁଢ଼ି ମା । ମୋର
ସେ ପିତାଙ୍କ ସମସ୍ତ ଅସୁବର; ଏ କଣ୍ଠ ସେ ଅକ୍ଷି ତୋର ଦେହମୟ
ମଧୁର କଥା ଶୁଣିବ ନାହିଁ, ତୋର ଏ ଅମୃତକୋଇଲା ରୂପ ଯେ
ମୋ ପ୍ରତି ସ୍ଵପ୍ନାନ୍ତର—ତୁ ମୋତେ ସେ ଅକ୍ଷି ଦେଖି ଶାରିରୁ
ନାହିଁ ।” ଶୁଣିବାର ମୁହଁ ପାଟିଗଲ; ସେ ଶୁଣିବ ଅସୁବର କଥା
କୁସୁମକୁ ସେ ଦେଖିବ ଦୃଢ଼ସ୍ଵରରେ ପାକ ଧରିଲେ । କୁସୁମ ନିଜ
ମନକୁ ମାମୁଣିମୋହର ଅଗ୍ରର ପାରିଲେ ଥୋଇଥିଲେ । ଏଥିର
କେଳିକ ନ ହୋଇ ସେ ମାତାଙ୍କ କଥାକୁ ପ୍ରାଣକୁ ନିକର ମଧୁର
ବେଳେକେ ଉଦ୍‌ଘାଟନା କରାକୁ ନେବା ଚିନ୍ତା ।

“ମା, ତୁ ଶୁଣି ବାବର କନ୍ୟା—ବାବର ଦେଖ କଲୁକି ।
ଏସବୁ ଅକ୍ଷି, ଏ ବାବର ବାବର ମୋତେ ମାନ୍ଦୁଛି ? ରକ୍ତସ୍ରାବ କନ୍ୟା

ଅମେ, ଏହିଠି ମରବା ତ ଅମର ନିଧ୍ୟାତମ—ରାଜପୁତ
 ରମଣୀର ବନ୍ଧେଷୁ । ଯୁଦ୍ଧରେ ମରବା, ଅଗ୍ନିରେ ମରବା, ବିଷରେ
 ମରବା, ହରିକାଘାଟରେ ମରବା—ମରବା ତ ନିଶ୍ଚୟ ! ସବୁ ଚାରି
 ଦୋର ବୁଦ୍ଧି ଦେବା ସମ୍ପନ୍ନ କରିବୁବା ଦେବେ କଣ
 ରାଜପୁତ ରମଣୀଙ୍କ ସ୍ବର୍ଗରେ ଘଟିବୁ, ମା ? ଅଜ ପଦ
 ବ୍ୟର୍ଥୀ ଦୁର୍ଦ୍ଦାମାନେ ରାଜ୍ୟ, ରାଜପୁତ୍ର ଘର କରବାକୁ ଅସନ୍ତେ,
 ଦେବେ କଣ ଅମେ ସମସ୍ତେ ଦଳ ବାଧା ଜହର-ଅଗ୍ନିରେ
 ଝାସ ଦେବେ ନାହିଁ ? ଅଜ ପଦ ରଣଶ୍ରେଣୀର ଅବାହନ
 ଅସନ୍ତା, ଅମେମାନେ କଣ ଶ୍ରୀ ତରବାର ହସ୍ତରେ ଯୁଦ୍ଧସେନାକୁ
 ପିତାକୁ ମରାତ୍ ମୁଖ ହୁଅନ୍ତେ ? ଅଜ ପଦ ମୋର ପତି ସ୍ବଦେଶର
 ଗୌରବ ରକ୍ଷା କରୁ କରୁ ସାରଣ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି ହୁଅନ୍ତେ, ତାଙ୍କ
 ଚରାରେ କଣ ମୁଁ ଅନନ୍ଦରେ ଦଣ୍ଡାସୁମାର ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ? ହସ-
 ହସ ମୁଖରେ ତୁ କଣ ମୋତେ ଅଶୀର୍ବାଦ ନ କର, ଏସର ବାଦ
 ବାଦ ଧୁଲିରେ ଗଡ଼ାନ୍ତି ? ସେ ସବୁ ଅସେଷା ଅଜର ଏ ମରଣ
 ନି, ନୋ କୁସୁମର ଅଧିକ ସୁଖର, ଗୌରବର ମରଣ ! ମିତାର
 ଛଦ୍ମର ଦେବାକୁ ବସିଅଛୁ; ସାମାନ୍ୟ ମୋ ପରି ଗୋଟିଏ କାଳିକା
 ବିଷ ଖାଇ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ ବିପଦ ଦୂର ଦେବ—ଦେଶ ରକ୍ଷା
 ପାଇବ, ଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମରବା ତ ରାଜପୁତ ନାଶ୍ବର ଅନନ୍ଦମୟ
 ବିସ୍ତବ—ସୁଖମୟ ଖେଳ । ଖେଳିବାକୁ ସଂସାରକୁ ଅସିଧାୟି ।
 ଦନ ବାଳ ଅସିରେ, ଏହିଦେଶ ଖେଳି ଖେଳି ସଂସାରରୁ ବିଦାୟ
 ନେବା । ଏଇ ମରଧାମକୁ ଅସି ତମ୍ବା ମୁଣ୍ଡ ବାନ୍ଧି କିଏ ବା ଚରବାଳ
 ଅମର ହୋଇ ବସିବୁ, ମା ? ବାହୁଁକ ଏତେ ସବାଣେ ଏତେ
 ବାଦ । ଉଠ, ମା, ହସହସ ମୁଖରେ ହିଅକୁ ସଜାଡ଼ ଦେ । ତୋର
 ହିଅ—ଅଦରର ଧନ ଦେଶ ସବାଣେ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ସ୍ବର୍ଗାମକୁ

ମିତାକୁ କହିଲୁ; ଅନନ୍ଦରେ ତାକୁ ଚିତାୟ ଦେ — ଅଣିବାଦ କର
ମା ।” କୁସୁମ, କୁସୁମ ! ତୁ କଣ କହୁଛନ୍ତି, ତ୍ୟାଗର, ନ
ପରାଧୀନାର ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତିମୁଖି ? ଏଇ ଯେ ଅମୃତ ତାଳ ଦେଲୁ
ତା ତ ମରବନ୍ଦ ନୁହେଁ—ମୃତ୍ୟୁପକ୍ଷୀକମା ।

ରଣିମାଆଙ୍କର ମୋହ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଅସମ୍ଭବ
ହେଲା । କେତେକ ପରିମାଣରେ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ
କହୁଲେ, “ସୁଖରେ ହସିବାକୁ ବହୁତ ଚାହୁଁଥାନ୍ତି । ମିତାର ଶୁଷ୍ଟ
ଅନଳରେ ଯୋଡ଼ିଯିବାକୁ କହିଲୁ, ତଣେ ହେଲେ ବାର ଦରକାର
ଥଲେ ନାହିଁ—କଣେ ହେଲେ ଦେଖିବୁ ତାର ହୃଦୟର ରକ୍ତ
ତାଳ ଏ ଅଗ୍ନିକୁ ନିବାରଣକୁ କେନ୍ଦ୍ର କଲ ନାହିଁ । ଅତି ମୋର
ଦୁଃଖର ସଙ୍ଗୀତ, ଅନ୍ଧର ଲକ୍ଷଣ, ବରଦ କୁସୁମ ପରି ସୁନ୍ଦର
ଧୀରପଦ କୁସୁମ, ପିଲା ହିଅ ତୁ, ଗୋଡ଼େ ନିର୍ମମରାଜରେ ଏ
ଅଗ୍ନିରେ ପିଙ୍ଗି ଦେବାକୁ ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ! ଶକ୍ତିବୃତ୍ତ ନାମରେ
ଅତି ଏହାଠାରୁ ଅଧିକ କି କଲେ ଲଗି ପାରେ ମା ! ଭାବରେ
ନୁହେଁ ଯାହା ପାରିଲୁ—ଏଥିରେ ମୁଁ ହସିବି ? ଅତି ପଦ ଦେଖନ୍ତୁ,
ମିତାରର ବାରମାତ୍ର ଦେଶରଣ ପାଇଁ ଉଦ୍ଧତ ହୋଇଛନ୍ତି—
ଗାଗଲ ହୋଇ ମରଦାକୁ ଇଚ୍ଛୁକତା ଧାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର, ପଦ ଶୁଣନ୍ତି,
ହେଉଁଗଲେ ଅସୁସ୍ଥ ହେଉଁକାର, ସୁନ୍ଦର ଶୁଷ୍ଟ ହୁଁ ହୁଁ, ମାର
ପାର ଧୂନି, କଣ୍ଠ କଣ୍ଠ ରବରେ ଆକାଶ ବର୍ଷା ହୁଁ, କେବେ କଣ ଅଳ
ପ୍ରାଣରେ ଏ ବଡ଼, ଏ ବ୍ୟଥା, ଏ ମର୍ମହେୟ ପାତଳା ଥା’ନ୍ତା ?
ପଦ ଶୁଣୁଥାନ୍ତି, ବାର ପରେ ବାର—ଶକ୍ତିବୃତ୍ତ ପରେ ଶକ୍ତିବୃତ୍ତ
ସୁନ୍ଦର କହୁ କହୁ ଅନନ୍ଦରେ ବାରଣସୀରେ ରକ୍ତମୟ ସୁନ୍ଦରମିରେ
ଶୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି; ପଦ ଦେଖୁଥାନ୍ତି, ଶରରକ୍ତରେ ମିତାର ଦେଶ
ଅତି ସୁନ୍ଦର, କେବେ କି ମା, ମୁଁ ଅଳ ବାନ୍ଧୁ ?—ମୋର

ଏଇ ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦେଖି ପିତାଙ୍କ ଦେଖି,
 ଏଇ ଭାବରେ ଶାନ୍ତିର ଚରଣର ଧରଣ ଦେଖି, ଭାବ ଧରି
 ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣରେ ମୋ ଧନମାଳିନ ଦେଖି ଦେଇ ଦେଖି ଦେଖି, ନାହିଁ
 ନାହିଁ ତା ସେହି ସ୍ବର ଚରଣକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଛି । ଅନ୍ତର
 ଆତ୍ମାରେ ଗୋଟିଏ ମୁଖ ଦେଖି ଗୁରୁତରର ପ୍ରତିକାର ଦେଖିଲେ
 ବୁଝୁନ, ଆନନ୍ଦରେ ଗୋଟିଏ ଏଇ ମାଆ କହୁ କହୁତାର କରନ୍ତା ।
 ଆଉ ଯଦି କହୁରେ ମନେହାକୁ ପଡ଼ିଛି, ନେତେ ନିଜ
 ଧ୍ୟାନରେ ଉଦ୍ଧୃତମାନ ପିତାଙ୍କ ଦେଖି; ନେତେ ଏ ନିବନ୍ଧନଶାମ
 ସୁନ୍ଦର ବେଣୀ ସୁନ୍ଦରର ଚରଣ ଗୋଟିଏ ଦେଖି; ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ ଅଳଙ୍କାର
 ମୋ ମା'ର ଏ ଶରୀରଟି—ରୁଚି ଅବଶିଷ୍ଟ ଶୁଦ୍ଧ ମନ୍ତ୍ରୀ
 ଦେଖି, ତାହାରେ ମୋ ମା'କୁ କଣରେ ଘେନି ଅଳ୍ପ ମଧ୍ୟକୁ
 ଗୋଟିଏ ଦେଖି—ଅହା, କି ସୁନ୍ଦର ମନେହା ସେ ! ଗାଁ
 ସେତେ କିଛି ତ ପିତାଙ୍କରେ ଦେଖି ନାହିଁ । କିଛି ତ
 ସେତେ ପିତାଙ୍କରେ ଶୁଣି ନାହିଁ । ଶରୀରର ଦୁର୍ବଳ ଗୁଣକୁ
 ଅଳ୍ପ ଅଳଙ୍କାରୀ ଠାରୁ ଗୁଣର ଗୋଟିଏ ଶୁଦ୍ଧତାରେ
 ଦେଖି ରହିଛନ୍ତି; ଆଉ ଶୁଦ୍ଧତା ନ ପାଇ, ପଥ ନ ଦେଖି, ମୋର
 ଏକମାତ୍ର ଶ୍ରେୟ ପିତାଙ୍କୁ ହୁ—ଦୁଃଖ ବସନରେ ସାନ୍ତ୍ବନୀ
 ପ୍ରମୋଦ—ଅହାହାର ମଧ୍ୟରେ ଏକମାତ୍ର ଶିଶୁ କୋଣରେ—
 ଗୋଟିଏ ଅଳ୍ପ ବଳ ଦେବାକୁ ଦେଖିଛନ୍ତି ! ଯମସ୍ତେ ମିଳି ମିଶି ପୁଣି
 ଏ ବସ୍ତୁର ପ୍ରତି କରୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯେହୁଁ ଧରଣ ପାଇନି ମା
 ଏ କି ସହ୍ୟ ପାଇବାକୁ କଥା ?”

ମାତାଙ୍କର ଏ ଶେଷଦାଣ୍ଡ ଶୁଣି କୁହୁମର ସୁକୁମାର
 ଗନ୍ତବ୍ୟେ ଦେଇ ଲୋଚନଧାର ଗଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । କିନ୍ତୁ
 ଘୋଡ଼ି ଘୋଡ଼ି ସେ ଧୂଳି କହୁରେ, “ଆଉ ସେ କଥାକୁହା

ଚନ୍ଦ୍ର ମିତ୍ରାବେଶେ ଗ୍ରାଣରେ ବସି ଦିଅ ନା, ମା ! ମିତ୍ରାବ
ଯାଉଛି, ଅଜି ଉଠିବ ତ ନାହିଁ ସତେକ । ସେ ଦିନ ପଦ
ଥାନ୍ତା — ସେସବୁ ଯୋଗା, ସେମାନେ ଦେଖିଲେ ପଦ ମିତ୍ରାବେ
ଥାନ୍ତେ, କେତେ କି ଅଜି ମିତ୍ରାବର ଏ ଦଶା ହୋଇଥା'ନ୍ତା ?
କିନ୍ତୁ ସେ କଥା, ଯାହା ଦେବାଉ ହୋଇଛି; ସେ ମନ୍ତ୍ର
ଶୁଣିଦେବାବେଳେ କଥା ଶୁଣିବ ଭାବ କରିଲେ କି ପଦ
ଅଛି, ମା ? ମିତ୍ରାବର କନ୍ୟା ଅବସ୍ଥାମାନେ, ମିତ୍ରାବର ଯେଉଁ
ହୃଦୟ ଶୌର୍ୟ ଉପି ପାରିବା, ତା ରଖିବା ନାହିଁ କାହିଁକି ?
ଦେଶସାରି ମରଦାର ତାତ ଅପିହି — ବ୍ରହ୍ମମର ଶୁଭ ଶୁଭ୍ୟ
ହୋଇବାକୁ ନେଇ — ନିବାହ-କ୍ରମବଦାନ୍ତ ଅଧିକାର ସୁଶ୍ରବ
ସେ ମରଣ — ହସିହସି ମରଣ ନାହିଁ କାହିଁକି ? ତୁ
ବା ହସି ହସି, ଅଶ୍ରୁବଦ କର କାହିଁକି ବଦାୟ ନ ଦେବୁ ?”

“ସା କେତେ ମା, ମାତ୍ରାବ ଅଶ୍ରୁବଦ ନେଇ ହସି
ହସି ସ୍ବର୍ଗାତମକୁ ଗଲିଥ — ଦେଶସାରି ଗୋର ଅମ୍ଭର ଗ୍ରାଣ
କଳ ଦେଇ କନ୍ୟା ହସ; ଦେବଦାଶଣ, କୁସୁମ, ଗୋର
ଏ ପଥରେ ବ୍ରହ୍ମମ କୁଟି କରନ୍ତୁ । ଗୋର ଏ ଅଭୟ
ଅଦର୍ଶ ମୁକ୍ତ ଶକ୍ତିବଦାଶରେ ଅଜି ଉପାଦ ଅଶ୍ରୁ, ଜୀବନ
ଶ୍ରୁ ପଥାବର କର — ବାଳକାର ଏ ପରକ ସୁକୁମାର
ଗ୍ରାଣଦାନରେ ମିତ୍ରାବ ସାପର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାପ୍ତିହୃଦ ହେଉ ।”

କିନ୍ତୁ ଅପିହି; କିନ୍ତୁଗାନ୍ତ ହସ୍ତରେ ଧରି କୁସୁମ ପଲକ
ଉପରେ ଯାଇ କରିଲେ । ସଙ୍ଗୀ ସଙ୍ଗୀମାନେ ସେ ଶେଷ
ଶ୍ୟାକୁ ବଦଳି କୁସୁମ ଶ୍ରୀରେ ମଣ୍ଡାଇ ଦେଲେ । ମିତ୍ରାବର
ସେ ଶୋକମୟ ଅବସ୍ଥା ଭାବ କୁସୁମର ସଂକଳିତବଦନକୁ
ଅନୁଗ୍ରାହ ଗଢ଼ିବାକୁ ଅଭୟ କଲେ । କେତେକ ବସ୍ତୁରେ ନିବାସଣ

କରି କୁସୁମ ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ କଲେ । ମୁଖରୁ ଲବ୍ଧ-ଦେଶର
ପ୍ରାର୍ଥନା ଗମ୍ଭୀରସ୍ବରରେ ବହୁରାଜ ହେଲା — “ମା, ଦେବ-
ଭକ୍ତ ! କେତେକାଳ ଧରି ମିତାରର ପୁତ୍ରମାନେ, ମିତାରର
କନ୍ୟାମାନେ କେତେ ଜୀବନ ଅନ୍ତର ନ ଦେଲେ, — କେତେ
ଦିନ ନ ଚାଲିଲେ । ତେବେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏ ବିକଳ ମୁଣ୍ଡ
ଏ କୁହୁରି ଦେଇ କାହିଁକି ? ଏଥର କି ପାତ୍ର ଯେତେ
କାର ଏଥାମିତ୍ର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ, ମା ? କୁହା କହ
କହି ମା, କହ, ନ କହିଲେ ଜନସ୍ଥାନ ଏ କାଳକା ଯେ ରହୁଣୀ
କୁହୁରି କୁଅର ? ମୋର ଏ ଶୁଦ୍ର ପ୍ରାଣଦାନରେ କି ଶ୍ରେୟ
ପାତ୍ର ଘୁଣ୍ଟିବ — ସେ କର ଲବ୍ଧ ହେବ ? ସେ ପାତ୍ର ହେଉ,
ପାତ୍ର ମୋ ମନରେ ଥାଉ, ଏ ଅସୁରା କନ୍ୟାକୁ ପାତ୍ରନେଇ
ସ୍ଥାନ ଦେ, ମା — ଏ ଶୁଦ୍ର ପ୍ରାଣଦାନରେ ମିତାରର ଏ
ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଚରଦନ ପାଇଁ ଘୁଣ୍ଟିପାଉ ।”

ଲବ୍ଧଦେଶକୁ ସ୍ମରଣ କରି କୁସୁମକୁମାରୀ ନିଜ ମୁଖରେ ଚିପି
ଚାଲିଦେଲେ ! ପ୍ରାଣ ଖଲ ନାହିଁ । ଅକ୍ଷୟରେ ଚିପି ଅସିଲା, ଅକ୍ଷୟ
ଠରେ ଶେଷ ଖାଇବାକୁ ଦେଲା; ତେବେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣ ଲେ
ନାହିଁ । ମୁଖ ପଡେ ଅବା କୁସୁମର ପଥର ଅଥ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ
ରସ୍ବ କଲା ! ଶୂନକାର ଶୁଦ୍ର ଧୂଳିପଥ, ଭୁଲାହଳ ଅସିଲା; ଏକାଗ୍ର
ଚିତ୍ତରେ କୁସୁମ ମରଣକୁ ବ୍ୟାକୁଳ ଅବାହନ କରି ମୁଖରେ ଚିପି
ଚାଲିଦେଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଖ କୁସୁମର ବ୍ୟାକୁଳ ପ୍ରାଣକୁ ଗ୍ରହଣ
କରି ଧନ୍ୟ ହେଲା — ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ସୌରଭମୟ କୁସୁମଟି ଅଦାନରେ
ହସି ଦେଲା — ମିତାରର ଅନଳ ନିବାସିତ ହେଲା, ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ
ଘୁଣ୍ଟିଲା ।

ହାହା, ବସୁନ୍ଧରୀ ! ଏତେ ଶୀଘ୍ର ବୁଲିଗଲ ! କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବନର
ଅନନ୍ତ ଚକ୍ରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତିତ ହୋଇ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣ ଅସୁଖ୍ୟ ରଖି,
ଅଲୋକପୁର ଅବାଳର ମଉଳି ସଫଳ । ପାଠକେ, ବଚନର
ଦେଲେ କି ? ଦେଖ ତ, ଏ ଉନ୍ନତତାରେ ଉନ୍ନତତା ଅଛି, କି ?
କାହାଁକି ? ଏ କୁମୁଦରେ ସୁନୀୟ ଶୌରଭ ଧରି ରହିଅଛି, କିନ୍ତୁ
ସେ ଶୌରଭର, ସେ ମନୋହାରରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ-ଜନନ-
ପ୍ରକଟିତା ନାହିଁ ।

—*—

ବୀରବର

କେତେବର୍ଷାତ ହଳଦିଆର ବସନ ସମୟ ଶେଷ
ହୋଇଅଛି । ବାବୁଜୀଙ୍କ ପ୍ରତାପର ଅବସ୍ଥା ଦିନକୁ ଦିନ
ଶୋକମୟର । ନିଜ ଉତ୍ତମ, ଧର୍ମଶ୍ରଦ୍ଧା ମହାବଳ ଶ୍ରୀ ପିତୃ-
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଉତ୍ତମର ଅଧିକାର କଲେ । ଅନ୍ୟ ଦୁଇଗୋଟି ଦୁର୍ଗ
ମାନସିଂହର ଦୁର୍ଦ୍ଦିଶ ଶକ୍ତି ନିକଟରେ ଅବନତ ହେଲା । ଶେଷରେ
ପରାଜିତ ଶ୍ରୀ ଶେଷ ଅସୁର ଗୌର ଅମେଶ କଲ । ଏକା ସେତେ
ଦୁଃଖ, ସରମ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀମାନେ ଯେଉଁ ସଥ ଦେଇ ଗୌର ଦୁର୍ଦ୍ଦିଶ
ପାତାୟନ କେନ୍ଦ୍ର ଓ ଶାନ୍ତ ସେୟା, ଅର୍ଥ, ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତି
ସୁକୋପକରଣ ପ୍ରତାପକୁ ପୋଷାନ୍ତି, ସେ ସଥ ମଧ୍ୟ ରୁଦ୍ଧ ହେଲେ
ମୋକ୍ଷର ସେନାପତି ଅସିଷାଦ୍ଧ ସେହି ସଥରେ ସୈନ୍ୟସିବର ସ୍ଥାପନ
କଲେ । ଦୁର୍ଦ୍ଦିଶ କୁମରର ଶତ୍ରୁବର୍ତ୍ତ୍ୟ ବସନ୍ତସ୍ଥାନରେ ଅବେଶ
ହେଲା । ଶ୍ରୀରାମପାଦରେ ସହ ଶ୍ରୀରାମର ପ୍ରତାପ ଦୁର୍ଦ୍ଦିଶର ଶତ୍ରୁ
ସ୍ଥାନ ଅବେଶରେ ଅସିଷ ନେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ ।

ଚକ୍ରଦ୍ବୀପରେ ମୋଗଲ ଶୈଳୀ, ପଥ ଘାଟ ସହର ମୋଗଲମାନଙ୍କ ଦୌଶୂର୍ଯ୍ୟରେ ଏକାକେକେ ହୁଏ । ନିଜର ଶୂନ୍ୟ ପାଇଛି; ଶକ୍ତି, ସାମର୍ଥ୍ୟ, ସହାୟ ସବୁସ୍ତ ପାଇଛି, ଅଛି କେବଳ ନିଜର ପରିବାର ଓ କେତେକଶି ପ୍ରାଣୀର ବନ୍ଧ । ଚୌଦ ତ୍ୟାଗ କରି ପ୍ରତାପ ସେନାମାନଙ୍କ ସହ ନିବିଡ଼ବର୍ତ୍ତୀ ଭ୍ରମ ପାଳନ୍ତୀ ଅରଣ୍ୟମା ମଧ୍ୟରେ ବୁଲିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସବୁଜ ମୋଗଲ ସେନା ପ୍ରତାପଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ବୁଲିଚଢ଼ି; ପାଇଲେ, ଅଳେ କିଛି କାହାଣୀକୁ ବିପତ୍ତାର ଦେବେ — ବୀରଭୂମ, ବସେଣତାର ରୁକ୍ମିଣୀ ଦେଖାଇ ବୀର ଶାନ୍ତି ତାରି ଦେବେ । କିନ୍ତୁ ଏହାକି ସମ୍ଭବ ? ପ୍ରତାପକୁ ଧରିବ କିଏ ? ସମସ୍ତ ପାଇଛି, କିନ୍ତୁ ସେ ଅଧିକ ହୃଦୟ ନ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧରି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସାତାସ ତ ସେପରି ଜଡ଼ିଛି । ସେ ବୀରବାହୁ ତ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବନଶୂନ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ନିଜ ପରିଜନ ସହ ପବନରୁ ପବନରେ, ଗୁଡ଼ାକୁ ଗୁଡ଼ାରେ, ଜଙ୍ଗଲରୁ ଜଙ୍ଗଲରେ ବୁଲି ପ୍ରତିଦିନ ନୂତନ ଅସ୍ତ୍ର ନେବାକୁ ହେଉଅଛି । ଶତ୍ରୁମାନେ କାଳେ ସନ୍ଧାନ ପାଇପାରିବେ, ଏହି ଅଶକ୍ତରେ ପ୍ରତାପ ନିଜ ପରିଜନଙ୍କ ସହ ଏକତ୍ର ନ ବହୁ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଭଲ ଭଲ ସ୍ଥାନରେ ରହୁଅଛନ୍ତି । ତେବେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି କ୍ଷୁଦ୍ର ଶତ୍ରୁସେନା ପ୍ରତାପଙ୍କ ନୃସିଂହରେ ଆସି ପଡ଼େ ହେଲେ, ସେ ବୀର ପ୍ରାଣ ବୀରମନ୍ଦରେ ମାତି ଉଠୁଛି ସତେଜ ମାନ୍ଦରେ ଯେ କେତେ ଜଣ ବନ୍ଧୁ ପରିଜନ ନିଜ ନିଜ ଗୁପ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରରୁ ବହୁର୍ଗତ ହୋଇ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଭ୍ରମ ବିକ୍ରମରେ ପଡ଼େ ହେଉଅଛନ୍ତି; ବୁଡ଼ୁ ବୁଡ଼ୁ ହୁଡ଼ୁ ଝମକାଇ ସବନାଶ ହେଉଅଛି — ସେ ସମ୍ଭାବ ନେବାକୁ ଅବଶିଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ କେହି ଭୁଲ ନାହିଁ । ଏହୁପରି ଭ୍ରମ

ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୁରୁ ପରେ ଶୁଭ, ବିବାହ ପରେ ବିବାହ
 ଗୁରୁଅଛି । ମୋର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାହାନ୍ତି, କି ପ୍ରତାପ ଧରା ଚନ୍ଦ୍ରବା ମହତ୍ତ୍ୱ
 ନୁହେଁ । ପ୍ରତାପଙ୍କ ପୁଅ ସଖା ସେହୁପରି ଅଛି—ପ୍ରାଣପାତ୍ର, ଧନ ପାତ୍ର,
 ସଦା ପାତ୍ର,—ମାନ ପାତ୍ର । ପ୍ରାଣ ପ୍ରଦାୟୀ ମିତ୍ରାବର ଶ୍ରୀ
 ମୋଗଲ ନକଟରେ ମୁକ୍ତ ନର ଭରତେ ନାହିଁ—
 ମାୟାମୟରେ ଭଲକି ଭୋଳକି ନାହିଁ ।

ଦୁଃଖ ଭରଣ ସୀମା ନାହିଁ । ମାତ୍ର ପରେ ମାତ୍ର, ବର୍ଷରେ
 ବର୍ଷ କରି ପାଉଛି; ରହୁବାର ସ୍ଥାନ ହିଁର ହୋଇ ରହୁ ନାହିଁ,
 ଅନ୍ଧାର ନିନ୍ଦା ନିନ୍ଦା ନାହିଁ । ସଙ୍ଗରେ ସ୍ତ୍ରୀ, ଆଉ କେତେଗୁଣିଏ
 ସ୍ତ୍ରୀ ପୁଅ କନ୍ୟା । ସଦା ରହୁ—ବାରେ ସେମାନେ ମୋଗଲ-
 ମାନଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼ିବେ । ଅନେକ ବୁଲି ବୁଲି ବହୁ ବର୍ଷ ପରେ
 ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳ ମିଳିଛି, ଖାଦ୍ୟସେବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଛି, ପୁଅ
 କନ୍ୟାଗୁଣିଏ ଶୁଆରେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି; ଏସବୁ
 ସମୟରେ ହୁଏ ନି ସମ୍ଭାବ ମିଳିଲା—ମୋଗଲ ସେନା ଆସୁଛନ୍ତି ।
 ପ୍ରତି ଆଦରର ସେହୁ ଖାଦ୍ୟ ସେବୁ ସେହୁପରି ଅର୍ଦ୍ଧସିଦ୍ଧ
 ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଅଛି; ଆଉ ବାନ୍ଧବମାନେ ନ ଭରା ଦାୟିତ୍ୱ ଶୁଆ
 ବୃଥାପ୍ରାଣୀତ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁଅ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ନେଇ ପ୍ରତାପ ଦୁଇ ଗୋରେ
 ପରାୟତାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶୁଳମାନେ ଅନେକ ସମୟରେ ପ୍ରତାପଙ୍କ
 ପୁଅକନ୍ୟାଙ୍କୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଟୋକେଇରେ ଫୁଲର ଶିଖରୀମାନଙ୍କଠାରୁ
 ବଢ଼ା କରିବାକୁ ବୃକ୍ଷକାଳରେ ସୁଲର ରଖୁଥିଲେ । ଏତେ ବଡ଼; ଏ
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ତେବେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତାପ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ସତୀତେ
 ରଖୁଥିବା, ନିରୁଦ୍ୟମ ନୁହନ୍ତି । ଦୁଃଖଦୁର୍ବିପାକ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ବିପଦ
 ତେବେ କଣ ବାରର ଭରତ ? ବାରବାର ବିବାହପାଇଁ
 ଏଇଗୁଣିଏ କଣ ଅବଲମ୍ବନ ?

ତେମେ ପ୍ରତାପଙ୍କର ଦୁଇ ଅଧିକାରୀ ଓ ଅଭିଳାଷୀ ପ୍ରହରୀଦ୍ୱାରା ତଥା ବାଦସାଦ ଅବଦାନ ତାନକୁ ଗଲ । ଅବଦାନ ବେଳେ ଏକାବେଳେକେ ନୁହେଁ ତଳେ; ପ୍ରଥମେ ତଥାରେ ବସାପ ଅସିଲ ନାହିଁ । ଭାବରେ ରକ୍ତମାଂସର ଦେହ କି ଏତେ ପତ୍ୟ କରି ପାରେ ? ଦୃଶ୍ୟର ପରିପାଳିତ, ଭୋଗବିଳାସରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଶେଷକେତବରରେ କି ଏତେ କଠୋରତା ସମ୍ଭବ ? ନା, ଏଗୁଡ଼ାକ ଏକାବେଳେକେ ଅସମ୍ଭବ । ଚନ୍ଦ୍ରଶିଖର ପତ୍ୟାସତ୍ୟ ଜାଣିବାକୁ ପ୍ରତାପଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୁପ୍ତକର ପଠାଗଲ ।

ଦୋର ଅଭିଶାପ ମଧ୍ୟରେ ସାମନ୍ତପାଳପଦପରିବେଷିତ ହୋଇ ପ୍ରତାପ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷାଳ ପାଦପ ତଳେ ବସି ଅଛନ୍ତି । ନିଜର ରକ୍ଷାବଳିକୁ କହୁ ଉକ୍ତ ଫଳମୁଳାଦ ସାମନ୍ତ ସର୍ବାରମାନଙ୍କୁ ଚିତରଣ କରୁଅଛନ୍ତି; ସେହି ଶକ୍ତିପ୍ରାପାଦକୁ ଦେଖି ଅତରରେ ପ୍ରହରୀ ତର ସେମାନେ ନିଜ ନିଜକୁ ବୃତ୍ତାର୍ଥ ମଣୁଅଛନ୍ତି । ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଗୁପ୍ତତ୍ୱ ଏ ସମସ୍ତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ଦର୍ଶନ କଲ—ବସୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେଲ; ଦକ୍ଷୀକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରି ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣରେ ଲେଖାଧାରଣରେ ଅନୁପୂର୍ବିକ ବର୍ଣ୍ଣନ କରି ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରତାପଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲ ।

ଅବଦାନ ପ୍ରତାପଙ୍କର ଭାଗ୍ୟ ଶତ୍ରୁ । ଏକମାତ୍ର ପ୍ରତାପ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଅଶାନ୍ତର ମୂଳ—ବହୁବର୍ଷଯୋଗୀ ଅବଶାନ୍ତ ମୂଳ ବିଚ୍ଛେଦ ଓ ରକ୍ତପାତର କାରଣ । ସମସ୍ତ ହିତୁ ଶକ୍ତି ସଦାନନ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ହିତୁବିରବ ଦ୍ୱଂସ ପାଇଅଛନ୍ତି—ଏକା ପ୍ରତାପଙ୍କ ପୋରୁ ଅବଦାନଙ୍କର ଏକାବେଳେକି ହେବା ଭଲନା, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁଣି ହେଲ ନାହିଁ । ସୁଖର ପଥରେ ଏକମାତ୍ର ବ୍ୟବ ପ୍ରତାପ—ସତତ ଶାନ୍ତିମୟୀ ଭଲନାର

ମୁକ୍ତର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରତୀକର୍ତ୍ତା ଧାରା । ହୁଅନ୍ତୁ ଅନ୍ତର
ମହାଶକ୍ତି, ଶକ୍ତିର ତ ହୃଦୟ ଅଛି ? ହୃଦୟ ଥିଲେ ହୃଦୟ
ନିଶ୍ଚୟ ଚାଲି ଯିବ । ହୃଦୟର ମହତ୍ତ୍ୱ ଦେଖିଲେ, ହୃଦୟ
ମହାନ ନ ଧରି, ମୂଳା ନ କରି ରହି ପାରିବ ନାହିଁ । ଅନ୍ତରର
ପ୍ରତୀକର ଦେବତା ଅନୁରକ୍ତ କରି କହୁଛନ୍ତି ଦେବତା । ପ୍ରତୀକ
ଅତି ଅନ୍ତରର ଶକ୍ତି ନୁହେଁ, ସେ ଲାଜ ନିକଟରେ ଦେବତା
—ହୃଦୟର ଅନୁରକ୍ତ ସ୍ଥାନର ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତି । ସେ ଉଦ୍ଭୂତ ମହତ୍ତ୍ୱ
ଅନୁରକ୍ତ କରି ଅନ୍ତର ନିଜକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଧାରଣ ମନେ କଲେ,
ସକଳ ମାନ ସମ୍ପଦ ଲାଭ ହେଲା; ଉଦ୍ଭୂତ ହୃଦୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କ
ସମସ୍ତଙ୍କ ସେ ପ୍ରତୀକା କରାଯାଇ ଲାଗିଲେ — “ଧନ୍ୟ ପ୍ରତୀକ !
ତୁମେ ଦୁନିଆର ଶୁଦ୍ଧ, ମନୁଷ୍ୟ ନୁହଁ, ଶାନ୍ତି ନୁହଁ, ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତି ନୁହଁ; ଏ
ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ତୁମର ଅସନ ଅନୁରକ୍ତ ଉଦ୍ଭୂତ — ଅତି ଉଦ୍ଭୂତ ।
ତୁମେ ଦେବତା — ଦେବତାମାନଙ୍କର ଅନ୍ତରର ଧନ । ମାନବର
ଅସୁଖରେ ତୁମର ଅଧିକାର; ମୋର କହୁମୁଖୀ ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତି-ମୁକ୍ତିଠାରୁ
ପ୍ରତୀକ ! ତୁମର ଦାରଦ୍ରୀ ଶାନ୍ତିର — ତୁମର ମୁକ୍ତି କହୁତ
ଦେଖି । ଯଦି କେବେ ତୁମକୁ ପାଏ, ଅଧୀନ ଶାନ୍ତିରୁ ସେ ନୁହେଁ
—ହୃଦୟର ଦେବତା ରୁପେ, ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତିର ମୁକ୍ତି ରୁପେ ଚରଣର
ମସ୍ତକରେ ତୁମକୁ ଧରି ରଖିବ ।”

ଅତି ଯେଉଁ ଶକ୍ତିରୁ ଶାନ୍ତିର ମାନବର ସ୍ୱାଧୀନତା କରାଯାଇ
ଦେଇ ପବନଦ୍ୱାରା ପ୍ରସାଦିତ ହୋଇଥିଲେ, ଏହିପରି ଏକମାତ୍ର
ପ୍ରତୀକର ଶିର ଉଦ୍ଭୂତ ଦେଖି ଦେଖି ମାନବର ଶାନ୍ତି ହେଉଥିଲା,
ପ୍ରତୀକ ଗୌରବରେ ଦେଖି ମାନବ ନିଜ ନିଜର ଅନ୍ତରର
ସମସ୍ତଙ୍କ କୋଷ କରୁଥିଲେ, ଅତି ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତିର ସମେତ ସେମାନେ ଶାନ୍ତି
ମୁଖରେ ପ୍ରତୀକର ପ୍ରତୀକା କରାଯାଇ ଲାଗିଲେ, ଏହାର କ,

ଦକ୍ଷୀ ଦରବାରର ପ୍ରଧାନ ସାମନ୍ତ ଶାନ୍ତାନା ଖାଁ ପ୍ରତାପଙ୍କ ଶୁଣି
 ଶାନ୍ତିର ଚର ଗୋଟିଏ ଦଳିଆ ଲେଖିଥିଲେ । ତାର ମର୍ମ —

ପୁଅବାର ସମସ୍ତ ଶଶିଭାଞ୍ଜୁର । ବନ୍ୟ କଡ଼, ଧନ କଡ଼, ମାନ
 କଡ଼, ସ୍ୱର କଡ଼, ବିକସତ କଡ଼, ଭୋଗବିଳାସ ଯାହା କଡ଼, ସମସ୍ତ
 ଦିନେ ହେଲେ ଶେଷ ହେବ — ବାହାର କିନ୍ତୁ ନିରବୀଳ ରହିବ
 ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତାପ । ତୁମ୍ଭର ଏ ଗାଣି, ଏ ମେ ମହନ, ଏହୁ
 ମନ୍ତ୍ରଣା-ପଣିଆ, ରାଜାର ଏହୁ ସେ ଉନ୍ନତ ଗୌରବ
 ଦେଖାଇବ, ତାହା କେବେ ହେଲେ ନଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ; ଅନ୍ଧ
 ଯାହାର ଯାହା କିଛି ଦେଖୁଅଛି, ସବୁ ଦିନେ ହେଲେ ଗୁଲପିତ;
 ଟିକ ନାହିଁ କେବଳ ପ୍ରତାପଙ୍କର ମହମା, ଅବନୀଶ୍ୱର ଦଣ୍ଡିଶ୍ୱର,
 ବୁଲନ୍ତ ଜୀବନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଣାତା ।

ଦିନେ ପ୍ରତାପଙ୍କର ଖଜୁରୀ ଓ ପୁତ୍ରବଧୂ ଦୁର୍ଗେଶ୍ୱର ବୃଣ୍ଡ଼ ଚର
 ନେତେ ଶକ୍ତି ପିତୃତ ପ୍ରସୂତ କରିଥିଲେ; ସେଥିରୁ ଅର୍ଦ୍ଧେକ
 ଦାନବ ବାଳିକାକୁ ବାଣ୍ଟିଦେଲେ । ବାଳିକ ବାଳିକାଙ୍କର ଶୁଧାର
 ବୃଣ୍ଡ଼ ନିରୁଣ୍ଡ଼ି ହେଲ ନାହିଁ । ପ୍ରତାପଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କନ୍ୟାଟି ଏହିଲ,
 “ମା, ଆଜି କଣ ଗଳରେ ଖାଇବାକୁ ମିଳିବ ନାହିଁ ? ଖାଇଲେ
 ତ ସେଟି ପୁରୁଲ ନାହିଁ, କପର ରହିବୁଁ ?” “ମିଳିବ ଅନମାଳ !
 ଶତ୍ରୁଏ ବୁଟି ଉଣିଥିବ ସେ, ସମସ୍ତେ ବାଣ୍ଟିକର ଖାଇବ ।”
 ଶୁଣି ସେ ଦଳ କିଛି ନ ଖାଇ ନିଜ ରୁଟି ଶକ୍ତିତ ପୁତ୍ରବଧୂଙ୍କ
 ପାଇଁ ରକ୍ଷଣତରୁ ରଖି ଦେଲେ । ବାଳିକାଟି ରୁଟି ଅଡ଼କୁ ଚାହିଁ
 ଗୋଟିଏ ଘର୍ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇଲ । ଅନନ୍ତଦୁରରେ ଦୁର୍ଗେଶ୍ୱରୀଙ୍କେ
 ଶ୍ୱେନ ଚର ପ୍ରତାପ ଆପଣାର ଦୁର୍ଗାଙ୍ଗ ବସନ୍ତ କରୁଥିଲେ—
 ରକ୍ଷଣତରୁ ସୁଇର କଟିଳ କାନ୍ଦୁନା ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ମନରେ ଶେଷ
 ପାଉଥିଲ । ହଠାତ୍ ନିଜ କନ୍ୟାଟି ମର୍ମରେଇ ଚିତ୍କାର କରି

କିଠି । ପ୍ରତାପଙ୍କ ଧ୍ୟାନ ସୁନଗର, ଚଳନ୍ତା ଚଳନ୍ତା କେଉଁ ଅନ୍ତେ
ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧର ଡୋଇଗଲା । ସେ ଦୁଇର ଦେଖିଲେ—ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା
ଚିତ୍ତାଳ ପିତୃର ଶତ୍ରୁର ନେଇ ପ୍ରହ୍ଲାଦ କରୁଅଛୁ, ସେଥିପାଇଁ
ପୁରୁଷାସ୍ତ୍ର ବାଳଦାର ମର୍ମଦେହ ଅର୍ତ୍ତନାଦ !

ଅନ୍ତ ପଦ୍ୟ ହେଲ ନାହିଁ, ଥରେ ଚିତ୍ତାଳ ଅନ୍ତରୁ,
ଥରେ ଚିତ୍ତର ପିତୃ କନ୍ୟା ଅନ୍ତରୁ ବୁଝିଲେ, ବୁଝି ହେଲ
ନାହିଁ—ଗୋଟିଏ ଲୋକର ବହୁର୍ଗତ ହେଲ, ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା
ଦେଖିଲେ । ଶୁଣିଲେ, “ଧର ମୋର ଅନ୍ତରାଳକୁ ! ପାତ୍ରର
ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ଖାଦ୍ୟାସ୍ତ୍ରରେ ଦାନ୍ତର ଚାଟାକଟାକୁ ମଧ୍ୟ
ସ୍ଥାନ, ଶତ୍ରୁର ବୁଝିପାଇଁ ମାତ୍ରର ଶିଶୁକନ୍ୟା ଏପରି ବ୍ୟାକୁଳ
ହୋଇ ପାରେ, ସେ ପୁଣି ଶୁଣି ବୋଲି ଗଦ ବର କହିବ ?
ନିଜ ଦାୟତ୍ର୍ୟ ଦୋଷରୁ ସେ ପଳେଇବା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପ୍ରାଣର
ସନ୍ତାନ ସନ୍ତାନକୁ ଖାଦ୍ୟାସ୍ତ୍ରରେ ଶୁଖାଇ ଶୁଖାଇ ମାର
ପାରେ, ତାର ଶୁଣି ବୋଲି ଗଦ ବରଦାର—ପିତା ବୋଲି,
ପତ ବୋଲି ଗଦ ବରଦାର ନି ଅଧିକାର ଅଛି ? ନା, ଅନ୍ତ
ହେବ ନାହିଁ—ଏ ଦୁଃଖପଲ୍ଲବୀ ଅନ୍ତ ପଦ ପାଠକ ନାହିଁ ।
ଅନ୍ତର, ଏତେ ଦିନରେ ତୁମ ଅନ୍ତରାଳ ସିକ ହେଲ । ଏହା
ତୁମର ବାବଦାନ୍ତର ବାଣୀ ନୁହେଁ, ଅନ୍ତର । ଏହା ପ୍ରକାରେ
ଦୁଇଦୃଷ୍ଟ—ଅନ୍ତରାଳକୁ ପ୍ରତାପର ଶେଷରେ ଉପାସ ହେଲ ।
ରଣସେତ୍ରରେ ମୁମୂର୍ଷୁ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ପ୍ରତାପ ପାତ୍ରା ଚଳନ୍ତା
ବରଦାନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ବୋଧ କରୁନା, ପୁତ୍ର କନ୍ୟାମାନଙ୍କର
କଷ୍ଟ ଦେଖି, ସେହି ପ୍ରତାପ ଅତି ପଦନର ଅଧୀନତା
କରଣ ବରଦାନ୍ତ ମାଜିଅଛୁ । ଧର ପ୍ରତାପ ! ଧର ପାତ୍ରର
ଅନ୍ତରାଳ, ନା, ଅନ୍ତ ହେବ ନାହିଁ—ଅନ୍ତର

ପରମ ମିଳିବାକୁ ହେବ—ପ୍ରାଣର ପୁଣ୍ୟବ୍ୟାପାର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
ଗୁଣାଉବାକୁ ହେବ ।”

ପ୍ରଭାତ ସେହୁପରି ନିଜର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଜଣାଇ ମିହିରା
ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ଆରବରୋଡ଼କୁ ଶକ୍ତି ଏ ପକ୍ଷ ଲେଖି
ଦେଖିଲେ—ଲେଉଟପୋଡ଼ରେ ପଡ଼ି କୁଡ଼ଗଲ, ଆଉ ଲେଖି
ହେଲ ନାହିଁ । ପୁନଃବାର ଆଜି ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷ ଲେଖିଲେ;
ତାହା ମଧ୍ୟ ଖରା ହୋଇଗଲା । ବୁଝାସ୍ ବୁଝାସ୍ ପକ୍ଷରେ ‘ମିହିରା
ଆବଶ୍ୟକ’ ଯେଉଁ ଏକକମାତ୍ର ଲେଖି, ସ୍ବାକ୍ଷର କରି ପକ୍ଷ ମୁଦ୍ରଣ
କଲେ ।

ଆରବର ମୁଦ୍ରଣ ଅନନ୍ତରେ ନୂତନକରୁଅଛି । ଦେହନର
ଅପୂର୍ଣ୍ଣ କାମନା ଆଜି ପୂର୍ଣ୍ଣ—ଏବେ ଦଳର ଚନ୍ଦ୍ର ଉଲ୍ଲାସ, ଶ୍ରୀମତୀ
ସୁଲ ପକ୍ଷର ଏକାକୀକରଣ ହେବା—ସେହି ସୁଖମୟ ଲଳିତା
କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଶତ୍ୟ ଆଜି ଶାନ୍ତିମୟ—ଶତକ୍ଷ ଆଜି
ଶାନ୍ତିପ୍ରାପ୍ତ । ମହାପ୍ରାଣମଣି ପ୍ରଭାତ ଆଜି ଶତ ନୁହନ୍ତି, ସେ
ଗାଦିଆଡ଼ାକର ଚନ୍ଦ୍ର ଶରଦ୍ଧ-ଅର୍ଜିତ କରୁ—ଆଜି ଶତରେ
ନିଶିଶ ହେବ । ଆରବର ସୌଭାଗ୍ୟ ଆଜି ଚଳମ ଶାନ୍ତିର
ବିହୀନ । ନଗରରେ ସେହି ନୂତନ, ଗୀତ, ଅମୋଗ ପ୍ରମୋଦର
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲଳିତା; ଗୀତ ଗୀତ, ସୌଧ, କୁଟୀର, ସେହି ଅନନ୍ତପୋଡ଼
ସୌଧ - ଆଜିକାଲିକାଳିନୀ ସେହି ପ୍ରୋତରେ ଉଲ୍ଲାସ
ହେଲେ ।

ପୃଥ୍ବୀକେ ଚକାକରପକ୍ଷ ଶତକ୍ଷ ଶ୍ରୀମତୀ । ଶତ୍ୟ-
କେରେ ପକ୍ଷ ସେ ଆରବର ନିଜରେ ବଢ଼ି । ବଢ଼ି ହେଲେ
ମଧ୍ୟ ପୃଥ୍ବୀକେ ଶତକ୍ଷ ଶତକ୍ଷ ଶତକ୍ଷ ଶତକ୍ଷ

ସମୁଦ୍ଧାନନ୍ଦ । ତାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀତ୍ବେ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ
 ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀତ୍ବକୁ ସେ ପରାଜିତ କରିଥିଲେ । ଏହି ଗୁଣ ଦେଖି
 ଅକ୍ବର ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପୁଣ୍ୟ ପାତ୍ର । ଅଳ୍ପ ସେ
 ପ୍ରତାପକ ପରାଜିତ ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲେ । ସେ ପାଠ
 କରି ଦାରୁଣ ବେଦନାରେ ପୃଥ୍ବୀରାଜଙ୍କ ମୁଖ ମଳିନ ହୋଇଗଲା ।
 ଶେଷେ କେତେ କଣ କହିଲେ—“ଏ କଣ, ପ୍ରତାପ,
 ପ୍ରତାପସିଂହ, ଅର୍ଜୁନ, ହିନ୍ଦୁର ଏତଦାଦି ଅସ୍ତ୍ରସାଧକ—
 ଗୁରୁତର ଶେଷ ଅଣା ଭରସା ପ୍ରତାପ, ସତେ କି ତୁମେ ଟଳି
 ପଡ଼ିଲ । ଏ ବନ୍ଧ୍ୟା, ନା ଭ୍ରାତୃ ? ନା, ନା, ଏ କିନ୍ତା ସ୍ବପ୍ନସ୍ବପ୍ନର
 ମଧ୍ୟ ବହୁତୁ ଥିବେ ! ସତେ କଣ ହିନ୍ଦୁରା ଲାଗି କରି ପ୍ରତାପ
 ଯକିନର ନାସ ହେଲେ ! ଏ ଯେ ହେଲା ! ପୃଥ୍ବୀର ଏ କଣ
 ଅଳ୍ପ ଶେଷ ଦିନ ? ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ସେ ପଡ଼ିଲେ—ପୃଥ୍ବୀର
 କଣ ମାନବତ୍ବ ଉଠିଗଲା ?”

ହିନ୍ଦୁର ଗୁରୁ ହିନ୍ଦୁରେ ଗୁପ୍ତି ରଖି ଚଳିଲେ, ‘ନା,
 ଦାତା, ଏହା ଚୋପି ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନ ପାରେ—ଏ ପକ୍ଷ
 ନିଶ୍ଚୟ ଜାଲ । ମୁଁ ପ୍ରତାପଙ୍କୁ ଶରଣ ଗ୍ରହଣ—ଦେବତା
 ଜ୍ଞାନରେ ହିନ୍ଦୁବେଦରେ ବୁଦ୍ଧି ଲାଗୁଅଛି । ଅପଣଙ୍କର ସମ୍ରାଟ୍-
 ମୁକୁଟ ବାଡ଼ି ପ୍ରତାପଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ପିନ୍ଧାଇବାକୁ ପାନ୍ତି, ସେ
 ଏସବୁ ଅନୁଗ୍ରହ ଗ୍ରହରେ ପଦାଦାନ କରିବେ । ମହାମାୟା ପ୍ରତାପ
 ପୁଣି ସ୍ବେଚ୍ଛାପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ଯକିନଦ୍ବାରରେ ଉଦ୍ଧାରି ହେବେ !
 ଗୁମ ଗୁମ, ସବେ ମିଥ୍ୟା—ସବେ କଲ । ଅପଣ ଚୋପି ଶୁଣାସ
 କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଚନ୍ଦ୍ର ଅନୁମତ ଦିଅନ୍ତୁ, ମୁଁ ଏହି ଲେଖି
 ପ୍ରତାପଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଗୁରୁ ଅଟିବେ ।”

ଦୃଶ୍ୟର କାଣି ପାଶୁଥିଲେ, ଦୋର ପଲ୍ଲୀରେ ପଡ଼ି
ପ୍ରତାପର ଅନ୍ଧାର ହୃଦୟ ଥିଲାଅଛି; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ବ୍ୟାପ—
ନିଜର କର୍ତ୍ତାପନାମ୍ଭୋ ବ୍ରାହ୍ମା ପ୍ରତାପର ହୃଦୟରେ ପୁନର୍ବାର
ବିଦ୍ୟୁତ୍ କାଳିଦେବ—ନବପ୍ରସ୍ଥ, ନବଜେନ କାଶ୍ମୀର କରୁଛି ।
ସେ ଅବତରଣ ନିକଟରୁ ବିଦ୍ୟାୟ ନେଇ ପ୍ରତାପର ନିକଟକୁ
ଜଳଲିଖିତ ମର୍ମରେ ପଡ଼ି ରେଖି ଦିଅନ୍ତି—

“ହୃଦୟର ହୃଦୟ ଅଟେ ରସୋ କିଏ ହୋଇ ଯାରେ ?
ହୃଦୟରୁ ଲାଗି ସମସ୍ତ ହୃଦୟରୁ ଆଜି ପବନର ତାପ
ହୋଇଅଛି—ଅଛି କେବଳ ଏକମାତ୍ର ପ୍ରତାପ । ମୋଗଲର
ଶୋଭା ହୋଇ ସମସ୍ତଙ୍କର ଚେତା ଯାଇଛି, ବାଣୀ ପାଇଛି
ମାନ ଯନ୍ତ୍ରର ସବେ ପାଇଛି—ସମସ୍ତ ଶକ୍ତିଧାନରେ ସନ୍ତୋଷ
ଉପସ୍ଥାନ ନିଜର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରତାପର ଚର୍ଚ୍ଚିତ ମସ୍ତକ ସେହୁପରି
ଜଳର ରହିଅଛି । ସେହୁ କେବଳ ହୃଦୟ ମାନ, ଶକ୍ତିଧର
ଗୌରବ ଏହାହିଁ ଜାଣି ରହିଅଛି । ଶକ୍ତିଧରରୁପ
ଶୋଭା ବିପକ୍ଷରେ ଏକତା ମାତ୍ର ଚେତା, କିଏ ସେ ଚେତା ?
ଅବତର ପାତ୍ର । ସମସ୍ତେ ଜାଣି ହୋଇଅଛି; ଅବତର
ରହିଅଛି କେବଳ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପ୍ରତି ପ୍ରତାପ—ପ୍ରତାପ
ଅମୂଲ୍ୟ ! କେଉଁ ଗୁଣ ଦେଖି ପ୍ରତାପ ଆଜି ଏହେ ଅମୂଲ୍ୟ ?
ତାଙ୍କର ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ଧନ ନାହିଁ, ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ଦର ନାହିଁ,
ଅନ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ; ତେବେ କାହା ଦେଖି ଆଜି ପ୍ରତାପଙ୍କର
ଏହେ କି ଶକ୍ତି ? ଉତ୍ତର—ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ, ଉଦାର ଜନତା
ହୃଦୟ, ଗାନ୍ଧୀଜୀ, ନିଷ୍ଠାସିତ ତରଫାରୀ । ମାନବର ସକଳ
କର୍ତ୍ତାବ୍ୟ ଯେ କିଛି କିଛି, ପ୍ରତାପ ସେଥିରେ ବଞ୍ଚିଯାନ୍ ଥିଲେ;
ସେହି କିଛିରେ ପ୍ରତାପ ଏହାହିଁ ପରିସ୍ପର ଗୌରବ ରଖି

ଆସୁଥିଲେ । ଆଜି ତ'ଣି ସେ ବଳ ଶେଷ ହେଲା ? ଯେଉଁ ବଳରେ ପ୍ରତାପ ଆଜି ଲଜାଦୀପି ଲଜ, ହୃଦୟ ଆଶ୍ରୟ ଧନ ପ୍ରତାପ ଆଜି ଦେବତା—ଦେବତାଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ, ଯେଉଁ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଆସନ ନିକଟରେ ସମାନ୍ତର ଘନ ଆସନ ଏକାଦେଶରେ ଘନପ୍ରଭ, ସେହି ଉଲ୍ଲାସ ବଳ, ସେହି ପ୍ରସ୍ତୁତ ସିଂହାସନ ହିଁ, ହିଁ, ସାମାନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ କଷ୍ଟରେ, ପ୍ରତାପ, କୃଷ୍ଣ ହସ୍ତରାକୁ ବଂଶୀପ୍ରଭ ? ପରଲ ଜନ୍ମ ଏକମାତ୍ର ପାତ୍ରକୁ ସବୁଷ୍ଟାନୁସାରେ ଶୁଣିଥାନ୍ତି । ଯାହାଦ୍ୱାରା ହୃଦୟ ଆଶା—ଦିନେ ସେ ନିଜର ଗୌରବ ଯେଉଁ ପାଇବ, ଯାହାର ମୁଖ ଦେଖି ସମସ୍ତ ଦେଶ ଆଶା ଭରସା ବାନ୍ଧୁଥିବୁ, ସେହି ପ୍ରତାପକୁ କି ଆଜି ଆବରଣ କରି ଦେବ ? ଆହା ! ଆକବରଙ୍କଠାରେ ଏପରି କି ଧନ ଅଛି ନା, ସେ ଆଜି ଗୁରୁତର ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ—ହୃଦୟ ଯେଉଁ ପ୍ରତାପକୁ କରି ପାରବେ ?”

ଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟନାୟି ଶୁଣି ପ୍ରତାପଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଧ୍ୱନିବାର ଅଗ୍ନି ଜାଳିଯେଲା । ପ୍ରାଣର ଜଗତଜନାରେ ଗର୍ବ ନ କରି କହିଲେ, ନା, “ମୟର ନଦୀର ଅନନ୍ତର କରୁଣ ନାହିଁ—ପବନ ନିକଟରେ ଶାନ୍ତ ନଦୀପି ବହୁ କରୁଣ ନାହିଁ । ପ୍ରାଣର ପୁଷ୍ଟକଲ୍ୟାଣମାନେ ଆସି ଆଗରେ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି, କାନ୍ଦନ୍ତି; ନ ଶାନ୍ତ ମଣିଷିନେ, ମନ୍ଦେ; ତେବେ ନଦୀରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟର୍ଥର ଫଳ ଏମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ଦେଇ ନାହିଁ । ଏମାନେ ମନ୍ଦେ, ବଳେ ତ ନିୟମ ମରାବେ, ତେବେ ନିଜର ରକ୍ତ କଳଙ୍କିତ କରି ମନାବନ ବା କାହିଁକି ? ପର ପାତ୍ର—ମାନ ରକ୍ତ ଧର୍ମ ରକ୍ତ । କିଛି ନଥିବନି ନ ଆଜି—ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ମାନ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟର ପରୁ ଥିବୁ । ମାତୃବନ୍ଧରେ କଳଙ୍କ ବୋଧ ପାରବ ନାହିଁ । ଦେଶ ମୋତେ ଯେବେ ଶୁଣି ବସିବୁ, ମୁଁ ତାକୁ

ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ପାଠକ ନାହିଁ—ପ୍ରାଣ ଗଲେ ମଧ୍ୟ ଦେଶର ଗୌରବ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ନାହିଁ ।”

ଏହିପରି ପେଟି ଅର୍ଶି ପ୍ରତାପକ ହୃଦୟରେ ଜଳିଲା, ଜୀବନର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଉ ସୁନପ୍ରଭ ହୋଇ ନାହିଁ । ପୁରସ୍କାରରେ ପିତୃମନ୍ତ୍ରୀ ଉପଶାଳାଠାରୁ ପ୍ରତାପ ପ୍ରଭୁର ଅର୍ଥବଳ ପାଇଗଲା । ପେଟି ଅର୍ଥବଳ ପାଇ ପ୍ରତାପ ବାବୁଦେବମଣି ସୈନ୍ୟବଳ ସଂଗ୍ରହ କଲେ । ଦେଖ ଦେଖ କମଳମିତ୍ର ସହ ୩୭ଟି ଦୁର୍ଗ ପ୍ରତାପକ ଅଧିକାରକୁ ଆସିଲା । କାଳାନ୍ତର ଧନ ପରି ପ୍ରତାପକୁ ପୁଣି କଟକର ଦେଇ ମୋଗଲସୈନ୍ୟ ସମ୍ମୁଖେ ପୁଷ୍ପଭଞ୍ଜ ଦେଲେ; କେଳି ଅକ୍ବବର ଇତିହାସ ହୋଇ ପ୍ରତାପକ ବରୁଣରେ ପିବାକୁ ସାଧ୍ୟ କଲେ ନାହିଁ—ତାକୁ ଦେବତା ଭାବି ପୂଜିବା ନିରାଶ ହେଲା । ଶାଳ ବତୋରା ହଜିଲା, ଚାନ୍ଦି ଚାନ୍ଦି ପ୍ରତାପ ଗଲେ ପିତୃସ୍ବଜ୍ଞ ଉଦ୍ଧାର କଲେ; ତେବେ ନବଲେ ମଧ୍ୟ ଜୀବନର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଗୋରା ରାଜଗଲା, ମିତ୍ରସ୍ବଜ୍ଞ ଉଦ୍ଧାର କରି ପାରିଲ ନାହିଁ—ଏହି ଦୁଃଖ !

—୧୦୧—

ଜିନିଷସ୍ତ୍ରୀ

ପୁରଳ ସବୁକି ସଜ୍ୟର ଗୋଟିଏ ଜନପଦ । ଉଠ ସର୍ବତ୍ର ରାଜ୍ୟଦେବ ପୁରଳର ଶାସନକର୍ତ୍ତା । ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁଅ ସାଧୁ ସାଧୁ ମହାସାଧ୍ୟବାନ୍, ଅଭ୍ୟୁତ୍କର୍ଷ; ସମରବଳାପୀ । ଦିନେ ସାଧୁଙ୍କୁ ପ୍ରବଳ ପରାଜୟ ନାଗୋରାଠାରୁ ପିତୃନଦର ଉଭୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ମନ୍ତ୍ରପ୍ରଦେଶ ପ୍ରକାଶିତ କରୁଥିଲା । ସାଧୁଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରବଣ ମାତ୍ରେ

ଲୋକେ ଶ୍ରୀ, ଚକ୍ର ଚେତୁଥିଲେ । ଏକ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ
ରୁକ ନଗର ଆକ୍ରମଣ କରି ବହୁ ଧନଗହ, ଅଗ୍ନି ହସ୍ତୀ ମହ
ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରିବା ସମୟରେ ଅକସ୍ମାତ୍ ଶକ୍ତି ଏ ପଥ ଚାକର
ଦସ୍ତଗତ ହେଲା । ପକ୍ଷୀମାନେ ମୋହନ ଶବ୍ଦ କରି କର୍ମଦେବଙ୍କ
ସ୍ୱପ୍ନାବସ୍ଥାରେ । ସେଥିରେ ସେ ନିଜ ବୃଦ୍ଧପୁର ଗଣର ଶକ୍ତି ଓ
ପ୍ରଣୟ ଜଣାଇ ନିଜ ପିତାଳୟରେ ବସେ ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ ଡୋଇ
ମିନିଟ୍ ସାଧୁଙ୍କୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ ।

କର୍ମଦେବ ଯେପରି ସୁଦୃଢ଼, ସେମିତି ଶୁଣିବଣୀ; ଆଜି
ସୁଖ-ସମୟର ସୁକୋମଳ କୋଳରେ ପରିପାଳିତା, ତଥାପି
ସାରାଶ୍ରୀରାମା, ସାରାସୋହାସିନୀ, ଆଦର୍ଶ ରଜସୁର-ହୃଦୟ ।
ମରୁଭୂମି ମଧ୍ୟରେ କର୍ମଦେବଙ୍କ ପରି ମହଲକ୍ଷ୍ମୀପତନୀ ଲଳାନ୍ତରୀ
ରମଣୀ ଆଜି ନ ଥିଲେ । ବବାହ ବୟସ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ପିତା
ମାଣିକସ୍ୱରୁ ଶବ୍ଦୋତ୍ପତ୍ତି ଶର-ରୁଡ଼ାମଣି ଚକ୍ରର ପ୍ରଥମ ଅଭ୍ୟାସ-
କମଳର ସମ୍ପଦ କର୍ମଦେବଙ୍କର ବବାହ ପୁରୁଷ କରିଥିଲେ ।
ବବାହର ଆୟୋଜନ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, ମାତ୍ର ଏ ସମୟରେ
କର୍ମଦେବଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଗତ ମତ ନ ଥିଲା । ବରବାଳା ବରଭର
ଆଦର କରା ଜାଣି । ଅଳ୍ପଦିନ ସାଧୁଙ୍କର ବରଭରାହାଣୀ
ପରିଚ୍ଛେଦନକ ମୁଖରୁ ଶୁଣି ନିଜ ଶ୍ରୀକାର ଜନ୍ମାଦିତ ନିର୍ଭରଥିଲେ,
ସହସ୍ରବାର ଅଳ୍ପ ସାଧୁବାଦ ଶ୍ରୀମତୀ କରିଥିଲେ । ନିଜ ଜାଣିଥିଲା,
ସେହି ସାଧୁବାଦ, ସେହି ଜନ୍ମାଦିନୀର ଶ୍ରୀକାରରେ ଅଳ୍ପକ
ଭବରେ ସାଧୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଗଣନା ପ୍ରଣୟ ଶୁଣିବଣୀ, ପରିବର୍ତ୍ତିତ
ହେଉଥିଲା ?

ସାଧୁ ମାଣିକସ୍ୱରୁ କାରରେ ଅଳ୍ପକରେ ଉପସ୍ଥିତ ।
ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ ମହାବର ସାଧୁଙ୍କୁ ଅଳ୍ପକରେ ପାଇ କିଏ ଆନନ୍ଦ

ନହେବ ? ସମସ୍ତ ପୁରବାସିକ ସହ ମାଣିକଗଡ଼ ଏଥିରେ ନିଜକୁ
ମହାଗୁରୁ ଭାବେ ନେଇ କଲେ । ମହାସିମାବେଦରେ ପାନ ଶ୍ରେଣୀର
ଆଦିପୁରୁଷ ଭଲଲ । ଏଣେ ମାଣିକଗଡ଼ ସାଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନାନା
ଭକ୍ତ କରବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବକ୍ତବ୍ୟରେ ଜାତନିତ୍ୟାଣୀ ଅଭିଭାବ
ଦାୟକତାଦାଣୀ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ସାଧୁଙ୍କ ମୁଖରୁ ବହୁର୍ଭବ
ହେଲା । ଶ୍ରୋତାବର୍ଗ କେତେବେଳେ ବସିଥିଲା, କେତେବେଳେ
ଆଜ୍ଞାପକ ବାଦବାଦ ଲାଗିଲେ । କର୍ମଦେଶ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ
ଥାଆନ୍ତୁ । ସେ ସାଧୁଙ୍କ ପଦ୍ମପଦରେ ବସିବା କରି ଗୁପ୍ତ ଆବାହନ
କରିଥିଲେ, ନିଜ ଚରଣ ଦୂତପୁର ଚରଣ ଭାବରେ ବୋଉର
ରାଜିବାକୁ ବହୁ ପଦ କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ କେତେବେଳେ ତଥୁ ବୁଦ୍ଧ
କରି ଗରବାସ୍ଥିତିକୁ ଦେଖିଲେ; କର୍ମରେ ଅନୁଭବ୍ୟ ଜନନକାମୀ
ଶୁଣିଲେ, ଦୂତପୁର ପଦନ ବଦ ଶୁଣିଲେ । ସେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରୁବରେ
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷମାନଙ୍କ ମେଳରେ ନିଜର ଧର୍ମର ଉଚ୍ଚା-ଜଣାଇ ଦେଲେ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକ ଏକ ସମ୍ଭଳ ପଦବ୍ୟ ବାଣରାଜନା, ସିଂହାସନ
ଏ ଶାଳ ଚରଣର ନାନା ପ୍ରକାରର ଦେଖାଇ, ଆଉ ପିତୃଶ୍ରଦ୍ଧ
ଜଣାଇ ବହୁତ ପ୍ରକାର ବୁଝାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । କର୍ମଦେଶକୁ
କହି କୌଣସି କଥା ପ୍ରକାଶ ଦେଇ ନାହିଁ । ସେ ଉନ୍ନତରୁବରେ
କହିଲେ—“ହଁ, ବୁଦ୍ଧ ସିଂହାସନର ଆଗରେ ବଜ୍ରପୁତ
ଭଜନା ପ୍ରଲେଖିତ ହେବ, ସପ୍ତର ଭଲ ପିତ ? ଜନ
ରାଜାରକୁଳର ପୁଷ୍ପବ୍ୟ ହେଲେ ବା କି ବଶେଷ ସୁଖ ଅଛି ?
ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରାଣ ମନ ସମର୍ପଣ କରିଅଛି, ତାଙ୍କର ଦାସୀ ହୋଇ
ରହବା ବରଂ ଭଲ, ତଥାପି ପରର ମହର୍ଷୀ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା
କରିବା ମଧ୍ୟ ଅତି ଦୃଶ୍ୟ ଏ ଲକ୍ଷ୍ମୀର କଥା ।”

ହଠାତ୍ କଳନାର ମହୋତ୍ସବ ସମ୍ପାଦିତ ହେଲା, ଆଉ ପଦ୍ମବତୀ
 ବୁଝି ପଡ଼ିଲା—ପଦ୍ମବତୀର ପାଖରେ ପିତା ଘରର କିଛି
 କଳା ଏ ଶୁଭକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନ୍ୟତମ ନେତା 'ହଠାତ୍' ବା 'ହଠାତ୍' ବୁଝି
 ଉଠିବାର ପଥ, ଆଉ ତାଙ୍କର ଉତ୍କଳ ସମାଜ-ସିଂହାସନ, ଏ
 ପଳକା ବଳୟର ନାୟକ ପଥର ନିକଟରେ ଥିବା ନୁହେଁ । ପିତା
 ଉତ୍କଳଜାତୀୟ ପଦ୍ମବତୀର ମତ ଦେଖିଥିଲେ ସତ, କିନ୍ତୁ
 ସେଥିରେ କଳାର ହୃଦୟ ନ ଥିଲା । ହୃଦୟ ହୃଦୟର ମେଳ ନ
 ହେବାପାଇଁ ବ୍ୟାଧି ଅସମ୍ଭବ, ଯେ ମିଳନ ହେଲେ, ଆଉ ସେ
 ମିଳନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନାହିଁ ।

ପାନ ଗୋଟିଏ ଶେଷ ହେଲା । ମାଣିକସ୍ୱର ସାଧୁଙ୍କ ନିକଟରେ
 କର୍ମଦେବଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଜଣାଇଲେ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଜଣାଇ ଦେଲେ, ସେ
 ପଥରେ ତ ଶ୍ରୀମତୀ ପଦ୍ମବତୀ ରହିଅଛନ୍ତି—ଏ କଳାତାନରେ ଉଠିବାର
 ଉତ୍କଳ ଗୋଟିଏ ପାତ୍ର, ଏ ପଦ୍ମବତୀର ଅବମାନନା, ଅନ୍ୟତର
 ଯୋଗେ କିନ୍ତୁ ରକ୍ତସ୍ରୋତ ବନ୍ଧି ପାରେ । ସାଧୁଙ୍କ ଗୋଟିଏ
 ପ୍ରାଣରେ ଗୋଟିଏ ଦୁଃଖରା, ଶୁଦ୍ଧର ପ୍ରାଣ ନାହିଁ । ସେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ
 ସହ ଶୁଦ୍ଧର ନେଲେ, “ଅପରମାନଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦର ଏ ସାଧୁ
 ସେଥିରେ ନିଜର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦେଲେ । ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଏ ଶୁଦ୍ଧ
 ମଧ୍ୟ କୁଳ ଲୋକରେ ଲୁଚିନା କି ପାରେ । ଆଗେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ
 ରହିଲୁ । ବାହ୍ୟ-ନାଶିକେଳି ଧୂଳିକୁ ଯଦି ଶୁଦ୍ଧର ହୁଏ,
 ତେବେ ସାଦରେ ବୁଝିବ ହେବ ।” ଅତିକ୍ରମେ ନାଶିକେଳି ପଥ-
 ବ୍ୟାଧିରେ ଶୁଦ୍ଧର ହେଲା । ପଥ ସମାବେଶରେ ବରଦାସି ଦଳ
 ଶୁଦ୍ଧ ନଗରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଶୁଦ୍ଧରରେ ପଦ୍ମବତୀର
 ସମାପ୍ତି ହେଲା । ଏ ବାହ୍ୟରେ ସାଧୁ ବସି ଯୋଗର ପ୍ରାଣ
 ଦେଇଥିଲେ । ବହୁମୁଖ ମଣିରହୁ, ବହୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଓ ରଜନ ପାତ୍ର,

ଗୋଟିଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବୃତ୍ତ ଏବଂ ସପ୍ତୋଦଗ ବଜ୍ରପୁତ ରମଣୀ ସହଚ
ନବୋତ ତମିର ମହାସମାବେଶରେ ଯୁକ୍ତ ଘାସା କଲେ ।

ଅରଣ୍ୟକମଳକ ତନ୍ତ୍ରୀ ଅନୁରାଗ ପ୍ରଥମେ କର୍ମଦେବଙ୍କ ପ୍ରତି
ଭଜିଥିଲା । ସେ ଭାବୁଥିଲା, ଭିନ୍ନତ ଗଠୋରକୁଳ, ସମାଟ-ତମତାଟେ
ଆକର୍ଷଣ କରୁଛି । ବବାହନବନ୍ଧରେ ସେ ପୁଣି ଦୃଢ଼ତର
ହେଲା । ସୁନ୍ଦରୀଲମ୍ବଭୂତା କର୍ମଦେବୀଙ୍କୁ ନେଇ ନାନା ସୁଖସୁପ୍ତ
ଦେଖି ନିଶିଲେ । ସାଧୁଙ୍କ ବବାହସମ୍ଭାଷଣରେ ହଠାତ୍ ସେ ସକଳ
ସୁଖସୁପ୍ତ ଭାଙ୍ଗିଲା—ନିଶାଧିନି କଥାସାଗର ସେ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ
ଉଠିଲେ । ଶୁଭ ସମସ୍ତ ଗଠୋର ଗର୍ବିନୀ ନେଇ ଅରଣ୍ୟକମଳ ଏ
ଶୁଭ ଅବସାନନାର ସମ୍ମୁଖେ ପ୍ରକାଶ ଦେବାକୁ ସାଧୁଙ୍କ ପଥରେ
କରି ବ୍ୟାଧିମାନ ରହିଲେ । ଶୁଭର ସାଧୁଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରର ଶୁଭ ସମସ୍ତ
ଲୋକଲୁପ୍ତେନୀ ପଠାଇବାକୁ ଭଜା କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସାଧୁ ଗାଡ଼ା
ପ୍ରକାଶ କଲେ ନାହିଁ । ଗନ୍ଧବ୍ୟାଧାସ ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତ ଭର୍ତ୍ତି ସେନା ଓ
ନିଜର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସୁରକ୍ଷା ଉପରେ ସାଧୁଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ । ନବ
ପ୍ରକାଶକ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ଆଗତକ୍ଷୁ ସେ ଜେବଳ ନିଜ ଶାଳକ ମେଦହର
ଓ ଚନ୍ଦ୍ରାନି ଗୁପ୍ତବିଦ୍ୟା ସେନାଙ୍କୁ ମାତ୍ର ସଙ୍ଗରେ ଆସିବାକୁ
ଅନୁମତି ଦେଇଥିଲେ ।

ଏହି ମୁଣ୍ଡ ନେତ୍ରସେନାଙ୍କ ସହଚ ଭର୍ତ୍ତି ସାର ସାଧୁ ଚନ୍ଦନ ନାମ
ପ୍ରାନ୍ତର ଶ୍ରୀମୁଖ ଦୁଇ କରୁଅଛନ୍ତି, ହଠାତ୍ ପ୍ରବଳ ଗଠୋରବାହନୀ
ଦେବା ଉଦ୍ଧାବୁ ବଜ୍ରଭୁମାର ପେଠାରେ ଦେଖା ଦେଲେ । ଦର୍ଶନ
ମାତ୍ରେ ସେ ପ୍ରତିଦର୍ଶକ ସହ ଦ୍ରବ୍ୟସୁକ୍ତର ଅଭିଳାଷ ପ୍ରକାଶକଲେ ।
ପରମ ଅକସ୍ମାତ୍ ବଚନପାତ୍ର ସାଧୁଙ୍କ କବନରେ ନୂତନ ହୁଅେ ।
ସେ ଶେଳମାସ୍ ବଚନରୁ ହେଲୁ ନାହିଁ । ଶରଣାଳୁ ବିଶ୍ରାମ ପାଇ
କରୁଥି ପଥ ଉପାସପଥରେ ଅବଗାଣି ଚାଲିଲା । ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଭୁବ

ବର ପାତ୍ର ଏବଂ ରାମୋର ପକ୍ଷର ଲୋକାନ୍ତର ଘୋଷ ବୃନ୍ଦାବନପାଇଁ
ପରମ୍ପରାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲେ । ଉଭୟ ଅଶ୍ୱ ପରସ୍ପର ପ୍ରତିକୂଳରେ
ନକ୍ଷତ୍ରବେଗରେ ଚାଲିବା ଦେଲେ । ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇପାର
ଶାଣିତ ଅଛି । ଦାତ-ପ୍ରତ୍ୟାଦାନନିତ ଶ୍ରେୟ ସଂପର୍କରେ ଅସ୍ଥିତ ଲୋକ
ଉଭୟର କର କର ଅସ୍ଥିତ ଲୋକ ଚାହିଁବା ପରି ହେଲେ ଶୀଘ୍ର
କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଅଭ୍ୟାସକମଳ ଓ ପାଧୁ ପାଶରେ ଦଣ୍ଡାପ୍ରମାଣ
ନୋଇ ସେ ଅଭ୍ୟାସ ବୃନ୍ଦାବନ, ବିଶେଷ ଶିଖରୀନା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ପ୍ରାଣପାତ୍ରୀ ପ୍ରୟାସ ବଦନରେ ଅବଲୋକନ କରୁଥିଲେ । ସେ
ସ୍ୱଳ୍ପ ଶାନ୍ତିରୁ ଲାଗିବାର ଦେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଦାତ ପାତ୍ର ଏବଂ
କେତ ଚାହିଁବା କର ଅଶ୍ୱପତ୍ର ଘୋଷ ଉପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କମ୍ପ ପ୍ରଦାନ
କଲା । ଦର୍ଶକଦ୍ୱୟ ନିରାଶ୍ୱତ, ପ୍ରସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଘୋଷ ସେ
ବେଳେ ପ୍ରାଣପାତ୍ର ଲଗା ନ ପାରି ଅଶ୍ୱପତ୍ର ଚାହିଁବାକୁ ଲାଗିଲା । ପାତ୍ରର
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅସ୍ଥି-ଆଦାନରେ ଶାନ୍ତିର ମାନ୍ଦାର ପ୍ରାଣପାତ୍ର ଉଦ୍ଧୃତଲା ।
ପାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ବଜ୍ରପରେ ଲାଗିଲା, ସେହି ଶାନ୍ତିରାଜ ଅସ୍ଥି ଧରି
ସେ ପକ୍ଷରେ ନିଜର ନିପତ୍ତି ପ୍ରତିଦିନ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବାକୁ
ଲାଗିଲା । ମନେ ଏକତ୍ର ଦୁଇ, ଦୁଇରୁ ଶକ୍ତି ରାମୋର ବର
ପାତ୍ରଙ୍କ ପତ୍ର ବୃନ୍ଦାବନରେ ପଡ଼ିବା ଦେଲେ । ମନେ ଉଭୟ ଉଭୟର
ହୋଇ ଉଠିଲା, ଦୃନ୍ଦାବନର ଦଳପତ୍ରର ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ଦୁଆ ରକ୍ତପାତ ନିରୋଧ କରି ପାଧୁ ଓ ଅଭ୍ୟାସକମଳ
ପରସ୍ପର ଦୃନ୍ଦାବନର ଅଭିଳାଷ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ନିଜର ଅଭିଳାଷ
ପ୍ରାଣପାତ୍ରୀ ଚାହିଁବାରେ ଲୋକର ଦେଇ କମ୍ପଦେବା ଅସ୍ଥିରରେ
ଶାନ୍ତିରାଜ ପ୍ରାଣପାତ୍ରୀ କରୁଥିଲେ । ପାଧୁ ଚାହିଁବା ନେବାପାଇଁ
ନିଜରେ ଅସ୍ଥି ନିପତ୍ତି । ରାଣ-ଆଦାନ ଶିଖରୀ ଶକ୍ତି ପ୍ରାଣର
ଆଦାନ, ବରଦାନ 'କମ୍ପଦେବା ସେଥିରେ' 'କମ୍ପଦେବା

କାହିଁକି ? ପ୍ରାଣର ଗନ୍ଧର ଧ୍ବରରେ ଦେଖ ପ୍ରାଣପତ୍ରକୁ
 ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ—“ନାଥ, ପାଆନ୍ତୁ, ଆପଣ କର୍ମ—
 ସେବରେ ଅବସାନ୍ନ ହୁଅନ୍ତୁ । ମୁଁ ରଥ ଉପରୁ ଆପଣଙ୍କ
 ମୁକ୍ତାଅମ୍ବୁଜକୁ ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ଆଉ, ଗଦି ଯୁଦ୍ଧରେ ଆପଣଙ୍କର
 ପତନ ହୁଏ, କାହା ହେଲେ ସ୍ବର୍ଗର ପଥରେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ
 ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧର ପାଆଁ ଯୋଇ ଯିବି ।”

ଏହି ଶରତରତ୍ନକ ବାକ୍ୟରେ ସାଧୁଙ୍କ ହୃଦୟ ବନ୍ଧୁଗୁଣିତ
 ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବେ ଗଣେଶଙ୍କ ଦୋଇ ଲାଗିଲା । ପ୍ରାଣର ଲଘୁତାରେ
 ମାଧୁ ଶରୀରେ ଶରୀରର ମଧୁକୁ ଲମ୍ବ ପ୍ରଦାନ କରି ଦେଉଥିବା
 ବନ୍ଧୁର ହୋଇଗଲା । ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ସୁଗନ୍ଧ ଶୁକ୍ଳାବାରରେ
 ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଶରୀରରେ ଚନ୍ଦ୍ରଧରରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଦେହକୁ
 ଲାଗିଲେ । ଶରୀର ପରି ଶରୀରର ଚନ୍ଦ୍ର କରୁ ମାଧୁ ଅଭିଷେ-
 କମଳକ ପରିଶ୍ରମ ହେଲେ । ଅଭିଷେକମଳ କଥାପା-
 ଠିକଳରେ ପ୍ରକାଶିତ, ସାଧୁଙ୍କ ହୃଦୟ-ଶୋଣିତରେ ସେ ଜ୍ଵାଳା
 ନିକାରଣ କରିବାକୁ ଲଘୁତା ଦୋଇ ବୁଦ୍ଧ ବସିଥିଲେ ।
 ଶରତରତ୍ନକ ପଦାବଳରେ ଶରୀର ଅପାତ ହେଲା । ପରଶରରେ
 ମାଧୁ ନିଜ ପ୍ରତିହତର ଶିବେଦେଶ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦେଉଥିବା
 ଜନର ପାଣିର ଅମ୍ଳି ଚଳାଇଲେ । ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅଭିଷେକମଳ
 ସାମାନ୍ୟ ବର କରନ୍ତି । ଚରଣର ଚରଣରେ ସେ
 ଆବାହର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ସାଧୁଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ନଦେଶର ଚରଣର
 ଶ୍ରୀମ ଆବାହ କଲେ ପଦ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ନିଜକୁ ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରତି
 ରଖି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବନର ଗନ୍ଧର ଗନ୍ଧର ଦୂର
 ଶୁଦ୍ଧରେ ମଳିତ ହେଲା । ଶରୀର-ଶର କେବଳ ମୂର୍ତ୍ତି
 ହୋଇଥିଲେ, ପ୍ରତିଷ୍ଠା କେବଳ ପଦ୍ୟ ମରେ ପୁନଃ ଚେତନା

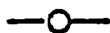
ଆସିଲା, କିନ୍ତୁ ନବପରାଣୀତ ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରଣୟିନୀକଠାରୁ ଶେଷ
ବଦ୍ୟ ନେଇ ଶିବାକୁ ଆସି ଉଠି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ପତନ
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାଣବଦନ ଦେହପିଣ୍ଡର ରୁଡ଼ ଉଡ଼ିଗଲା ।

କୃଷ୍ଣମାନ ଗଳ୍ପ ଆଶା, ଅମୋଦ ଶେଷ । କଥାଟା ତାର
ନୃଣାସ ଅଭିନୟ ଦେଖାଇଲା । କର୍ମଦେବ ମନ କରୁଥିଲେ,
ତର ସନ ପତ ସୋହାଗିନୀ ହୋଇ ପଟହୋଡ଼ରେ କଟାଇଦେ,
ପଟହୋଡ଼ରେ ଚେରଚପ୍ରାଣା ପରମ ପଦ ଦେଖିବେ; କ୍ଷଣକେ
ସମସ୍ତ କଳ୍ପନା ଘୁରିଗଲା । ଆଉ ସେ ଲବଣ୍ୟମୟୀର ଲବଣ୍ୟ
ନାହିଁ, ସେ ହାସ୍ୟମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତିର ହାସ୍ୟକ୍ଷଣା ବିଷାଦକାଳିନୀରେ
ଲୁଟିଗଲା । ଅରଣ୍ୟକମଳ ଯେଉଁ ଉଦାର ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ହୃଦୟରେ
ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ଉଲ୍ଲାସ ଦେଉଥିଲେ, ସେହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ,
ସୌକୁମାରୀୟ ଚରଣରେ ହୃଦୟରେ କାଳାନଳ ଜଳ ଉଠିଲା,
ସେହି ହାସ୍ୟମୟୀ ଚଳିଲା ହୃଦୟର ମୂର୍ତ୍ତି ଆଉ କାହିଁ ? ଆହା
କ୍ଷଣକେ ବେଧବ୍ୟ ସକଳ ଗ୍ରାସ କରି ଦେଲା; ଅମୃତ କଳକା ପ୍ରସ୍ତ
ପ୍ରସ୍ତୁତିର ନ ଦେଖିବୁ ହୃଦୟ ଶେଷ ପଡ଼ିଲା ।

କିନ୍ତୁ କର୍ମଦେବ ବରଦାନା, ସେ ବ ଜଳେ ପ୍ରାଣପତକ
ସୁଖପାଇଁ ଉଠେଇତ କରିଥିଲେ । ସଜ୍ଜା ସଙ୍ଗର-ଜ୍ୟୋତିରେ
ଦେଖି ପାରିଲେ, ପତ ଧର୍ମସୁତରେ ପ୍ରାଣ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଅଛନ୍ତି,
ତାଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗପଥ ପରିଷ୍କୃତ; ସ୍ୱର୍ଗଦେବୀର ପରିଚାରିନୀକା ନେଇ
ତାଙ୍କର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ପାଇଁ ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାରରେ ତନ୍ତ୍ରାୟମାନ । ହୃଦୟ
ସେ ଶୋକ, ସେ ହୃଦୟବେଦନା ଅନେକ ପରିମାଣରେ
ଅପସ୍ମୃତ ହେଲା । ସୁଶୀଳ ବାସନାରେ ହୃଦୟ ବିଚ୍ଛାଦିତ
ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ପତକ ଅନୁକମଳର ଆଶ୍ୱୋଜନ
କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରଣଭୂମି ଆଲୋକିତ କରି ଗଗନଳ

ନିଜ ଉଠିଲା । ଦୃଢ଼ାତ୍ମ ଶକ୍ତି ଏ ଅସ୍ତି ଧାରଣ କରି ସମ୍ପାଦନାବଦନରେ ନିଜର ଗୋଟିଏ ଦୃଢ଼ ହେତୁ କଲେ । ସତତତା ଓ ସୈନ୍ୟକୃତ ଅଫଳ ଅଫଳ ଶବ୍ଦରେ ସେ ଗୋଟିଏ ଦୃଢ଼ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି; କର୍ମଦେଶ ସେହି ହିନ୍ଦୁ ବାହୁ ଗୋଟିଏ ନୈମିତ୍ତିକ ଧର୍ମରେତେଇ ଧାର ଗମ୍ଭୀର ସ୍ତରରେ କହିଲେ—“କହିବ, ମୋର ଶୁଣିବକ ପଦରେ ଶେଷ ପ୍ରଣାମ ଜଣାଇ କହିବ, ତାଙ୍କର ପୁଅବଧୂ ଏହିପରି ଥିଲେ ।” ତାହା ପରେ ଅପର ଦୃଢ଼ ବିସ୍ତୃତ କରି ପାରୁ କର୍ତ୍ତା ଜଣେ ସୈନ୍ୟକକୁ ଅନେକ ଦେଲେ—“ଏ ଦୃଢ଼ ବର୍ତ୍ତମାନ ହେତୁ ନିଜ ।” ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ମଦେଶକର ଅସ୍ତିତ୍ବ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀ ମୁଖି, ଆକର୍ଷଣଶୀଳ ନୟନସୁଲଳିତ ଅଭିଭାବ ଜ୍ୟୋତି ବିନିର୍ଗତ ନେତ୍ରଅଳ୍ପ--ସୈନ୍ୟକର ଅନୁଶ୍ରୀପାଳନରେ ତଳମ୍ବ କରାବାରୁ ପାତ୍ରମ୍ବ ହେଲା ନାହିଁ । ଏକମାତ୍ର ଆଦାରରେ ସେହି ବାହୁଲ୍ୟକା ହିନ୍ଦୁ ହୋଇ ଭୂତଳରେ ପଡ଼ିତ ହେଲା । ଦର୍ଶନକୃତ ଶୋକ ବିପ୍ଳବରେ ମର୍ମହେତୁ ଚିତ୍କାର କରି କାନ୍ଦ ଉଠିଲେ । କିନ୍ତୁ ଶବ୍ଦବଦନାର ସେ ଅସ୍ତିତ୍ବ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ବଦନନମଳରେ ବିଷାଦର ଶୀତ ଗୁମ୍ଫା ମଧ୍ୟ ଦେଖା ଦେଲା ନାହିଁ । ସେହି ହିନ୍ଦୁ ଦୃଢ଼ାତ୍ମ ବାହୁ ମହଳ-କୁଳର ଉତ୍କଳବିଜ୍ଞ ପାଇଁ ପ୍ରେରିତ ହେଲା । ତତ୍ପରେ ଥରେ ପତୀଜ୍ଞାନକୁ ସତ୍ୟ ବଦନରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ କରି ପତଙ୍କର ଜ୍ଵଳନ୍ତ ଚିତ୍ତରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଲୁହ ଲୁହ ଅଗ୍ନିଶିଖା ସେ ଦୃଢ଼ାତ୍ମ ଦାମ୍ୟ ଦୋହଲ ପକାଇଲା--ସେ ହିନ୍ଦୁପ୍ରା ମୁଖି ଲୁଚିଗଲା । ଅରଣ୍ୟକମଳ ସୁନ୍ଦରେ ଜୟ ଲଭ କଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସେ ଆମୋଦ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଆଉ ସମୟ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ସୁନ୍ଦରେ ସେ ଶାନ୍ତ ଶବ୍ଦ ହୋଇଥିଲା--ସମ୍ଭାର ମର୍ମବେଦନାରେ, ଅଭିଭାବରେ ଆଉ ସେ ଶବ୍ଦ ଆସେନା

ଲଭନ ନାହିଁ । ଅରଣ୍ୟକମଳ ଅଟେ ନିଜର ପ୍ରତିଷ୍ଠା-
ଅନଳରେ ନିଜେ ଦଖଲ ଦେଲେ ।

ସୁଦୃଶ୍ୟ*

ମନୋହର ଚରଣ ସମୟ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଗଣ ଦେଇ ଅନ୍ତ
ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ପଶ୍ଚିମାକାଶରେ ଗୁଳ୍ମପାଟଳର ଶେଷ ଶୀତା
ଶେଷ ହୋଇ ନାହିଁ । ମେଘବନ୍ଧୁ ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ଦେଶରେ
ଦୂର ବୃକ୍ଷଗୋଟି ମାଧ ତାରନା ଉଦତ ହୋଇ ଶେଷର ଶ୍ୟାମଳ
ଅରଣ୍ୟର ମଧ୍ୟରେ ଶୋରଣର ବନ୍ଧୁ ଦୃଶ୍ୟ ଅବଲୋକନ
କରୁଅଛନ୍ତି । ହଠାତ୍ ରାଜାଙ୍କର ଦୃଢ଼ ସହଯୁକ୍ତ ଅଲୋକନ
କରି ଉତ୍କଳ ଆଲୋକମାଳା ପରିଶୋଭିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।
ସେ ଆଲୋକମାଳାର ସମ୍ମାନିତ ସମ୍ବନ୍ଧନ ନ୍ୟାୟ ପ୍ରଶସ୍ତ
ବାଚାୟନ ପଥରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଶ୍ୟାମଳ
ଶୋଭାକୁ ବନ୍ଧୁ ଓ ସବଳତ କରି ପକାଇଲା । ରାଜା ଧନୁର
ଚମତ ସିଂହ ବର୍ତ୍ତମାନ ବୟସାଧିକାର ପ୍ରାପ୍ତବୟସ ପୁଅ
ମଦନମୋହନକୁ ରାଜ୍ୟସାର ଦେଇ ନିଜେ କେତେକ ବର୍ଷ ହେଲା
ସନ୍ଧ୍ୟାସ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଅଛନ୍ତି । ତେବେ ପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହିନ୍ଦୁ
ରାଜାଙ୍କ ପରି ତାଙ୍କୁ ବୃହତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ି ନାହିଁ; ଗୃହରେ
ରହି ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୈରାଗ୍ୟ । ଧନୁରକର ଶୁଭ ନିଷ୍ଠାପୂର୍ବକ ଧର୍ମମୟ
ସଂପଦ ଖବର ଅବଲୋକନକର ଧର୍ମପରାୟଣ ପଦସ ବ୍ରାହ୍ମଣମଣ୍ଡଳୀ
ମଧ୍ୟ ବସିତ ହୁଅନ୍ତି । ରାଜର ଶେଷ ପଦରୁ ପ୍ରାୟ ଉଦ୍‌ଗମନା

*ଗୋଟିଏ କମ୍ପଦଳୀ ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିପିତ ।

ନିତ୍ୟକର୍ମ, ଭୋଜନରେ କଠୋର ସଂଯମ, ସେଥିରେ ପୁଣି
ସ୍ୱଚ୍ଛପାନ ! ଲୋକେ କହନ୍ତି, ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ପୁର ଜଳରେ
ଜଳକ ଥିଲେ । ରାଜାଙ୍କ ଶାସନ ବ୍ୟାପାରକୁ ପଶୁଣି
ବିରାଜ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବୁଦ୍ଧ ସମୟେ ସମସ୍ତ ରାଜସଭାକୁ
ଆସି ପୁରକୁ ରାଜ୍ୟଶାସନ, ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀକର ତାଳି ଲାଗି
ବସନ୍ତରେ ନାନା ଉପବେଶ ଦେଇ ଯାଆନ୍ତି । ଏ ଉପଲକ୍ଷରେ
ସଭାର ଆଡ଼ମ୍ବର ସାଧାରଣତଃ ଟିକିଏ ବଢ଼ି ଥାଏ । ଆଜି ସେହିପରି
ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଦିନ । ସରାବୁଦଣ୍ଡର ସାଜସଜ୍ଜା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦିନ
ଅପେକ୍ଷା ଟିକିଏ ବଢ଼ି ଅଛି । ରାଜ୍ୟର ପଣ୍ଡିତ, ଉପବେଶୀ, ପାତ୍ର,
ଅମାତ୍ୟ, ସମସ୍ତେ ଆସି ଏକତ୍ର ନିରାକ୍ରମେ । ମନ୍ତ୍ରଣାଳୟ ମଧ୍ୟସ୍ଥରେ
ରାଜା ମହତ୍ତମୋପନ ବହୁମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟାପାରରେ ବସିଅଛନ୍ତି । ନିକଟରେ
ବୁଦ୍ଧ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ଗୋଟିଏ ଗମ ଆଗନରେ ଆସିଲେ ।

ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ଦେଖିବାକୁ ବିଶାଳକାୟ । ପ୍ରଖର ଲୋଚନ ଓ
ବୃକ୍ଷାରଗୋରି ବଦନମଣ୍ଡଳରେ ପ୍ରସନ୍ନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଆଶ୍ରୟ ଖେଳ
ପାଉଅଛି । ଗଳାରେ ନୁହାଁନିଆଁ ବସି ଓ ବୃକ୍ଷବେଶୀ ଆକୃଷ୍ଟ
କରି ଶକ୍ତି ଏ ନାମାବଳୀ ଶୋଭା ପାଉଅଛି । ତନ୍ତ୍ରମୁଖ ଗୋମୁଖୀରେ
ଗୋଟିଏ ଜପମାଳା । ଶକ୍ତି ଏ ସୁନ୍ଦର କଣାପୁ ବସ୍ତ୍ରରେ ବସିଠାନ୍ତି
ପାଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧଲଗ୍ନ ଆକୃତ । ପଦତଳେ ଦୁଇଗୋଟି
କାଢ଼ିପାଦୁକା । ଅବିଚଳ ଶୁଭ୍ର କେଶରୀ ଗୋର ବସନ
ମଣ୍ଡଳରେ ସିଞ୍ଚିଗଲା ପରି ଜଣାଯାଏ । ସୁସ୍ଥ ପବନ ପେଶିମୟ
ଶିରାଳ ଶରୀର ଦେଖିଲେ ବୋଧହୁଏ, ବହୁତ ବ୍ୟାଧି ମଧ୍ୟରେ,
କିନ୍ତୁ ହୃଦୟ ବହୁତ ଗଭୀର ଭଳି ଲାଗି । ପବନ ବେଶକୁଣ୍ଠ
ମଧ୍ୟ ଧ୍ୟାନ ଅବସ୍ଥାରେ ପବନର ଦେହର ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀରେ ବହୁତ
ହେଉଅଛି । ବାତପ୍ତର, ପାତ୍ର, ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ, ନ୍ୟାୟରତ୍ନ

ବିଦ୍ୟାବିଦ୍ୟାଦ, କବିଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ପଣ୍ଡିତମାନେ ପ୍ରସନ୍ନ
ମନରେ ଧନୁର୍ଭରକର ଆଶାଦମୟକ ମାରିଛନ୍ତି କରୁଅଛନ୍ତି ।
ଧନୁର୍ ଧନୁର୍ଭର କହନ୍ତି—“ଶୁଣୁଛି ସେତେନ ବାକି-
ସ୍ତନପୁଷ୍ପ ପ୍ରତାପ କେତେକ ମଣି ଅନୁଭବକ ସହ ସନ୍ଧ୍ୟା
ସୀମା ଠିକ୍ କରବାକୁ ଆସିଥିଲା । ସେମାନେ ପୁଣି ଆମର
ଆରମ୍ଭପା ପାଟଟା ବାକି ସନ୍ଧ୍ୟା ଅନୁଭବ କରୁଅଛନ୍ତି । ଆଜି
ହବ ନାହିଁ, ହବନାହିଁ, ଟିକିଏ ଭୟଭୀତ ନାହିଁ, ଟିକିଏ
ପଲ୍ଲାନବୋଧ ବା ଶାନ୍ତି ନାହିଁ । ଓଁ କି ସାହାସ ! ବୁଢ଼ା ବଢ଼ି
ଆଉ ଆଉ ତ ଏପରି, ସ୍ବା ପରେ ପୁଣି କଣ ନ ହେବ ।”

ମଦନମୋହନ—ମୋ ମନକୁ ବି ଆସିଥିଲା । ତେବେ
ଶାଳ ପାଟ ଖଣ୍ଡ ନେଇ ଗୋଳମାଳଟା ମୋତେ ଭଲ ଲାଗୁ
ନାହିଁ । କୁଆ ଗୁରୁ, ବଡ଼ ରକ୍ତପାତ, ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଅଶାନ୍ତ ।
ସୁଭଦ୍ରା କଣିଲେ ବିନେଷ ଲୁଚ ବା କଣ ? ଦେଖାପାଉ,
କେଉଁଆଡ଼ ପାଣି କେଉଁଆଡ଼କୁ ପାଉଛି ।

ଧନୁର୍ଭର—ଦେଖ, କି ମୁହରୀ ସୁନ୍ଦର ! କିମ୍ବା ସୁଭଦ୍ରା
ସୁନ୍ଦର-ପରିମିତ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ନ ଦେବା ଯେଉଁ ସମୟର
ପଣ, ଏ ସେହି ସମୟ ! କରେ, ନମ ଦେଉ, ନାଲ ଦେଉ,
ପବନ ଦେଉ, ସବୁତ ସେଷ । ଧେସ ଉଦ୍ଧାର କରି କି
ପାରିଲେ ସମୟ ନାମ ବୁଝା । ସନ୍ଧ୍ୟା ଗନ୍ଧା କରିବା ସଜାର
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ସଜା ସଜ ଧର୍ମ ବ୍ୟାଘରରେ ଦେଶସାର ପାପ
ଅନ୍ଧାରର ବ୍ୟାପିଯିବ । ସନ୍ଧ୍ୟାର ଅକ୍ଷୟକ ସାମାନ୍ୟ କଥା
ନୁହେଁ ।

ମଦନମୋହନ—ତେବେ ଆପଣଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ?

ଧନୁର୍ବର — ପରାମର୍ଶ, ଯୁଦ୍ଧ, ପ୍ରାଣପଣେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ହେବ । ଆମ୍ଭର ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତମାନେ କଦାପି ଦୁର୍ବଳ ହସ୍ତରେ ଶତ୍ରୁ ଧାରଣ କରିନ୍ତି ନାହିଁ । ଯୁଦ୍ଧବେଳେ ଜଣେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସୈନ୍ୟ ପ୍ରାଣ ପାତ, ମାନ ଥାଉ, ଦେଶ ସକାଶେ ପ୍ରାଣଦାନରେ ଯେ ଷଷ୍ଠିୟର ମୁକ୍ତି, ସ୍ୱର୍ଗଲଭ । ଆଲସ୍ୟ, କଳାହରେ ପଡ଼ି ଷଷ୍ଠିୟ କି ଏ ଅମର ମାତ ବସ୍ତୁର ହୋଇଯିବ ? ତେବେ ଦେବର ଉଲ୍ଲସ, ଆମ୍ଭାର କଲ୍ୟାଣ ଆଉ କେଉଁଠାରେ ?

ଶେରକଳାପତ୍ରିୟ ମଦନମୋହନଙ୍କୁ ଷଷ୍ଠିୟର ଏ ନିର୍ମମ ରାଜନୀତି ସୁଖ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । କୃଷ୍ଣ ପିତାଙ୍କର ଧର୍ମପୁତ୍ର ମହାର୍ଘ ଉପଦେଶକୁ ଅବହେଳାକରି ସେ କହିଲେ—“ଏ ମାତେନ୍ଦ୍ରବିଭୀକ ବର୍ଷମାନ ଛାଡ଼ନ୍ତୁ । ଏଗୁଡ଼ାକ ମୋ ପିଲା ମୁଣ୍ଡରେ ପଶୁନାହିଁ । ଏ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁବାକୁ ମସ୍ତିଷ୍କ ପରିପକ୍ୱ ହେବା ଦରକାର—ମତ୍ତକର ଦୃଷ୍ଟି କେଣ ଶୁଭ୍ କରିବାକୁ ହେବ । ମୋ ପିଲା କଥା ଶୁଣନ୍ତୁ । ବାକିସଙ୍ଗେ ବର୍ଷମାନ କୃଷ୍ଣା ଯୁଦ୍ଧ କରି ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତ ନାଶ କରିବା କଦାପି ଉଚିତ୍ ନୁହେଁ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସୈନ୍ୟମାନେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ନାହାନ୍ତି ଯେ, ହଠାତ୍ ପାଇ ଯୁଦ୍ଧକରି ପାରିବେ । ଅଭିରାମ ସାମନ୍ତ ବହୁ ବନରୁ ଶ୍ୱେତପୀଠିକ; ମରଦାର ବେତେରା ଯେ ଦିନ ମହାକଳ ମଙ୍ଗେ ଖେଳିବାକୁ ପାଇ ଷତ ବସତ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । । ଆଉ ବଡ଼ ବଡ଼ ସାମନ୍ତ ସେନାପତି ସେପରି କେତୁ ନାହାନ୍ତି ଯେ, ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପାରିବେ ।”

ଧନୁର୍ବର—ତେବେ କଣ ଡିଗିରିଆ ଆଜି ବର ଶୂନ୍ୟ ! କୃଷ୍ଣ ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ପ୍ରକାଶ ! କୃଷ୍ଣ ସତ, ଅଜ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜନ୍ମ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିଥିଳ ନୁହେଁ । ଅର୍ଦ୍ଧଶତ ବର୍ଷର ବ୍ୟବହାରରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ବଜ୍ରସମ କଠୋର ଶକ୍ତି ଏ ବେହରେ ବର୍ଷମାନ ଅଛି । ତେବେ ଶତ୍ରୁଥିଲ,

ବୈରାଗ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କିଛି ମଧ୍ୟ ଦୃଢ଼ ହେବା କାହିଁକି ? ମୁଁ ବହୁ
ଥାଉଁ ଆଉଁ କହାଣି ଏକାକୀ ରାଜ୍ୟନାଶ ମନ୍ତ୍ର ପାଶର ନାହିଁ । ସେ
ସମୟରେ କେଉଁ ଦୃଢ଼ ସ୍ଥିତିରୁ ବୁଝା । ବହୁ ଦିନରୁ କଳ୍ପନା
ଥିଲା, ସୁଦୃଶ କରନ୍ତୁ । ଲୋକଙ୍କ କୃପାରୁ ସେ ସୁଦୃଶ ଆସି
ସୁଟିଅଛି । ଗୁଡ଼ିକରେ ଆଉ କିଛି ବାସ୍ତବ ସମ୍ଭବ ନାହିଁ । ଯେଉଁ
ସମୟ ଆସୁଅଛି, ସୁଦୃଶ ଉତ୍ତଳରୁ ଲୋପ ପାଇଯିବ, ସ୍ବେଚ୍ଛାକାମରେ
ଉତ୍ତଳର ରାଜକୁଳ ବ୍ୟୁତ୍ଥ ହୋଇଯିବେ । ସୁଦୃଶ ଦୂରେ ଥାଉ,
ମୁଦର ନାମ ଶ୍ରବଣରେ ସ୍ଥିତିରୁ ରାଜାମାନେ ଆତଙ୍କ ଗଣିବେ ।
ଧନୁର୍ର ପ୍ରତି ଆଉ ଅଧିକ ଦିନ ବହୁ ରହିବା ଅମଭଳକର ।
ଏହିକ୍ଷଣି ବାଜି ରାଜାଙ୍କ ପାଖକୁ ପରି ଲେଖାଯାଉ—ପଦ ପାଟ
ନେବାକୁ କଥା, କେବେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଦଶାବସ୍ଥା ଦିନ ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତ
ଲେଇ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତୁ । ଶକ୍ତି ଥିଲେ ଉତ୍ତଳ ନେବାକୁ
ହେବ । ଆଉ ମୁଁ ନିଜେ ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତ କିଛି ଆବଶ୍ୟକ କରେ
ନାହିଁ । ସୁଦୃଶରେ ବା ଦଳ ବଳର ଆବଶ୍ୟକତା କଣ ଅଛି ?

ଧନୁର୍ରକର ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ କି ଉଦ୍ଧାରଣା ଥିଲା
କେଜାଣି: ସମସ୍ତ ସମ୍ଭାଷଣ ନିଜାନ୍ତ, ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇ ଧନୁର୍ରକୁ
କେବଳ ଚାହିଁ ରହିଲେ । ମତନମୋଦନ ଆଉ ବାକ୍ୟ ଉଦ୍ଧାରଣ
କରିବାକୁ ସାହସ କଲେ ନାହିଁ । ବାଜି ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଉପସ୍ଥି-
ତହୁଏ ମର୍ମରେ ପରି ଲେଖାଯାଇ ସେ ଦିନର ସମ୍ଭାଷଣ ହେଲା ।

“ସୁଦୃଶ” ଏହି କଥାଟି ଶାଠକକୁ ଟିକିଏ ଅବୋଧ ହୋଇ
ପାରେ । ଏହା ଉତ୍ତଳୀୟ ରାଜମଣ୍ଡଳୀର ଗୋଟିଏ ଧର୍ମନୁଷ୍ଠାନ ।
ବହୁସାଧୁଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣଶକ୍ତି ହୋଇ ସ୍ବେଚ୍ଛାର ସ୍ଥିତିରୁ ରାଜାମାନେ
ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଅବଲମ୍ବନରେ ମୁକ୍ତି ଅନ୍ୱେଷଣ କରିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତ-
ଳରେ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଅତି ବରଳ । ଏହି ସୁଦୃଶ ବାନପ୍ରସ୍ଥର ସ୍ଥାନ

ଅଧିକାର କରି ଉତ୍କଳରେ ଅଧିକାର ଗନ୍ତାମାନ ଓ ଆଦର ପାଇ
ଆସୁଥିଲା । ଶତ୍ରୁତଳନ କରୁ କରୁ ଏକାକୀ ଗୋଧୁକ ଶତ୍ରୁ,
ବିନାଶ କରିବା ପରେ ମୃତ୍ୟୁ ଦେଲେ ସାରଳାଙ୍କୁ ହୁଏ । ଏ ଅନୁସ୍ଥାନ
କେତକ ନୁହେଁ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ । ସମୟ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଏକାକୀ ଦଳବଳ-
ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଯିବାକୁ ହୁଏ; କେତେକ ଜଣ ପକ୍ଷୀ ବା ଅନୁଚର
ମାତ୍ର ସଙ୍ଗରେ ପାଇ ପାରନ୍ତି । ଗୁରୁତ୍ବ ଯେପରି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବପାଶୀ,
ଉଦ୍‌ଘାତୀ ପ୍ରଭୃତି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଧର୍ମୀୟ ଶୂନ୍ୟର ବ୍ୟାପନ ଅଛି, ଏଥିରେ
ମଧ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ିକ ଟିକିଏ ବଞ୍ଚେପକ୍ଷରେ । ପରଲୋକର ପିତୃପିତା-
ମତ ଓ ଗୁରୁଜନଙ୍କ ନିଦେଶରେ ଶ୍ରୀରାମ, ରାମାଣ୍ଡ, ହୋମ,
ଦ୍ରାଘଦଶଜନ, ଦଶଦିଗ୍‌ବଳ ଅନୁପାଳପ୍ରଭୃତି ପାଶାପ୍ରାୟ ଅନୁସ୍ଥିତ
ହୁଏ । ଏହାପରି ଭଜନିକ ସାମନ୍ତକତାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାହୁକରା
ଉତ୍କଳୀୟ ଗୋଷ୍ଠରେ ମିଶି ଯାଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ପୁରୀର
ଉତ୍କଳଶାସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୀରେ ଅନନ୍ତ କାଳ ଭଜନିକ ସୁଖରେଇ ନୁହେଁ;
ଉତ୍କଳୀୟର ଚଣ୍ଡାସ, ମୁକ୍ତ ଆତ୍ମାର ତରମ ପରିହାସ । ନୃପୀନତା
ସତେ ଏହିପରି ପୁରୀ-ପାଶ ଉତ୍କଳରୁ ଏକାବେଳେକେ ଅନୁଦିତ
ହୋଇଅଛି ।

ଦେଶ ଦେଶ ଦଶଦିଗ୍‌ବଳ ନକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଆସିଲା । ପୁରୀର
ଆନନ୍ଦମୟ ଉତ୍ସବରେ ବାଜି ପୁରୀ ଉତ୍କଳ ଉଠିଲା । ଏ ବର୍ଷ
ପୁରୀର ସମାବେଶ ଟିକିଏ ବଢ଼ିଗଲା । ବ୍ୟକ୍ତି ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ
ସମସ୍ତ ଦୁରବାସୀ ଶତ୍ରୁମୟୀଙ୍କ ଆରାଧନା କରି ପ୍ରାଣରେ ଶତ୍ରୁର
ଉଦ୍‌ଘାତନ ଏବଂ କର୍ମରେ ପିତୃ ଶ୍ରଦ୍ଧା କଲେ । ଗୁରୁ, ମେଷପାତ୍ର
ଆରାଧ୍ୟ କରି ମହତ୍ତ୍ବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ପଦ ବଳରୂପେ ଅର୍ପିତ ଦେଲେ ।
ବାଜି ବଳ- ପିଣ୍ଡନରେ କରୁନ ଉତ୍କଳମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କଲେ । ଧୂପ
ଓଷା ନୈବେଦ୍ୟର ନିର୍ବାହଣରେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ପରିଗଣ । କର୍ମର କ

ନବନିଆଁ ଆସନରେ ବେସ୍ତ୍ରାଣ, ସନ୍ନିପାତ୍ତ ଉଦ୍‌ବେଗିତ ହୋଇ
 ଉଠିଲା । ପଞ୍ଜାବ ଦଳ ଆଗନ୍ତୋୟୀ ମଧ୍ୟରେ ସୁଭାଷୀର ଶ୍ରେଣୀ
 ଆସୋଜନ ଶୁଣି ଏକପ୍ରକାର ବସ୍ତ୍ରଧିନୀ ଆଣି ଡାକ ଦେଲା ।
 ପାମର, ଦେହାପନ, ଦୈନିକ ସମସ୍ତେ ଆଜି ଉଦୟବରଦାୟିନୀ
 ମାଙ୍କ ପଞ୍ଜାବରେ ଚଳୁଥିଲା ।

ପ୍ରତାପ ଶତ୍ରୁକ୍ଷେତ୍ର ସେନାପତି ହୋଇ ଯିବେ । ପ୍ରତାପ ଦେଖି
 ବାବୁ ପ୍ରତାପର ପ୍ରତିମୁଖି । ସୁଗୋଲ ପ୍ରତିମୁଖ ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ଶରୀରର
 ଅସ୍ପଦ ଆସି ବଳି ଉଠୁଥିଲା । ବଶଳ ବନ୍ଧ, ପେଟିସୁଲ୍ ଫର୍ସବାହୁ,
 ଶିରୀର ଦୃଢ଼ତା ଦର୍ଶିତ ହେଉଥିବା ଶକ୍ତିରେ ଉଜ୍ଜୀବିତ । ବୟସ ୨୦ର
 ଏପାତ୍ର । ଚନ୍ଦ୍ରଶ ଗୋବିନ୍ଦରେ ଚନ୍ଦ୍ରଶ କୃଷ୍ଣ ଶୁଣୁ ପୂର୍ବ ଚଳଣିର
 ହେବାକୁ ଧନ୍ୟ ପାଇ ନାହିଁ । ଗୋବିନ୍ଦର ଉଦ୍‌ଗମ ଉତ୍ଥାନ, ଉଦ୍‌ଗମ
 ମୁଦିତ ଶକ୍ତିରେ କାର୍ଯ୍ୟର ପଳାପଳ, ହାତଲଗର ବୟର ରହି
 ନ ପାରେ । ନିଜର ଆଜି କି କିଛି ପ୍ରବେଶରେ ପ୍ରତାପଙ୍କ
 ଶିଶୁପ୍ରଣାୟା ଦେଇ ଆପାଦମୟକ ବୟସରେ ଶେଳି ଧାଉଁଥିଲା ।
 ପ୍ରତାପ ସେହିଠାରେ, ଅଥବା ଚଳେ; ଗାଧୁନି କିନ୍ତୁ ପରିଶ୍ରମଦର୍ଶୀ ।
 ଆଜି କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରତାପ ଉଦ୍‌ଗମ ଡାକ ଦେଇଥିଲେ;
 କେଉଁଠାରେ ' ' ସୈନ୍ୟ ପାମର ଶରୀରକୁ ଆଉ ଓ ବନ୍ଧୁକ
 ପ୍ରତିମୁଖ ମୁଖାପକରଣ ପରିଷା ୫ ପରିମାଣିତ କରୁଥିଲେ; ଡାକ
 ପ୍ରତାପ ଲୁଚିତ ଗଳରେ ଆଜି ଡାକରେ ଉପସ୍ଥିତ । ନାଗା,
 ଆଶାତା ମନ୍ତ୍ରପ ଘଟକାଟ ନବନିଆଁ ଆଜି ପ୍ରତାପ । ବାକିରେ ଏପରି
 ପ୍ରାଣ ନାହିଁ, ତାହା ଆଜି ପ୍ରତାପଙ୍କ ଉଦ୍‌ଗମ ଉତ୍ଥାନ ନପାଇ
 ଉଦ୍‌ଗମ ଓ ମିଶ୍ରମାଣ ।

ଚିତ୍ତିଶିଖର ଦୃଶ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ରକମର । ସେଠାରେ ଏ
 ପରିଷା ଶିଖ ଆଜି ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ପ୍ରଜାର ଉଦ୍‌ଗମ

ସୁଖନିଧ୍ୟାରେ ଶାୟିତ । ଆମୋଦପ୍ରମୋଦର ଶ୍ଵାସକ ବଟାରେ
 କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଥିଲାପରି ଦେଖା ଯାଉ ନାହିଁ । ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତ
 ଆସ୍ଥାନୀୟ ନଥା ଗୁରୁ, କାହାର ପ୍ରାଣରେ ଉଦ୍‌ବେଗର ଚିହ୍ନ ସୁଦ୍ଧା
 ନାହିଁ । ବାକିର ନେ ଲହେଜନା, ସେ ଉଦାମ ଉତ୍ସାହ ବା କାହୁଁ
 ଆସିବ ? ନିଧିରେ ଯୁକ୍ତି ବୁଦ୍ଧି ଧନ୍ତ୍ରର ଚିନ୍ତା ଦିନ ହେଲେ
 ନିରୁଦ୍ଦେଶୀ । ବୁଦ୍ଧ ଚେତେ କଣ ନିର୍ଦ୍ଦୟତା ହୋଇ ଆତ୍ମଗୋପନ
 କରିଅଛନ୍ତି ? ନିପୁଣ, ନିପୁଣକାମ ଧନ୍ତ୍ରର ପୁର ପ୍ରାଣଲେଖରେ
 ଉପେକ୍ଷା ଧର୍ମ କଣ ବସୁନ୍ଦର ହେଲେ ? ତାହା କି ହୋଇପାରେ ?
 ଧନ୍ତ୍ରରକର ପ୍ରାଣ ବନ୍ଧୁରେ ନିମିତ୍ତ । ପ୍ରାଣର ଆଶଙ୍କାରେ ବା
 ପିତ୍ତରେ ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ହେବା ଧନ୍ତ୍ରରକୁ
 ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞାତ । ପଳାତଳ ଲିଖୁରକଠାରେ ଅପଣା କରି ଅନନ୍ତ
 ନର୍ମ ପରମ୍ପରା ମଧ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସରସତା ଉପନିବୃତ୍ତ କରିବା ତାଙ୍କର
 ପ୍ରକୃତି । ଚେତେ କାହାକୁ ଧନ୍ତ୍ରର ? ନର୍ମମୟ ଜୀବନର ଚରମ
 ପରୀକ୍ଷା ଯେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଆସିଲା ଏ ବିଷମ ପେଶାରେ
 ଉର୍ଦ୍ଧାସ୍ତ ନେବାକୁ ଧନ୍ତ୍ରରକର ସମ୍ଭଳ, ଆସ୍ଥାନୀୟ ଅଛି ତ ?

ଧନ୍ତ୍ରରକର ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ହେଲେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ
 ଗତ ହୁଏ ବହୁଦୂର ପିବାକୁ ହେବ । ଗଡ଼ର ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ
 ଗୋଟିଏ ଲୁଗା ଅରଣ୍ୟ । ଗୋଟିଏ ଶ୍ୟାମଳ ଆଶ୍ଵରୁଣ ନିଜର ଅନନ୍ତ
 ପ୍ରସାରଣର ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ସୁଦୂର ଶୋରଣୀର ଚାଳି ଉପରକୁ ଉଠି-
 ରଲା ପରି ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ପଥ ବଡ଼ ଦୁର୍ଗମ, ଶ୍ଵାପଦସଂକୁଳ;
 ନିବିଡ଼ ଦୃଢ଼ଲତା ଯୋଗୁଁ ମଧ୍ୟର ସମୟରେ ବି ପ୍ରାଣେପ୍ରାଣେ ଅନ୍ଧାର
 ରହେ । ଏହି ବିଷମ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ପଥ
 ପଡ଼ି ରହିଅଛି । ଅପରିଚିତ ଲୋକ ପ୍ରତି ତାହା ବି ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଗତ
 କରିବା ଦୁରୂହ । ପଥ ଯେତେବେଳେ ପାହାଡ଼ ଉପରକୁ ଉଠୁଅଛି,

ନେତେବେଳେ ପୁଣି ପାହାଳରେ ମିଶିଗଲା ପରି ଜଣା ପାରିଅଛି ।
 ଧନ୍ବରାଜ ସନ୍ତାନ ନେବାକୁ ଚାହେଁ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ
 ଅଭିଶାପରେ ଶୋରଣର ତାକୁ ଦେଖା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହି କରିବାକୁ
 ଦେବ । ଶୋରଣର ତାକୁ ଦେଖରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ପାରିଲେ
 ତାହାଙ୍କର ଚିତ୍ତ ଦୃଶ୍ୟରେ ପ୍ରାଣ ଚଳୁଥିବା, ମୋରାପିତା—ମୁଖ,
 ଦୁଃଖ, ରାଗ, ବିପଦର ସ୍ୱର ଶବ୍ଦରେ ଆଉ ବେଳେ ମେଢ଼ନାହିଁ ।
 ତାହାଙ୍କ ପାଦାଞ୍ଚଳ—ରୁକରେ ଶିଖ ହେଲେପରି ଶୁଦ୍ଧ ପରେ ଶୁଦ୍ଧ
 ବରାଳୟର ଅନନ୍ତ ବିଚାରରେ ମିଶି ପାରିଅଛି । ଉଦ୍ଧୃତରେ
 ଅନନ୍ତ ଆକାଶ, ପଦତଳେ ବିପୁଳା ଧରଣୀ, ତାହାଙ୍କରେ
 ଅନନ୍ତ ବୈଶାମ୍ୟରୁ ଅଭାବ ପ୍ରକଟର ଏହି ଅନନ୍ତ ବୈଶାମ୍ୟ
 ମଧ୍ୟରେ ଆମ୍ଭା ନିଜର ଅନନ୍ତ ପ୍ରସାର ଅନୁଭବ କରି ପୁଲକିତ
 ହୋଇ ଉଠେ ।

ଶୋରଣର ପଦଦେଶରେ ପୁଣି ପ୍ରାଣୀଭାବର ଚିତ୍ତୋତ୍ତର
 କୁହର ଗତିରେ ବଢ଼ିପାରିଅଛି । ନୟର ବାଲୁକାମୟ ହୃଦୟରୁ
 ଆସୁଥିବା ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ବିକଶିତ ହୋଇ ଅଭିଶାପ ଶାନ୍ତିରେ
 ବିକଶିତର କହୁଅଛି । ପଦର ତାକୁ ପ୍ରାଣର ଅନୁମାନକୁ ଗୋଟିଏ
 ଗନ୍ଧର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ହେବ । ଗୋଟିଏ ଅନିକାରମୟ
 ସଂକଳ୍ପ ପଥ ପାହାଳର ଗର୍ଭ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି । ଟିକିଏ
 ପାଦଧାନହୋଇ ନ ଗଲେ ଉଦ୍ଧୃତ ପାହାଳ ଦେହରେ ବେଦ
 ତାଜି ପାରେ । କିନ୍ତୁର ଗଲପରେ ପ୍ରସ୍ତର ଦେହରେ ଶୋଭିତ
 ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶସ୍ତ ମନ୍ଦିର । ନୟରୁଟି ଆଲୋକମାଳାରେ ଆଲୋକିତ ।
 ଏକ ଦିଗରେ ନମୁଣ୍ଡମାନଙ୍କ, ଶାନ୍ତିରାସରାଶୀ, ଆଲୋକ ସନ୍ତାନ,
 କରାଳ କାଳୀମୂର୍ତ୍ତି ଶବ୍ଦର ଛଟାରେ ବିରାଜିତ । ଦେଖିଲେ, ହୃଦୟ

ଲୁହାଳୁହା ଓ ଅବସନ୍ନ ହେଉଅଛି । ମେସର ପୈର୍ଥ୍ବୀଶୀଳ ନ
ହେଲେ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗରୁ କାଳୀକୁ ନିଷ୍ପାତନ କରିବା ଅସମ୍ଭବ ।

ଆଜି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପଞ୍ଜାବ ଉତ୍ତର । ଧନୁର ଗାଳୀକର ପରମ
ଭକ୍ତ ଓ ପଞ୍ଜାବ । ଚନ୍ଦ୍ରବିହରେ କାଳୁଦେବରେ ଆଲୋକମଳା
ଜଳୁଅଛି । ମଧ୍ୟରାତ୍ରେ ଗୋଟିଏ ହେମବେଦୀ । ହୋମାଗ୍ନିର
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଶିଖାରେ ମନ୍ଦର ଝଟକ ଉଠୁଅଛି । ଧନୁର ଦୋହନରେ ବସି
ଭବପ୍ରାପ୍ତ ହୃଦୟରେ ଦୃତାହୁତି ଦେଉଅଛନ୍ତି । ବେଦର ଅଢେଇ
ପାଲ୍ଲୀରେ ଧନୁର ଉକର ମମତାପୁଷ୍ପ ଭେଦେ ଜଣ ଦୁଇ ମଣ୍ଡଳା-
କାରରେ ଜାନ୍ତାକ କର ବସିଅଛନ୍ତି । ଧନୁରୁକ ଝଙ୍କର
ମାଟକେ ପଞ୍ଜୋପନଦୀ ସବୁ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଉଅଛି । ଦେଖ
ଦେଖ ଆଜିରେ ଶେଷାହୁତି ଦିଆଗଲା । ଚାନ୍ଦା ପଦର ଧୂପ, ଫସ,
ନୈବେଦ୍ୟର ଅମୃତ ଆସ୍ୱୋଜନ ଭଣ୍ଡ, ମୃତଦେହ ଦେହ ନାଦରେ
ମନ୍ଦର ଉଠୁଇ ଉଠିଲା । ଚାପରେ ପଞ୍ଜାବ ଶେଷ ଆକାଶ । ଅଳକ
ପରେ ସମସ୍ତେ ଯୋଡ଼ହସ୍ତରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ଗାଳୀକ
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନ୍ତରର ପବନ ଭକ୍ତି ଅର୍ପଣ କଲେ । ‘ଜୟ
ମା କାଳୀ’ ‘ଜୟ ମା କାଳୀ’ ଧ୍ବନିରେ ମନ୍ଦର ପ୍ରତିଧ୍ବନି ହୋଇ
ଉଠିଲା । ସେ ଧ୍ବନି ବାୟୁର ରେଞ୍ଜେ ଚାଲିଗଲା କାଳ ନିଶାର
ଶବ୍ଦର ଅନ୍ଧକାର ଭେଦ କରି ଅନ୍ତର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ମଧ୍ୟରେ
ହେଉଗଲା । ସବୁଶେଷରେ ଧନୁର ଦେହର ଚରଣ ଝଟକକୁ
ପାଇ ଶେଷ ମୁଦ୍ରିତ କରି ଯୋଡ଼ହସ୍ତରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲେ ।
କହିଣ ପରେ ଗୋଟିଏ ଭକ୍ତ ମନ୍ଦାର କାଳୀଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକୁ
ହଳକ ହୋଇ ଧନୁରୁକ ହସ୍ତରେ ପଡ଼ିବ ଦେଲା । ଧନୁର
ଅନ୍ତରାଳ ଲାଗି କରି ଧନୁର ସଫାକରଣ, ଶରୀରର ଲୋମାତକ
କରକର ମୁଣ୍ଡ ‘ଜୟ ମା’ ‘ଜୟ ମା’ ଧ୍ବନି ମଧ୍ୟରେ ମୋହନରେ

କେତେବେଳେ ନିଶ୍ଚୟ ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସମୟ ପରେ
ଧର୍ମର ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ ବୁଝିଲେ, “ତେଜସ୍ବ ଅନୁଗ୍ରହ
ମିଳୁଥିଲା । ବନମାଳା ଯିବା ସମୟ ।” ଏହାର ‘ନିୟମ ନା ନାହିଁ’
ସ୍ବଭାବର ମହତ୍ତ୍ବ ଉଚ୍ଚର ଉପରେ ।

କେତୁ । ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାୟତଃ । ତତ୍ତ୍ବର ଚରଣ ନିଜର
ପୂର୍ବରୁ କରଣ ଶୋଭାପାଇ ନିଜ ଶ୍ରଦ୍ଧାମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ବିଷ-
କରଣକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେଣି । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପାଠ ମୁଖରତ କର
ନିଜରୁ ପରିମାନେ ଆସି ଏକମ୍ବର ହେଉଥିଲା । ମୁହଁ
ମତା ମତନ ପାଠର ଶୀତଳ ବସନ୍ତ କମିତ କର କଳହରଣର
ଆସି ମେଳ ପାଉଥିଲା । ବିମଳ କଳାପୁରଣ ନିଜେ ଆହୁରି
ଉପଶାନ୍ତ ସେ ବିଚିତ୍ର ପ୍ରକାର-ଆକାର ପ୍ରକାଶନ ଆଲୋଚନ
ଅପର ଶୀତଳ ! ବନମାଳାମାନେ ନିଜ ନିଜ ବାନସ୍ତାନ
ପରିଚାଳନା କରି ଧୀର ମନ୍ତ୍ରର ଗର୍ଭରେ ଉପସ୍ଥାପନ କୁମ୍ଭର
କାଳକୁ ‘ବିନି’ । କୃଷ୍ଣ ଧର୍ମର ପଥର ତନୁରୁପିର
ନିର୍ମଳତା ନିଜର । କେତେ ଜଣ ବିଶ୍ବକାବ୍ୟର ଦୃଷ୍ଟିରେ
ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ପଶୁପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ସହ ସମସ୍ତ ବନରୁପି
ନିଜରୁ ଓ ବସ୍ତୁରେ ପୋଷ୍ଟବେଶ ମନସ୍ତତ କୁହୁତଳକୁ ନିଶ୍ଚି
ଶେଷି କର ନିଶ୍ଚୟ ନିଜ । ଏ ସାମଗ୍ରିକ ସାଜ; କିନ୍ତୁ ବିଚିତ୍ର
ଧରଣର—ସମସ୍ତଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଶୁଭାଶୀର୍ବାଦ, ଶକ୍ତିବଳରେ
ପବନ ଶାଳସ୍ଥାପନିକା, ଅଳ୍ପ ପ୍ରାୟର ଗନ୍ଧାଧୂସିକାରେ ଚିତ୍ତିତ ।
ଏ ତ ମାନବଜନ ଅନ୍ତର ପାତ୍ର ! ତେବେ କଣ ଶବ୍ଦର
ପୂର୍ବ ମମତା ପରିଚାଳନା କରି କରୁଥିବା ମହାପାତ୍ରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ
ହୋଇ ଆସିଥିଲା । କାହାରିଠାରେ ଉପୁ ସୁବନା ବା ବିରସତାର
ଚିହ୍ନ ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ଅସ୍ପର୍ଶ ନିମିତ୍ତ

ଖେଳ ଯାଇଅଛି । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଯେଉଁ ବନ୍ତରେ ବନ୍ଧା । ଅଟଳ
ସାହସ ଖବର ଉପାଦାନ ବୃତ୍ତ-ଅଙ୍ଗରେ ପୁନଃବାର ନୂତନ
ପୌରଣ ଆଣି ତାଳ ଦେଇଅଛି । ସମସ୍ତେ ଧନୁରାୟଣ କହୁ
ପଥକାଳଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚରବାଇ । ସଖା-
ମଂଥନ ରୁ ବେଶି ନୁହେଁ ।

ସମସ୍ତେ ପାଟର କୁଳଦେଶ ଅନ୍ତେନ ବର ଝମେ ଝମେ
ଶୋରଣୀ ଘାଟି ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କେତେକ
ସମୟ ପରେ ସମସ୍ତେ ଆସି ଘାଟିର ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ସ୍ଥାନରେ
ଉପସ୍ଥିତ । ଦୁଇ ଦିଗରେ ପାହାଡ଼ ପ୍ରାଚୀର ଆକାରରେ
ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇ କାହିଁ ଆକାଶରେ ଯାଇ ମିଶି ଯାଇଅଛି ।
ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ ଏଡ଼େ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଯେ, ଏକାକୀରେ ୨୦୩୦
ଜଣ ଗଡ଼ କରୁଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଧନୁରାୟଣ ଖବର
ଶେଷ ସୁଦ୍ଧା ପାମରିକ ଅଭିନୟପାଇଁ ଏହି ସ୍ଥାନ ବାଛି
ନେଇଥିଲେ । ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଧନୁରାୟଣ
କଳର ଯଥା ଯୋଗ୍ୟାନକୁ କହିଲେ, “ଏହି ସ୍ଥାନଟି କଥା
ମୁଁ ଜାଣୁଥିଲି । ଯେଉଁଠି, ଏହାହିଁ ଉପସ୍ଥିତ ସ୍ଥାନ । ବର୍ତ୍ତମାନ
୨୦୧୫ ଗୋଟି ଭିକ୍ଷୁ ଆବଶ୍ୟକ । ପାଞ୍ଚ କେତେ ଜଣ, ଏଇ
ରଥୀପଡ଼ା ସ୍ଥାନ ପାଟନାରୁ ପାଇ ଦେଇ ଆସିବ ।” ଆଜ୍ଞା
ମଧ୍ୟରେ ୨୦୧୫ ଜଣ ଭିକ୍ଷୁ ଆଣିବାକୁ ବହୁଶ୍ରମ ହେଲେ,
ଅବଶିଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦକ ଦେଇ ଦୁଇପାଖ ଗାଡ଼
ଖୋଳିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ପରେ ଭିକ୍ଷୁଗଣ ଆସି
ଏକତ୍ର ହେଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରପରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଭିକ୍ଷୁ ଗୋଟିଏ
ଗୋଟିଏ ଚର୍ଚ୍ଚରେ ଅଧା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୋତା ହେଲ ଏବଂ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ
ଅନ୍ତରାଳରେ ଶୁଣି ଏ ଲେଖିଏ ରଚନା ବାନ୍ଧି ଦିଆରଲା

ଏହିମାତ୍ର ଧନୁର୍ବରଙ୍କର ସୁଦର୍ଶନ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ । ତତ୍ପରେ ବାହାରେ ନିଜର ସହପାତ୍ରମାନଙ୍କ ସହ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ପ୍ରାୟଶାରେ ବଢ଼ି ରହିଲେ ।

ହଠାତ୍ ସୁଦୂର ବୃହତ୍‌କା ପରି ଚନ୍ଦ୍ରବାଳ ନିକଟରେ ଧୁଳିପଟଳ ଉତ୍ପତ୍ତ ହେବାର ଦେଖାଗଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରେଣୀରେ ଗଣନାରେ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କର ଆଗମନ ଜଣାଇଦେଲା । ଶତ୍ରୁମାନେ କିଛି ଦୂର ଅନ୍ତର ଦୌଡ଼ି ହଠାତ୍ ସ୍ଥିରସ୍ଥରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲେ । ନେମାନଙ୍କୁ ଗୋଧେଲେ, ଦେପରି ଦୁଇପାଖି ଗୋପ ପକ୍ଷୀରୂପ ଦୌଡ଼ି ରହିଅଛି: ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ ତାହା ହେବ । ଏପରି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ ଜାଣି ଜାଣି ଅନ୍ତର ଦେବାକୁ କାହାର ପାତାପ ହେଲା ନାହିଁ ।

ଧନୁର୍ବର ନେତାମାନ, ନିଜ ଲକ୍ଷ୍ୟରୁ ମିଥ ହୋଇଅଛି । ସେ ଅବସ୍ଥାରେ ଧନୁରର ପାତାପରେ ଧୂଳି କରବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ବୃଦ୍ଧମାନଙ୍କର ଅବ୍ୟର୍ଥ ମନ୍ତ୍ରାମୟ ଦେଖିନେହ ବହୁ ଶତ୍ରୁସୈନ୍ୟ ପତନ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶତ୍ରୁମାନେ ଦମନରୂପରେ ଅବସ୍ଥିତ । ତାଙ୍କିରୁହନର ପଶ୍ଚାଦେକରୁ ଦୃଢ଼ମାନେ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଲକ୍ଷରେ ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷର ନିରାଶ୍ରୟ । ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ନିଷିଦ୍ଧ ଗରପତ୍ତ ତାଙ୍କିରୁହନ ପ୍ରାୟ ଅନ୍ତରସ୍ଥ । ସୁଦୂର ଦୃଢ଼ମାନେ ଅନ୍ତର ଦେହରେ ଧୂଳି କରବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିଛି ସମୟ ପରେ ପ୍ରତାପକ ସୈନ୍ୟମାନେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ପ୍ରତାପ ସୁବଳ ମୋଡ଼ା, ଚାକର ମରଣକୁ ଚାପେନ ନାହିଁ; ଦେଖିଲେ, କାଳହଳମ୍ବ କରିବା ପାଞ୍ଚାଙ୍ଗକ । ସେ ଶିପ୍ରଗତରେ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କର ପଶ୍ଚାତ୍ତ ନେବାକୁ - ନିଜ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ପ୍ରତାପ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଦେଖନ୍ତୁ ତ

କେତେକ୍ଷୁଦ୍ର ଓ କିଛି, ଆଉ କେତେକ ଜଣ ଦୁର୍ବଳ ବୃଦ୍ଧ ମାତ୍ର
 ନିଜର ଅବସ୍ଥା କାହିଁରାହୁଁ ଏବେ ସୈନ୍ୟ ଅଥବା ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ
 ଭାବି ପ୍ରତାପ ଲଢ଼ିବ ଦେଲେ । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଶୁଣି ସୁର
 ଲଢ଼ିଲେ । ପ୍ରତାପ ଦେଖିଲେ, ଶରମାନେ ବୃଦ୍ଧ ପତ, କିନ୍ତୁ
 ଅବେଦନାର ପାତ୍ର ନୁହଁନ୍ତି । ସେହି କେତେକ ଜଣ ଦୁର୍ବଳ ଦେଖି
 ଦେଖୁ ଧୂସର ଶରଣ ଚାଣ୍ଡିର ଲଗାଇ ଦେଲେ । ଜଣେ ଜଣେ
 ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଲଢ଼ାଇ କାଳ ପରି ପ୍ରତାପଙ୍କ ସୈନ୍ୟ-ପାତ୍ର
 ଦେଖିବାକୁ ଲଢ଼ିଲେ । ସୈନ୍ୟମାନେ ପ୍ରାଣହୀନରେ ଦୁର୍ବଳଜଣ
 ଧରାକୁ ବୋଲେ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରତାପ ଶରଣର ଲୋକ ନୁହଁନ୍ତି ।
 ସୈନ୍ୟମାନେ ସେ ଦୃଢ଼ ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କ ଗଣରେ ବାଧା ଦେବାକୁ
 ଲଢ଼ିଲେ । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ପ୍ରତାପଙ୍କ ଅଭୂତ ରଣପାଣ୍ଡିତ୍ୟ
 କେତେକ ଦୃଢ଼ମାନେ ନିଜର ଦେଲେ ଏ ଚାନ୍ଦାଳର ଶୁଭ
 ଆକାଂକ୍ଷାର ନ୍ୟାୟର ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଭୁଲ ପଡ଼ିଲେ
 ପ୍ରତାପଙ୍କ ସୈନ୍ୟମାନେ ଅନଳରେ ବିଜୟଭେଷ୍ଟ ବଜାଇବାକୁ
 ଲଢ଼ିଲେ ।

ସବେ ବିଜୟଦୋଳାଞ୍ଜଳ ପୁରିବ ହୋଇଗଲା । ଦେଖ
 ଦେଖ ରୋଷିଏ ଲୋଡ଼-ବର୍ତ୍ତୁଳ ଶତ୍ରୁଗଣରେ ଲତପ୍ରତାପ
 ହେବାକୁ ଲଢ଼ିଲେ । ବର୍ତ୍ତୁଳର ଗତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତାପଙ୍କ
 ସୈନ୍ୟମାନେ ହୁଲିଭୁଲି ହୋଇ ଧୂପରେ ହେବାକୁ ଲଢ଼ିଲେ
 କି ବିପଦ ! ଏ କି ଦେବକୂଟ ! ପ୍ରତାପ କିଛି ସ୍ଥିର କରି ପାରିଲେ
 ନାହିଁ । ବହୁ ସମୟ ପରେ ସେହି ଲୋଡ଼-ବର୍ତ୍ତୁଳ ମଧ୍ୟରେ
 ଦେବାବାସ ଶ୍ରେଷ୍ଠେଷ୍ଠ ରୋଷିଏ ଶର ବସୁର ଆକାଶ ମିଳାଇ
 ଏ କି ଲୟହସ୍ତତା ! ଜଣକର ଶତ୍ରୁଙ୍କନାରେ ସୈନ୍ୟ

ବାମନ ପ୍ରାୟ ଶୂନ୍ୟ ହେବକୁ ଲାଗିଲେ । ସହସ୍ରାଧିକ ସୈନ୍ୟରୁ
ପଶ୍ଚାତ୍ତପ୍ତ ଶତାଧିକ ମାତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଛନ୍ତି ।

ଏ ବନ୍ଧନ ଯୋଗେ ଆଉ କେତେ କୁହେଁ । ଶିବିରୀଆର ମହତ୍ତ୍ୱ-
ମଣି ଦୁଇ ଧନୁର୍ବଳ ଚମ୍ପକପତ୍ର । ହଠାତ୍ ଧନୁର୍ବଳ ଶିଥିଳ ହୋଇ
ପଡ଼ିଲେ; ଶୁଭଲେ, "ମା କାଳ, ଶତ୍ରୁମାନେ ନିଶ୍ଚେତେ ହୋଇ-
ଗଲେ, ଆଉ କେତେ କ୍ଷଣ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ହେବ !" ଇନ୍ଦ୍ରାବତୀରେ
ପ୍ରତାପକ ଶାଶିତ ଚରଦାଣ୍ଡ ଦୁଇଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଚରପଣାକରରେ
ବୁଲିତ ହେଲା । ହଠାତ୍ ଧନୁର୍ବଳ ଦୁଇ ମନ୍ତ୍ରକ ଉପୁଷ୍ପରେ
ପଡ଼ିତ ହେଲା । 'ନୟ ମା କାଳ' 'ନୟ ମା କାଳ', ମୁଖରୁ ନିସ୍ସୃତ
ହେଉଅଛି, କି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଉଦାର ନ୍ୟାୟ ପ୍ରସନ୍ନ ମୁଖମଣ୍ଡଳକୁ
ପ୍ରସନ୍ନକର କରି ରଖିଅଛି ! ଧନୁର୍ବଳ ଚମ୍ପକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ହେଲା ।
ସେହି ଛୁଲ୍ଲ କଳେବରରୁ ଏକ ଅପୂର୍ବ ନ୍ୟାୟ ବହର୍ଗତ ହୋଇ
ଚମ୍ପକ ଝଲିପାଇ ହଠାତ୍ ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ ମିଶିଗଲା । ପ୍ରତାପକୁ ସମସ୍ତ
ଅବସ୍ଥାରେ ବୋଧ ହେଲା । ନିଜର ନିସ୍ତୁଟ ହୋଇ ସେ କେବଳ
ଗୁଣି ରହିଲେ ।

ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ପ୍ରତାପ ପ୍ରାଣରେ ଶ୍ୱାସ ଦୁଃଖ, ଅବସାଦ
ଅନୁଭବ କଲେ । କେତେକ କ୍ଷଣ ପରେ ସେ ଧନୁର୍ବଳ
ଚେନୁପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପୂର୍ବ ମନ୍ତ୍ରକ ଧାରଣ କରି ଅବଶିଷ୍ଟ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ
ସହ ଗଡ଼କୁ ପ୍ରସ୍ତାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ରାମନରେ
ବିନୟୋଦ୍ଧାସର ଚିତ୍ରମାନ ନ ଥିଲା; ସମସ୍ତେ ଯେପରି ଉପୁଷ୍ପ,
ମିଥୁନାଶ । ପ୍ରତାପ ବିମର୍ଷ ମନରେ ଧନୁର୍ବଳ ମନ୍ତ୍ରକ
ପିତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାପନ କରି ଯୁଦ୍ଧର ଅନୌକିଚ୍ଚ ବଦରଣ
ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ବର୍ଣ୍ଣନା ଶେଷ ହୋଇ ନାହିଁ, ବାକିର ଦୁଇ
ନିମିଷ ଧନୁର୍ବଳ ମନ୍ତ୍ରକ ଧରି ଶତ୍ରୁର ଚରଦାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ନେତେଦେଲେ ପ୍ରତାପଙ୍କ ପ୍ରତି ଉତ୍ସାହ ଭରସା, ନେତେଦେଲେ
ଧର୍ମରାଜ ଅନୌକ୍ଷିକ କର୍ମମୟ ଶବ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୁଣି
ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ବସୁନ୍ଧର ଦେଲେ । ପ୍ରତାପଙ୍କର ଗୋଷ୍ଠି ବା ନା ?
ନାଶେ ମାତ୍ର ଯେତା ସମସ୍ତ ସୈନ୍ୟ ପ୍ରହାର କଲ । ସେପରି
ପ୍ରତାପଙ୍କରୁ ସହାନ ବର ପାଇବା ତ ଗୌରବର କଥା ।
ଦେଲେ କଣ ଦେଲା, ଉକ୍ତକ ଯେ ଧର୍ମରାଜକୁ ଦେଲେ !
ସେପରି ଅତ୍ୟନ୍ତ କରୁଛି, ଶାନ୍ତିରେ, କର୍ମମୟ ବିମଳ ଆତ୍ମା
ଆଜି ଯେ ମିଳିବ ନାହିଁ ! ଶୁଣିବ କି ପ୍ରତାପଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ !
ଉଷ୍ମ ଦେଇ ପଡ଼ିଲେ, ସୁଗୁଣର ଆଧାର ଦେଲେ, ଶାନ୍ତିର
ଦେବତା କୁଳ ପୁରା ପାରିବ ।

କୃଷ୍ଣ ପିତା ଅବେଶ ଦେଲେ, “ଦେବମନ୍ତ୍ରଣର ବଡ଼ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-
ଆଳିଙ୍ଗରେ ଧର୍ମରାଜ ମନ୍ତ୍ରଣ ପ୍ରାପ୍ତ କଲ । ସୁଗୁଣ, ସୁଷ୍ମ-
ରସନରେ ମନ୍ତ୍ରଣ ମନ୍ତ୍ରଣ ହେଉ । ବ୍ୟାଧିବାସୀ ସମସ୍ତେ ଆସି
ଏଠାରେ ଏକତ୍ର ହେଉଛନ୍ତି । ବାଦ୍ୟ, ବାଦ୍ୟ, ମୁଦ୍ରା, ମୁଦ୍ରା
ଦଳର ଆସ୍ଥାନରେ ହେଉ । ଧର୍ମରାଜ ମନ୍ତ୍ରଣ ସହ ଶରୀର
ବଦନ କରୁ ନିଶିଆକୁ ନେଇ ପିତାକୁ ହେବ । ଏପରି
ଧର୍ମପୁର, ମହାର୍ଗ ଶବ୍ଦ ଆଜି ମିଳିବ ନାହିଁ । ଶୁଣିବ ଉପସ୍ଥଳ
ଆତ୍ମା କରୁଛନ୍ତି ହେବ ।”

ସକାଳ ଆଦେଶମତେ ପ୍ରାଣେ ବସୁଳ ଶୋଭାପାତ୍ରର
ଆସ୍ଥାନରେ ହେଲା । ସୁଖର, ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ, ବାଦ୍ୟ, ବୋ,
ମୁଦ୍ରାର ସମ୍ମିଳିତ ଅପୂର୍ବ ମନ୍ତ୍ରଣ ମଧ୍ୟରେ କୃଷ୍ଣ ସଜା ପୁଅ
ପ୍ରତାପ ସହ ନିଶିଆକୁ ନେଇ ପିତାକୁ ହେଲେ । ବୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧ
ଦାଦାଦାର ପଡ଼ିଲେ । ଶରୀର ବୋଧ ଧୂଳି ପଡ଼ିବ
ହା-ପିତା । ଯେତେ ଏପରିକି ଶରୀର କରୁଛି ଶାନ୍ତିରୁପ

ପାଇଥିଲେ । ଆଜି ତାଙ୍କର ଅଭାବ ସହସ୍ର ପ୍ରାଣ ବଢ଼ି
 ନିଶ୍ଚୟ । କିନ୍ତୁ, ମୁଁ କେବେ, କିନ୍ତୁ ନିଜ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମୁଖରେ ପିତାଙ୍କର
 ଶ୍ରଦ୍ଧାମାନ ଶୁଣି ମନେମୋହନଙ୍କ ପ୍ରାଣ ବଢ଼ିଲେ ଦେଲେ ।
 ଅନ୍ତରାଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀର ହୋଇ ସେ ପିତାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଣା ଧରି
 ନିଜର ନିଜବାଦ୍ ଲାଗିଲେ । ମନେମୋହନ, ସପ୍ତମ ବାଳିକା
 ମନେ ମିଳି ପ୍ରାଣପଥ ମନୁଷ୍ୟର ସହାର ନେଲେ ।
 ତଦ୍ବେଳେ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଠିକାରେ ବସୁଲ ଆସୁଥିଲେ । ଦେବଦତ୍ତା-
 ନୁରର ପଣ୍ଡିତ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣମଣ୍ଡଳୀ ଆମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ ।
 ଦୁର୍ଗା, ଦଶରା, ପୋରୀ, ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରେ ନିଜେ ଆସି ପ୍ରାଣାଶ୍ରୟ
 ଦେଲେ । ଅର୍ଥ, ଅଳ୍ପ, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତରାଳରେ ବଢ଼ିଲେ ଦେଲେ । ସମସ୍ତେ
 ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କଲେ । ଲେଖକ କହନ୍ତି, "ଧନ୍ୱର୍ତ୍ତର ଏ
 ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଠିକାରେ ଦୁଇ ନିଜର ନିଜର ଶ୍ରଦ୍ଧା ହୋଇ
 ପାଇଥିଲା ।"

ଏ ଘଟଣାପରେ ମନେମୋହନଙ୍କ ଚରଣରେ ମହା ପରି-
 ବର୍ଦ୍ଧନ ଦେଖାଗଲା । ତାଙ୍କର ମୁଖାଂଶରେ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀ ଶାନ୍ତି
 ମନେମୋହନଙ୍କ ବସୁଲ ହୋଇଗଲା । ଦେବଦତ୍ତାବର୍ଦ୍ଧନ ମନେ-
 ମୋହନ ମଧ୍ୟ ମରୁଡ଼ିଲା । ମୁଖାଂଶମାନଙ୍କର ବସୁଲବାଦ୍
 ଚକ୍ରରେ ବସୁଲର ସ୍ଥାନ ନିଜ ବସୁଲ ନିଜର ପାରିଥିଲେ ।

ବାଳି ଓ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରୁ କହୁନାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଠିକା
 ଶ୍ରଦ୍ଧା ରହିଥିଲା । ମନେମୋହନ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ନିଜର ପାଣି
 ଦେଖି ନିଜ ନିଜ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ଏ ବସୁଲରେ ଆନନ୍ଦପା
 ପାଟି ପଡ଼ି ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର କେତେକ ଅଂଶ ପ୍ରଜାପତି ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର
 ପାଇଥିଲେ ।

ଆଜି ସେହି ଆତ୍ମହତାମିତ ଆର୍ତ୍ତଶବ୍ଦ ଗାଟ ସେହିପରି
 ଶୁଣି ରହିଥିଲୁ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ପରିପୁରଣ ଶୋରଣୀ ନିଜର
 ଜନ୍ମର ମନ୍ତ୍ରଣ ସେହିପରି ଉଠାଇ ରହିଥିଲୁ । ନିଜର କର୍ମମୟ
 ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅଭିନୟରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ମହତ୍ତ୍ୱର ଦରକାରୀ ଭାବରେ
 ଆଜି ଧନ୍ୱର୍ତ୍ତର ନାଟାଳୁ !

କବିତା କାବିକା

(ଅଧ୍ୟାୟ ପ୍ରବନ୍ଧ)

ଶିବାଜୀଙ୍କର ଶମତା, ବଳ୍ୟ, ଦୂର୍ବଳ୍ୟ ଓ ଶିଶୁଶାନ୍ତରେ
 ଦିନକୁଦିନ ଶିଫ୍ଟଗତିରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲାଗିଲା । ଚିତ୍ରତ୍ୟ ମୁଖ୍ୟମାନ
 ବଳ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ । ସେ ଚାଲି
 ବୁଝିଲେ ପ୍ରକାଶ ବୁଝିମାନ ମୁଖ୍ୟମାନ ଯୋଗ୍ୟମାନେ ମଧ୍ୟ
 ଶିବାଜୀଙ୍କ ପୂର୍ବକୌଶଳ ନିବିଡ଼ ବାରିମାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ ।
 କେତେକ ମୁଖ୍ୟମାନ ବଳ୍ୟ ଚିତ୍ରକାଳ ପରି ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ
 ବଳୁତ ହେଲା । ସମେ ମୋଗଲ ବାରିକାତ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ
 ମଧ୍ୟ ଏ ଶମତା ପ୍ରକାଶକରେ ଅନୁଭବ କଲେ । ୧୭୫୧
 ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମୋଗଲ ସେନାପତି ସାୟେସ୍ତ ଶାଓ ମାଲୁଓସ୍ତା
 ବଳା ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଯୋଗ୍ୟ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସୈନ୍ୟସହ
 ଶିବାଜୀଙ୍କ ବଳୁତରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ । ବେଶୁ ବେଶୁ ପୁନା ଓ
 ବେଶୁ ବେଶୁ ମୋଗଲମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହେଲା । ସାୟେସ୍ତ
 ଶାଓ ଓ ଯୋଗ୍ୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦୂର୍ବଳଗୁଡ଼ିକ ଆତ୍ମହତାମିତ କଲେ

ଅଧିକାର କରିବା ଚଳୁନାରେ ଦୁନାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ରହି-
ପଛନ୍ତି । ଏ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାଦୈନାଟି ସେହି ସମୟର କଥା ।

ରଜନୀ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଛବର ଦେବ । ଗଣେଶକୁ ଶିବରରେ
ଏକାକୀ ବସିଥିବନ୍ତି । ବାମହସ୍ତରେ ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳ ପ୍ରାପିତ । ଗଣ୍ଡର
ନିଶୀଥରେ ମଧ୍ୟ ଚକ୍ରକୁ ନିଦ୍ରା ଆସୁ ନାହିଁ । ପରଲେ ପରଲେ
କେତେ ଚନ୍ଦ୍ରା ମନ ମଧ୍ୟରେ ଖେଳ ପାଇଁଥିବୁ । ବଦନ ଚନ୍ଦ୍ରା-
କୁଟିଳ, ନିରାକରମୟ, ମୌର । ପଶ୍ଚାତରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର
ପ୍ରଘଟ ଶୀତ ତେଜରେ ଜଳୁଥିବୁ । ନିକଟରେ କେତେଗୋଟି
ମୂର୍ତ୍ତି ଆସନ । ଜଣେ ଭୃତ୍ୟ ଆସିବାର ଦେଖି ହଠାତ୍ ପଶୋବନ୍ତ
ଉଦ୍‌ବେଗପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଭୃତ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ । ଜଣେ
ମହାଶକ୍ତିୟ ଦୂତ ସାକ୍ଷାତ୍‌ମାର କରବକୁ ଆସିଥିବାର ଭୃତ୍ୟ
ଜଣାଇଲା । ପଶୋବନ୍ତ ଦୁଇକୁ ଗାଁର ଆଖିବାକୁ ଆଦେଶ
ଦେଲେ । ଏହି ଦୂତ ପାଇଁ ଆଜି ପଶୋବନ୍ତ ଏତେ ଚାହୁଁଥାଏ
ଅପେକ୍ଷା କରି କରିଥିଲେ ।

ମହାଦେବଜ୍ଞ ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ରୀ ଶିବର ମଧ୍ୟକୁ ଆସିଲେ । ସାତରେ ଆହ୍ୱାନ କରି ପଣୋବନ୍ତ ତାଙ୍କୁ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ କହିଲେ । ଉଭୟେ ଆସନରେ ଉପବେଶନ କଲେ । ଶରଦାନ ପଣୋବନ୍ତ ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ରହିଲେ; ଶତକେ ପ୍ରଣୀ କେତେ ଜଣ ଚନ୍ଦ୍ରା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୁଇ ଜଣ ସଜପୁଷ୍ପ ସଜାଜ ଆଡ଼କୁ ମଧ୍ୟ ମୁଣ୍ଡସ୍ଥାପନ କରିପାରୁ ନଥିଲେ । ନିଶୀଥ ଶିବରର ଲୋକତା ଉତ୍ତର କରି ଚନ୍ଦ୍ରା ପଣୋବନ୍ତ ଧୀର ସମ୍ଭାର ସ୍ୱରରେ କହିଲେ, “ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରତି ଶିବାନାମକ ପଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚପଦ୍ମ, ଚର୍ଚ୍ଚିତ, ପାଦା ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟ ଥିଲ, ଅବଗତ ହୋଇପଡ଼ି । ତାହା ଉନ୍ମୁଆଜ ନିଶ୍ଚୟ ବଞ୍ଚେ ପ୍ରସାଦ ଅଛି କି ?”

ବାନ୍ଧାବତ—ସ୍ବରୂ ମତେ କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବାକୁ ପଠାଇ ନାହାନ୍ତି, କେତେ ପ୍ରକାର କରିବାକୁ ପଠାଇଅଛନ୍ତି ।

ପଣ୍ଡାବଳ—କେବଳ ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ବର ଦୁର୍ଗ ଆନ୍ତରାଳରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି ମାତ୍ର, ଏପ୍ରକାର କେତେ ?

ବାନ୍ଧାବତ—ଦୁର୍ଗମାନଙ୍କେ ସେ ଶୁଣି ନୁହନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅସ୍ବଚ୍ଛାଦ ଦୁର୍ଗ ଅଛି ।

ପଣ୍ଡାବଳ—ମୋଗଲ ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟ ' ଉପରେ ମତ ସେ କଣ କେତେ କେତେ କରୁଅଛନ୍ତି ?

ବାନ୍ଧାବତ—ଉପରେ ପତ୍ର କେତେ କିଛି ତାଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ ନୁହେଁ ।

ପଣ୍ଡାବଳ—କେତେ ଆଉ କେତେ କାର୍ଯ୍ୟ ?

ବାନ୍ଧାବତ—ଯେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୁନାମକ, ଯେ ଶ୍ରୀରାମକାବ୍ୟ, ଯେ ମନୋରମକାବ୍ୟ ରଚନା, ତାଙ୍କ ଆଜି ପଦ୍ମବତୀ ପ୍ରାୟଶଃ ତାଙ୍କ ଦେଖି ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀରାମ ହୋଇଅଛନ୍ତି !

ପଣ୍ଡାବଳଙ୍କ ମୁଖମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଆଜି ହୋଇ ଆସିଲା । ଉପର ଦୁଇ କିଛି କାହା ଦେଖି ଦେଖିଲା ନାହିଁ; ଗମ୍ଭୀର ସ୍ବରରେ କହିବାକୁ ଲାଗିଲା—“ଉପରସ୍ଥର ଗଣାକାର ପ୍ରତ୍ୟାକ୍ଷ ଦେଖିବାକୁ କରୁଅଛନ୍ତି, ମାର୍ଗଦ୍ବାରର ସମସ୍ତ ପ୍ରାୟଶ ମଣ୍ଡଳ ଉପରେ ଚାନ୍ଦ ହୋଇଅଛି, ସମସ୍ତ ପ୍ରାୟଶର ସୁଖ୍ୟାନ୍ତରେ ପରିପୁର୍ଣ୍ଣ, ପିତ୍ରାତ୍ମ୍ୟରେ ପ୍ରାୟଶ କାହାଣୀର ଦେଖି ଆଜିରୁ କେତେ ଶାନ୍ତ, ଚିତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ, ସମସ୍ତ ଗୁରୁତର ପ୍ରାୟଶ ସମାପ୍ତ ହୁଏ, ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଶାନ୍ତ କରେ, କେତେ କେତେ, ଶାନ୍ତ ହୋଇ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟଶ କହୁ ପାଇଁ ହୁଏ ମାତ୍ରକେ,

ବ୍ରାହ୍ମଣମାତ୍ରକେ ଜଗଦାଶ୍ଵରକ ନିକଟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତୁ, ଆଜି ତାଙ୍କୁ ମୁସବମାନ ପକ୍ଷ ହୋଇ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, କରୁଥାନ୍ତେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ତେଣି ହେଉଥିବୁ ତୋର ଅପର । ରାଜନ ! ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ଦୁରମାତ୍ର କରି କହୁଅଛି, ନାଶେ ନାହିଁ, ଅପରାଧ ହେଲେ ମାର୍ଜନ କରିବେ; କିନ୍ତୁ ଗର୍ବରେ, ଏ ଯୁଦ୍ଧସଜ୍ଜା କାହିଁକି ? ଏ ସୈନ୍ୟସମାସରୁ କାହିଁକି ? ଏ ସମସ୍ତ ବନପୁଷ୍ପକା କାହିଁପାଇଁ ବନ୍ଧୁତ୍ଵୀନ ହେଉଅଛି ? ସ୍ଵାଧିକାର ବୁଦ୍ଧି କରିବାପାଇଁ ? ଆଶେ ଶତ୍ରୁ-ବୃକର୍ଷଣ । ଆପଣ ଚିନ୍ତାକରନା କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।”

ପଶୋବନ୍ତ ଅଧୋବଦନ ହୋଇ ରହିଲେ । ମହାଦେବ ପୁଣି କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ - “ଆପଣ ସଜସ୍ଵତ, ମହାବ୍ରହ୍ମାୟ-ମାନେ ମଧ୍ୟ ସଜସ୍ଵତ ସୁଖ । ପିତା ସୁଖ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ପର୍କ ନୁହେଁ - ଧୃତ୍ୟୁ ଉଦାତ୍ତ ଏପରି ଯୁଦ୍ଧ ନିଷେଧ କରିଅଛନ୍ତି । ଆପଣ ଆଜ୍ଞା କରନ୍ତୁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଳନ କରୁ । ସଜସ୍ଵତର ଗୌରବରୁ ଅନାଥ ସ୍ଵରାଜ୍ୟର ଏକମାତ୍ର ଗୌରବ; ସଜସ୍ଵତର ପରାଜାତି ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁରର ଅବଳାମାନେ ଆଜିକାଲି ମଧ୍ୟ ଗାନ କରୁଥାନ୍ତି; ସଜସ୍ଵତର ଉଦାତ୍ତରଣ ଦେଖି ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ବାଳକମାନେ ଶିକ୍ଷିତ ହୁଅନ୍ତି; ସଜସ୍ଵତର ଅଲୌକିକ ତ୍ୟାଗ ଜୁଳନ୍ତ ଚଣ୍ଡାସ, ଅମାନୁଷ ବୀରର ଅନୁଧ୍ୟାନ କରି ଆଜି ଦୁବଳ ମରହଟ୍ଟା-ହୁଦୟରେ ପ୍ରାଣ ନିକ୍ଷେପେ— ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍ତ ବଦ୍ୟୁରାଗରେ ଶିଶୁପାଳରେ ପ୍ରବାହୁତ ହୁଏ । ଶତ୍ରୁଧୂକତଳର ସଜସ୍ଵତ ଶେଷିତରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଶତ୍ରୁର ରକ୍ତିତ ହେବା ଧୂବନ୍ତ ଯେପରି ମହାବ୍ରହ୍ମ ନାମ ଚଳନ୍ତ ହେଉ, ସନ୍ଧ୍ୟାପ ଗାନ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେପରି ବଢ଼ି । ୬. ଶତ୍ରୁପାତ୍ୟାଗ କରୁ ଧୂବନର ଲଙ୍ଘନ ପାରିବା କରବାକୁ ଶିଖୁ ।”

ପଣୋବନ୍ତ ସିଂହ ବର୍ତ୍ତମାନ ମନ୍ତ୍ରମୁଖ ଉଦ୍ଘୋଷଣା କରୁ ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲେ, “ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ! ଦୁର୍ଘର କଥାଗୁଡ଼ିକ ବଡ଼ ମିଛ, ଏହା ମୁଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅଧୀନ; ମହାବଳ୍ଲଭଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବି ବୋଲି ଆସିଥିଲୁ, ମହାବଳ୍ଲଭଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବି ।”

ବାର୍ତ୍ତାବତ—“କହିପାରୁ, ‘ଏବଂ ଶତ ଶତ ସ୍ୱପ୍ନମାନେ ନାଶ କରିବ, ହିନ୍ଦୁର ମନ୍ତ୍ରମୁଖ ହେବନ କରିବ, ଦ୍ରାପ୍ତଶର ବସରେ ଝୁରିବାପାଇଁ କରିବ, ସପ୍ତସ୍ୱ-ଶୋଷିତ-ସ୍ତୋତରେ ସପ୍ତସ୍ୱ-ଶୋଷିତ-ସ୍ତୋତ ମିଶାଇବ, ଶେଷରେ ଯଦନ ସମ୍ପ୍ରତିର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୟ ହେବ ।’ କହିପାରୁ, ଆଉ ରହିଲେ କାହିଁ ?”

ପଣୋବନ୍ତଙ୍କ ମୁଖ ଆରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କଲେ, କିନ୍ତୁ ଉଦ୍ଘୋଷଣା ସମ୍ପର୍କ କରି କହିବି କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ କହିଲେ, “ନେତା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ନୟପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧ ବୁଝେ; ମୁଁ ଦୁର୍ଘର ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସହିତ କରିବି ବା ମିଶ୍ରଣ କରିବି ? ଶିବାଙ୍ଗ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗୁଣ, ଚକ୍ରର ଶିବାଙ୍ଗ ଆଜିର ଅଜୀବାର ତାଲି ଲଘନ କରେ ।”

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦ୍ରାପ୍ତଶର ନୟନ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ହେଲା । ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଧିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ କହିଲେ, “ମହାବଳ, ସାବଧାନ ଏପରି ଅଜୀବ ନୟା ଆପଣଙ୍କ ମୁଖକୁ ମାଳିକ ନାହିଁ । ଶିବାଙ୍ଗ ହିନ୍ଦୁ ନିକଟରେ ଯେ ବାଧ୍ୟତା କରୁଅଛନ୍ତି, ତେବେ ତାହାର ଅନ୍ୟଥା ହୋଇଅଛି ? ତେବେ ଦ୍ରାପ୍ତଶର ନିକଟରେ ଯେ ପଣ କରିଅଛନ୍ତି, ସପ୍ତସ୍ୱ ନିକଟରେ ଯେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ଅଛନ୍ତି, ତାହା ଦୟାଳୁ ହୋଇଅଛନ୍ତି ? ତେବେ ଶତ ଶତ ଗ୍ରାମ, ଶତ ଶତ ଦେବାଳୟ ଅଛି । ଅନୁପ୍ରାଣନ କରିବୁ, ଶିବାଙ୍ଗ ସତ୍ୟ ପାଳନ କରିବାକୁ, ଦ୍ରାପ୍ତଶର ଆଜିୟ ଦେବାକୁ, ହିନ୍ଦୁର ଉପକାର

ନିଜକୁ, ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ପୁଣି ଦେବାକୁ କେବେ ପରାଟିବ ?
 କେବେ ମୁସଲମାନଙ୍କର ସମ୍ମତ ପାଇବ ! କେଣ ଓ କିପରି
 ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ଦେଶରେ ସମ୍ପାଦନା ? କିନ୍ତୁ ନିଜ
 ଯେତେବେଳେ ସର୍ବତ୍ର ଧାରଣ କରେ, ସର୍ବ ସେ ସମୟରେ
 ମୁତବର ଥାଏ; ମୁତ ବୋଲି ପରିଚାଳନା କରିବା ମାତ୍ରରେ
 କର୍ତ୍ତବ୍ୟତା ନାମରେ ସମୟ ପାଇ ଦିନ କରେ । ଏଭଳି
 କେନ୍ଦ୍ରୀୟତା, ନା ସ୍ୱାଧୀନତା କି ? କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ
 ଶରଣକୁ ଧରିବାକୁ ଥାଏ, ଶରଣ ପ୍ରାଣ ରଖାଯାଇ କେତେ ଯତ୍ନ
 ନ କରେ ? ଏ ଦିନକୁ ପିତାଙ୍କ ଉଦ୍‌ଯୋଗ କରି ସତ୍ୟ ଶତ୍ୟ
 ଦିନକୁ ଚଳାଇଥାଏ । ଏ କି ଶୁଦ୍ଧତା, ନା ସ୍ୱାଧୀନତା କି ? ପାରିବାୟ
 ଜୀବନମାନଙ୍କୁ ନିଜସ୍ୱର ପ୍ରାଣରପରି ଯତ୍ନ ଓ ଉପାୟ ଶିଖାଇ
 ଅଛନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟକୁ କଣ ସେ ଉପାୟ ଶିଖାଇ ନାହାନ୍ତି ? ଅମୁମାନଙ୍କ
 ପ୍ରାଣର ପ୍ରାଣ, ଜୀବନର ଜୀବନ ସ୍ୱରୂପ ସ୍ୱାଧୀନତା ଯେ ମୁସଲମାନ-
 ମାନେ ଶତ ବର୍ଷ ଅବଧି ହିତୁ କରୁଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ହିତୁର
 ଶେଷିତସ୍ୱରୂପ ବଳ, ମାନ, ଦେଶ, ଗୌରବ, ଧର୍ମ ବିନା
 କରୁଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ମତ ଅମୁମାନଙ୍କର ସମ୍ପାଦନା ଓ ସତ୍ୟ
 ସମ୍ମତ ? ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଯେ ଉପାୟରେ ସେହି ଜୀବନସ୍ୱରୂପ
 ସ୍ୱାଧୀନତା ରଖି କରି ପାରିବେ, ସ୍ୱଧର୍ମ ଓ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟଗୋରବ କରିବା
 କରି ପାରିବେ, ସେ ଉପାୟ କି ଚିନ୍ତାକର ? ସେ କୌଣସି କି
 ନିଜସ୍ୱ ? ଜୀବନରପରି ପରିଚାଳନା ମୁତର ଶିଳ୍ପ ଗଢି
 କି ନିଜସ୍ୱ ? ଶିଶୁଶାଳକୁ ରଖିକରିବାପାଇଁ ପଣି ଯେ
 ଅପରାଧକୁ ଏଥୁ ଲୁଚାଇ ଅନ୍ୟ ଦିନକୁ ନେଇ ପିତାଙ୍କ ଗେରୁ
 କରେ, ତାହା କଣ ନିଜସ୍ୱ ? ଶିଶୁଶାଳା ଦିନକୁ ଦିନ
 ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ମହାଶୟୀ ଚିନ୍ତାକର ନିଜ

ଶୁଣାଯାଏ, କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୁପୁର ! ଆଗଣ ହିନ୍ଦୁଜାତିର ଶୋର
ଏକମାତ୍ର ଉପାୟକୁ ନଦା ଭୟରେ ନାହିଁ, ପିତାଳକୁ ନଦା
ଭୟରେ ନାହିଁ ।” ମହାଦେବଜୀବ କ୍ଳାନ୍ତ ନୟନପୁଣ୍ୟ ଡେଇଁ
ତେଣୁ ସମ୍ଭବରେ ସ୍ଥାନେ ହେଲ ।

ପ୍ରାୟଶଃ କେତେକ ଜଣ ଦେଖି ପଶୋକତ୍ରକ ହୃଦୟରେ
ବଡ଼ ବଡ଼ ହେଲ; କହୁଲେ, ‘ହିନ୍ଦୁପୁର ! ଆଗଣକୁ ବଡ଼
ଦେବାକୁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ନୁହେଁ । ନଦା ଅନ୍ୟାୟ କଥା କହୁଅଛି,
ମାର୍ଜନା କରାଯାଏ । ମୁଁ ଦେବଜୀବ ଏତକ କହୁଥିଲି ନେ,
ଶକ୍ତିପୁରର ମଧ୍ୟ ସ୍ଵାଧୀନତା ରକ୍ଷା କରୁଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ
ସାହସ ଓ ସମ୍ମୁଖ-ରଣ ଚିତ୍ତା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ।
ମହାଶକ୍ତିପୁରମାନେ କଣ ସେହି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି
ସେହିପରି ପଳାୟନ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ?”

ବାହାଦୁର—“ମହାଶକ୍ତି, ଶକ୍ତିପୁରମାନଙ୍କର ପୁରାତନ
ସ୍ଵାଧୀନତା ଅଛି, ଶତ୍ରୁର ଅର୍ଥ ଅଛି, ଦୁର୍ଗମ ପଟର ଓ
ମଲ୍ଲକେନ୍ଦ୍ରର ଦେଶ ଅଛି, ସୁନ୍ଦର ରାଜ୍ୟମାନ ଅଛି, ଆଉ ସବୁସ୍ତ୍ର
ବର୍ଣ୍ଣର ଅତୁଳ ରଣଶିଳା ମଧ୍ୟ ଅଛି । ମହାଶକ୍ତିପୁରମାନଙ୍କର
ଏଥିରୁ କେହିଟି ଅଛି, କହନ୍ତୁ ? ସେମାନେ ଚଉପ୍ର, ସେମାନେ
ନଗ୍ରାଜ - ସେମାନଙ୍କର ଏହି ପ୍ରଥମ ରଣଶିଳା । ଆଗଣମାନଙ୍କର
ଦେଶ ଅନୁମଣ କଲେ ଆଗଣମାନେ ପୁରାତନ ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ
ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ, ଧୂରନ୍ତ ଦୁର୍ବଳ ହେବ ଓ ନିଜମ
ପ୍ରକାଶ କରିବ, ଅସଫଳ ରାଜ୍ୟର ସେନାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଦମ୍ଭାବଳ
ସେନା ପଳାଇବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ଆଗଣମାନଙ୍କର ଦେଶ
ଅନୁମଣ କଲେ ଆଗଣମାନେ କଣ କରିବୁ ? ସୁଦ୍ଧା ଶକ୍ତି ବା
ରଣଶିଳା ନାହିଁ, ମେସର ସୈନ୍ୟବଳ ନାହାନ୍ତି, ସେହିମାନେ

ଅଜନ୍ତ୍ର, ସେମାନେ କେତେ ଦୈନିକ ରାଣ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ଦମ୍ଭାସୁର କାବୁଲ, ପଞ୍ଜାବ, ଅଞ୍ଚଳୀୟ, ଚିତ୍ରାବ ମାଳବ, ବାହୁପୁରୀର ଗୁରୁତ୍ବ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପୁରୁଷ ଇତ୍ୟାଦି ସେମାନେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି, ଯେତେବେଳେ ବିଶାଳକାୟ ଅନିରାଣୀ ରାଣ-ଅସୁର, ରାଣ-ଗଜ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି, ଯେତେବେଳେ ଲାଲ୍ କମାଣ, କେନ୍ଦୁ, କାନ୍ଥ, ଗୋଳା, ବୋମ୍ବ ଓ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଶରରେ ଆଣି ଗୁଣ୍ଡିତ କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଦେବତା ମହାଗୁଣ୍ଡିୟାମାନେ କଣ କରନ୍ତି ? ସେମାନଙ୍କର ସେମାନେ ଅସୁରୀ ପୁରୁଷୀ ସେମାନେ ନାହାନ୍ତି, ସେମାନେ ଚାଲି ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଭୁବନେଶ୍ବର ଓ ପଟ୍ଟଚଣ୍ଡୀ ଇତ୍ୟାଦି ସେମାନଙ୍କର ଅତି କି ବିରାଟ ଦେବ ? ଶଶିପୁରୀ, ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରାୟେ ଦେବତା କଳ୍ପନାଙ୍କର ଏହିପରି ଅତିଶୟ ଉଚ୍ଚ ଅନ୍ୟ ବିରାଟ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେମାନେ କେବଳ ମହାଗୁଣ୍ଡିୟା କାନ୍ଥ ପାଟଙ୍ଗା ଦେବ, ସେମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ସୁଦୃଢ଼ାବଳର ଲକ୍ଷ୍ମୀନରାୟ ଦେବ, ଦୁଇ ଟଣି ଶତ ବର୍ଷର ଲକ୍ଷ୍ମୀନରାୟ ଦେବ ସେମାନେ ଯେ କେବଳମାନଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ଗୁଣ ଅବଲୋକରେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ।”

ଏହି ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି ଯେତେବେଳେ ଚିତ୍ରାବେ ଅଭିମୁଖ ହୋଇ ଦେଖିଲେ, ହସ୍ତରେ ଲଳିତ ପ୍ରାୟେ କି ଏକାକୀ ଚିତ୍ରାବେ ଚିତ୍ରା ବରଦାୟା ଲଗିଲେ । ମହାଦେବ ଦେଖିଲେ, ଲାଲ୍ କାନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଶ୍ଚୟ ହୋଇ ନାହିଁ । ପୁଣି ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲେ, ‘ଆଜଣ ଦୁଇଦିନ, ଦୁଇ ଦିନ ପାଞ୍ଚନାରେ ସେତେବେଳେ କେଉଁଠି ଚାହିଁବ ? ଦୁଇଧର୍ମର ଜୟ ଅବଶ୍ୟ ଅଟଣ ଲଜ୍ଜା କରନ୍ତି; ଶିବାଜୀଙ୍କର ଏହା ଉଚ୍ଚ ଅନ୍ୟ ଲଜ୍ଜା

ନାହିଁ । ମୁସଲମାନ ଶାସନର ଧୂସ ସାଧନ, ସନାତନ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଶୌରଭକୁଳି, ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରର ଅବଲବନା, କ୍ରାନ୍ତଶକ୍ତି ଅପୂର୍ବଦାନ, ଗୋବିନ୍ଦାଦରଣ, ଏହା ଭଲ ଶିକାଳାବର ଅନ୍ୟ ଉଦେଶ୍ୟ ନାହିଁ । ଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗତ ତାହାକୁ ମାତାତା ଭରିବାକୁ ବସୁଣ ହୁଅନ୍ତୁ ତେବେ ସ୍ବତନ୍ତ୍ରରେ ଅପଣ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିବୁ । ମହା ଗୁରୁଙ୍କ ହିନ୍ଦୁ-ସ୍ବାଧୀନତା ପ୍ରାପନ କରନ୍ତୁ, ଅନ୍ଧ ଅବନତି କରନ୍ତୁ, ମୁର୍ଖ୍ୟାଦ ଏହୁପରି କିନ୍ଦ୍ବାଟିତ ହେବ । ପ୍ରଜାନାମେ ଅପଣଙ୍କୁ ଭଲ ନେନେ । ଅପଣ ଶିକାଳାବ ଅପେକ୍ଷା ସହସ୍ର ଗୁଣରେ କଳବାନ, ସହସ୍ରଗୁଣ ଦୁରଦର୍ଶୀ, ସହସ୍ରଗୁଣ ଉପସ୍ବକ୍ତ । ଶିକାଳା ପଶୁକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅପଣଙ୍କର ଜଣେ ସେନାପତି ହୋଇ ମୁସଲମାନ-ପାନଙ୍କର ଧୂସ ସାଧନ କରିବେ । ତାହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟନାହିଁ ।”

ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଉଚ୍ଚାରିତାଣୀ ଯଶୋବନ୍ତଙ୍କ ନୟନ ଯେପରି ଅନନ୍ଦରେ ଭରିଯୁଛି ହୋଇ ଉଠିଲା । ଅନେକ ପଣ ତାହା କଲେ, କିନ୍ତୁ ଅବଶେଷରେ ଧୀରେ ଧୀରେ କହୁଲେ, “ମାରଦ୍ଦୋର ଓ ମହାଶକ୍ତି ଅନଳ ହୁଅ, ଜଣେ ଗୁରୁଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।”

ତାହାଙ୍କର—ଯେତେ ଅପଣଙ୍କର ଉପସ୍ବକ୍ତ ଧୂଳି ଥିଲେ ତାକୁ ଏ ଗୁଣ ଦେବୁ; ନବେଇ କୌଣସି ଅସ୍ତ୍ରୀୟ ଯୋଦ୍ଧାକୁ ଦେବୁ । ଶିକାଳା ପଶିବ ଗୁରୁଙ୍କ ଅଧୀନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ, ତନ୍ତୁ କଦାଚ ଶକ୍ତିୟ ସହଜ ସୁଖ କରିବେ ନାହିଁ ।

ଯଶୋବନ୍ତ — ଏହୁ ବସନ୍ତ କାଳରେ ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରରେ ଯେତେ ସୁଖ କରି ଏ ଦେଶ ଇତି ଗାଉକ, ଏହାର କୌଣସି ଅସ୍ତ୍ରୀୟ ନାହାନ୍ତି ।

ବାହାଦୁରୀ—ତେବେ କୌଣସି ଶକ୍ତିର ସେବାପାଇଁ ନିଶ୍ଚୟ କରିବୁ । ହୃଦୟ ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ରକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିବାଜୀଙ୍କ ମନସ୍ଥାପନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ; ଶିବାଜୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି ପରିଚାଳନା କରି ବାଳସ୍ତ୍ରୀ ଅବଲମ୍ବନ କରିବେ ।

ପରୋପକାର—ସେତେବେଳେ ସେବାପାଇଁ ମଧ୍ୟ ନାହାନ୍ତି ।

ବାହାଦୁରୀ—ତେବେ ଯେ ଏ ମହତ୍ତ୍ୱ ବାହୀର ସାଧନା କରି ପାରିବ, ତାହାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବୁ । ଅପଣଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ, ଅପଣଙ୍କ ଅଶ୍ରମରେ ଶିବାଜୀ ଅବଶ୍ୟ ସୁଦେଶର ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ଶୈଳୀର ସାଧନା କରି ପାରିବେ । ଶକ୍ତିରାଜ୍ୟ । ଶକ୍ତିର ଖୋଜାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବୁ । ଭାରତବର୍ଷରେ ଏସବୁ ହୁଏ ନାହିଁ, ସ୍ୱର୍ଗରେ ଏସବୁ ଦେଖିବା ନାହାନ୍ତି, ଯେ ଏହାପାଇଁ ଅପଣଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା ନ କରିବେ ।

ପରୋପକାର—ଦ୍ୱିତୀୟ । ଅପଣଙ୍କର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଅଭିମାନ, ତୁମ୍ଭ ଦକ୍ଷିଣର ମୋଟେ ସ୍ୱେଦ କରି ଏ ବାହୀରେ ନିଶ୍ଚୟ କରି ଅଛନ୍ତି ମୁଁ ଜାଣି ଏପରି ଅଭିମାନ କରିବି ? ଏ କଣ ଭବିଷ୍ୟତ ?

ବାହାଦୁରୀ—ଭବିଷ୍ୟତ ! ଦକ୍ଷିଣର ଯେ ହୃଦୟମାନଙ୍କୁ ବାହୀର (ବିପ୍ଳବୀ) କୋଲି ଜଳିଯା କରି ସ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି, ସେ ବାହୀ କି ଭବିଷ୍ୟତ ? ଦେଶେ ଦେଶେଯେ ହୃଦୟ-ମନ୍ଦର, ହୃଦୟ-ଦେବଦେବୀଙ୍କର ଅବଧାନତା, ସେ କଣ ଭବିଷ୍ୟତ ? ବାହୀର ପବନ ଯେଉଁ କରି ନାହାନ୍ତି ପ୍ରସ୍ତରଦ୍ୱାରା ସେହି ପୁଣ୍ୟଧାମରେ ନିଜ ମରଜତ୍ ନିର୍ମାଣ କରୁଅଛନ୍ତି, ସେ କଣ ଭବିଷ୍ୟତ ? ମୁଲ୍ୟମାନ ଅନ୍ୟାୟରେ ପଡ଼ି ହୃଦୟମଣିର ସବୁ ପଦ୍ମ-ଧନ ତେ କି ଭବିଷ୍ୟତର ଅପହୃତ ହେଉଅଛି, ସେ କି ଭବିଷ୍ୟତ ?

ଅନ୍ତ—

କୋଥକମ୍ପିତ ସ୍ଵରରେ ଯତ୍ନାବଳୀ କହୁଲେ, “ଦୁଇବର ୧
ଅବ ଦେହ ନାହିଁ, ସତେଷ ଦେହ ଅଛି । ଅତ୍ୟାବଧି ଶିବାଜୀ ମୋର
ପିତା, ମୁଁ ଶିବାଜୀଙ୍କର ପିତା; ଅତ୍ୟାବଧି ଶିବାଜୀଙ୍କର ପଣ ଓ ମୋର
ପଣ ଏକ, ଶିବାଜୀଙ୍କ ଦେହ, ମୋର ଦେହ ଅଟେ । ଯେ ସେହି
ଦୁଇ ଶିବୋପାଦି ଦକ୍ଷିଣରେ ବସୁଲେ ଏତେଦିନ ଯୁଦ୍ଧ କରି-
ଅଛନ୍ତି, ସେ ମହାରାଜା କାହାନ୍ତି ? କାରେ ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କୁ ଅଳ୍ପଦିନ
କରି ହୃଦୟର ସନ୍ତାପ ହୁଏ ବୋଲି ।”

ବ୍ରାହ୍ମଣବେଶଧାରୀ ଦୁଇ ସେନାପତି ବ୍ରାହ୍ମଣବେଶ ମୁକ୍ତ
କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୃକ୍ଷୀୟର ନିମ୍ନନଗରରେ ଯୋଦ୍ଧା
ସିଂହାଣ ଦୁଃଖ ଦେଲା; ଭୂତା-ଭୂତାର ନିମ୍ନନଗରରେ ଲୋକପଣ
ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ମହାରାଜାଙ୍କ ବୀର ଧୀରେ ଧୀରେ କହୁଲେ,
“ଶକ୍ତ । ଉଦ୍ଧବେଶ ଧାରଣ କରି ଅଟେ ନିଜର ଅସିଧା,
ସେ ଦୋଷ ଗ୍ରହଣ କରୁନାହିଁ । ଏ ଦାସ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୁହେଁ,
ମହାରାଜାଙ୍କ ସର୍ବସ୍ୱ—ମହାଦେବ ନୁହେଁ, ଏ ଦାସର ନାମ
ଶିବାଜୀ ।”

ଶକ୍ତ ଯତ୍ନାବଳୀ ସିଂହ ଉପୁଷ୍ପ ଓ ହର୍ଷୋଦ୍ଗୁହ
ଲେଖନରେ ମହାରାଜା ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଘୁଲୁଲେ—ଚକିତ
ହୋଇ ସେହି ଦକ୍ଷିଣରେ ପ୍ରତ୍ୟୁତୀ, ଦାହିଣାଦିକ୍ ବୀରବେଶ
ଶିବାଜୀଙ୍କୁ ଚାହିଁ କହୁଲେ । ଶକ୍ତ ପରେ ଗାନ୍ଧାରୀଙ୍କ କର
ସାନଦରେ ସଜଳ ନୟନରେ ସେହି ପରମ ଶକ୍ତଙ୍କୁ ଅଲଗନ
କଲେ ।

ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି କଥୋପକଥନ ଶୁଣିଲା, ଯୁଦ୍ଧର ସମସ୍ତ
କଥା ଠିକ୍ ହେଲା, ଉପରେ ଶିବାଜୀ ବଦାୟ ନେବା ସମୟରେ
କହୁଲେ, “ମହାରାଜା ! ଅନୁଗ୍ରହ କରି ବାଲି କୌଣସି ପ୍ରକାର

ହସରେ ଗୁଳାଠାରୁ କେତେ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଦୂରରେ ରହିଲେ
ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।

ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ — କାହିଁକି, ଗୋଟିଏ ଦୂର ଥିବା ହସ୍ତଗତ
କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି କି ?

ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଶର ଦରଦାସୀର କନ୍ଦନରେ କହିଲେ,
(କେତେ ଦୂର ପ୍ରବେଶ କରିବାର ଦେଖି) “ନା, ଗୋଟିଏ
କିଛିକିଛି ପକ୍ଷୀର ଦେହ, ମହାରାଜାଙ୍କ ଧୂଳି ସେ ଶର
କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାପାଦ ଘଟି ପାରେ ।”

ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ କୁହୁଲେ, ଏ. ବିଚାଡ଼ ବିଚାଡ଼ ନୁହେଁ —
ସ୍ଵଳ୍ପ ଗୁଣ ଲାଭିବ ଏବଂ କହିଲେ, “ରାଜା ଦୂରରେ ରହିବ ।”

ରାଜାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷୀ, ଏହି ବିଚାଡ଼ ବିଚାଡ଼ରେ
ପାଦପଦ୍ମ ଲଗାଇ ଛୁଇଁକଲେଇରେ ପ୍ରାଣ ନେଇ ପକ୍ଷୀକୁ
କରିଥିଲେ ଏବଂ କେତେ ମୋଟା ସେବା ଏକାଦେକରେ ହସ୍ତ
ହୋଇଥିଲେ ।

• ସ ମା ପ୍ତ